

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Šárka Zahradníková

Romské dítě v pěstounské péči majoritní rodiny

A Roma child in foster care of a family belonging to majoritarian
society

Praha 2009

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Lorenzová, Ph.D.

Děkuji

rodinám, jež se zúčastnily výzkumu za vstřícnost, otevřenost a za jejich čas.

své matce, sestrám a jejich matce.

Petře Vrtbové, Ph.D. za konzultace a podporu při provádění výzkumu.

PhDr. Jitce Lorenzové, Ph.D. za vedení práce a připomínky k ní.

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne

Abstrakt

Práce shrnuje výsledky kvalitativního výzkumu v pěstounských rodinách vychovávajících romské děti. Na základě hloubkových rozhovorů s pěstouny byla provedena prostá a narativní analýza. Prostřednictvím zjištění z analýzy a příběhů jednotlivých dětí se v práci popisuje, jak se žije majoritním pěstounským rodinám, vychovávajícím romské dítě.

Ukázalo se, že roli v životě takových rodin hraje rasismus okolí, zatímco tzv. typicky romské vlastnosti nejsou pro život rodin významnější než jiné individuální charakteristiky dětí.

Popisuje se proces dospívání romských dětí v pěstounské péči. Důležitou roli v něm hraje komplikované utváření vlastní identity u dětí, handicapy, jež děti nasbíraly během své dosavadní historie, jejich nízké sebehodnocení. Dospívání u těchto dětí trvá déle, než se obvykle očekává – dítě se může „hledat“ až do 25-30 let. Součástí dospívání těchto dětí je bolestně prožívaná separace. Na konci dospívání se dítě ustálí ve způsobu života vnímaném pěstouny pozitivně nebo negativně. V druhém případě se pěstouni vyrovnávají s tím, že zodpovědnost za svůj život nesou pouze děti.

Klíčová slova:

Pěstounská péče
Romské děti
Narativní výzkum

Abstract

The thesis presents the results of qualitative research conducted in foster families raising Roma children. The data obtained during unstructured interviews was analyzed using both what is called a simple and a narrative analysis. The results of the simple and the narrative analysis are presented to show the effects of raising a Roma child on these white families.

The results suggest that the life of such families is affected by racism in the society while the characteristics described as typical for the Romas do not influence the family life more than other individual characteristics of the children.

Furthermore, the process of how children in care become adults is described. The major factors which influence the process are: a complicated search for identity, handicaps gained by the children in their past and their low self-esteem. It takes longer than is normally expected for these children to become stable and mature – often until they are between 25 and 30 years old. Separation, which is the most important part of this process, is painful both for the children and for their families. The foster parents usually adopt either positive or negative views according to the outcomes of this process. In the latter case, the foster parents learn to cope with the negative feelings by realizing that it is only the child who is responsible for his/her life.

Key words:

Foster care
Roma children
Narrative research

Úvod.....	7
I. Teoretická východiska.....	8
1 Pěstounská péče o romské děti v ČR.....	8
1.1 Romské děti v ústavní výchově.....	8
1.2 Romské děti v pěstounské péči.....	8
2 Některé momenty PP důležité ve vztahu k tématu práce.....	10
2.1 Pěstounská péče a biologičtí rodiče.....	10
2.2 Identita dítěte v pěstounské rodině.....	13
2.3 Dítě jiného etnika v pěstounské péči.....	16
3. Být pěstounem v ČR.....	18
4. Situace romské minority v ČR.....	19
4.1 Vztah české většiny k Romům.....	19
4.2 Stereotypy mezi českými Romy a příslušníky majority.....	20
5 Reflexe vstupních přesvědčení autorky.....	21
6 Narativní analýza jako výzkumná metoda.....	22
II. Empirická část.....	25
1. Téma výzkumu, výzkumný problém a cíle.....	25
2 Metodologie.....	25
2.1 Předvýzkum.....	26
2.2 Vlastní šetření.....	26
2.3 Zkoumané rodiny.....	27
2.4 Sběr dat.....	27
2.5 Prostá analýza.....	29
2.6 Narativní analýza.....	29
2.7 Důvěryhodnost výzkumu.....	32
3 Výsledky.....	35
3.1 Prostá analýza.....	35
3.1.1 Obraz romství v pěstounských rodinách.....	35
3.1.1 Shrnutí.....	39
3.1.2 Jak romský původ dětí ovlivňuje život jejich pěstounských rodin?.....	39
3.1.2 Shrnutí.....	47
3.2 Narativní analýza.....	48
3.2.1 Příběhy.....	48
Libor.....	48
Simona.....	54
Anička.....	61
Mirka.....	68
Linda a Klárka.....	74
3.2.2 Analýza zápletek.....	78
3.2.2.1 Hlavní osnova příběhů.....	78
3.2.2.1 Shrnutí hlavní osnovy příběhů.....	85
3.2.2.2 Role zkušeností raného dětství v zápletce.....	85
3.2.2.3 Role utváření identity v zápletce.....	86
3.2.2.3 Shrnutí role hledání identity v zápletce.....	89
3.2.3 Role romského původu a historie dětí v jejich životním příběhu.....	89
3.2.3 Shrnutí role romského původu a historie dětí v jejich životním příběhu.....	91
3.2.4 Vliv péče o romské dítě na život pěstounů.....	91
3.2.4 Shrnutí – jak se odráží péče o romské děti v životě pěstounů.....	95
3 Závěrečné shrnutí.....	96

4. Diskuse	99
Zdroje ohrožení důvěryhodnosti výzkumu	103
Závěr	104
Literatura	105

Úvod

V českých ústavech vyrůstá řádově více romských dětí, než by odpovídalo podílu romských dětí v celkové populaci. Šanci na osvojení mají mnohem menší než bílé děti. Žadatelů o pěstounskou péči je obecně málo, kriticky málo je mezi nimi těch ochotných přijmout romské dítě. Potenciální pěstouni se obávají reakcí okolí a problémů během dospívání romských dětí.

Chtěla jsem si udělat jasno, nakolik rozdíl mezi Romy a Neromy v životě majoritních pěstounských rodin hraje roli. Informací je v poslední době více, vycházejí články v médiích, beletrie, příručky. V českém prostředí¹ ale chybí ucelenější výzkum, který by doplnil kontext jednotlivým výrazným příběhům a pomohl zmenšit zkreslení, jež přináší medializace, tím, že dá zaznít i skrytějším hlasům. Cílem mé práce tedy bylo složit ucelenější obrázek o tom, jaké je vychovávat romské děti v majoritních pěstounských rodinách, sebrat zkušenosti pěstounů a příklady dobré praxe pro inspiraci ostatním.

K pěstounům jsem přistupovala jako k expertům – nikdo jiný v Česku neví víc, jaké to je, být náhradním rodičem romským dětem. Nechala jsem si volně vyprávět životní příběhy jejich dětí a s pokorou a citlivostí, jak jen jsem toho schopna, jsem se v nich snažila najít pravidelnosti, kostru společnou všem příběhům.

Cílem DP je zjistit, jakou roli hraje v životě majoritních pěstounských rodin to, že jejich přijaté děti jsou romského původu; jak je životní příběh dětí ovlivňován jejich ranými zážitky (zda byly v péči biologických rodičů, kdy a za jakých okolností se dostaly do ústavu a kdy zpět do rodiny). Dále mě zajímalo jaké problémy takové rodiny řeší, z jakých zdrojů čerpají, jaká rizika jim hrozí a co je před nimi může chránit.

Výzkum jsem zpracovávala ve spolupráci s občanským sdružením Natama, působícím v náhradní rodinné péči. Spolu jsme konkretizovali zacílení výzkumu tak, aby přinesl výsledky využitelné pro praxi.

---

¹ V anglofonním prostředí jsou výzkumy o pěstounské péči o děti z etnických menšin zpracovány, viz Teoretická východiska.

I. Teoretická východiska

1 Pěstounská péče o romské děti v ČR

1.1 Romské děti v ústavní výchově

Romské děti tvoří 4% z celkové populace dětí, jejich **poměrné zastoupení v ústavní výchově je ale mnohem vyšší** – podle Matějčka² je to 30-60%, ve výchovných ústavech až 90 % . M. Stará uvádí podíl 40-60% romských dětí ze všech dětí v ústavní výchově v ČR v roce 2000³.

Počet romských dětí v ústavech stoupal už od konce 60. let (Vyšatová, 2002). Kromě obligátních důvodů Vyšatová zmiňuje vysokou porodnost romských matek, komplikovanou ještě čtyřikrát vyšším podílem novorozenců s nízkou porodní hmotností vyžadujících delší pobyt v porodnici.

Vyšatová dále uvádí, že u romských dětí je podstatně vyšší riziko dlouhodobého pobytu v ústavu. Různé děti přitom mají různé vyhlídky na umístění do NRP: Nejlepší šance mají děti poloromské nebo romské, jež nemají, či mají jen v nepatrné míře znaky svědčící o jeho romském původu a u nichž je předpoklad pro zařazení do základní školy. Šance na umístění snižují nižší intelektové schopnosti a zhoršený zdravotní stav, komplikací je též větší sourozenecká skupina.

1.2 Romské děti v pěstounské péči

Co se týče počtů romských dětí vyrůstajících v ČR v pěstounských rodinách, nejsou k dispozici ani přesná čísla ani hrubé odhady.

Podle Vyšatové (2002) „**většina českých žadatelů má požadavek – jen „bílé“ dítě, pokud možno zdravé.**“ Požadavkům českých žadatelů o NRP se podrobněji věnovala v diplomové práci Romana Kulichová (2003). Analyzovala žádosti o pěstounskou péči podané ve středočeském kraji v letech 1989-1998. Z celkového počtu 183 žádostí náhodně vybrala žádosti od 59 žadatelů. Na standardní otázku Přijali byste dítě romského – poloromského původu? 37% žadatelů odpovědělo kladně, dalších 17% připouští poloromský

---

² údaje z roku 1999: podle Matějček, 1999, s. 41.

³ Stará, 2000.

původ dítěte. Požadavek, aby dítě bylo stejného etnika jako pěstouni, byl také nejčastějším přáním uváděným v dotazníku samotnými pěstouny v otevřené otázce „*Jiné požadavky*“.

Často se také citují výsledky výzkumu STEM z roku 2005⁴, podle něhož by si romské dítě bylo ochotno vzít do PP či do adopce asi 12% dotázaných Čechů, zatímco dítě s menším postižením by bylo ochotno přijmout něco přes 20% dotázaných.

Co zájemce o PP odrazuje od přijetí romského dítěte? Uvádí se⁵, že především jde o strach z reakcí okolí a z problémů spojených s dospíváním dětí.

Další **střípky** charakterizující pěstounskou péči o romské děti:

- U žadatelů ochotných přijmout romské dítě orgány OSPOD prověřují odolnost vůči negativním reakcím ze strany okolí.
- Více pěstounských rodin s romskými dětmi žije na venkově a v malých městech než ve velkých městech.
- Jako jeden z faktorů zvyšujících náročnost a rizikovost PP (nejen) Vyšatová uvádí zjevovou odlišnost dítěte.
- Za určitou šanci pro romské děti umístěné v ústavech v ČR (ale opět především pro ty nejmladší a zdravé) se považuje usnadnění mezinárodní adopce. Žadatelům – cizincům je zpravidla jedno, že dítě je romského původu.

Projekty na podporu situace romských dětí v náhradní péči

Na přelomu tisíciletí proběhl projekt Střediska náhradní rodinné péče „Opuštěné romské děti do romských rodin“⁶. V jeho rámci se podařilo zmapovat potíže bránící většímu rozšíření zájmu o náhradní rodinnou péči mezi Romy v Česku. Šlo především o přetíženost sociálních pracovníků i romských poradců, roztržité vedení, negativní postoje majority vůči Romům.

Trochu nověji jsem zachytila zprávu o snaze brněnského Sdružení pěstounských rodin šířit povědomí o náhradní rodinné péči v romské komunitě pomocí společných pobytů pěstounských a romských rodin⁷.

---

⁴ STEM, Trendy 10/2005. Dostupné na internetu: <<http://www.stem.cz/clanek/1026>>, cit. 28.2.2009.

⁵ Vyšatová, 2002; Vančáková, 2008.

⁶ *Náhradní rodinná péče*. Středisko NRP. II/2001.

⁷ Romské vysílání "O Roma vakeren" - "Romové hovoří" z 08.08.2003. Dostupné na internetu: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/19466>>, 28.2.2009.

Středisko náhradní rodinné péče realizuje projekt Naše romské dítě zaměřený na náhradní rodiny vychovávající romské děti. Prostřednictvím setkání romských a neromských rodin, přednášek, zážitkových programů pro děti chce nabídnout romským dětem a jejich neromským rodinám nástroje, jak lépe rozumět romskému prostředí, tak aby si děti mohly vytvořit pevnější identitu čerpající z romské i majoritní kultury⁸.

2 Některé momenty PP důležité ve vztahu k tématu práce

2.1 Pěstounská péče a biologičtí rodiče

Český zákon umožňuje kontakt biologických rodičů s jejich dětmi. Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte, tím zůstává rodič, pokud není ve svých právech omezen, nebo se jich nevzdá. Podle vládního návrhu z ledna 2009⁹ by vazby mezi dítětem a jeho původními rodiči měly být nadále mnohem výrazněji podporovány, než je tomu dnes. Prioritu v sociálně právní ochraně dětí by měla mít preventivní práce s ohroženými rodinami. Pokud dojde k umístění dítěte mimo původní rodinu, je nutné tento stav chápat jako přechodný a „všechna opatření (je třeba) zaměřit na návrat dítěte do ozdravené rodiny. Pokud není možný stabilní a bezpečný život dítěte v rodině, je nutné garantovat jeho právo na kontakt s rodiči, který bude pro dítě bezpečný a povede ke zdravému vývoji jeho osobnosti. Zároveň je nezbytně nutné sledovat, zda kontakt s původní rodinou není pro dítě ohrožující.“

Kontakty s biologickými rodiči pěstouni často vnímají jako bolestivé téma. Jak uvádějí Sanchirico a Jablonka¹⁰, „většina lidí se stává pěstouny protože milují děti, jsou rádi rodiči a chtějí se starat o děti, jež to potřebují. ... Většina pěstounů je tedy zaměřená na děti, ne na biologickou rodinu (i když i takoví pěstouni v USA jsou). Mnozí pěstouni pocítují obecnou antipatii vůči biologickým rodičům a vnímají je jako zneužívající a/nebo zanedbávající. ... Pro tyto pěstouny je kontakt s biologickými rodiči obvykle spojen s napětím a nepřátelstvím.“

Relevantní výzkumy se mi podařilo dohledat jen z amerického, případně britského prostředí. V USA se od osmdesátých let oficiálně považuje za cíl pěstounské péče *reunification*, tedy znovusjednocení dítěte s původním prostředím, a od pěstounů se očekává,

---

⁸ dostupné na webu: <rodina.cz/romskedite>

⁹ *Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti*. Vláda ČR, tisková zpráva ze dne 19. ledna 2009. Dostupné na internetu: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/6153/19012009b.pdf>>, 2.3.2009.

¹⁰ Sanchirico A.-Jablonka K., 2000.

že pokud to není v rozporu se zájmy dítěte, budou podporovat kontakty dítěte s jeho biologickými rodiči¹¹.

Vychází se přitom z přesvědčení, že biologická rodina je nejvhodnějším prostředím pro výchovu dítěte a velká většina rodin tuto úlohu zvládne, pokud jí je poskytnuta efektivní podpora. I ty rodiny, jež se o své děti nezvládají starat denně, mohou přispívat k fungování a rozvoji dítěte. Reunification tedy neznamena nutně návrat dítěte do původní rodiny. Je třeba hledat optimální míru a způsob kontaktu dětí s původními rodinami (respektování sourozeneckých vazeb, návštěvy, a to i v případě, že rodiče byli zbaveni rodičovských práv)¹². Všechny poznatky se tu vztahují k situaci, kdy původní rodina dítěte je známá, dítě v ní nějakou dobu žilo a muselo z ní být odebráno. Model přijetí do pěstounské péče dítěte od narození vyrůstajícího v ústavu zřejmě v kontextu amerického systému sociálně právní ochrany dětí není aktuální.

Výzkumy¹³ dokládají, že **kontakty s biologickými rodiči mají pozitivní vliv na celkové přizpůsobení a spokojenost** dětí vyrůstajících mimo původní rodinu. Kontakt s biologickými rodiči je jednou ze základních podmínek pro to, aby si děti v pěstounských rodinách utvořily zdravou identitu, získaly vědomí svého já a důvěru v sebe. Podle Littnera¹⁴ návštěvy biologických rodičů dětem pomáhají vyjadřovat pocity úzkosti, strachu, hněvu, spojené s odebráním z původní rodiny. Tyto pocity jsou jinak tak bolestivé, že dítěti nezbývá než je potlačit. Jejich blokování potom komplikuje zdravé fungování a rozvoj dítěte.

Kromě toho návštěvy biologických rodičů dávají dětem i pěstounům možnost vidět původní rodiče realisticky a neutvářet si o nich iracionální představy.

Cantos, Gries a Slis (1997) v longitudinální studii prokázali, že děti pravidelně (jednou týdně nebo jednou za dva týdny) navštěvované biologickými rodiči vykazují **méně problémového chování** než děti nenavštěvované nebo navštěvované nepravidelně. Kontakt s biologickými rodiči měl přitom pozitivní efekt na externalizované problémové chování, co se internalizovaných projevů týče, hrála ještě roli zabydlenost dítěte v pěstounské rodině. U dětí dobře přizpůsobených a spokojených v náhradní rodině se častěji mohla v důsledku návštěv biologických rodičů objevovat úzkost nebo rozlady. Autoři to dávají do souvislosti s pocity viny a vnitřního konfliktu, kdy děti nevědí, ke komu – zda k rodičům či k pěstounům

---

¹¹ Lau – Litrownik – Newton – Landsverk, 2003.

¹² Maluccio-Pine-Warsh, 1996.

¹³ Cantos-Cries-Slis, 1997.

Maluccio- Warsh- Pine, 1993.

Hess, P.M. Parental visiting of children in foster care: Current knowledge and research agenda. Children and Youth Services Review, 1999, 9, 29—50. cit. podle Sanchirico –Jablonka, 2000.

¹⁴ Littner, N. (1975). The importance of the natural parents to the child in placement. Child Welfare, 54, 175-181. cit. podle Cantos-Cries-Slis, 1997.

– vlastně mohou co cítit. Cantos a spol. píše, že platí „no pain, no gain“: krátkodobě kontakt s biologickými rodiči může přinést bolest a problémy, právě tím, že umožní vystoupit na povrch traumatům a pocitům dosud hluboko potlačeným. Dlouhodobě ale přináší uklidnění.

Tímto mechanismem¹⁵ Cantos a spol. vysvětlují rozpor mezi výsledky výzkumů opakovaně prokazujícími blahodárnost kontaktu s biologickými rodiči pro děti v náhradní péči a výroky pěstounů a sociálních pracovníků, podle nichž návštěvy u dětí vyvolávají nevhodné a problémové chování.

Výzkum Cantose a spol. dále potvrdil Littnerova zjištění o tom, že kontakt s rodiči dětem napomáhá utvářet si **zdravé sebevědomí a identitu, pevnější sebedůvěru, utišovat separační strachy, vyjadřovat bolestivé pocity** spojené s odloučením od rodičů a mít lepší vztahy s pěstouny.

Na druhou stranu je mnoho dokladů o tom, že navrácení dětí do jejich původních rodin často selhává a děti tak musejí být opakovaně umíst'ovány v náhradních rodinách (Maluccio, -Fein, -Davis, 1994; Terling, 1999). Do systému náhradní péče se opakovaně vrací podle různých výzkumů šestina až třetina dětí. Nejčastější příčinou neúspěchu znovusjednocené rodiny je nedostatek rodičovských schopností, nepřipravenost rodičů na zvládnání problémového chování dětí a nedostatek podpory okolí¹⁶. Podle Terlinga (1999) s pravděpodobností selhání znovusjednocené rodiny souvisí kriminální kariéra rodičů, jejich závislosti na látkách, nedostatek sociální opory a rodičovských dovedností, a také rasa. Terling učinil ještě jedno zajímavé zjištění, a sice že předpovědi sociálních pracovníků ohledně úspěšnosti navrácení dětí do původních rodin se nenaplnují s větší než náhodnou pravděpodobností.

U dětí navrácených do péče jejich biologických rodičů **narůstají problémy s chováním**. V citovaném výzkumu Lau a kol. zjistili, že navrácení dětí do péče biologických rodičů souvisí se **snížením pocitu sociální izolace**. Na druhou stranu děti po navrácení do původních rodin ale častěji zažívají negativní životní události (změny ve složení rodiny, negativní změny v bytových podmínkách, nemoc, zranění nebo smrt blízkých, nemoc či zranění dítěte samého, školní změny, problémy rodiny se zákonem, vystavení dítěte konfliktům a násilí v rodině), jež vedou ke zvýšenému výskytu internalizovaných typů problémového chování (úzkostné a depresivní chování, únikové chování, somatické stížnosti).

---

¹⁵ Jsou samozřejmě ještě alternativní výklady. Například ten, že kontakt s biologickými rodiči je blahodárny pro většinu dětí, ale jsou případy, kdy přináší problémy a málo zisku.

¹⁶ Maluccio-Warsh- Pine, 1993.

Steinhauer¹⁷ popsal, jak **stresová** bývají **setkání náhradní a původní rodiny pro všechny zúčastněné**: Děti setkání s biologickými rodiči prožívají se směsicí pocitů vzrušení, štěstí, smutku, ztráty, hněvu, strachu a viny. Biologičtí rodiče zažívají pocity nedostačivosti, deprese, vzteku, bezmoci, ponížení a viny. Pro pěstouny kontakt může vést ke konfliktům s dětmi i s jejich rodiči, ke kolizím v domácnosti, tlaku spojenému s nutností zorganizovat a facilitovat setkání.

Maluccio a spol. (1999) zmiňují, že **další komplikací** pro navázání a udržení vztahů mezi pěstounskou rodinou a biologickými rodiči jsou jejich **etnické rozdíly**. Ty mohou ztěžovat domlouvání návštěv, přidávat další bariéry k těm, jež mezi pěstounskými a původními rodinami už existují.

I v mém výzkumu rodiny vyprávěly o různých scénářích setkávání s biologickými rodiči svých přijatých dětí. Někdy bylo obnovení/narovnání vztahu s vlastními rodiči chápáno jako zkušenost nutná pro zdravé fungování dětí, někdy byly vlivu biologických rodičů připisovány fatální důsledky pro utváření další cesty dítěte.

Dříve se v Česku, co se vztahu k biologickým rodinám týče, doporučení odborníků omezovala na to, aby pěstouni před dítětem nezakrývali fakt, že je přijaté, a o jeho vlastních rodičích s ním mluvili jen v dobrém. V posledních letech trend v ČR směřuje k pojmání odebrání dítěte z původní rodiny jako nejzazší možnosti a k vytvoření podpůrné sítě, díky které by více dětí mohlo vyrůstat v původních rodinách. Je to patrné i z citovaného vládního dokumentu. Součástí této sítě by kromě zmíněné preventivní i následné ozdravné terénní práce s nefunkčními rodinami měla být také přechodná pěstounská péče, legalizovaná u nás v červenci 2006.

2.2 Identita dítěte v pěstounské rodině

Na téma identity se nejčastěji díváme Eriksonovými očima: Každý mladý člověk si musí vytvořit nějaké pojetí o tom, kdo je. Musí si složit souvislý obraz ze zkušeností a zpětných vazeb od druhých posbíraných od dětství a z těch různých identit, se kterými experimentuje v dospívání. Když se to nepovede, člověk nebude schopen se něčemu oddat, o něco usilovat, někam směřovat.

Poutavě prožívání člověka se slabě vyvinutou identitou popisuje Klimeš (2008, s. 11): „Pevný pocit identity zakotvuje člověka ve světě, dává mu místo a smysluplný pohled do

---

¹⁷ Steinhauer, P.D. (1991). The least detrimental alternative: A systematic guide to case planning and decision making for children in care.. Toronto: University of Toronto Press. cit. podle Sanchirico –Jablonka, 2000.

budoucná. ... (Má-li člověk oslabenou identitu, dá se jeho prožívání popsat jako) pocity prázdna či pocity jakési neexistence. Jsou to zvláštní stavy úzkosti či citové propady, kdy má dotyčný pocit zbytečnosti. ... Objektivně mu jakoby nic nechybí – nemá potřebu před někým utéci, ani po nikom či po ničem netouží, ale přesto se cítí mizerně. Když jej někdo lituje nebo chce podpořit, má pocit, že je mu to naprosto lhostejné, že mu to ani nepomáhá, ani neškodí.“

Člověk bez pevně utvořené identity tedy není zakotvený ve světě – ani ve vztazích ani v určitém místě. Nemá za čím směřovat a trápí ho nepříjemné pocity prázdnoty a zbytečnosti.

Utvoření identity je podle obecně přijímaného Eriksonova pojetí přinejmenším v západní kultuře hlavním úkolem dospívání. V té době ale identita jenom „vystupuje na scénu“. Její základy se tvoří od raného dětství. Rodriguez (2000) popisuje cyklus **attachment** → **identifikace** → **identita**. Na základě pevného a spolehlivého připoutání se můžeme identifikovat (s rodiči, názory, hodnotami) a učinit je součástí své identity (jsem syn takových rodičů, je pro mě důležité životní prostředí atd.). Poruchy attachmentu tak mohou vést k poruchám identity (například u dětí v dětství týraných).

Jde-li v dospívání především o utváření identity a o osamostatnění se od rodičů, je nasnadě spojit přinejmenším podstatnou část z krizí a konfliktů, prožívaných rodinami s dospívajícími dětmi, s těmito úkoly. Je zarážející, jak málo se o této souvislosti uvažuje, mluví-li se o romských dětech v náhradní péči¹⁸.

Podstatnou složkou identity je etnická identita. Rodriguez v citovaném textu popisuje vývoj etnické identity. Jeho čtyři fáze následují zpravidla za sebou, člověk se ale může zastavit na libovolné z nich, či se z pozdějších vracet k těm již opuštěným.

Zároveň s fázemi Rodriguez uvádí rizika spojená s tím, zastaví-li se vývoj identity člověka na dané úrovni.

A) *relativní neuvědomovanost* (relative unawareness) - podle Rodrigueze se objevuje zhruba ve věku 2-16 let.

První fáze vývoje etnické identity se týká malých dětí (tak zhruba do 6 let, kdy děti začínají chápat, že národnost a rasa je něco nezměnitelného), ale klidně může přetrvávat do dospělosti. O etnický původ se člověk nezajímá, souvisejícím tématům se vyhýbá, svou identitu v dospělosti opírá o jiné složky (zaměstnání, náboženství atd.). Je-li v této fázi vystaven negativním stereotypům, může přejmout negativní stereotypy o vlastní skupině (viz romské děti rasisticky nadávající jiným romským dětem).

---

¹⁸ Koncept důležitosti podpory zdravého vývoje identity pro pokud možno hladké dospívání samozřejmě prosazují mnohé neziskovky pracující v NRP, v médiích se s ním člověk ale setká maximálně v podobě „volání krve“.

B) *objevující se uvědomění* (emerging awareness) – 5-21 let

Lidé na tomto stádiu zažijí, že okolí se k nim kvůli jejich barvě, původu vztahuje jinak/hůř. To se může stát podnětem k objevování vlastní kultury, nebo takové zážitky mohou člověka utvrdit v přesvědčení, že jeho etnický původ mu nepřináší nic než problémy. Dalším rizikem je to, že člověk může plně přejmout majoritní způsob nahlížení na svět (něco jako *White is right* – dobré je jenom to, co za dobré považuje majorita).

C) *zkoumání a identifikace* (exploration/identification) – 10-25 let

Na tomto stádiu má člověk dva úkoly – do hloubky prozkoumat pozitivní stránky svého původu a najít si způsoby fungování mezi majoritou. Na začátku zkoumání mladý člověk může zastávat etnocentrickou pozici, bude mít silnou potřebu kontaktu s lidmi vlastního etnika. Je ale důležité neuzavřít se úplně do své etnické skupiny, udržovat vztahy i s majoritou, i s lidmi jiných skupin. Pokud se člověku nepodaří do hloubky zkoumat svou skupinu, hrozí pocity méněcennosti, negativní sebeobraz, neschopnost být s lidmi stejné etnické skupiny a také nezvládání rasismu a diskriminace.

D) *závazek* (commitment) – 14 a více let

Člověk se na tomto stádiu cítí ve své etnické identitě bezpečně, vnímá svůj původ pozitivně, má vyšší sebehodnocení, umí zvládat rasismus a diskriminaci, umí také ocenit ostatní skupiny a národnosti.

To jsou také tři odpovědi na otázku, k čemu je etnická identita vůbec užitečná. K čemu je dobré, zabývat se svou kulturou, když člověk žije dejme tomu v bílé rodině? Není snazší to nechat být a normálně žít ve své nové rodině?¹⁹

Zdravá etnická identita přináší bezpečnější a pozitivnější sebeobraz (který nemůžou ohrozit útoky nenávisti vůči sobě jako dejme tomu Cikánovi ve chvílích neúspěchu, viz Klimeš, 2008). Díky ní může člověk zvládnout rasistické projevy a diskriminaci, s nimiž se v české, stejně jako v americké společnosti často potká. A to, že se cítí bezpečně ohledně svého etnického původu, mu usnadní být tolerantní a otevřený k ostatním skupinám.

Co je třeba dělat pro zdravý vývoj identity dětí z etnických menšin v péči? Důležitou součástí identity je obraz vlastních rodičů a příbuzných. Práce na vztahu dítěte a jeho biologické rodiny je tedy zásadní. Pro zdravou identitu je třeba mít trojrozměrný obraz svých rodičů, reflektující pozitivní i negativní aspekty vztahu k rodičům.

Dítě dále potřebuje mít kontakt se svou kulturou, potřebuje kontakt s vrstevníky ze své etnické skupiny, s lidmi své národnosti, kteří mu mohou sehrát úlohu pozitivních vzorů,

---

¹⁹ Mnozí z mladých lidí, s nimiž prováděli výzkum Rodriguez i Thoburn a Moffatt, tento postoj zastávali. Stejně jako některé z rodin z mého výzkumu.

podporu při rozeznávání situací rasismu a diskriminace a při jejich zvládnání (včetně vyšetřování a zásahů ze strany pěstounů) a to všechno dřív, než začne dospívat²⁰. Při zajišťování kontaktu s etnickou skupinou dítěte i při tréninku zvládnání rasismu se nevystačí s reagováním na situace, jež samy přijdou. Je třeba plánovat a vymýšlet.

Dále je důležité, jaké vzkazy o jeho původu a o tom, co z něj vyplývá, dítěti pěstouni sdělují. Rodriguez v návaznosti na Stevensona²¹ přehledně rozděluje takové vzkazy na *proaktivní* (ty které zdůrazňují pozitiva spojená s původem dítěte nebo vyzdvihují jeho talent a vlastnosti – například při prohlížení knížky – Ta kočička je stejně šikovná jako ty) a *protektivní* (ty mají připravit na nenávisť a rasismus – třeba když pěstounka vysvětluje dceři na střední škole, že bude muset zabrat, protože si její učitelka zřejmě chce ozkoušet, zda má jako Romka dost píle). Tyto vzkazy rodiče vysílají výslovně (například vezmou-li dítě na romský festival a vysvětlují, jak to s Romy v Čechách bylo a je), nebo nevysloveně (cestou z návštěvy u vlastní matky dítěte pěstounka řekne, že si s maminkou dobře popovídaly).

Podle Rodrigueze mladým lidem v péči dělá dobře, když dostávají proaktivní i protektivní vzkazy, a proaktivní přitom převažují. Také je důležité, aby si pěstouni uvědomovali, jaké vzkazy dítěti sdělují nevysloveně.

2.3 Dítě jiného etnika v pěstounské péči

V Británii a USA se od sedmdesátých let řada výzkumů zabývala náhradní péčí o děti pocházející z etnických menšin. Zjišťovaly se specifické potřeby barevných dětí, úspěšnost péče o ně v bílých a v barevných rodinách. V USA i v Británii je počet barevných dětí vyrůstajících mimo původní rodinu vyšší, než by odpovídalo jejich podílu v populaci (V USA, kde barevné děti představují asi 20% dětské populace, jejich podíl mezi dětmi v pěstounské péči tvoří 40-50%. V Británii je nepoměr nižší – 17% barevných dětí v péči oproti 13% v populaci.) Britský článek z roku 2007²² shrnuje několik výzkumů zaměřených na názory barevných dětí na pobyt v pěstounských rodinách. Cítí-li se děti být vizuálně odlišné, **chtějí od pěstounů pomoc se zvládnáním rasismu okolí a diskriminace**. Chtějí mít přístup k vlastním, na pěstounech nezávislým zdrojům podpory. Oceňují, když mohou **žít v komunitě lidí stejného původu** a když jejich sociální pracovník je stejné národnosti. Část mladých lidí vyrůstajících v bílých rodinách mluvila o rostoucím pocitu odcizení, problémech v blízkých i společenských vztazích, problémech s duševním zdravím.

²⁰ Podrobně rozepsáno ve Vančáková, 2008.

²¹ Stevenson, H. *Manging anger: protective, proactive or adaptive racial socialization identity profiles in African American manhood development*. Journal of prevention and intervention in the community. 16 (1-2).

²² Foster children from ethnic minorities. Community Care; 6/21/2007 Issue 1678, p26-28.

Stejný zdroj shrnuje zjištění týkající se významu etnické identity pro děti v péči. Podle některých výzkumů děti **mohou přijmout svou historii, pouze mají-li kontakt s lidmi jejich kultury**, je při tom jedno, zda to je jejich původní rodina nebo někdo jiný. Děti vyrůstající v majoritním prostředí, bez kontaktu s lidmi své národnosti, mají sklon nezabývat se svou identitou, potlačovat s ní související otázky. Podle tohoto zdroje barevné děti chtějí, aby pěstouni respektovali jejich identitu a minulé zkušenosti.

Úspěšností trvalé pěstounské péče o děti z etnických menšin v Británii se zabýval rozsáhlý výzkum June Thoburn a Petera Moffatta z konce devadesátých let (2001). Zjistili, že – stejně jako u obecné populace dětí v pěstounské péči – s (ne)úspěšností pěstounské péče (měřené tím, zda dítě zůstává v rodině, či zda se pěstounská péče rozpadá) vzájemně nezávisle souvisejí především

- **věk** dítěte při příchodu do náhradní rodiny
- **problémové chování dítěte před umístěním** do rodiny
- deprivace a zneužívání dítěte
- „institucionalizace“ dítěte (zřejmě dopad dlouhodobějšího pobytu v ústavu)

Bez vlivu se ukázal kontakt s původními rodinami (rodiči, sourozenci). Péče o děti, které před umístěním do rodiny prošly několika jinými rodinami, byla spíše úspěšnější – zkušenost opakovaného umístění se tedy překvapivě ukázala jako protektivní.

Ve srovnání s obecnou populací dětí v trvalé pěstounské péči se péče o barevné děti ukázaly jako **stejně úspěšné**. Neúspěšně skončilo 28% péčí o barevné děti (ve vzorku obecné populace neúspěšně skončila asi třetina péčí). Podle autorů přitom jde o podhodnocený výsledek, vzhledem k tomu že polovina dětí ze vzorku ještě nedošla do kritického období dospívání.

Co se týče umístování v bílých versus „etnicky odpovídajících“ rodinách, ukázalo se, že obecně není rozdílu v úspěšnosti bílých a barevných rodin ve výchově barevných dětí. Při podrobnějším pohledu ale vyšlo najevo, že **chlapci vydrží významně častěji v bílých rodinách** než u pěstounů svého etnika, zatímco **u dívek je tomu naopak** – významně stabilnější jsou péče o ně v rodinách jejich etnika. Autoři nabízejí dvě vysvětlující hypotézy: v rozhovorech provedených v rámci výzkumu se chlapci méně zajímali o otázky původu, identity atd. – projevovali přístup „jděte někam s tímhle balastem a nechte mě v klidu vyrůst v téhle rodině“. Chlapci v náhradní péči také mají víc problémů s chováním než dívky, a na ně mohli bílí pěstouni reagovat lépe než barevní, vezmeme-li v úvahu, že do výzkumu byly zahrnuty děti, umístované do rodin v první polovině osmdesátých let, kdy se v Británii teprve začínalo s vyhledáváním a podporou pěstounů z etnických menšin.

Důležité je poznamenat, že berou-li výzkumníci za kritérium úspěšnosti pěstounské péče jemnější aspekty (spokojenost dítěte, jeho sebehodnocení, etnickou identitu a hrdost na vlastní původ), o něco úspěšnější se jeví být péče v etnicky odpovídajících rodinách.

3. Být pěstounem v ČR

Pěstounské rodiny jsou **vystaveny pozornosti okolí**, která se zesiluje, starají-li se o něčím (původem, zdravotním postižením) výjimečné děti. Takto se pěstouni cítí být vnímání okolím (řebříček vznikl během jednoho ze setkání pěstounských rodin)²³.

Kdo je pěstoun?

- 1) divný člověk
- 2) provokatér
- 3) je něco víc
- 4) handicapovaný
- 5) je na peníze
- 6) pozitivně výjimečný
- 7) vysvoboditel dítěte
- 8) obdivovaný
- 9) silná osobnost
- 10) když je perfekcionista – je vyčerpaný
- 11) podezřelý
- 12) světlý bod ve svém okolí

Pěstouni se tedy **cítí být vnímání** v první řadě **negativně** (v první pěti charakteristik jsou čtyři negativní), o něco slaběji, avšak stále výrazně vnímají obdiv ze strany okolí.

M. Stará (2000) shrnuje, s jakými tlaky se pěstouni musejí vyrovnávat:

Vlivy **zvenku**:

- biologičtí rodiče – podle Staré pěstouni tento moment prožívají obecně velmi nepříznivě
- chyby ze strany expertů – systémové nedostatky i lidská pochybení

---

²³ Náhradní rodinná péče 1999, 3, citováno podle Stará, 2000.

- kontrola a dohled nad pěstouny, vykonávané orgány OSPOD. Hodnocení je vystaven morální kredit pěstounů, kvalita jejich partnerského vztahu, úspěšnost jejich výchovy, tedy všechno to, co je v běžné rodině považováno za soukromé záležitosti.

Vlivy **zevnitř**:

- omezená rodičovská práva
- dočasnost vztahů. (Pěstounská péče oficiálně zaniká, když je dítě plnoleté, pokud studuje, tedy v momentě jeho zaopatření.
- komplikovanost dětí (do PP se dostávají děti s handicapem zdravotními, mentálními i sociálními, složitou historií)
- větší počet dětí
- nebezpečí vyhoření

4. Situace romské minority v ČR

O situaci romské menšiny v ČR chci psát pouze stručně – mým cílem je vytvořit si pozadí pro ty stereotypy a mechanismy, s nimiž se setkávají pěstouni a jejich děti.

Podle mnohých, např. I. Šimíkové²⁴, ve vztahu romské komunity a majoritní společnosti hraje podstatnou roli dlouhá historie vylučování Romů z české společnosti – mezi generacemi předávané zkušenosti nepodporují důvěru Romů v majoritní instituce.

Šimíková pojmenovává situaci Romů v ČR jako **sociální vyloučení**. Jeho podstatou je nerovnost v participaci na životě společnosti, která má za důsledek neschopnost podílet se na životě společnosti a izolaci od ní.

Sociální vyloučení se konkrétně projevuje v mnoha oblastech, přičemž vyloučení v jednotlivých oblastech bývá vzájemně provázáno. Romská menšina v ČR se střetává s celým klubkem problémů: S nízkou úrovní vzdělání a komplikovaným přístupem romských dětí ke vzdělání (ale samozřejmě nejen s nimi) souvisejí problémy se zaměstnaností, s nimi nízké příjmy a chudoba, s nimi potom problematika bydlení, prostorové segregace v podobě sestěhovávání romských rodin do vznikajících ghett. Dalšími nitěmi v klubku jsou neexistence nebo rozpad sociálních sítí v rámci romských komunit, neuplatnitelnost životního stylu, kterým žily romské komunity tradičně.

4.1 Vztah české většiny k Romům

---

²⁴ Šimíková I. *Romové jako sociálně vyloučená skupina*, in Navrátil, P. a kol., 2003.

je obecně negativní: na základě výzkumů CVVM (poslední, jež se mi podařilo dohledat, je z roku 2006) měli dotazovaní ze všech národností žijících u nás jednoznačně nejhorší vztah k Romům²⁵. Pozitivní vztah k Romům uvádí dlouhodobě méně než 10% dotazovaných Čechů, **negativní naopak uvádí zhruba 60-75% dotázaných**.

Výzkum Navrátila a kol. z roku 2001 potvrzuje obecný názor na problematičnost soužití Neromů a Romů – za problematické považuje soužití polovina dotázaných příslušníků majority a (o něco menší) polovina dotázaných Romů²⁶. Příčiny problémů vidí neromští respondenti především v obtěžujícím chování Romů a romští dotázaní v tom, že je příslušníci majority „nemají rádi“ – projevují jim nepřátelství, nenávisť.

Čeští Neromové podle Navrátilova výzkumu vnímají Romy jako ty, kdo by se měli více snažit (97,5% majoritních dotázaných uvedlo jako recept na řešení problémů soužití právě, že Romové by se měli více snažit).

4.2 Stereotypy mezi českými Romy a příslušníky majority

Navrátil a kolegové se ptali Romů i příslušníků majority, co je podle nich pro jejich majoritní, resp. romské sousedy nejdůležitější v životě. Romští dotázaní reflektovali majoritní společnost jako především na materiální hodnoty orientovanou (majetek a bohatství). Majoritní respondenti vnímají romskou komunitu jako především na rodinu orientované společenství (ve shodě s výpověďmi Romů o nich samých).

Výzkumníci se dále ptali majoritních respondentů na vlastnosti přisuzované Romům: Kladně na Romech hodnotí především jejich soudržnost a muzikální talent, podle pětiny respondentů ale Romové žádné dobré vlastnosti nemají. Z negativních vlastností byla nejvíce zmiňována **nepřizpůsobivost, agresivita a kriminální chování**.

Výzkum přitom probíhal v lokalitách, kde sousedí romští i majoritní občané. Jeho výsledky ukazují, že blízké každodenní kontakty mezi skupinami ne vždy vedou ke zmírnění stereotypních nesnášenlivostí.

Tolik výzkumy. Zajímalo mě, jaké normativní příběhy o Romech, soužití Romů a majority, pěstounství romských dětí ovlivňují prostor, v němž pěstouni vychovávají romské děti. Hledala jsem se v médiích. Následující odstavce nejsou výsledkem žádné korektně provedené analýzy, pouze sondy do českého mainstreamového diskursu na daná témata.

---

²⁵< http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100637s_ov70108.pdf>, 29.1.2009

Libor Prudký: Sociální vyloučení Romů na základě vybraných výsledků empirických výzkumů in Navrátil, 2003.

²⁶ Navrátil, 2003, s.114.

O pěstounech romských dětí se mluví jako o těch, kdo chtěli pomoci, byli odvážní, často netušili, do čeho jdou, a pak se nestačili divit. Také o tom, že musejí čelit silnému tlaku rasistického okolí.

O romských dětech v pěstounské péči se říká, že riziko toho, že v pubertě utečou „ke svým“, okradou rodiče, v 15 letech otěhotní apod., je u nich mnohonásobně vyšší, než u bílých pěstounských dětí. Také to, že potřebují hranice, jasné mantinely, z nichž se nesmí slevit.

O Romech se říká, že je to jiná a nepřispůsobivá kultura. Že majoritní společnost je ještě nepřijala a vzhledem k jejich povaze to hned tak nebude. Že o nic neusilují, chtějí se mít dobře bez námahy. Často se zmiňuje jejich soudržnost. (A říká se spoustu horšího.)

5 Reflexe vstupních přesvědčení autorky

Učebnice kvalitativní metodologie opakují, jak důležitá je sebereflexe výzkumníka, co se týče jeho teoretických přesvědčení. Moje nahlížení na danou problematiku je ovlivněno **zkušeností z mé vlastní rodiny**. Má matka vychovává v pěstounské péči dvě sestry. Dnes jim je 15 a 13 let, k nám přišly ve svých 10, respektive 8 letech. Do svých 5 (3) let přitom žily v péči vlastní matky. Zním tedy lépe průběh pěstounské péče o děti, jež mají zkušenost života ve vlastní rodině a do náhradní rodiny přicházejí zpravidla jako starší než děti, jež byly od narození v ústavu.

Co můj pohled na pěstounství romských dětí ovlivnilo silně, je setkávání s jejich vlastní matkou a její rodinou. Za asi tři roky, co se známe, zažíváme proměnlivý vývoj vztahů – od očekávání, že si dívky vlastní matka vezme zpět, k vzájemnému navštěvování s vymezenými hranicemi. Mé pěstounské sestry teď tráví u své vlastní matky poměrně dost času (1-2 víkendy za měsíc a část prázdnin). Díky tomu se do značné míry, i když ne plně, otupila jejich původní přirozená idealizace vlastní matky. Nakolik mohu soudit, současná situace vyhovuje všem zúčastněným – dívky se s matkou vidí tak často, jak jim vyhovuje, a mají možnost u ní být v prostředí, kde se cítí víc ve svém živlu, než u nás doma. Jejich pěstounce – mé matce - vyhovuje, že je někdo další, kdo by dívky pohlídal na část prázdnin, nebo když je to třeba během roku. A pro vlastní matku dívek – zatímco vzít si dívky do péče bylo nepředstavitelné, časté návštěvy se dají dobře zvládat.

Tato zkušenost ovlivnila můj pohled na setkávání pěstounských rodin a biologických rodičů. Jsou mi bližší pěstounské rodiny otevřené dalším vazbám svých dětí, přesvědčené, že

pro zdraví přijatého dítěte je prospěšné, ne-li nezbytné, mít co nejuspokojivější vztahy s původní rodinou.

Zejména na začátku práce na výzkumu pro mě důležitou roli sehrál **zážitek odlišnosti životních stylů** přirozených mně a mým blízkým a na druhé straně mým pěstounské sestřám, jejich matce a jejich blízkým. Rozdíl v tom, jakým způsobem je nám příjemné trávit čas, v jaké blízkosti s ostatními se rádi nacházíme, jaké hodnoty jsou pro nás důležité, se mi zdály značně komplikovat soužití naší pěstounské rodiny. A to především pro přijaté sestry, jež se musely přizpůsobovat tak odlišnému životnímu fungování. Postupem doby, jak jsme si na sebe navzájem zvykali, tyto rozdíly ztrácely na ostroiti i na významnosti v mých očích.

Další, související koncept, který mou práci mohl ovlivnit, je přesvědčení o důležitosti **identity** pro zdravý vývoj a fungování člověka. Jak píše například J. Klimeš (2008), tématu identity přijatých dětí je v pěstounské rodině třeba věnovat hodně pozornosti. Člověk nemůže žít zdravý život, když je jeho převládajícím pocitem neláska vůči sobě samému, svému původu, své národnosti. Nemůžeme žít zdravý život s identitou černé huby, pancharta, o kterého nikdo nestojí, který se nikomu nelíbí, toho, který nic neumí, atd. Má-li dítě utvořenou takovou identitu, musí využívat silné obrany, aby mohlo nějak fungovat. Při kritické zátěži se obrany zhroutnou a přijdou automatické myšlenky – děje se mi to, protože jsem dítě takových rodičů, protože jsem blbá²⁷... Zdravě utvořená identita dává člověku sebedůvěru, sílu a jistotu. Pokud dítě nepřijme některé své podstatné charakteristiky (a nezačlení je do své identity), budou je tyto mezery oslabovat, bude působit jakoby neúplně, bez spontánní energie.

Identita je tématem intenzivně řešeným zpravidla během dospívání a mladé dospělosti. Období řešení tohoto vývojového úkolu²⁸ je totožné s obdobím, označovaným za kritické pro pěstouny a přijaté děti obecně a romské děti obzvlášť. Během výzkumu se mi často vracela otázka, nakolik jsou vyprávění pěstounů vyprávěními o vytváření nezávislé identity a o separaci od pěstounské rodiny.

6 Narativní analýza jako výzkumná metoda

Přístupů k narativní analýze je celá řada. Mishler (2007) je dělí na tři velké skupiny a mnoho podskupin. Jsou to:

---

²⁷ Volně podle Klimeš, 2008.

²⁸ Podle Eriksona, jeho přesvědčení o identitě jako vývojovém úkolu dospívání se ale v západní literatuře široce akceptuje.

1) Přístupy, jež hledají **vztah mezi told a telling**, tedy mezi sledem reálných událostí (told) a sekvencí událostí ve vyprávění (telling). Využívají je zpravidla psychologové, psychiatři.

1a) Jeden z této skupiny přístupů se zakládá na přesvědčení, že v telling vypravěč **rekapituluje**, co se stalo, tedy told. Vychází z tvrzení Labova a Waletzkyho, formulovaného v roce 1967²⁹, že vyprávění interpretujeme ovlivnění očekáváním, že popisované události se staly ve stejném pořádku, v jakém je vyprávíme.

1b) Jiný přístup poukazuje na to, že takto prosté to ve vyprávění většinou nebývá. V telling vypravěč nerekapituluje, ale **rekonstruuje** told. Vyprávění je nutně selektivní a v tom, co do něj vypravěč zařadí a co ne, hraje roli paměť, motivace a kontext. K této první rekonstrukci pak přistupuje rekonstrukce na straně výzkumníka – vypravěč zpravidla nevypráví chronologicky, to až výzkumník řadí jednotlivé vyprávěné události do chronologického pořádku. Až tento výsledný konstrukt pak představuje vlastní vyprávění, základ pro analýzu.

1c) Poslední možností v tomto proudu je „**vnucování**“ určitého způsobu telling určitému told. Výzkumník v tomto případě určuje respondentům strukturu, podle níž mají vyprávět. Využívá se toho především ve výzkumech s velkým počtem respondentů. Potíž je tu spatřována především v tom, že takovým způsobem vnucujeme respondentům předem danou strukturu významů.

2) Přístupy, jež **akcentují pragmatiku** vyprávění, tedy co vyprávění *dělají*³⁰.

Jednou z věcí, jež pomocí vyprávění děláme, je podle naratologů utváření vlastní identity. Podle Sarbina³¹ si svou zkušenost organizujeme podle narativního principu: myslíme, vnímáme, představujeme si a činíme morální volby podle narativních struktur, tedy v příbězích. Vycházejíce z předpokladu, že vyprávění jsou nejkonzistentnějším způsobem interpretace vlastní minulosti (tak, jak jí rozumíme v přítomnosti), právě prožívané přítomnosti, i budoucnosti (tak, jak ji očekáváme) a že narativní přístup zrcadlí způsob, jak si lidé interpretují svou vlastní historii a životní kontinuitu, se narativní metodologie využívá ke studiu osobnosti.

---

²⁹ cit. podle Mishler, 2007.

³⁰ Sloveso dělat je tu anglicismem, v daném významu se však používá i v české literatuře – např. Miovský, 2006, nebo Chrz, 2007. Vyjadřuje tu „mít vliv“, „formovat“.

³¹ Sarbin T.R. (Ed.) Narrative psychology: The storied nature of human conduct. New York: Praeger, 1986. cit. podle Mishler, 2007.

Příběhy ale s námi něco dělají i v mezilidském kontextu. Některá vyprávění fungují jako velké normativní příběhy, sdílené v určité době a společnosti, jež omezují a strukturují naše životy – ovlivňují, čemu budeme přisuzovat význam, kde budeme spatřovat potíže, a jakým způsobem se budeme snažit je řešit.

Na začátku mého výzkumu bylo podezření, že pěstounská péče o romské děti je v Česku strukturovaná jedním takovým velkým příběhem – příběhem o hlasu krve, o špatných koncích pěstounských vztahů s romskými dětmi během jejich dospívání.

V mezilidském kontextu toho, co s námi příběhy dělají, jsou podstatné otázky: Kdy vyprávíme příběhy? Kdo má právo je vyprávět? Jakým účelům slouží v mezilidských a sociálních kontextech? Příběhy vyprávíme, abychom předali zprávu, často morální hodnocení nebo kritický soud o světě, který sdílíme s posluchači. Tím, že spolupracujeme na vytváření a vyprávění příběhů, vytváříme mezilidské vztahy.

Pak je tu neopominutelný moment moci ve vztahu k vyprávění příběhů – něčí příběhy jsou dominantní, někdo není vůbec puštěn ke slovu, ať už v rámci rodiny nebo společnosti.

3) Přístupy užívané v literární vědě, sociolingvistice, zaměřené na formu. V nich nejde o vztah told a telling, ale o to, jakým způsobem vypravěč vytváří své vyprávění. Jaké události vybírá, jak je řadí, jak vytváří dynamiku atd.

II. Empirická část

1. Téma výzkumu, výzkumný problém a cíle

Téma empirické části: pěstounská péče o romské děti v ČR

Problém: Jakou roli hraje romský původ dětí v životě jejich pěstounských rodin?

Jakou roli hraje raná historie romských dětí vyrůstajících v pěstounské péči, zejména doba, po níž žily v instituci, doba, již strávily v péči biologických rodičů, v životě jejich pěstounských rodin?

Cíle:

- Přispět k diskusi o podobě a smysluplnosti pěstounské péče o romské děti.
- Popsat, „jak se žije pěstounským rodinám vychovávajícím romské děti“, tak aby výsledky byly využitelné pro lidi rozhodující se přijmout dítě do pěstounské péče a pro organizace působící v oblasti pěstounské péče. Sebrat zobecnělou zkušenost pěstounů romských dětí a nabídnout ji jako podklad pro rozhodování těm, kdož se zatím mohli opřít pouze o jednotlivé příběhy různě zjednodušené v médiích.
- Vysledovat témata relevantní pro život pěstounských rodin vychovávajících romské děti.
- Vysledovat vliv typu raných zážitků přijatých romských dětí (zda žily nebo nežily v péči vlastních rodičů) na jejich další životní příběh.

2 Metodologie

Rozhodla jsem se provést **kvalitativní výzkum** z následujících důvodů:

Můj hlavní cíl, popsat, jak se žije pěstounským rodinám vychovávajícím romské děti, je svou povahou etnografický, pro jeho splnění jsou vhodnější bohatá, hustá, kvalitativní data než jejich kvantitativní redukce.

Zvolené výzkumné téma i problémy jsou osobní a citlivé, náročné na introspekci, pro objasnění problémů je klíčové brát v potaz co nejširší kontext. Povahu problému do značné míry určují hodnotové orientace dotazovaných a významy, jež pěstouni připisují událostem v životě jejich rodin. To ovlivnilo můj výběr výzkumných metod – dala jsem přednost polostrukturovaným rozhovorům před dotazníky.

Bylo by nesmírně náročné a eticky obtížné provést kvantitativní výzkum schopný rozlišit vliv rané historie přijatých dětí, jejich vrozených dispozic a vliv prostředí po příchodu dětí do pěstounské rodiny. A zřejmě by to ani nesloužilo praktickým cílům:

Mým cílem bylo vytvořit práci prakticky využitelnou pro zainteresovanou, ale laickou veřejnost, zprostředkovat jí zkušenost pěstounů romských dětí. Vycházela jsem z toho, že při rozhodování o tom, zda přijmou do pěstounské péče romské dítě i při jeho výchově jsou pro pěstouny inspirativnější příběhy ostatních než interpretace statistických dat.

Při provádění výzkumu jsem postupovala následovně: Provedla jsem předvýzkum, na jeho základě rozhovory, ty jsem přepsala. Přepisy jsem zpracovala prostou analýzou a dále z nich zpracovala ucelená vyprávění o jednotlivých dětech. Tato vyprávění mi potom posloužila jako základ pro narativní analýzu. Podrobnější výzkumný postup popisují v dalších odstavcích.

2.1 Předvýzkum

V zimě 2006-2007 jsem provedla orientační předvýzkum. Navštívila jsem 3 pěstounské rodiny a provedla s nimi polostrukturované rozhovory týkající se jejich zkušeností s výchovou romských dětí. Během dvou nedlouhých časových úseků (2-3 dny) jsem také provedla zúčastněné pozorování v domácnosti mé matky a jejích dvou pěstounských dcer – mých pěstounských sester.

Těžištěm mého zájmu v té době bylo to, co jsem pro sebe pojmenovávala jako „různost světů“ – možná odlišnost životních stylů přirozených majoritním rodinám a jejich romským dětem.

Během předvýzkumu jsem si ozkoušela způsob vedení rozhovoru, zvoleného za hlavní výzkumnou techniku a ověřila relevantnost použitých otázek.

Materiál získaný v předvýzkumu jsem okódovala a kategorizovala.

2.2 Vlastní šetření

V další etapě jsem hledala organizaci, s níž bych mohla naplánovat vlastní výzkum tak, aby jeho výsledky byly využitelné v praxi. Domluvila jsem se s o.s. Natama. Díky inspiraci-zadání od Natamy jsem ke svému původnímu záměru přidala cíl zjistit souvislost rané historie přijatých romských dětí, zejména to, zda se v prvních měsících života nacházely v ústavu či v rodině – biologické nebo pěstounské, s jejich vývojem během dospívání a později. K původnímu přibližnému scénáři otázek tak přibylo podrobné doptávání se na ranou historii dětí.

2.3 Zkoumané rodiny

Svůj zájem jsem omezila na rodiny, jež mají v pěstounské péči romské (poloromské) dítě, jemuž bylo v době výzkumu alespoň 13 let. Tuto hranici jsem si určila proto, že mi šlo o setkání s rodinami, jejichž děti už jsou ve věku, kdy nepřijímají v úplnosti životní styl pěstounů, ale vytvářejí si svůj způsob života. Také proto, že období dospívání se uvádí jako období kritické pro pěstounskou péči³². A proto, že jsem si chtěla udělat jasno stran rozšířeného názoru, že romské děti v náhradních rodinách jsou bezproblémové, dokud neuhodí puberta.

Při výběru respondentů jsem kombinovala několik přístupů – princip sněžné koule, kdy mě dotázaní pěstouni doporučovali svým známým, o nichž věděli, že mají v péči romské děti daného věku, výběr přes instituce (kontakty jsem získávala přes neziskové organizace působící v NRP a pracovnice OSPOD) a příležitostný výběr, kdy jsem se s budoucími respondenty seznámila na akcích pořádaných pro pěstouny.

Celkem jsem do výzkumu zahrнула data získaná z rozhovorů s 8 rodinami, vychovávajícími (vychovavšími) celkem 29 dětí romského původu.

Pět ze zkoumaných rodin mělo status zařízení pro výkon pěstounské péče. Měly v péči různý počet dětí, od 7 po 17, samozřejmě ne najednou.

Dvě rodiny byly neúplné, tvořily je od počátku pěstounka a děti. Poslední rodina byla úplná, s jedním dítětem v PP.

5 z navštívených rodin mělo téměř výlučnou zkušenost s pěstounskou péčí o romské děti (neměly buď žádné, nebo výrazně méně neromských než romských přijatých dětí). Jedna z rodin měla s pěstounstvím zhruba 4-6letou zkušenost (to podle toho, o vnímáme jako konec pěstounského vztahu), ostatní rodiny byly a jsou pěstounskými už mnoho (14, 17, 29) let.

S jednou výjimkou (rodina bydlí v Praze) žijí všechny rodiny na menším městě. 3 rodiny jsou ze středních a východních Čech, 4 ze severní Moravy.

2.4 Sběr dat

Rozhovory se odehrávaly v domácnosti rodin. Polovinu rodin jsem navštívila dvakrát, zpravidla s ročním časovým odstupem mezi jednotlivými návštěvami. Získala jsem tak možnost zachytit příběhy dětí ve dvou okamžicích – ve vyprávěních po roční odmlce byly

---

³² Špaňhelová, 1992.

významy, připisované různým událostem, obvykle posunuté až změněné, jak je to v lidském životě přirozené. Rozhovory zahrnuté do výzkumu se uskutečnily v období od ledna 2007 do září 2008.

Na začátku rozhovoru jsem pěstounům vysvětlila cíle výzkumu a poprosila je o uvedení do situace (*Mohli byste mě uvést do situace – kolik máte dětí a jak k vám přišly?*) Poté jsem nechala pěstouny (zpravidla pěstounky³³) volně vyprávět příběhy jejich dětí (*Povězte mi prosím jednotlivě příběhy vašich romských přijatých dětí.*). Speciálně jsem se vyptávala na to, co pěstouni věděli o prvních letech života dětí, o jejich původu a o tom, co se s nimi dělo, než se dostaly do péče rodiny (*Co víte o prvních letech života ... ?*). Doptávala jsem se i na vztah k biologickým rodičům. Pěstouni v rozhovoru vždy zmínili nějakou podobu vztahu k původní rodině svých přijatých dětí. Ptala jsem na pokusy kontaktovat dítě ze strany rodičů a na přání dítěte navázat kontakt s rodiči. Poslední téma, na které jsem se v případě potřeby doptávala, byla vzájemná adaptace (*Jak jste si na sebe zvykali?*).

Dbala jsem na to, abych odpovědi na zmíněné otázky získala od všech rodin. Ještě víc mi však šlo o to, nechat pěstouny vyprávět o tom, co sami považovali za důležité mi vzhledem k danému tématu sdělit.

Většinu rozhovorů jsem nahrávala na diktafon, pouze během dvou rozhovorů jsem si dělala poznámky, jež jsem potom, jak jen to bylo možné, doplnila, přepsala a poslala dotazovaným pěstounům k ověření, zda jsem se někde nedopustila zkreslení, nedorozumění apod. Na diktafon zaznamenané rozhovory jsem kompletně přepsala a také zaslala pěstounům, aby měli možnost doplnění, uvedení na pravou míru. V prepisech jsem změnila osobní údaje rodin.

Reflexe sebe samé jako publika při rozhovorech

Pro většinu pěstounů, s nimiž jsem hovořila, jsem byla vítaným publikem – častokrát jsem v rozhovoru zachytila stesk, vyslovený i nevyslovený, že se dostatečně nedoceňuje bohatost zkušeností pěstounů. Přitom by měli tolik ozkoušených praktik a připomínek, ale nikdo jim nechce naslouchat. V rozhovoru se mnou tak viděli možnost, jak tyto zkušenosti nabídnout jiným.

---

³³ Ve čtyřech rodinách se mnou hovořili oba pěstouni, přičemž ve dvou z nich větší část doby vyprávěla pěstounka, ve zbývajících čtyřech rodinách jsem hovořila pouze s pěstounkou, dvě z těchto rodin tvořily pouze pěstounka a děti.

Nakolik mohu soudit, pro pěstouny byl příjemné sdílet se mnou (a mým diktafonem) příběhy svých dětí. Asi tak, jako je zpravidla lidem příjemné vyprávět o náplni svého života nebo o svých dobrodružstvích.

V jedné až dvou rodinách, s oběma jsem se setkala pouze jedenkrát, jsem cítila jistou ostražitost. V jedné z nich byl náš rozhovor podbarven opatrností, které jsem rozuměla jako „Je třeba rodinu ukázat v co nejlepším světle“, během rozhovoru se ale atmosféra uvolnila a ke konci jsme si povídali otevřeně. V druhé rodině jsem pěstounčině projevu rozuměla jako obsahujícímu trochu skepse k efektivitě diplomek a podobných rozhovorů.

Na obsah prvních rozhovorů mohl mít vliv můj původně převládající cíl – zjistit, zda romství hraje v životě pěstounských rodin jakou roli (určitě tomu tak bylo u jednoho rozhovoru, při němž se pěstounka, aniž bych se speciálně ptala, stále vracela k otázce, co její soužití s jejími romskými dětmi odlišuje od zkušeností s neromskými).

Pro část pěstounů, jejichž vyprávění jsem naslouchala, jsem byla kolegou – člověkem zevnitř, to díky pěstounství mé matky a spolupráci s o.s. Natama. Tomu myslím vděčím za to, že většina pěstounů přede mnou necítila až takovou potřebu stylizace svých rodin.

Podrobně svůj vliv na to, jak pěstouni vyprávěli, reflektuji v analýze každého z příběhů.

2.5 Prostá analýza

Přepisy jsem analyzovala dvěma způsoby. Nejprve prostou analýzou – s využitím na základě literatury a zkušeností konzultantů a priori navržených kategorií. Výsledkem této prosté analýzy jsou texty **Jak pěstouni vnímají romství svých dětí** a **Jak romský původ dětí ovlivňuje život jejich pěstounských rodin**.

2.6 Narativní analýza

Po skončení prosté analýzy jsem se k přepisům ještě vrátila. Pro prozkoumání vztahu mezi ranou historií dítěte a průběhem jeho dospívání v pěstounské rodině bylo třeba uspořádat životní příběhy dětí zahrnutých do výzkumu. Za tím účelem jsem využila narativního přístupu k analýze a interpretaci dat. Proč?

- 1) Díky málo direktivnímu způsobu vedení rozhovorů, kdy mě vždy spíše zajímalo, o čem budou pěstouni sami hovořit, než abych je nutila do mnou připravených schémat, jsem získala data, jež měla formu příběhů. Byla to vyprávění o tom, jaké to bylo a je, provázet své přijaté romské dítě dospíváním. Ze všech možností kvalitativního přístupu k analýze dat se tedy narativní analýza přímo nabízela.

- 2) V mnohých příručkách (např. Mishler, 2007) se uvádí, že narativní analýza se obzvlášť hodí k zachycení životních zkušeností. Narativní analýza dává možnost vytvořit dobrý příběh. V průběhu výzkumu jsem se sama přesvědčila, že učení se prostřednictvím příběhů je značně efektivní. To mi dává možnost doufat, že výsledky výzkumu budou stravitelné a účinné pro ty, jichž se téma týká.

Východiska narativní analýzy

Vzhledem k cílům výzkumu (popsat, jaké to je, být bílým pěstounem romského dítěte) jsem se z mnoha narativních přístupů (viz I.6) držela linie **rekonstruování told v telling**.

Co se týče vztahu told a telling, tedy vztahu žité a vyprávěné reality, je mi blízké pojetí vyprávění jako reflexe života. Mezi mými předpoklady tedy je, že je nějaký sled událostí ve světě (=život), o němž je možno vyprávět na tisíce způsobů. Přitom ale to, který z těch způsobů si vybereme (a opakovaným vyprávěním ten dominantní příběh o tom, jak rozumíme našemu životu, upevníme jako jediný výlučný), má vliv na následné události našeho života. A to jak ve smyslu toho, jaký vztah k nim zaujmeme, tak i ve smyslu, jaké události se nám budou dít. Tím, že si vybíráme příběh vysvětlující, jak jsme žili, vybíráme si totiž zároveň okruh cest, na nichž budeme žít.

Další z mých východisek, shodných s obecnými východisky narativního výzkumu, je představa příběhu jako metafory, skrz niž nahlížím na lidský život. Ve shodě s Chrzem³⁴ považuji metaforu příběhu (zaostřující na zápletku, dávající do souvislosti jednání postav a události přicházející z vnějšku) za lépe odpovídající cíli popsat souvislosti životních daností a průběhu dospívání, než metafory jiné, například metafora stroje (jež zaostřuje na vstupy, procesy a výstupy).

Proces analýzy

Během mnohonásobného pročitání prepisů jsem v nich označila osnovu jednotlivých vyprávění pěstounů, udělala si celkový přehled, jak propletené, často přerušované odbočkami k jiným tématům, příběhy navzájem souvisejí. Poté jsem z prepisů konstruovala vlastní vyprávění vztahující se k jednotlivým dětem. Do vyprávění jsem zahrnula všechny zmínky týkající se v prepisu daného dítěte, včetně souvisejících obecnějších úvah o výchovných přístupech, smyslu práce atd. Snažila jsem se je utřídit tak, jak je v rozhovoru strukturovali sami pěstouni, pouze jsem jednotlivé odstavce řadila zhruba chronologicky. Citace

---

³⁴ Chrz, 2007, s. 7.

z rozhovorů jsem spojovala vlastním textem, v němž jsem se snažila respektovat a zároveň zdůraznit významy, sdělované pěstouny verbálně i neverbálně. Takto vzniklá vyprávění jsem potom využila pro narativní analýzu.

Při jejím provádění jsem se inspirovala pracemi V. Chrze (2007) a, co se konkrétní struktury analýzy týče, prací na Chrze navazující D. Chrzové³⁵ o zkušenosti rodičů vychovávajících dítě s postižením.

Chrz popisuje následující kategorie narativní rekonstrukce. Stručná vysvětlení připojuji jen ke kategoriím na první pohled nezřejným. Kategorie i vysvětlení se mohou zdát těžkopádnými a nesrozumitelnými. Sama jsem se ale přesvědčila, že opravdu vyjadřují podstatu příběhů. Tyto kategorie jsem volně využívala při analýze vyprávění. Pomáhaly mi všimnout si souvislostí v rámci jednotlivých příběhů i napříč nimi.

životní témata

obrazy sebe a druhých

ztvárnění jednání – tu jde o odpovědnost za to, co se děje, o míru, v níž je v možnostech hrdinů dosáhnout žádoucího a vyhnout se nežádoucímu

zápletky – sekvence událostí, jež tvoří hlavní osu vyprávění, dává mu začátek, prostředek a konec

figura – jestliže zápletky postupuje od toho, co bylo dřív, k tomu, co bylo později, tedy časově lineárně, figura je vzorec, který se ve vyprávění opakuje napříč jednotlivými událostmi – například opakovaně vyjadřovaný pocit, že za bolestné události v životě vypravěče mohou nedbalí nebo zlomyslní druzí.

hodnoty a přesvědčení – vypravěč nevypráví jenom, co se stalo. Události dává do souvislostí s výroky o tom, co je pro něj v životě zásadní, jak to v životě chodí, tedy se svou osobní ideologií, jak píše Chrz.

reflexe a hledisko – Už Bruner³⁶ si všiml, že děj autobiografických vyprávění se odehrává ve dvou krajinách: v krajině jednání, kdy vyprávění je sledem událostí, zachycených jakoby zvnějšku, a v krajině vědomí, kdy se vypráví o tom, jak jsou tyto události prožívány, reflektovány.

diskursivní kontext – touto kategorií má Chrz na mysli to, co jsem výše označila za pragmatiku vyprávění, tedy to, jak své vyprávění ztvárňujeme s ohledem na to, komu ho

---

³⁵ Chrzová, D. (2005).

³⁶ Bruner, J.S. (1986) *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge, Harvard University Press. Cit. podle Chrze, 2007.

vyprávíme, co vyprávěním zamýšlíme „udělat“ nebo co publikum dělá s námi. Dále sem patří i širší kontext vyprávění – jak své vyprávění utváříme vzhledem k normativním příběhům, tj. k vyprávěním vlivným v naší kultuře.

potíž – pojem Brunerův, kterým postihuje to, okolo čeho se celé vyprávění odvíjí, to, co se jím řeší. Vyprávění bez potíže nevnímáme jako příběhy. Teprve potíž umožňuje vyprávění strukturovat do tvaru, který ho činí hodným vyprávění a poslouchání.

Prvním krokem při vlastní analýze bylo vytvoření otázek, na něž jsem hledala odpovědi v jednotlivých vyprávěních. Na jejich základě jsem potom chtěla hledat vztahy s ranou historií dětí. Otázky jsem formulovala v první řadě s pomocí třech kategorií – jednající osoby, ztvárnění jednání a potíží. Potíží na této úrovni chápu potíž celého výzkumu – tedy to, proč stojí za to o něm vyprávět, co spojuje všechny vyprávěné příběhy. **Sdílenou potíží** pro všechny vyprávějící pěstouny během našich rozhovorů (netvrdím, že to tak vnímají mimo rozhovor) **je fakt, že mají v péči přijaté romské dítě s určitou historií**. Jednající osoby ve vyprávěních byly pěstouni, dítě a ostatní, během analýzy se ukázalo důležité vyčlenit ještě biologické rodiče, a biologické nebo pěstounské sourozence.

Výsledné otázky, na něž jsem hledala odpovědi během nového pročitání všech vyprávění, vypadají tak:

Co dělá skutečnost, že mají v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) se životem pěstounů?

Co dělají pěstouni s tím, že mají právě takové dítě?

Co dělá skutečnost, že je přijaté, romské a má nějakou historii, s dítětem samým? A co se svou identitou dělá dítě?

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými? Co dělá s druhými sám fakt, že v pěstounské rodině žije takové dítě? Co dělají druzí s dítětem?

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje? A kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít?

Čeho chtějí pěstouni dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Jaké hodnoty a přesvědčení vyprávění vyjadřuje? Jaké normativní příběhy vyprávění formují?

Jaké jsou v příběhu klíčové události?

Jaká je potíž, již řeší zápletky příběhu?

2.7 Důvěryhodnost výzkumu

Důvěryhodnost provedeného výzkumu hodnotím na základě Miovského třídění oblastí možné kontroly validity v kvalitativním výzkumu (Miovský, 2006).

Co se týká *povahy dat*, díky opakovaným setkáním se mi podařilo zachytit relativně bohatá data.

V rovině možností kontroly validity týkajících se role výzkumníka mi dobrá znalost terénu a osobní zkušenost s ním usnadnila kontakt s pěstouny a získávání dat. Cíleně jsem se snažila reflektovat svůj vliv na průběh setkání s respondenty i následnou analýzu. Usilovala jsem o co nejpečlivější disciplínu při konstruování vyprávění pěstounů i při jejich analýze.

V rovině metod výběru výzkumného souboru – triangulovala jsem tři přístupy k výběru výzkumného souboru: výběr přes instituce, princip sněhové koule a příležitostný výběr. Můj vzorek je dost různorodý – jsou v něm velké, malé i neúplné rodiny; pěstouni, jež přijali jenom jedno dítě, i ti, pro něž je pěstounství životní náplní. Dotazovaní pěstouni se liší v dosaženém vzdělání – od vyučení po vysokoškolské. Mluvila jsem s rodinami věřícími i těmi nepochybnými k žádné církvi. Někteří z pěstounů děti přijímali spíše s adoptivní, jiní s čistě pěstounskou motivací. Důležité pro mě bylo, že jsem mluvila s pěstouny procházejícími se svými dětmi různými fázemi života – klidným dospíváním, akutními krizemi, stabilizací vztahů i obdobími jejich pošramocení. Polovina z rodin měla za sebou zkušenost odchodu dítěte z rodiny, polovina dosud ne.

Jako **nedostatek** vnímám, že do výběru jsem nezahrnula **žádnou rodinu, jež by vůbec nebyla v kontaktu s některou z neziskovek** podporujících pěstounské rodiny. I ty rodiny, k nimž jsem se dostala jinak než přes neziskovky, s některou podpůrnou organizací v různé míře spolupracovaly. Z tohoto hlediska je možné říci, že můj výběrový soubor je do určité míry elitní (ve smyslu angažovanosti dotazovaných pěstounů ve veřejném dění týkajícím se PP a tedy lepší informovanosti, lepších sociálních kontaktů, menší uzavřenosti rodiny), a že tedy i výsledky nesou stopy zkruslení elitou. Bohužel se mi nepodařilo najít žádný případ, který by byl v tomto ohledu kontradikcí ostatních rodin.

Reprezentativnost v kvalitativním přístupu znamená adekvátní zastoupení základního souboru ve výběrovém, přitom nemusí být zohledněno kvantitativní hledisko³⁷. Výběrový soubor tedy nemusí mít vlastnosti shodné se základním, ale mělo by podle něj být možné udělat si představu o základním souboru, odpovídající realitě. Z tohoto hlediska si můj výběr dělá nárok na určitou reprezentativitu, se zmíněným nedostatkem ohledně chybění rodin nespolečujících s podpůrnými neziskovkami.

---

³⁷ Miovský, 2006, s. 268

Co se týká kontroly validity ve fázi analýzy a interpretace, data jsem zpracovávala dvěma různými způsoby – prostou a narativní analýzou. Porovnání výsledků umožňuje uvidět možná zkreslení daná metodologií analýzy.

3 Výsledky

3.1 Prostá analýza

3.1.1 Obraz romství v pěstounských rodinách

U „svých“ rodin jsem našla několik způsobů, jak se v nich na romství nahlíží:

1) *Romství pro rodinu nepředstavuje zásadní a živé téma, rodiny romství svých dětí nevěnují pozornost.*

Několik pěstunek ztrácelo nit' vyprávění, když jsem je požádala, aby vyprávěly jen o svých romských dětech – „*Nikdy jsem to nerozdělovala.*“ Romský původ dětí v těchto rodinách není bagatelizován, ví se o něm, ale pro rodinu to není téma a teprve otázka zvenčí ji nutí se nad tím zamýšlet. Pro běžný život rodiny rozdíl Rom – Nerom nehrají roli – ani v dětsko-rodčovských a tím spíš ani v sourozeneckých vztazích.

„*U našich dětí vůbec (rozdíl Rom-Nerom roli nehrají). U našich dětí opravdu – viděla jste, že jsem si to musela spočítat. Nehrálo to roli hlavně z toho důvodu, - třeba Mirka se k těm dětem, které teď jsou u nás doma, má hodně jako starší sourozenec. Když třeba procházejí pubertou a mají tendenci si to na nás vybijet, mluví s nimi a je to něco jiného, mluví-li s nimi ona jako sourozenec, než když s nimi mluvím já jako matka. Mají k sobě velice blízko. Takže s Mirkou vůbec není problém. Pak je Sylva. Sylva je maminka od těch vnuček. Ostatním dětem - nejde o to, že by jim vadilo, že je Romka, ale kdyžtak, jak se chová. A u Hany to samé. Tam navíc, jak holky říkaly – vůbec to na ní není vidět, že je Romka. Její maminka ji měla nějak v době, kdy měla svého partnera ve vězení a měla ji s bílým zřejmě člověkem. Hanka si to pak zjišťovala jako dospělá. Tam vůbec. Tam když je nějaký jiný pohled nebo názor, nebo že by se něco nelíbilo, tak to nikdy nevychází z romství.*“

Tyto rodiny možná speciálně romskou identitu neřeší. V rozhovoru s jednou pěstounkou však vyvstává téma důležitosti přijetí romské identity jako součást toho, co pěstounka považuje za nesmírně důležité - přijmout svůj původ:

„*Paní, která je (děti) měla přede mnou, byla trochu zvláštní. Učila je nenávisti vůči vlastním rodičům. Třeba jsem strávila spoustu času tím, abych tohle odbourala. Myslím si, že je strašně důležitý, aby děcka ty svoje kořeny mohly přijmout, ztotožnit se s nimi, ne je nenávidět nebo mít pocit, že se musí stydět za to, z čeho pocházejí.*“

V historii jediného ze svých pěti romských dětí pěstounka zmiňuje složité - a úspěšně zakončené - vyrovnávání se s romstvím:

„Rysem celého dětství Mirky bylo, že byla neskutečně poslušná – vůbec s ní nebyly problémy. Až nenormálně. A zvlášť, co ji znám teď, kdy je sama za sebe, temperamentní, Romka se vším všudy. Ale to všechno v sobě potlačila.

Jak se na ní odrazil tenhle start do života (do 4let v ústavu, pak opomíjená ve vesničce), bylo v tom – strašně dlouho nepřijala své romství. Byla strašně hodná, slušná, nikdy by nic neukradla. A přesto se k ní společnost pořád chová podle toho, co se očekává od Romů – když někde přišla, lidi si hlídali kabelky, když pracovala jako zdravotní sestra, spousta lidí si od ní nenechalo provést hygienu, umýt hlavu, zvláště starší lidi. Protože tady jsou špatné zkušenosti s Romy. Jeden čas pracovala i jako sestra v terénu u Charity a to byl úplně problém – poprvé ji vždy musel přivést někdo jiný, protože starší lidi by ji vůbec nepustili. Toho praktického rasismu si zažila strašně moc.

Kvůli tomu zřejmě mnohem později dožrála. ... Dneska učí na škol, kde je většina žáků romských, dělala tam pedagogického asistenta, ale už půl roku normálně učí. A teprve tam mi přijde, jak se dostala tou prací okruhem zase zpět k romství, že teprve tam mi přijde šťastná a sama sebou. Do té doby nebyla se sebou smířená a kvůli tomu labilní, snadno rozhoditelná.“

Ostatní děti se s romstvím vyrovnaly bezrozporně – buď příklonem k bílé identitě u Hany s poloromským původem, nebo jasným přitakáním romskému prostředí u Jirky a Sylvy.

Pro další rodinu je romství jejich dětí hraje roli především jako **komplikace pro život** dětí kvůli útokům z okolí:

„Já v tom žádný rozdíl nevidím, spíš že mají daleko složitější život.

„Ale tím, že jsou oba – Alenka i Janek – hodně citliví, tak je strašně zraňuje, že jim někdo nadává za něco, co nikdy neudělali.“

2) Dva světy

V jiných rodinách je kontrast romského a bílého prostředí, romského a bílého způsobu života velmi přítomným tématem.

„Je dobře, že jsou holky tři – nemůžu tak silně prosazovat bílý svět.“ Pěstouni si uvědomují odlišnosti svého životního stylu od toho, jímž žije původní rodina jejich dětí, nebo jejich nová rodina, žijí-li už samostatně. Oba životní způsoby – oba světy – považují za rovnocenné. Pěstouni uvažují o identitě a mají za důležité, aby jejich děti neztratily romskou identitu.

Cítí, že dětem jejich život může nevyhovovat – zúzkostňující nedirektivní svět bez jasně vymezených rolí, s hodnotami, jež se pro jejich děti můžou jevit právě jako „z jiného

světa“. Pěstounům je přitom jasné, že tu **nejde výlučně o rozdíly Rom-Nerom**, že hrají roli zkušenosti ze životního stylu v DD.

„Jsme aspoň napůl 'intelektuální' rodina a máme 'intelektuální' kamarády a děláme 'intelektuální' věci. To bylo pro Anču mimozemské.“

„Tady u nás – holky jsou tam, kde nechtějí být. Zvyknou si, je to taková nutnost, mají tu větší možnosti než v děčáku, ale v hloubi duše to nepřijímají. Monika má silné estetické cítění, třeba se mnou po městě nikam nejde – domlouváme si srazy až na místě. Taky si stěžuje, že sem nemůže nikoho pozvat, a já ji chápu..“

Ale zároveň „Nakolik je pro holky pěstounčin svět přijatelný a užitečný – holky přebírají, nevědomě, sociální kontakty – jak jednám s návštěvou, jaké hodnoty jsou pro mě důležité a nedůležité.“

Přece jen však podstatnou část těchto rozdílů přičítají své příslušnosti ka majoritě a romství dětí. Hledají, jak dětem zprostředkovat cestu do romského prostředí, a kromě tradiční muziky a pohádek (ty jsou mnohem míň oblíbené: „*Pohádky, to vůbec. Když mají pořád rozvěšený střeva po plotě a farář obcuje já nevím s kým, to na ně není.*“) jsou velmi nakloněni kontaktu s romskými příbuznými svých dětí. K tomu se ještě dostaneme.

3) Důležitost akceptace vlastního romství dětí a zároveň „nenafukovat“ téma příliš

V těchto rodinách se o romství mluví, je součástí identity rodiny: My jsme ti, kteří mají romské děti. Setkala jsem se se dvěma rodinami s takovým přístupem, v obou případech šlo o velké rodiny, zařízení pro výkon PP, jež se podle svých slov specializují na romské děti, navíc s dalšími komplikacemi vzhledem k možnosti umístění do náhradní rodiny (vyšší věk v jednom, snížené intelektové schopnosti ve druhém případě).

„Ale já jsem pyšná, že jsem cikánská máma – aspoň něčím se vyvyšuju 😊.“

To, že je dítě Rom, nehraje pro život rodiny takovou roli. Ale dítě s tím musí být srovnané. A to je možné podpořit. Tedy je důležité zakomponovat do své identity pozitivně svůj romský původ. Jak? Pomocí kontaktů se spřátelenými rodinami s romskými dětmi, využíváním pozitivních romských vzorů a pochopitelně díky otevřenému přístupu rodičů k romství a Romům, díky otevřené komunikaci, také humoru.

„Posmívají se mi, že jsem Cikán: A nejses? Tak co řešíš? První se s tím musíš ty sám srovnat. Dokud to nebudeš mít srovnané, budou se do tebe střežovat.“

„Mluví se o tom – dávat dětem romskou kulturu. Myslíme si, že se to až nepřírozeně protežuje. Tím, že to děcka slyší, se vyřazují, dělají z toho takovou bublinu.“

„Ale je to představa nás bílých, že oni chtějí romskou kulturu.“

Ale: „Mluvíme o vzdělaných, úspěšných Romech, setkáváme se s nimi. Děti to oceňují.“

„Máme doma zvláštní humor, hlavně snachy jsou z toho mimo. My o černý barvě mluvíme úplně normálně. Minule třeba Petra přišla, bylo sluníčko a já říkám Ježiši, ty jsi jako...???. A ona A já jsem jako čokoláda 😊! A nebo se chutnáme – a jestli opravdu chutná jako čokoláda. A ona říká Maminko, ty jsi vanilka. Ale ty nechutnáš 😊.“

4) To nepředěláme

V jedné rodině jsem cítila zklamání z nenaplněných představ, připisované částečně rozdílům v mentalitě:

„To je asi chvíle, kdy jsme začali uvažovat o tom, že ta romská mentalita je jiná. Poznali jsme to až u něho. Mysleli jsme, že když to vychováváme, že jsou jak my, jako bílí lidé normálně. Až s Radkem jsme viděli, že to v nich je, že ta mentalita je jiná.“

Lenka/Katka: U nás ne..

Tak vy už jste.. Vždycky jsme si říkali – to určitě jde změnit všechno - ale asi ne.

Výzkumnice: A dá se říct, v čem je to jiné?

V tom, že se nám nechce podřídit. V hodnotách: neuznává autoritu. Něco mu řeknete, on si udělá svoje.“

Je tu slyšet odsouzení toho, jak se chová pěstounský syn - nenormálně. Pěstouny trápí, že Radek nesdílí jejich hodnoty (jak to dělají starší pěstounské dcery, také romského původu) a vysvětlení hledají v Radkově delším pobytu v ústavu (přišel do rodiny až v sedmi letech) a také v jeho romském původu.

Nakolik mohu vypovědět, romství se pro tyto pěstouny pojí s nerespektováním pravidel, autority, nesnahu dělat, co rodiče očekávají. Zdá se mi, že jde o hlubší pocit, ne hned přiznáváný – problémy s Radkem rodiče vysvětlují spíš dlouhým pobytem v DD a ostře odsuzují „kastování“ dětí v náhradních rodinách na romské, neromské – „S manželkou nás fakt zaráží takové to kastování – brněnské sdružení vydává noviny, tam jsou příběhy, na závěr se píše: pěstounka, dvě romské, dvě bílé vzaté, dvě vlastní děti. Nebo se dělají víkendové pobyty pro bílé, romské. To nás zaráží – už tam napíšu, šťve mě, že to tak píšou. Tohle škatulkování se mi zdá v běžném životě nepřijatelné.“ Přece jen ale naskakuje možnost vysvětlení pro pěstouny nepochopitelného chování přes mentalitu.

S romskou identitou se v této rodině nepracuje –starší dcery vědí, že jsou Romky, ale cítí se především jako děti svých pěstounů, jejichž hodnoty sdílejí. 13letý Radek to má komplikovanější.

3.1.1 Shrnutí

V rodinách ze svého výzkumného vzorku jsem rozlišila čtyři různé způsoby vnímání romství a rozdílnosti romského a jejich vlastního prostředí. Na jedné straně rodiny romství nevěnují pozornost. To, že některé z jejich dětí jsou romské, v nich nehraje žádnou roli. O romství se mluví maximálně jako o **zdroji komplikací v životě**. V jiných rodinách je romství přítomným tématem, panuje však přesvědčení, že **všichni by se měli přizpůsobit** životnímu stylu majority. Další rodiny silně vnímají **rozdíly mezi tím, co je přirozené jim, a co jejich dětem**, ať už je to dáno etnicky nebo sociálně. Tyto rodiny se snaží pomáhat dětem rozvíjet jejich romskou identitu. To se snaží, i když v menší míře i rodiny, jež tolik nepociťují rozdílnost životního stylu svého a toho, který vyznává původní prostředí jejich dětí. Pro tyto rodiny je romství **něco, co každé z jejich dětí musí přijmout**. A jsou ochotny jim v tom pomoci.

3.1.2 Jak romský původ dětí ovlivňuje život jejich pěstounských rodin?

Podarilo se mi vysledovat tři oblasti, v nichž se pěstounské rodiny s romskými dětmi dostávají do situací, do nichž by se nedostaly, kdyby jejich děti nebyly romské: *nepřátelské reakce z okolí, jiný kadlub a kontakt s romským prostředím*.

1) *Nepřátelské reakce z okolí*

„Poté, co jsme si vzali romské děti, setkali jsme se s neuvěřitelnou reakcí okolí, tak zlou. Nepřijali to kamarádi ani rodiče – Cikány, morganše jste si vzali.. Dodnes hodně klesnete v očích okolí, společnost na to není připravená – černochoy, Vietnamce, prosím. Ale Rom – ať má vysokou školu, vždy to bude asociál.“

S nepřátelskými reakcemi se musí vyrovnávat rodina jako celek. Kromě obecného nepochopení motivace stát se pěstounem (*„Třeba jeden soused popichoval děcka, když byly na zahradě – oni vás mají na práci? Neposlouchejte je, nedělejte jim. Takový řeči, že jsme si je vzali kvůli penězům – to úplně nesnáším.“*) se setkávají s rasistickými (slovními) útoky, což pochopitelně představuje zátěž: *„A tady najednou vyčníváte. Všichni vás vidí. A ta rodina neunesla to okolí, ne že by neunesla, že má takové dítě.“* Jak ta zátěž vypadá? Řeči, odsouzení ze strany blízkých, i rodičů.

S nepřátelstvím a rasismem se ale musejí vyrovnávat v první řadě samy děti. Poprvé v ústavech - být výrazně černý znamená mít menší šanci dostat se do rodiny, a tedy pravděpodobnost přijít do ní ve vyšším věku. *„A teď věděla, že spousta rodin, byly se na ni*

ptát a vychovatelky jí to řekly, z jakého důvodu, což také není dobré. Byť se to nezdá, nechá to na těch dětech nějaké stopy. Věděla, že tolik rodin ji odmítlo, protože je moc černá. Tak jí to řekli.“ Potom ve škole, na ulici, v práci. Zraňuje to, mate. „*Neměla s tím problém, dokud nešla do školy. Tenkrát nebylo moc barevných dětí, teď to je čím dál tím lepší, holky to už mají docela fajn. Slibovala jsem tenkrát Vendule – pojedem do země, kde jsou všichni hezky tmaví.. Skoro denně byly nadávky, řešily jsme, jestli Cikáni smrdí – pro to dítě je to o to horší, že neví – a co když opravdu smrdí? Dodnes mi říká: Mami, ty nevíš, co to je..“*

2) Jiný kadlub

Pěstouni tomu říkají rozdíly v mentalitě, jiný osobnostní základ, rozdíly Rom-Nerom, také romština „*S romštinou nemají skoro nic společného, jenom to, že jsou snědí.*“ O takových rozdílech mluví s jednou výjimkou a s opatrností všechny rodiny. Jejich zkušenosti se dají shrnout následovně:

Se známými výjimkami se dá říci, že romské děti ve větší míře než ostatní děti

- žijí pro přítomnost – nemají budoucnost. „*Nepřemýšlejí o ní. Jejich budoucnost se odvíjí formou keců u cigaretky – já si koupím auto, budu mít řidičák atd.. Ale že by pro to něco museli udělat, to ne. Minulost – taky ne. Všechny děcka žijou přítomností.*“

- jsou impulzivnější, živější, temperamentnější. „*Děti slunce – přes zimu jsou vláčnější, i je to lepší s učením. Líp se soustředí, ale jsou takoví vláčnější, takoví tvárnější. Ale jak přijde března, sluníčko začne vykukovat, a co jsme se nenaučili do března do dubna, to už tam nedostanu. To už jen tančit a zpívat přes celý léto.*“

- jsou háklivé na bolest. „*My jsme mysleli, že romské děti nejsou tak háklivé na sebe. Ale když je něco píchne, nebo je něco zabolí. Hoodně romských dětí má nízký práh bolestivosti. I ty naše první, ty byly taky extrémně. To jenom taháte třísku a je to na půl hodiny. A furt cuká a od tatínka vůbec ne. Strašně hákliví na bolest.*“

- mají odpor k nárokům a povinnostem, k usilování „*Typický kovaný romský rod – volnost: nic po mně nechtějte, za nic mě nekritizujte, na nic mi něříkejte ne, neopovažujte se mi něco vytýkat.*“

Zdá se ale, že, dokud jsou děti doma, **jiný kadlub v životě rodin hraje roli prostě individuálních rozdílů**: každé dítě je nějaké a je-li cholerické, nezáleží na tom, zda temperament nějak souvisí s romským původem. Tomuto výslednému dojmu odporují zkušenosti jediné rodiny, jež jsem už zmiňovala. Jde o vývoj přesvědčení, že 'změnit se dá

všechno a budeme-li děti vychovávat, budou jako my', k 'tohle nepředěláme, je jiný, nerozumíme a nelíbí se nám, jak se chová, a možná to má co do činění s tím, že je Rom'.

Platí to však tak i při odcházení dítěte z pěstounské rodiny? Z mého vzorku odešlo z domu jedenáct dětí. Souvislosti s romstvím během osamostatňování se pěstouni výslovně zmiňovali u čtyř z nich (viz příběhy Sylvy, Aničky, Simony a Jitky). Všechny čtyři vlastně konfrontovaly prostředí své pěstounské rodiny, kde jsou povinnosti, například škola nebo práce, s prostředím, kde „jim nikdo nebude nic přikazovat“ – kromě Jitky šlo o romské prostředí.

Každé dítě ale někam odchází a nějak se vymezuje vůči rodičům. Zřejmě je jedno, zda si za podklad pro toto vymezení vybere svůj romský původ nebo třeba touhu po majetku (Jirka). Viz diskuse.

3) Kontakt s romským prostředím

Pěstounské rodiny se přes své romské děti dostávají do vztahů s Romy – s původními rodinami dětí, s jejich novými partnery a jejich rodinami. To zdaleka nezažívá každá majoritní rodina. Jak se pěstounské rodiny staví k těmto setkáním a co z nich vzbudí?

Je to celý velký balík – to, jakou optikou nahlízejí pěstouni na romství, a to, jakou hodnotu pro ně má, aby si jejich přijaté romské dítě vytvořilo identitu zahrnující tyto dva aspekty, určuje podobu jejich setkání s romským prostředím a důležitost, již jim připisují.

Zkusím na příkladech příběhů dětí z mého vzorku popsat několik scénářů, tedy zhuštěných zkušeností o tomto řetězci (nahlížení na romství – identita – příběh setkávání s původní a novou rodinou – smysl).

Scénář 1 – Zlomit negativní koloběh

1) Jak pěstouni nahlízejí na romství, přesněji na prostředí, do něhož se Anička narodila a do něhož odešla?

Romské prostředí je odlišné od našeho³⁸. V čem? Zatímco my se doma domlouváme, rozhodujeme věci společně, v romských rodinách jsou jasně rozdělené rozhodovací pravomoci – o tom rozhoduje on a o tom ona. Platí jasná hierarchie, rozdělení rolí, funguje spíš manipulace a příkaz než argumentace.

Děčákové prostředí je tomuto (= romskému) mnohem podobnější než našemu – napůl intelektuálnímu, nespolečenskému. U nás nefungoval styl chování, na jaký byla Anička zvyklá. V našem prostředí to bylo pro Aničku „hezké, příjemné a těžké“. Byli jsme pro ni hodně složití, „nemohli a

---

³⁸ Jde o výroky shrnuté z vyprávění pěstounů; i když to nejsou přesné citace, budu je psát v první osobě.

nechtěli jsme se k ní snížit“ – přiblížit jsme se k ní mohli jen přes ty nejprostší věci, které dělají všichni bez ohledu na vzdělání. Ale takovéto popovídání o jako potom s vlastní matkou s námi Anička nikdy nezažije. A u Aničky z toho krystalizoval pocit – jsem divná.

Důležité je pro pěstouny téma předsudků. V PP o romské děti je mnohem více třecích ploch. Při selhávání se zvyšuje tlak na to, připsat problémy na vrub tomu, že dítě je romské. Vklouzávají do toho předsudky, které my máme, ač na nich pracujeme.

2) *Identita*

Není špatně směřovat romské děti do bílého prostředí (tedy nezaměřovat se na rozvíjení jejich romské identity, ale na pomoc jim pochopit, jak fungovat v majoritní společnosti), když tomu všechno nasvědčuje.

My jsme mohli romství ignorovat, jak na to Anička byla zvyklá z děčáku – a bylo by to pro ni čitelnější. **Ale táhlo ji to jinam.**

Ulevilo se nám uvědoměním, že Aničku jako Romku nevychováme. Že prostě jsme bílá rodina. A tak jsme se rozhodli ji postrčit do romského prostředí.

Jak jsme to dělali? Přes muziku, pohádky, hledali jsme s ní její biologickou matku, kopali ji, aby psala tátovi do vězení.

Proč? Aby Anička neměla pocit, že je divná. Aby věděla, že někam patří (vždycky všude byla jediná Romka).

3) *Jak probíhaly kontakty s romským prostředím?*

Anička odešla ke svému romskému příteli, my jsme se tomu snažili dát nějaký řád. Byli jsme u nich na kafi, říkali jsme, že takhle to nejde, že o ní vůbec nevíme.. Nakonec jsme to vzdali.

Pak se Anička vrátila – „Já už se tam nevrátím, jsem doma tady.“ Dceru nechala v péči rodiny partnera. A my jsme propadli ochranným emocím. To vnímáme jako nezkušenost – dnes už jsme dál. Museli jsme si nějak ohraničit náš vztah, my i Anička to teď vnímáme, že my jsme její rodiče v tom, aby se naučila, co potřebovala pro fungování ve společnosti, ale nejsme ti, co ji nosili v bříšku.

A podpořili jsme Aničku, aby se vrátila ke svému partnerovi – protože to byla jediná možnost, jak se vrátit ke svému.

4) *Jaký to mělo smysl?*

Jsou důležitější faktory (ovlivňující úspěšnost PP) než etnický původ – připravenost náhradních rodičů, délka pobytu v instituci, konstelace vztahů s původní rodinou. Co je pro nás jako pro bílé pěstouny romských dětí nosné, je to – **zlomit negativní koloběh**. Vnímáme to tak, že Anička je už trochu ztracený případ. Ale ve vztahu k její dceři ta práce, kterou jsme udělali, má obrovský smysl. Protože Petra k nám jezdí jako k babičce a dědečkovi. A nebude tak kokos – odmalička bude mít přirozeně bílé prarodiče.

Jde o to, **ukázat** i bílým i Romům, že **gádžové a Romové spolu mohou jednat jako rovný s rovným**. S respektem k různému životnímu stylu těch druhých, bez přezírání jedněch a očurávání druhých.

Scénář 2 – To nejdůležitější jsou vztahy v naší velké rodině

1) Jak pěstouni nahlíží na romství, přesněji na rodné/nové prostředí přijatých dětí?

Romská mentalita je v něčem jiná: děti jsou živější, temperamentnější, žijí pro přítomnost.. Děti po odchodu z naší rodiny nejsou přijaté ani tam ani tam. Mezi Romy se už necítí, protože se na ně dívají pohledem nás, majority. U nás se naučily platit, ovládat emoce.. Tak se zase vrátí. V tom je velká rodina dobrá.

V podstatě ale barva těch dětí hraje malou roli: „Na začátku jsme si na romské děti netroufali – nebyli jsme si jistí, zda vůbec zvládneme ten vztah vytvořit. Pak jsme se setkali s jednou velkou pěstounskou rodinou s mnoha tmavými dětmi. Strašně na nás zapůsobilo, že barvu těch dětí jsme vůbec nevnímali.“

2) Identita

Důležitá je identita slušného člověka – práce, daně, starat se o svoje děti, manžela nebo ženu a mít nějaký přínos pro ostatní nebo pro společnost. S tím, že jsou Romové, se děti prostě musejí smířit – nedá se s tím nic dělat, je to fakt, o němž se dá akorát žertovat. „*My o černý barvě mluvíme úplně normálně. Minule třeba Petra přišla, bylo sluníčko a já říkám Ježíši, ty jsi jako...???. A ona A já jsem jako čokoláda ☺! A nebo se chutnáme – a jestli opravdu chutná jako čokoláda. A ona říká Maminko, ty jsi vanilka. Ale ty nechutnáš ☺.*“ Drsný humor, jedna z výrazných pěstounčinych strategií, může být tím, co rodinu stmeluje, možná i v opozici vůči okolí, které takový humor těžko rozdýchává: „*Já to dělám, protože nenávidím cikány a chci je předělat – to tak dětem říkáme, mají z toho děsnou hlínu. Romana to jednou řekla učitelce, když se jí ptala – a proč myslíš, že si vás rodiče vzali? Co všichni očekávají za odpověď?? Stejně to nikomu nevysvětlíte.*“ Nejde o to, udělat z dětí bílé. Děti mluví romsky, naučily se ve škole a doma, pěstounka se také učí. Děti mají rády romskou muziku. Ale je to „*představa nás bílých, že oni stojí o romskou kulturu*“. Nestojí.

3) Jak probíhaly kontakty s romským prostředím?

Kontakty s původní rodinou se nerozmlouvají, nezakazují. „*Ale vždycky jsem je varovala – bude vás to bolet.*“ Platí ale pravidlo, že až když jsou děti dospělé. Původní rodina se vnímá jako nefungující a prostě někde žijící, asi tak: **Jsou, děti k nim můžou chodit, ale moc dobrého z toho nevzejde.** Pěstounka ostře brzdí děti v odsuzování jejich biologických rodičů – „*Odsuzovat můžeš, až když sám v té situaci neselžeš*“.

Takže děti po 18 svou původní rodinu navštívily, některé tam i nějakou dobu žily, všechny se ale vrátily, takový život jim už nevyhovuje.

Samí pěstouni v kontaktu s původními rodinami dětí nejsou – vyjma jednoho konfliktu, kdy rodina Katky „*přišla vyvádět před barák*“. Pěstounka děti zapřela, reagovala útočně (podle vlastních slov), příbuzní už se nikdy neozvali. Vyhasly kontakty s otcem i bratry Romana a Romany: dvojčata jezdila na návštěvy k otci ještě těsně před příchodem k pěstounům. „*Řekli nám, že tam je kontakt s otcem, to jsme řekli, že nám nevádí, pokud to nebude do výchovy dětí zasahovat nějak negativně, tak*

na to prostě mají právo jak děti tak otec. A my se jim v tom budeme snažit nějak pomoci, aby ten kontakt byl tak, jak by měl být.“ Dnes, po šesti letech, si děti na otce ani nevzpomenou, stejně jako na o osm let starší bratry, s nimiž byly v DD. Odloučení od nich dvojčata zpočátku špatně nesla, pěstouni je v kontaktech podporovali (dopisy, pozvání na návštěvu), kontakt se však nepodařilo udržet.

Sourozenecké vztahy naopak rodina velmi podporuje – v péči měli dva sourozence dříve přijatých dětí, původně od nich oddělených kvůli vyššímu věku nebo výraznému postižení.

4) *Jaký to mělo smysl*

Pěstounská péče o romské děti je **příspěním k řešení problematického soužití Romů a majority u nás**. *„Jinak je to začarovaný kruh – pokud nezačneme u dětí, placením dávek a přesvědčováním o výjimečnosti se s tím nehne.“* A důležitá je důslednost. *„Trvat si na svém. Tak to bude a hotovo. A nebrat těch padesát tisíc výmluv, co on pro to má. A říkám Ne, nebudeme se o tom bavit. Do práce taky musíš přijít a musíš přijít v určitou hodinu a svačinu můžeš mít jenom když máš svačinu.. Víte co, furt je všichni omlouvají, furt to všichni řeší, ale po tom osmnáctém roce, když nastoupí do pracovního procesu, už na ty omluvy nikdo není zvědavý..“*

Scénář 3 – Je důležité znát svou historii, je důležité mít vzdělání

1) *Jak pěstouni nahlízejí na romství, přesněji na rodné/nové prostředí přijatých dětí?*

Jsou tu nějaké odlišnosti (touha po volnosti, nesnaživost, život pro přítomnost, háklivost na sebe, možná v něčem ne tak vysoká očekávání („dvě tři trojky – na romského kluka krásně“; „takové drobné romské problémy“ – drobné krádeže, ne že v obchodech..)

2) *Identita*

S romskou identitou se děti musejí smířit – ony první. Jinak se do tohoto bodu bude strefovat okolí, i děti samy budou labilnější. V tom se jim dá pomoci – třeba hledáním pozitivních vzorů. Je strašně důležité přijmout své kořeny, moci se ztotožnit se svým původem, to však nutně neznamená poznat svoje biologické rodiče. Je důležité znát svou historii, a v jejím poznávání jsme k dětem maximálně (a zároveň citlivě) otevření. Má to však čas, v dospívání má prioritu vzdělání – to už se jindy nedožene, a kontakty s biologickou rodinou v tomto ohledu mohou být ohrožující.

3) *Jak probíhaly kontakty s romským prostředím?*

Pěstouni s několika dětmi procházeli hledáním jejich rodin. První byla Simona. Řešili tenkrát, zda se přestěhovat, věděli, že v novém městě má Simona rodinu. Kontakt s ní se doufali vyhnout. Matka si ji ale našla, a aniž by o tom pěstouni věděli, Simona byla v kontaktu se svými biologickými příbuznými. Začaly s ní problémy, vyústily v to, že Simona chtěla odejít ke své rodině – to nešlo, měli zrušená rodičovská práva, nebo do domova. Odešla tedy do DD, tamodtud v 18 hned ke známým Romům. Pěstouni potom našli, kde bydlí její matka a přestěhovali Simonu k ní. S matkou se pak i skamarádili, když u ní Simonu při jejích útěcích hledali.

Libor tvrdí, že mámu vyhledat nechce. Pěstouni se ho na to ptají, Libor hezky mluví o tom, že má ještě sestřičku, jež žije u matky. I Martině řekli, co se o její rodině dozvěděli z nedávných papírů od soudu. Martina mámu nechce – ona nás odmítla, já o ni nestojím.

Pěstouni investují **hodně do sourozeneckých vztahů** - usilují o přijetí sourozenců, již z nějakých důvodů zůstali v ústavech.

Když to přirozeně vyplyne, pěstouni aktivně s dětmi hledají jejich biologické rodiče: S Ivetou hledali tatínka – byla příležitost, byli v tom kraji na dovolené, měli od soudu adresu, Iveta chtěla.. Tatínek dva dny před tím zemřel, matka se s Ivetou nechtěla setkat. To pro ni byla velká rána. Vysvětlovali jí, jaké to asi je z pohledu matky – pocit viny..

Pokud tím dítě netrpí – a je to téma dostatečně přítomné na to, aby pěstouni poznali, **jestli se tím dítě netrápí, oddalovali by kontakt s rodiči až do doby, než bude mít dítě vzdělání.**

Hovor na toto téma uměle nezačínají, přichází to spontánně. Pro děti je chtěj-nechtěj historie důležitá - mají strašně rády, když se vytáhnou fotky a **vypráví se o historii pěstounské rodiny**, co tam spolu zažili, jak si je vzali..

4) *Jaký to má smysl?*

Otázky Rom – Nerom pro tuhle rodinu končí výčtem možných odlišností. S romským prostředím jsou přes své děti v kontaktu, neřeší ale, zda se jejich děti stýkají s Romy nebo bílými. Jde prostě o to, **aby každé jejich dítě žilo život, jaký si vybere, a mělo dost prostředků si vybrat ten „normální“ – tedy mít práci, a vytvořit fungující rodinu.**

Scénář 4 – Jsou to děti, jedno jaké, a jsou naše

1) *nahlížení na romství, přesněji na rodné/nové prostředí přijatých dětí a 2) identita*

Na romství se v těchto rodinách může nahlížet podle výše popsaného obrazu *To nepředěláme*, , ne však nutně. Tento příběh mi vyprávěla i rodina, jež se k romství nijak negativně nestaví, zhruba podle pojetí – jsou tu drobné odlišnosti, ale hrají mizivou roli, děti romskou identitu nerozvíjejí a nepostrádají. Společným jmenovatelem je tu spíše to, co Sobotková (2003) označuje jako adoptivní motivaci.

Co zahrnuje adoptivní motivace ve čtvrtém příběhu? Nerozlišování mezi rodičovstvím a náhradním rodičovstvím („*Chtěli bysme, aby z nich něco bylo, když už je tady máme a máme je rádi jako naše. Oni stejně říkají, že jsou od nás, holky tady.*

Z: Co byste chtěli, aby bylo, až bude holkám a Radkovi pětadvacet?

Aby měli svoje rodiny a dobré zaměstnání, vnoučky a udržovali kontakt. Nedovedla bych pochopit, kdyby odešli a už se nehlásili.“), vyšší nároky na to, jak mají děti v dospělosti žít, jakými hodnotami se řídit, ignorování kořenů dětí, a spíše silnější motivaci „*chceme dítě*“ pro přijetí dětí do péče („*Chtěli jsme více dětí, měli jsme jen jedno, „ Čekala jsem strašně dlouho na adopci – asi pět let. Potom jsme se rozvedli, ... (a řekli mi), že když jsem sama, mohu mít dítě jen do pěstounské péče.“*).

3) *Jak probíhaly kontakty s romským prostředím?*

S původní rodinou svých dětí pěstouni ani děti **nikdy nebyli v kontaktu**. Děti svou rodinu nehledají – „*Od té doby nic, myslím, že by Kamča ani nechtěla. Nežijí daleko, Kamča by si to mohla někdy zjistit v matrice a tak, ale nejevila nikdy zájem. Nějakým způsobem ví, že to jsou takoví svěšťtí – od kolotočů a takovýhle způsob života dost odsuzuje.*“, výjimečně by některé dítě prý možná i hledalo, ale téma se nerozebírá.

Pěstouni vnímají **kontakt s biologickými příbuznými** svých dětí spíš jako **ohrožující**. Zmiňují například, že odmítli nabízenou 11letou dívku, protože věděli, že její biologický otec dříve několikrát našel rodinu, kde se nacházela, a na ulici vykřikoval, že mu dotyční vzali dceru. „*To si neumíme představit. Máme další děti a sousedi.*“

Jiným příkladem je konflikt s biologickými rodiči a následná nejistota hned při přebírání dítěte z kojeňáku: „*Ale víte, že včera si pro ni přišla rodina? Oni ji nevydali, ale teď v tom budete... Byla jsem z toho tumpachová. Díky tomu, že tam byla starší zkušená primárka, byli by to dítě vydali. Ale tahle věděla, že si mám přijít druhý den a že takového dlouhého čekání a přála mi to a tak... Právděpodobně ji chtěli prodat a zahladit stopy. ... primárka řekla Jo, vydám vám dítě, ale musíte nahradit 40 000 dluh za ten rok, co tu byla – to byly strašné peníze. Lekli se, utekli a už se oni nikdy nezajímali. ... Měla jsem Kamču vlastně na dobré slovo. Byla jsem domluvena s přáteli v Německu, že kdyby něco, vezmu ji a zdrhnu. Naštěstí mi v kojeňáku slibili, že mou adresu nevydají. Žily jsme pak půl roku v nejistotě.*“

4) *Jaký to má smysl?*

Smyslem v tomto scénáři je dát rodinu dítěti a mít dítě.

Shrnutí bodu 3) – co vzchází s kontaktů s romským prostředím, reprezentovaným původními a novými rodinami přijatých dětí?

Cítíme-li, že dítě v našem prostředí strádá, že ho to táhne do romského prostředí, podporujeme ho v tom. Není to snadné ani pro nás ani pro dítě, ale dává to šanci pozměnit rasistické postoje ve společnosti a v důsledku je to zdravé i pro dítě a jeho děti.

Naše děti se do prostředí svých biologických rodičů nevrátí. K ničemu by to nebylo a ani by jim to nevyhovovalo. Důležité je, aby se děti naučily slušně fungovat ve společnosti.

Je důležité vyzbrojit dítě tak, aby zvládlo samostatně žít – tedy dát mu vzdělání a pomoci mu být vyrovnaný s vlastním původem. Kontakt s původními rodiči je však rizikový – dítě se může vytrhnout z chráněného prostředí předčasně, ještě nevyzbrojené.

Kontakt s romským prostředím je ohrožující. Od biologických rodičů nevzejde nic lepšího než obtěžování. Děti fungují bez problémů v bílých rodinách.

Toto jsou čtyři postoje k důležitosti etnické identity pro romské děti vyrůstající v rodinách české majority. Jak uvidíme dále, spokojené i velmi nespokojené vztahy pěstouni – dítě najdeme ve všech čtyřech skupinách. S posledním postojem se setkáme ještě jednou v souvislosti s typem „hodného dítěte“.

Co všichni pěstouni vnímají bezrozporně, do čeho jsou ochotni vkládat spoustu energie, je podporování sourozeneckých vazeb. Proč? Protože „*Pěstouni tu nebudou, ale sourozenci ano.*“ Také protože sourozenci neohrožují pěstouny v rodičovské roli. Také protože to jsou další děti, které potřebují pomoci.

3.1.2 Shrnutí

Protože vychovávají romské děti, musejí se pěstounské rodiny vyrovnávat s rasismem namířeným proti nim jako celku a pomáhat s tím jednotlivým dětem. V každodenním životě si všímají odlišností v povaze, jež podle zkušenosti připisují romské nátuře. Těmto odlišnostem se rodiny přizpůsobují stejně jako ostatním individuálním zvládnostem. Přes své romské děti se dostávají do kontaktu s Romy. Z těchto kontaktů někteří získávají smysl své pěstounské práce. Pro jiné je prostě příjemné mít takový vztah. Pro další je to bezcenné či ohrožující.

3.2 Narativní analýza

3.2.1 Příběhy

Dále uvedu několik příběhů dětí z výzkumného souboru (zbylé jsou v příloze). Jsem totiž přesvědčená, že pro porozumění tomu, co to znamená mít romské dítě v pěstounské péči, jsou samotné příběhy mnohem přínosnější než následná analýza. Každý příběh shrnu vyjádřením jeho zápletky a potíže.

Libor

do 3,5 let v rodině, odebraný; kolem 10 let asi na 2 m v PP, vrácený, od 11 let u současných pěstounů, dnes asi 17 let.

Libor má za sebou zkušenost neúspěšné pěstounské péče, asi 2 měsíce byl „v bohaté romské rodině“. Odtud ho vrátili údajně ze zdravotních důvodů (ploché nohy), pěstouni vrácení dávají spíše do souvislosti s Liborovou **agresivitou**:

„Libor o tom nechce mluvit, dělá, že neví, Né, nevím.. Ale podle toho, jak se projevoval, když jsme si ho vzali my, a podle toho, co mi tak někdy řekl, tak oni snad měli ještě jedno dítě vzaté, které bylo snad tělesně postižené. A Libor byl takový agresivní, když jsme si ho vzali. Šel a buch tam děcka do břicha, kluky, a tam do toho vrazil a tam do toho rýpal.. A to rýpání mu zůstalo doteďka. Tvrdí, že si dělá srandu. Ale my už jsme mu všichni řekli, že nám to vadí. A on to dělá pořád dál a vytváří tím potom dusno doma – děckám to vadí. A on zas má problém se ovládnout, aby to nedělal.“

U současných pěstounů je od 11 let. Pro Liborovu adaptaci bylo charakteristické zkoušení pěstounů:

„Něčím se naštvál a Tisíc let se s tebou nebudu bavit!, třískl sebou na postel. Pak mi to došlo – ty Taťko, on nás zkouší. A pak mu říkám: Tak jestli si myslíš kamarádíčku, že nás tady budeš provokovat a schválně zlobit, jestli tě vrátíme, tak na to zapomeň. To bys musel být jo kriminálník, aby nás vůbec napadlo o tom uvažovat – a byl klid! Už mi pak nikdy neřekl Tisíc let s tebou nepromluvíme 😊.“

S tímhle pochopením pěstouni dávají do souvislosti konec Liborových útoků proti sobě.

Pro Liborovy pěstouny jsou důležitým teploměrem stavu dítěte známky. (Vycházejí přitom z přesvědčení, že **vzdělání** je jedním z nejdůležitějších předpokladů pro to, aby se člověk v životě chytil, a když se v mládí promešká, těžko se dohání, chtějí tedy své děti vyzbrojit.)

Vyprávějí o jednom propadu, rychle (a i z ročního odstupu trvale) spraveném:

„Tak do sedmičky se učil celkem dobře, třeba je ty dvě tři troječky – tak na romského kluka to je krásné. A v osmičce v pololetí měl jednu dvě čtyřky, ale to vyloženě bylo – v lednu měl patnáct, tak takové to období, kluci romští brzy vyspívají. Takže to už bylo celé první pololetí: Nestarej se, co je ti po tom, to je moje věc!

*Ale protože my jsme neustali a kdykoliv byla ta možnost, tak jsme jim říkali **Vzdělání je důležité, záleží to na vás, jak vy si ten život nastartujete. Tak najednou, když v tom pololetí uviděl ty dvě čtyřky, tak mu to docvaklo a začal se učit. I když teda chudák zas nemá až tak úplně logické myšlení, ale aspoň se učí mechanicky. A teď holky: Jak to, že se tak učíš? A on: Vždyť nám to mamka furt říká, že jestli chceme, aby z nás něco bylo, musíme se učit. A já chci mít maturitu. Tak musím zabrat.***

A opravdu, bude mít tři trojky zas. Fakt to všechno spravil. V pololetí říkal, že by chtěl jít na mechanik – elektronik s maturitou. Uvidíme, ono do toho února je zas ještě tři čtvrté roku, teď zas začíná váhat, jestli to bude ten obor, ale má vizi, že by chtěl maturitu.“

V době, kdy jsem si povídala s jeho rodiči, byl Libor druhý týden na střední škole. Problémy s agresivním chováním se za poslední (Liborův šestnáctý) rok stupňovaly, a možná právě v souvislosti s přechodem do nového prostředí, vrcholily.

„Trochu – když jsme mu domlouvali, bouchání do břicha klukům ustoupilo. Ale to – má povahu, že popichuje, aby děcka vytočil do hádky. ... Potom má pocit, že ti mladší kluci ho musí poslouchat, takže vytváří takové situace, aby se dohadovali. ...

Došlo to tak daleko, že byl strašně sprostý i na nás, na oba dva rodiče, během posledního roku. Byl agresivní na mě, dovoloval si na mě. Nejdřív jsme to řešili jen domluvama a přes psychiatricku, ke které chodí. Ta říkala, že pokud v tom Libor bude pokračovat, je to tak na pobyt v PL. Pořád jsme se tomu bránili, rozhodovali se, jestli SVP...“

Zároveň se začaly vynořovat informace a vzpomínky potvrzující Liborovu uvěřující se rodinnou diagnózu – agresivní chování.

„Mezitím jsme se dozvěděli, že i v DD, než k nám přišel, bouchal do nábytku, do zdí – to jsme nevěděli. ... při fotbale byl agresivní, Simoně hlavu rozbil v zimě lopatou umělou – tak to nebylo úmyslně – hodil lopatou, nedívá se, nepřemýšlí, že tím směrem jsou děcka a že to může někomu ublížit.“

Liborovi pěstouni prožívají **tlak rizika, že mohou být pohnáni k zodpovědnosti** za to, stane-li se nějaký malér ohledně jejich dětí, že jsou přece jen „veřejnější“ rodina a musejí se nějak chránit. Takže když výrok známé, mluvící z pozice zkušené autority *„Na co čekáš – ten už tam dávno měl být. To si chceš vzít na triko, když někomu něco vyvede? To musíš mít podchycené, že jste s tím něco dělali,“* se stal poslední kapkou v rozhodnutí Libora do léčebny poslat. Zmíněný tlak je pochopitelně zdrojem stresu. Pro Liborovy pěstouny se zvýraznil v souvislosti s kauzou, kdy byla pěstounská dvojice na základě udání dětí, že je pěstouni bijí, odvedena v poutech do vazby. Pěstouni se tak cítí permanentně „jednou nohou v base“.

Co pro rodinu znamená, že je Libor v psychiatrické léčebně? Pěstouni už z dřívějšíka mají dobrou zkušenost s institucemi, hlavně s SVP, když pobyt v zařízení v jejich očích pomohl Liborovi při řešení výchovných problémů, především ve škole *„pořád si hrál na kašpárka, a vykřikoval, prostě neustále poznámky atd.“*, a jiné pěstounské dceři, když si nevěděla rady, zda chce nebo nechce být v rodině. S tím, dát dítě do instituce, si pěstouni spojují odsouzení ze strany okolí. Důležitější ale je, aby se Libor naučil bezpečně fungovat *„Nás to samozřejmě strašně bolí. Protože si říkáte – Libor, když se ovládá, je prostě strašně šikovný kluk. A taky máme strach, jak se potom zařadí v životě. Při prvním sebemenším problému někomu vrazí a dostane se do problémů se zákonem. My nekoukáme tolik na naši prestiž.“* Vztah mezi pěstouny a Liborem se posláním do léčebny nijak nezhoršil – pěstouni spíš naznačují, že Libor dával najevo, jak se mu domov stal dražším.

Opakovaně však dokládají, že Libor se v léčebně projevoval agresivně: *„Vždycky, když měl jet domů, něco vyvedl, někomu nadával nebo něco, takže domů se za těch devět týdnů dostal dvakrát – a to bere léky. ... Přesto občas problémy měl – vystartovával při fotbale a tak. Za celých devět týdnů se mu nepodařilo zbavit se erárního oblečení. ... Na pokoji se prý hodně hádal, s mladšími.“* Tedy, jako by říkali: Libor byl v léčebně těžký případ. Posluchače to zaráží. K čemu slouží zdůrazňování problémů vlastního dítěte? Z vyprávění zaznívá směr potřeby vyprávět v úplnosti (tedy pomoci mně – a vědět), potřeby podložit důkazy, že pěstouni jednají, jak nejlépe umějí, snad obrana před tím, kdo by na ně chtěl házet vinu za Liborův stav, ať bude jakýkoli i ať by tím, kdo hází, měli být oni sami. Také je cítit, že příběh je ještě neustálený – ještě nebyl stokrát převyprávěn, ještě se neví, které události budou přiznány za důležité, vlastně se ani neví, kam bude směřovat zápletka, tak je třeba zmínit co nejvíce detailů.

Liborovo fungování **po návratu z léčebny** je *„v mezích, je to korigované, určitě si miň dovoluje k sourozencům“*. Z vyprávění zaznívá snad odstup pěstounů, snaha chránit sebe, rozhodně výrazně menší shovívavost, přitom však trpělivost, že to je, jak to je. Pěstouni

zdůraznili hranice a sebe chrání i tím, že organizují rodinný čas tak, aby nebylo tolik příležitostí pro agresivní výstupy: *„Strašně soptil, byli jsme na víkendovce, tak na hotelu třískal dveřma a myslel, že nevydržíme. Přišel tak o fotbal, sliboval – ale neustoupili jsme, ty doby, kdy sliboval sliboval a nedodržel – teď pochopil, že se to nedá řešit tím, že na nás bude vulgární, tak už to teď nepoužívá. Je vulgární, ale ne tak moc jako předtím. Prázdniny jsme vyřešili tak, že byl po táborech a byli jsme na dovolené, takže doma až tak moc nebyl, takže neměl možnost se s těmi sourozenci tolik dohadovat.“*

Tématem jsou léky, v jejichž pravidelném užívání by Libor měl pokračovat: *„Léky mu prakticky zůstaly, bere ritalin a rispen. Je frajer, doma to nechce brát. Nevím, jestli to bere v K. (kde je ve škole).“* Pěstouni akceptují, že bez léků to půjde těžko, protože *„v prostředí, kde má pocit, že může (vybuchnout, uvolnit se), už dva tři dny se bez léků ovládat nevydrží – ještě tak pátek sobota, ale pak už ne.“* Braní léků Liborovi připomínají, rozhodně však nekontrolují, zda je opravdu polyká – *„Zas ho člověk nechce furt ponižovat.“* Přitom však mají za to, že Libor by se zvládl kočírovat i bez léků, protože za určitých podmínek to umí. *„To je tak – je výbušný a když chce se ovládat, šlo by to. Kdyby na sobě pracoval a myslel na to, nemusel by to brát. Když je v cizím prostředí, tak za ty roky co je u nás, ví že na návštěvě a u cizích se musí chovat slušně. Nemáme problém, naše děcka kdykoli někde jsou, všichni je chválí, jak jsou šikovní. V cizím prostředí a ve škole se chová dobře a všichni, jak je to skvělý kluk, ale on si to vybije doma, protože ví, že může a někde to vybit musí. U tety u strýce se chová slušně a doma nám to nandá.“*

Tady jsou slyšet dvě témata – jednak tu opět může zaznívat bolestná zkušenost – nevěřili nám, že to je s našimi dětmi těžké, protože děti se v cizím prostředí umějí ovládat, a měli nás za ty, co vyvolávají problémy. Druhé téma je stres, jenž se v Liborovi během pobytu v cizím prostředí hromadí, a jen doma je dostatečně bezpečno na to, stres pustit ven.

Obecně tu zaznívá – dělej si to jak chceš, ale funguj ve škole i doma, je to věc vůle.

Pěstouni tedy využívají páky, jež na Libora mají, aby ho udrželi doma snesitelného: *„Vyříkala jsem si to se strejdou (u něhož Libor bydlí, když je ve škole): mají kluky v Liborově věku, strejda mu řekl – budu na něj stejně jako na naše kluky a domluvím mu: jestli se nebudeš chovat slušně doma k rodičům, nechcu tě tady. Libor strašně nechtěl na intr. To by byl do školy vůbec nenastoupil.“* Možná přesnější by bylo dodat, že se snaží Liborovi ukázat, že nejen u nich doma jsou nějaká pravidla, jež se musí dodržovat, nějaké povinnosti, že nejde o pusté výmysly. Protože právě kvůli povinnostem vyžadovaným pěstouny dochází ke konfliktům: pomoci doma.

Asi k největšímu konfliktu došlo těsně před nástupem do nové školy, o posledním prázdninovém víkendu. Scénář: požadavek přebrat si špinavé oblečení, jenž Libor vnímal jako ponižující – Libor sprostý na pěstouna – facka od pěstounky s tím, že muže jí urážet nebude a ať ji třeba zavřou – „*Libor po mně skočil, mlátil do mě a křičel, že jestli ještě jednou na něj šáhnu, že mi rozbije držku*“ – dokud ho pěstoun nezklidnil držením rukou.

Vyhrocení konfliktu dávají pěstouni do souvislosti s tím, že Libor těžko nese změny. „*Myslím si, že proto byl poslední(srpnový) a první (zářijový) týden takový – stres z toho, že má odjet od rodiny, i když říkal, že si to bez nás strašně užije.*“ Pěstouni podrobně vyprávějí, jak nakonec s Liborem první den do školy nejeli, i když to pro ně vůbec nebylo jednoduché. To zaznívá z několikanásobného opakování obhajoby, proč jsme s Liborem nejeli (byl opravdu sprostý) doplněné podrobným popisem, jak pěstouni Libora na vůbec první samostatnou cestu vlakem důkladně připravili (Jak mu podrobně vysvětlovali, jak přestoupit, jak je to na různých nádražích, jak se na jednom zdá, že jedeš zase tam, odkud jsi přijel..). Libor nikdy předtím sám vlakem nejel, „*vždycky se přifařil k sestřám, měl z toho strach*“.. A po týdnu se vrátil, hlásil, jak je to jednoduché.

Zaznívá tedy očekávání, že vše je na dobré cestě, že krize už je za námi.

Kromě popsaného konfliktu pěstouni vyprávějí ještě jeden aktuální příběh - Jak Libor neudrží peníze.

„*Kdykoli cokoli dostal – kapesné nebo za hraní, nejdýl druhý den bylo vše utracené.*“ Na to se nabalují drobné rodinné konflikty – na táboře Libor utratil své kapesné hned na začátku, ještě vytáhl ze sester 100 Kč určených na cestu zpět, i ty hned utratil, podobně s penězi na vybavení do školy. Pěstounka se snaží zjišťovat proč, za co utrácí, Libor odmítá skládat účty (=vzpomínat, co si koupil), pěstounka tlačí („*Jak chceš – dokud nenapišeš, nedám ti peníze a jed' si jak chceš, ale omluvenku ti nedám – jinak ho nepřinutíte.*“), Libor přiznává, že za sladkosti, jež rozdává. Pěstounka nechápe, proč si musí kupovat kamarády, když v tomhle ohledu „*nemá problém – chodí za klukama hrát si fotbal. Ne že by měl hodně kamarádů, není ten typ, ale v každé třídě jednoho dva kamarády měl. – Říkal Jdu za tím a tím, jezdili na kole nebo fotbal.*“

Schopnost udržet peníze pěstouni vnímají jako něco, co se dá naučit, a co se musely učit prakticky všechny jejich přijaté děti: „*Ještě se musí učit hospodařit – to má veliký problém, neudrží peníze. Holky už to celkem dávají. Martina ano, Aneta celkem, Lukáš vůbec.*“

V obou vyprávěních pěstounů (druhému jsem naslouchala o rok později, během kterého rodina procházela evidentně náročnými situacemi spojenými s Liborovým agresivním

chováním) má Libor stejný obraz: Prudkost, agresivní chování, jež komplikuje život celé rodině, na povrchu a v jádru dobrý kluk: „*Ale zas to všechno vyvažuje tím – snaží se v té škole, je velký hudebník, hraje v ZUŠ klarinet, klavír, bicí, doma se sám naučil na kytaru, v děčáku hrál ještě na zobcovou flétnu, bráchovi bere ještě saxofon. Zas to vyvažuje tímto – říkáme si, tak nějaké nadání má v sobě, v jádru je to hodnej kluk.*“

Jeho prudkost, neschopnost se ovládnout vysvětlují pěstouni dědičností a rannými zkušenostmi (ani jedenkrát romským původem): „*Ale žel po tatínkovi – co víme o tatínkovi – podědil prudkost, neumí se ovládat. Libor tvrdí, že si pamatuje – a to ho kolem třech let museli odebírat z rodiny, protože vím, že ve třech, třech a půl letech byl tady v kojeňáku už – jak se tatínek s maminkou hrozně hádali, strašně po sobě křičeli. On neumí zavčasu zabrzdit.*“ A také složitou historií, než Libor zakotvil v pěstounské rodině: Do 11 let v ústavu, vrácený z jedné rodiny. „*A teď si představte, že zas, po těch třinácti patnácti letech přesadíte nějaké děcko – ono už dvakrát třikrát vidělo nějaký model – v rodině, v děčáku, v diagnostáku. Každý to po něm chtěl nějak jinak. A teď přijde do rodiny a zase to po něm chtějí nějak jinak. A ono je v podstatě hotový člověk a zase se musí přeučovat. Víte, jak těžké to pro ně musí být? A teď my důsledně to chceme a musíš to dělat a musíš – nedivím se, že nás mají někdy plné zuby.*“

Na této půdě pěstouni staví neustálým vysvětlováním schopnost ovládat se: „*Takže mu to vysvětlujeme – Libore uvědom si – to je pěkné, že ty se potom omlušíš. ... Říkám mu, to je pěkné, ale ty musíš vědět ty hranice – to ještě můžu a to nemůžu.*“ A uvědomují si výsledky: „*To už je naučený, za ty čtyři roky u nás, že se musí omluvit, nebo když něco vyvede, že se to musí dát do pořádku – na dovolené rozbil světlo míčem v tom zařízení, tak okamžitě to šel uklízet, nahlásit, že on to udělal.*“ Nebo „*Když je v cizím prostředí, tak za ty roky co je u nás, ví že na návštěvě a u cizích se musí chovat slušně.*“

Když Liborovi pěstouni jeho příběh vyprávěli, procházeli akutní krizí. Potíží v Liborově příběhu je **zvládnutí impulzivitu**. Vlastně všechny úseky vyprávění se točí kolem Liborovy schopnosti ovládat své chování.

Co je **zápletkou** Liborova příběhu? Do určité míry úspěšné ovládnutí impulzivního chování. Problémy bolí, ale mají přijatelné vysvětlení, pěstouni žijí s hranicemi a respektem k tomu, kde Libor zrovna je, dál. V jakém žánru je příběh vyprávěn? Liborovi je dáována samostatnost a odpovědnost za rozjetí jeho života, a také kontrola (Za co jsi utratil ty peníze? Ukaž mi špinavé prádlo) a podpora (vlakem se jezdí tak a tak). Pěstouni se staví do pozice těch, již budovali, ale teď už nemůžou dál, než chce jít Libor sám. Mohou se chránit,

mohou motivovat. Celková konfigurace vyprávění naznačuje lepší, cestu nahoru, přerušenu hlubokými, ale do značné míry očekávatelnými výkyvy (spojenými s „pubertou“ – „Měl takové to pubertácké – s tím věkem se to hodně ztížilo – najednou nechtěl v ničem poslouchat a byl jsme mu to pěkně vysvětlovali, nedal si říct.“ a se změnou prostředí), jež ale nezrušily vše dosud vydobyté – přinejmenším do školy Libor chodí. A tak není jisté, kam se teď křivka stočí.

Simona

Od narození v kojeňáku, od 2-2,5 let v PP, dnes kolem 20 let.

Před jejím příchodem pěstounka, kvůli **nedobrym zkušenostem** ze sousedství s **Romy** nechtěla romské dítě, averze ale byla bez problémů překonaná. „Bydlela jsem vedle romské ulice a s romskými dětmi jsem neměla dobrou zkušenost – bili mě, měla jsem spíš averzi. Manžel možná až tak ne, ale já jsem původně vůbec nechtěla romské děti. A jakmile nám ukázali Simonu, tak prostě manžel ju viděl a řekl ano – a já su zas taková přizpůsobivá.“

K pěstounům Simona přišla ve zuboženém stavu: „To byl takový v těch dvou letech, každý víkend jsme si ji brávali. Byla teda v zuboženém stavu. Měla strašné záněty v těle, močových cest a gynekologické, takové výtoky na plínce.“ Ze začátku si ji brali do hostitelské péče, když začalo být jasné, že „to absolutně nemá význam“, pěstounka skončila v práci a Simonu si vzali nastálo.

Tady poprvé zaznívá téma **hrdosti** nad tím, že jsme vymysleli, jak to udělat, aby se něco spravilo: „Tak ju to strašně bolelo – v těch dvouapůl letech vydržela čtrnáct hodin nečůrat, to už jsme ji hlídali, dávali pravidelně pít, až už to ten močák nevydržel. Nechávali jsme ji pak běhat jen v kalhotkách, kde to nevadilo a ještě jsme říkali – to je dobře, že ses počůrala 😊. A když jsem viděla, že se to nelepší a jakmile jsem s ní zůstala doma, do měsíce byla přes den bez plínek.“ Rozhořčení nad zanedbáním zdravotní, nemluvě už o psychologické, péče v pěstounce přetrvalo 16, 17 let až doteď: „Nechápu, jak to, že s ní nešli k doktorovi, že to nechali tak. Kotníčky měla hodně vybočené, ploché nohy. ... Primář v kojeneckém mi tvrdil, že má nohy v pořádku – nikdy jsem ploché nohy moc neviděla, blbec jsem se nechala ukecat, ale až asi za dva roky jsem s ní šla na ortopedii a dostala okamžitě ortopedické vložky a dokonce hned se srdíčky.“

Ve vyprávění o prvních letech Simony zaznívá tón – péče o trpícího zanedbaného závislého ubohého tvorečka, jež dává pěstounům cítit něhu, pocit, že jsou teď absolutně třeba, **silné a intenzivní prožívání smysluplnosti** jejich konání – tak se snažím popsat dojem z vyprávění o hluboce uspokojivém, i když velice náročném začátku kontaktu pěstounů se Simonou.

Pak vlastně přichází ostrý kontrast: „**Pořád se bojovalo**“. I když bylo Simoně 6,7 let. „*Určitě byla období, kdy to bylo dobré, ale ona si vždycky našla něco takového.*“

Další příběhy Simony jsou o lhaní a drobných krádežích. „*Přišla ze školy s velkými lízátky. Simono, odkud máš ty lízátky? Od učitelky, dostala jsem je jako odměnu ve výtvarce. Simono, nevykládej mi takové, já se paní učitelky zeptám. Jo, klidně se zeptej, přece ti nelžu... Ráno se jí ještě jednou ptám: Simono, jdu s tebou do té školy, ať si neuděláš ostudu, rozkřikne se to po škole, že lžeš, že nám bereš peníze. Si běž, klidně – jsem dostala od paní učitelky. Tak jsme šli do školy – a ona to prostě nedomýšlí, že si udělá ostudu. Ale potom tady ve škole, potom co jsme se přestěhovali, tak to vykládá překroučené jako strašné křivdy.*“

Na téma lhaní a kradení navazuje téma-figura – ukřivděnosti, překrucování příběhů, očerňování pěstounů, házení viny na ně: „*Vždycky to bylo tak, že něco chtěla, a když toho dosáhla, už to za měsíc nechtěla. A vždycky se to obrátilo proti nám: že my jsme jí to dali, že je to naše vina, že ona to vlastně nechtěla.*“

Krádeži a lhaní bylo hodně, z vyprávění zaznívá bezmoc pěstounů: „*Opravdu tak strašně lhala a vůbec si to neuvědomovala – měla teda sníženou inteligenci, chodila na zvláštní školu, ale s jedničkami. Od učitelky jsem se dozvěděla, že si děti kupuje sladkostmi, na které jsem jí nedávala, takže nám doma kradla. Říkám aha, tak Simona nám zase vzala drobné – už jsem to pak ani nepočítala. Dokud je to do nějakých dvacetikorun, nemá to význam. Jak už to byly papírové, to už jsme řešili. Ale ty drobné, to jsme připomínali a říkali, že je lepší si říct, ale nedělali jsme kolem toho bububu. Papírové jsme už řešili rázněji.*“

Výzkumnice: *A jak?*

„*Už nějaký trest, buď zaracha, nebo se nemohla dívat na televizi, nebo to musela splatit z kapesného – už za to byl nějaký důsledek.*“

Vysvětlení pěstouni hledají **ve snížených schopnostech** Simony, v její historii, náběžích na psychické onemocnění: „*Měla takovou zvláštní poruchu nebo citovou deprivaci.. Bylo to takové propojené. Nebo počínající schizofrenie, potvrzená později psychiatrem – nevyznala se sama v sobě. Nepamatuje si..*“

„*Byla to taková komplikovaná osoba. A zůstalo jí to. Dodnes, když je u sestry, ... Že něco slíbí a za pár hodin o tom neví, nebo se na něčem domluví – že ty finance budou mít na*

to a na to a když tam za pár hodin Jitka pro peníze přijde, už nejsou. A Simona řekne Je, já jsem to utratila! Ne, to jsme se nedomlouvaly..“

Několik příběhů dokládá, že Simona je nespolehlivá, chová se podle svých okamžitých potřeb, neovládá se vzhledem k dohodám, důsledkům, potřebám blízkých. A z vyprávění také zaznívá, že pěstouni Simonině chování úplně nerozumějí. Že přijímají, že ty všechny handicapy dohromady mohly vést k takovému jednání, ale nemožnost se ovládnout jim nejde úplně na rozum.

Vyprávění pěstounů vyjadřuje, že byli **zaskočeni, nepřipraveni**, něco jako blesk z čistého nebe, i když dopředu věděli, že můžou přijít problémy v souvislosti s přestěhováním do kraje, kde žila Simonina biologická rodina, a zpětně dohledali síť propojených vysvětlení: *„Najednou to bylo – že půjde do domova.“* Největší ranou pro pěstouny bylo právě to – že Simona chce od nich, kteří se o ni starali, mají k ní úzký vztah, jako k prvnímu přijatému dítěti, jež u nich bylo tak dlouho, že chce od nich odejít do dětského domova, prostě kamkoliv, jen pryč od nich.

Nečekaným kontaktům s původní rodinou Simony se snažili předejít: *„Věděli jsme, že tu poblíž má rodinu. Ale děcka mají po nás příjmení a mluvili jsme s ní o tom, a ona, že ano, že s tím souhlasí, že ve škole nebude říkat, jak se jmenovala. Věděli jsme, že to může být problém.“*

V čem byl poté, co se Simonou její matka vztah bez vědomí pěstounů navázala, problém? Pěstounka zmiňuje jen: *„Měla tu sestry a bratry – bylo toho najednou na ni strašně moc.“* Tedy emoční zátěž z nových vztahů, na jejíž zvládnutí nebyla Simona dost stabilní. Kontakty s pokrevními příbuznými Simona pěstounce posléze, *„když viděla, že tuším,“* přiznala. Další problém, který vyprávění nastiňuje, je to, že Simona mohla konfrontovat dvě prostředí – a její doma v pěstounské rodině jí z toho vycházelo pochopitelně méně lákavě. Proč? Kromě toho, co se dospívajícím obvykle ve způsobu života jejich rodiny nelíbí, hrálo roli, že krátce po přestěhování z domu ke svému příteli odešla Jitka, starší sestra Simony, k níž měla Simona úzký vztah. A Simona si se zbylými sourozenci v rodině neměla co říci. Pěstouni si podle svého vyprávění kvůli ní vzali do péče Martinu, krátce po jejím příchodu přišly souhrou různých okolností ještě další dvě děti, všechny tři ve starším školním věku.

K tomu se přidalo něco, co pěstouni pojmenovávají jako *„náběhy na schizofrenii“*. Pěstounka zmiňuje, že od malička se Simona *„všeho strašně bála - uviděla motýlka a spustila strašný pláč, svůj stín ve sklepě.. Vždycky jsem musela hledat, kam očima hledí, takový strašlivý kravál.“* Ještě v původním bydlišti začalo být zřejmé, že se se Simonou něco děje.

Protože Simona „za nic nechtěla říct, co,“ vymyslela pěstounka další fintu, na niž je hrdá: „Říkám tatko, k tobě má lepší vztah, ty si ju vem na klín a já se budu vyptávat – protože tatka zas neumí vymýšlet ty otázky a přijít tomu na kloub. Já su ten policajt a detektiv ☺.“

Simona viděla černou postavu, jež ji děsila a vyhrožovala jí. Pěstouni kontaktovali psychiatrii a „tím, že jsme na to přišli zavčasu – za dva měsíce po lékách měla celkem klid.“ Asi po roce a půl, už po přestěhování, se vidění opakovalo, Simona opět krátkodobě užívala léky. Co znamená tahle psychiatrická zkušenost pro pěstouny? Počínající schizofrenie, tak jim zřejmě byla sdělena diagnóza, je pro ně jednou nití toho zamotaného klubka, kvůli kterému Simona nerozuměla sama sobě, chovala se tak nepochopitelně pro ně. A je to pro ně důvod k tomu, dávat na sebe pozor, jít na psychiatrii při náznacích problémů. To ale Simona nepřijímá: „Když jí to teď řeknete, že musí být na sebe opatrná, tak to nepřipustí, nebo kdyby cítila, že něco, že si má zajít pro léky. Děláš ze mě blázna a já nejsu nemocná.“

Velkým viníkem Simonina předčasného odchodu z rodiny v očích pěstounů byla romská asistentka fungující při škole, kam Simona chodila. „Další směla byla v tom, že na té škole byla romská asistentka. Začla si s ní vkládat, nic nám neřekla. Rok si s ní vykládala, než jsem na to přišla. A my jsme pořád nevěděli, proč se nám Simona tolik mění. Přikládali jsme to jenom tomu, že už je v kontaktu s tou biologickou rodinou. ... Strašně mě namíchlo, když se provalilo, že si už rok vykládá s tou asistentkou. Říkala jsem si: ona je tam pro ty děti, když jim to nějak ve škole nejde a je vidět, že rodina nefunguje. Ale Simona neměla ve škole ani studijní ani výchovné problémy – tak co ona si má s naší Simonou vykládat?

A navíc, když před Simonou machrovala, že ona jí vyřídí děcák a že my jsme rasisté – na to neměla žádné právo, jí vyřizovat děcák, nebyla žádná sociální pracovnice ani psychologka. Vyloženě jí blbla hlavu. A dosáhla toho, že Simona začla říkat, že za každou cenu chce jít od nás – do děcáku nebo do své rodiny. Do rodiny to nešlo, protože rodiče měli zrušená rodičovská práva – tak ona půjde do děcáku.“

Tady je řeč o tom, že asistentka Simonu silně ovlivnila, naočkovala jí **přání opustit pěstounskou rodinu**. Prvním signálem, podle něhož pěstouni zaznamenali, že se něco děje, bylo, když Simona začala používat „Nejsi moje biologická matka,“ tedy výraz, který do té doby vůbec neznala. Novou terminologii pro vysvětlení toho, co se Simoně doma nelíbilo, i Simonou vyžadované řešení – odejít – připisují pěstouni vlivu asistentky.

Následoval zápas – vyprávění je strukturované metaforou boje – s neochotou se vzdát na začátku, s útekou a pátráním, spojenci a vzájemným nepřátelstvím, pokusy žít v příměří v mezidobí. : „To my jsme se s manželem nechtěli jen tak vzdát.“ Prvním nabízeným řešením byla internátní škola. Podle vyprávění pěstounů Simona souhlasila: „Zavezli jsme ji do jedné,

kteřá je hodně pro postižené děti. Paní ředitelka jí to ukázala od pudy po jídelnu, viděla i ty děti. Upozorňovali jsme jí na to, že tu jsou děti tělesně mentálně postižené, že těch zdravých tu moc není – souhlasíš s tím, chceš sem?

Ona za každou cenu, jen aby vypadla od nás, ano to chcu. Byl asi říjen, devátá třída.“

Výsledkem bylo, že Simona se začala cítit mezi dětmi s postižením nepříjemně, a protože změnit školu jí nedovolili, začala utíkat.

„Na konci listopadu už to nechtěla, zas to překroutila: My z ní děláme blázna a ona tam musí chodit mezi ty postižence a kdo to tam má vydržet s nima!

Ale viděla, že tam musí zůstat – i ředitelka jí to řekla: škola není holubník a to nejde, aby si tě školy předávaly podle toho, jak si zrovna vzpomeneš. Dojížděla tam v pondělí, vracela se v pátek. Naštvala se a začla utíkat.“

S **útěky** byl pro pěstouny spojen velký stres – prostě boj o to, nějak situaci zvládnout. *„Byla u nás Jitka na návštěvě s malým. Simona vyloženě zdrhla a Jitka ještě pomáhala jí schovat – měly z toho srandu. Když je děcka potkaly cestou do hudebky: Už ju mamka hledá? Je, tak to budeme muset chodit bočníma uličkama.*

A opravdu se na noc nevrátila. A teď si představte ty nervy, když musíte jít na policajty – nemůžu si to lajznout nejt. Někteří pěstouni to tak dělají – když je to jeden den, tak nejdou. Ale my jsme s manželem šli, protože kdyby se něco stalo – já su zodpovědná. Je to něco hnusného. Od devíti do jedné hodiny tam. Zažili jsme to (se Simonou) nakonec dvakrát.“

Pozitivním důsledkem bylo spřátelení se s vlastní Simoninou matkou. *„A s tou Simoninou mamkou jsme zadobře. Pak jsme se skamarádili, protože když Simona utíkala, museli jsme jí hledat a hledali jsme jí u té rodiny.“*

Na útěky pěstouni reagovali umístěním Simony do střediska výchovné péče. Jejich vyprávění se v tomto bodě rozbíhá do širokého vysvětlování, proč Simona nemohla jít do toho SVP, se kterým rodina měla dobrou zkušenost, a musela jít jinam. A jak pěstouni nebyli spokojeni s prací tohoto SVP, a hlavně s výsledkem vyjádřeným slovy tamní psycholožky: *„No, když to chce jít do toho děcáku, tak jí to dejme. To nemá smysl jí přemlouvát – bude jí sedmnáct.“* Pěstouni práci tohoto SVP porovnávají s tím, v němž jejich jiné pěstounské dceři pomohli rozhodnout se, zda chce být v rodině, či v ústavu – tedy s do určité míry obdobným problémem, před který je postavila Simona. Z vyprávění zaznívá **zklamání**, **lítost**, že se tenkrát rozhodovalo, jak se rozhodovalo, a také tón **bezmoci** – už jsme to nebyli my, kdo dělal rozhodnutí. **Věci se děly proti naší vůli** a dopadly špatně: *„Chápu, že svým způsobem měli v něčem pravdu – že to byl typ člověka, který musí spadnout a nabít si. Ale za těch patnáct let*

jsme Simonu znali víc a věděli jsme, že i když si nabije, že se z toho nepoučí. Že je ten typ naivní, který se nepoučí, jenom si zničí dřív život.“

Zraňující pro pěstouny v té době muselo být **odsouzení ze strany sociálních pracovníků**, nedostatek podpory obecně v institucích: *„Takže dítě nám vzali, předběžko udělali, vy jste to nezvládli prostě“. – Tak s námi tady sociální pracovnice jednala: Vy jste to nezvládli. Okamžitě k nám měla jiný vztah.“* Pěstouni se tedy cítili, že jim vzali dítě – odsoudili je jako nekompetentní rodiče a vzali jim dítě. A pak se o ně neuměli postarat, protože:

Další vyprávění vypadá v krajině jednání takto: Z SVP šla Simona přímo do dětského domova. K pěstounům přicházela na návštěvy, na Vánoce. Jakmile jí bylo 18 let, z domova odešla, bez dokončeného vzdělání. Za několik dní po osmnáctinách musela před soud – vyspala se s klukem mladším patnácti let. Těch několik dní byla u pěstounů, okamžitě po soudu, u něhož dostala podmínku, odešla ke svým - spíš známým než příbuzným. Pěstouni spolu s ní našli její matku a Simonu k ní přestěhovali. Vyprávění potom obsahuje domněnky a vývody, že Simona pracuje jako prostitutka. Během roku, který uplynul mezi mými dvěma rozhovory s pěstouny, se Simona přestěhovala k vlastní sestře, jež s biologickou matkou vztahy příliš neudrží. Ta ji po 3 měsících vyhodila, v současnosti Simona žije sama, má čerstvě narozené dítě, živí se prostitucí.

V krajině vědomí pěstouni vyprávějí o Simonině schopnosti manipulovat druhými – v této souvislosti odborníky, již nějak rozhodovali o jejím osudu: *„Je nám to strašně líto, ale ať jsme dělali, co jsme dělali, Simona teď skončila tady v děčáku – poslední rok si vyboxovala, měla osmnáct let.“* Tedy – ti, kdo měli moc, dali na Simonu a nepoznali, že se nevyzná sama v sobě, že potřebuje ještě nějaký čas hájit, i proti svým vlastním přáním. Pak se vypráví o bolesti. *„Z jedné strany to bylo pro nás strašně bolestivé, když jsem ju tam musela odvézt. Brečela jsem, bylo to šílené. Po patnácti letech, moje první dítě, které jsme si vzali.. Nebyla jsem schopná se s ní tam rozloučit. Nemohla jsem ji obejmout, rozbrečela jsem se. A jen jsem říkala Měj se tu pěkně, nebyla jsem schopná.“* Pak o **otevřených dvěřích** a určitém zadostiučinění, když se Simona začala k pěstounům vracet a když se v různých souvislostech objevila nekompetentnost dětského domova. *„Postupně se začlo ukazovat to, co jsem říkala: Začlo jí být smutno, stejně k nám začala chodit – na Vánoce. A my zas jsme neměli to srdce, jak někteří pěstouni: chtělas jít – spadla klec, zavřou dvěře a děcko neberou. Prostě odešlas, víckrát k nám nepůjdeš. ... A my zas s manželem – prostě jednou byla u nás, jednou je to naše dítě. ... A ať si zlobí, prostě to je naše dítě. I kdyby mně to udělalo biologické dítě – taky*

neřeknu Chtěls jít, zavírám dveře. Prostě má tam tu přílepku pěstounské, ale bylo to v podstatě moje dítě, já jsem se ho snažila vychovat!“

V děčáku Simonu neuhlídali před stykem vedoucím k podmínce, co však pěstouni vnímají jako závažnější – že „*nikomu z domova se ji nepovedlo přesvědčit, že je pro ni důležité, aby zůstala v domově a dodělala si ten učňák,*“ když si Simona postavila hlavu, že po osmnácti jí už nikdo nebude nic nařizovat. S trpkostí pěstouni popisují, jak se na ně ty samé sociální pracovnice, jež je předtím odepsaly jako neschopné rodiče, obrátily, když potřebovaly zajistit, aby se Simona nedlouho po opuštění děčáku dostavila k soudu.

Důležitější než formální peripetie je ale asi pokračování vztahu mezi Simonou a pěstouny. **Kontakt mezi nimi zůstal**, i když po odchodu z DD pěstouni Simonu nemohli znovu přijmout, ani ona nechtěla. Doted' se ale navštěvují, i když Simonin způsob života pěstouni nepřijímají, a Simona jejich také ne („*Není nám to vůbec jedno, že Simona žije takový život a přijde jí to normální. Když řekne Já už jsem si na takový život zvykla – a s těma Němcema po těch restauracích. A to já bych už asi nezvládla přijet tady a bydlet na ubytovně a chodit do práce – to už není pro mě..“*)

Jak pěstouni **reflektují, co se událo?** Jejich reflexe by se dala shrnout do třech linií – první: Co to s naší Simonou udělali? „*A že ju snad viděli i v nějakém baru tančit. Naše stydlivka, naše hodná Simona, která vždycky říkala Já bych nikdy nic takového nemohla dělat.. Ale na to čekají. To je přesně důvod, proč máma nechtěla, aby jela Simona za Jitkou. ... Rodina ju pomlouvá – sestra i máma, že tam dělá prostitutku a že z toho důvodu tam nechcou pustit Simonu, ale v podstatě ju ze Simony udělaly tady taky.*“ Přemýšlení, kde se to v Simoně vzalo, když vyrůstala v prostředí, jež žije normálním životem. A během našeho prvního rozhovoru smutek a zklamání.

Druhá: konstruování příběhu – hledání vysvětlení, postupně upevňování verze, jak to vlastně bylo. V našem prvním rozhovoru byl příběh Simony vyprávěný ve zřetelně tragickém žánru: Zápletka příběhu se vinula od začátků plných překážek k tragickému konci, zapříčiněnému osudově (Simonina vrozená touha po volnosti – „*To je pro ně typické – to je ten kovaný romský rod. První je volnost – nikdo mi nic nevykládejte. Moje věc, já už su dospělá, moje věc!*“), souhrou nešťastných okolností i Simoniným sklonem k manipulaci druhými. Během našeho druhého rozhovoru se akcent vysvětlování, proč se příběh pěstounů a Simony utvářel takto, přesunul jinam. Hlavní příčiny pěstouni nacházejí v Simonině komplikované povaze, v tom, že se pro citovou deprivaci, sníženou inteligenci, počínající schizofrenii nebyla schopná v sobě vyznat, ovládnout své impulzivní potřeby. „*A Simona s úsměvem přijde: Já, Jitu, ty se zas budeš zlobit, já jsem zas něco vyvedla. Co je? Já jsem ti*

zas vyoplala všechnu vodu. Může jí to říkat pětkrát desetkrát Nemůžeš a ona to zas udělá. Prostě žije jenom pro sebe a svět kolem ní ju nezajímá. Co chci, to si udělám. Ne že by to dělala naschvál. Asi s tou svou nižší inteligencí a nějakou psychickou nemocí není schopná to ukočírovat.“

Celkově byl ve druhém rozhovoru příběh stabilnější. Je zajímavé sledovat, jak se proces vyrovnávání se s nějakou bolestí, a odchod Simony pro pěstouny byl bolestný, odráží právě ve stabilitě příběhu. Bolest zpracováváme tím, že si upevňujeme přesvědčení o tom, jak to bylo – co hrálo roli a co bylo nepodstatné, jací jsme my a oni, postavy v příběhu. Na začátku se příběh komíhá a všechny události mohou mít stejnou váhu. Po nějakém čase už je zřetelně vidět, kterým událostem se váha připisuje a ostatní – ty už ani ve vypravování nezaznějí.

A třetí linie – očekávání, co bude dál. *„No ale sami jsme zvědaví, jak to bude pokračovat, jestli oni budou chtít navázat kontakt.. Protože když děti chtějí, my se nebráníme.“* Tady je slyšet, že příběh ještě neskončil. Změnily se pozice postav, pěstouni už nebojují, netruchlí, jsou zvědaví. I když první díl z jejich pohledu neskončil dobře, přijdou přece ještě díly další. Zodpovědnost je na Simoně a nemůžu se zbavit dojmu, že pěstouni očekávají pokračování dobrodružství spíš pozitivně naladěni.

Potíž a zápletka

Příběh se odvíjí od těžkých, ale intenzivních a naplňujících začátků přes náročné období řešení lhaní, nestability a krádeží, po krizi a drama odchodu z rodiny k naznačení nových peripetií. Potíží je Simonina nestabilita, neschopnost se v sobě vyznat a být předvídatelná a konsekventní v jednání s druhými. Žánr se mění – od čisté tragedie, způsobené nevyhnutelným osudem a špatnou shodou okolností v prvním rozhovoru k příběhu hrdinky, jež do vínku dostala klubko problémů, jež je teď daleko, a jejíž cesta nám moc radost nedělá, možnosti jsou ale otevřené. Jakoby se posunul bod, ve kterém se hrdinka nachází v rámci vyprávění – v prvním rozhovoru byla velmi blízko konci, jestli ne na konci. V druhém ne dál, než jakou část činí 20 let z lidského života.

Anička

od narození v kojeneckém ústavu, s návštěvami matky i otce, do 1 roku asi 1 m v péči matky, rychle opět odebraná pro hrubé zanedbání. Od 4 let v DD, od 14 v pěstounské rodině, dnes kolem 20 let

Budoucí pěstouni se s Aničkou setkali na táboře. *„Pustili jsme si děti víc k tělu, jak jsou vyprahlé, bylo to hned. Skupinka dětí pak k nám začala chodit na vycházky, mezi nimi i Anička. Ostatní děti se potom vrátily ke svým rodinám nebo nějak odpadly. A my jsme do Vánoc rozmýšleli, jestli takhle velkou holku..“*

Anička k pěstounům přicházela na soboty, pak na víkendy: *„Anča u nás byla každý víkend, ne ob víkend, jak to u hostitelské péče je. Do toho přišly povodně, děcák to vyplavilo, takže nakonec u nás Anička byla z těch asi 270 dní asi 150, nebo tak jsme to počítali.“*

Po Vánocích už jsme měli rozhodnutí o předpěstounské péči a Anička u nás byla na stálo.“

Aniččini pěstouni se tedy pěstouny stali ne úplně typicky. Měli tenkrát čtyři vlastní děti. Aničku přijali, protože: *„o pěstounství jsme moc nevěděli. Chtěli jsme zachraňovat chudinku z děcáku. A Anička uměla dobře se nám – spíš nevědomou – manipulací dostat pod kůži.“* Tedy: o pěstounství jsme neuvažovali, dokud jsme se nesetkali s Aničkou. A naše motivace byla pomoci, zachránit – vyprávěno s kusem sebeironie, ale s pochopením pro vlastní zranění.

Jaký je obraz Aničky v době jejího přicházení k pěstounům? *„V děcáku se jí rádi zbavovali – brali ji tam za blbou a nesvéprávnou.“* Anička neměla zkušenost s jiným prostředím, než byl děcák a zvláštní škola. A pěstouni vyprávějí, jak *„hezké, příjemné a těžké“* pro ni bylo fungovat v jejich prostředí, tolik odlišném: *„Nefungoval tu styl chování, který fungoval v děcáku. Alča cítila, že když něco udělá, není odezva, na jakou byla zvyklá. A při pohledu zpětně tohle udělalo hodně: že je jiná, divná.“*

Tady se poprvé dostáváme k figuře, jež se opakuje na mnoha místech příběhu – **odlišnost našich světů**. *„Byli jsme pro Anču hodně složití – jako lidi i chodem domácnosti. Prostředí dětského domova je blbé, ale je jasné, direktivní, spotřební. A u nás to pro Anču bylo zúzkostňující. ... Jsme aspoň napůl „intelektuální“ rodina a máme „intelektuální“ kamarády a děláme „intelektuální“ věci. To bylo pro Alču mimozemské. Měli jsme malé děti, rozestavěný barák, nedokázali nebo nechtěli jsme se snížit. A když jsme se o to snažili, bylo to nepřírozené. Přiblížit jsme se mohli přes ty nejpřírozenější věci, které dělají všichni, ať mají pět tříd nebo VŠ.“*

Přesto se ale rodina sžívala, jak to vnímali pěstouni, dobře. Pomohlo, že déle než rok byla pro Aničku pěstounská rodina místem spojeným jen s příjemnými zážitky, to nepříjemné

se odehrávalo v DD. Pomohlo, že v rodině byly mladší děti: „Alenka vzala děti jako grupu. Říkali jsme si, že kdybychom měli jenom ji, bylo by víc času na to, co potřebovala. Ale kdyby tu děti nebyly, utekla by od nás do půl roku, jen co by odeznělo počáteční zamilování. Díky dětem jsme mohli s Alčou navázat lepší vztah. Děti ji přijaly bez předsudků. My je v sobě všichni máme, byť minimální, srovnám-li to s tím, co je v okolí, ale máme.“

Vyprávění o nedlouhém intenzivním soužití se točí kolem následujících témat:

Agresivní projevy: „Aničce vyhovovalo bezpečné, přijímající prostředí, kde si mohla spoustu věcí beztrestně vyzkoušet. To se hodně odrazilo na agresi – verbální i fyzické. V DD ji chtěli dostat na prášky. Reagovala agresivně v obraně. To i tady doma, když nám nerozuměla a my jsme se k ní nemohli dostat.“

Rivalita s pěstounkou – o pěstouna a hledání, jak „moc si pustit dítě k sobě do intimity, když nefungují přirozené obranné mechanismy. Stydíme se před sebou? Když se budeme stydět, bude to Anču vylučovat z naší rodiny. Na začátku jseme se chovali, jako když máme hosta. Hodně jsme o tom mluvili, až jsme došli téměř k tomu, jako by tu byla odmalička.“

Vrstevníkové fungování – Aničce dělalo dobře, když mohla šéfovat mladším sourozencům, když přesně věděla, co má dělat. Neuměla si hrát, jako to uměly vlastní děti pěstounů, „přišla si (kvůli tomu) nedostačující“. Vyhovovali jí kamarádi tak o pět let mladší, „na vrstevníky intelektuálně neměla“. „Co Alence scházelo kvůli rokům v děčáku, odžila si u nás ve strašně zrychlené podobě s mladšími dětmi – učení se básniček, pohádky a další. Bylo to najednou, což byl strašný nával. Mnohem mladší vlastní děti ji navíc v mnohém strčily do kapsy.“ Pěstouni tu opakovaně zmiňují **zkušenosti, jež Alence opakovaly, že je horší**, méně schopná. A také velkou zátěž dohánění zmeškaného, kdy není dost času, aby se zkušenosti během let zpracovávaly, jen se vrší.

Škola a handicap vůči „dětem z rodin“ - díry ve znalostech, chatrná slovní zásoba, nedostatek praktických dovedností (krájet chleba, manipulovat s ledničkou). Anička mezery zkoušela dohnat v praktické škole, s vyhlídkou, že za rok nastoupí na učiliště.

Rozložené sebevědomí – „Tety z DD tvrdily, že se ve městě ztratí, všichni se jí posmívali, že to nezvládne. Už sice nabyla sebevědomí – vždyť v létě jsem to zvládala, ale stejně se to přetahovalo, jak to měla v hlavě zasuté, že je blbá. A my jsme říkali: Ale my si to nemyslíme. –Ale všichni to říkají. – Kdo všichni? Děti z DD, které s ní jezdily do jednoho učňáku a další...“ O prázdninách tedy Anička jezdila do města na brigádu, s pěstouny trénovali dopravu, první ročník skončila Anička úspěšně.

Pěstouni vyprávějí hodně v krajině vědomí. Takto popisují období, kdy Anička žila v pěstounské rodině: „Hrálo u nás spousta nepříznivých faktorů: krátká doba, po kterou u nás

Anička byla (2-2,5 roku), puberta, nízký intelekt – co je vliv čeho? Vždycky bylo třeba situaci strašně rychle rozklíčovat a házet do škatulek. Bylo to hodně intenzivní a hodně drsný – pokus omyl. I když jsme měli další tři a potom čtyři děti, zabírala nám Anička 80% času, který jsme dětem mohli věnovat. Aktivního času nejmiň, ale pasivního nejvíc: na Aničku jsme pořád mysleli, o ní jsme mluvili, vstávali i usínali jsme s Aničkou. Vše ostatní jelo ve stereotypch.

Hořelo na spoustě frontách a my jsme prostě opravovali. Anička byla jako skoro hotový barák – a v 18 už je dům člověka skoro hotový – jehož základy ale byly míněny pro jiný barák a jehož střecha byla našišato a kde byly sice kohoutky, ale voda tekla jinudy... Zásuvky byly, ale když je Anička zmáčkla a chtěla rozsvítit, nefungovaly, protože kabely do nich nevedly. A jindy od proudu dostala ránu, když probíjel kabel vedoucí zdí, ke které se přiblížila.. Anička byla taky zoufalá z toho, že se to v jejím baráku hroutí.

Člověk věděl, co by měl, ale vůbec to nešlo. Zaměřovat se na něco – ne, **prostě jsme hasili**. Měli jsme jasno v tom, že školy opravdu nejsou rozhodující. Bojovali jsme sice za to, aby Anča dodělala praktickou školu – tu nedodělala. Mnohem důležitější ale bylo, aby se cítila dobře a zvládala běžný život – tedy navazovat, udržovat a ošetřovat vztahy. Aby věděla, které prostředí je pro ni bezpečné a které nebezpečné, z toho hlediska, že ji někdo jako černou nemá rád.“

S prvním úspěšným ročníkem skončilo „období zamilovanosti“ Aničky do pěstounů. Prvním projevem bylo, že „se s námi Alenka celé prázdniny strašně nudila.“ Pak se začala **nevracet domů** ze školy, kam dojížděla. „Několikrát po ní bylo vyhlášené celostátní pátrání. Po návratu, když jsme se ptali proč – bylo jí prostě dobře. Doma musí to a to, tam nemusela nic, se skupinou holek a kluků měli peníze, nakupovali a chodili na večere.. Že jsme o ni měli strach, nechápala. ... Při jednom útěku se ozvala, že je v pořádku s svým přítelem v K., ať nemáme strach. Pak to bylo hned tak, hned tak, i pár dní chodila do školy, ale Vlasta (Aniččín partner) si to nepřál, chtěl ji mít pod kontrolou. My jsme se tomu snažili dát nějaký řád. Povídali jsme si, byli jsme u nich na kafi, že takhle to nejde, že o ní vůbec nevíme. Nakonec jsme to vzdali.“

Jak tu dobu pěstouni prožívali? „Říkali jsme si, ať je cokoliv, ale hlavně ať ji nikdo neprodá.“ A také se alespoň minimálně chránili: „Ještě důležitá věc – Alenka měla poměrně brzy klíče od domu. Při jedné procházce je hodila do kanálu a pak už klíče neměla.“

Aničce se narodila dcera, krátce po porodu Anička odešla od ní a od Vlastovy rodiny mimo jiné zpět k pěstounům. Když řekla, že „Já už tam nejdu, já jsem doma tady, propadli jsme emocím. Ochranitelským.“ V pěstounech se prala rodičovská tendence chránit Aničku, pomoci jí, s vnímanou nutností chránit sebe, vytvořit si hranice. Pěstouni se museli

rozhodnout, jestli Aničku přijmout, nebo jí pomoci vrátit se k muži a dítěti. Toto rozhodování vnímali jako rozhodování mezi romským a bílým světem. *„A podpořili jsme Aničku, aby se vrátila k muži, protože to byla jediná možnost, jak se vrátit ke svému.“*

Anička otěhotněla s jiným mužem, dnes žije s Vlastou a prvorozenou Petrou u Vlastových rodičů, o druhé dítě se stará Vlastova sestra žijící ve stejném bytě.

Pěstouni rozumějí svému úkolu jako *„připravit dítě na odchod, jak to platí u všech rodičů“*. Kam ale Anička půjde? Tím nejdůležitějším, s čím podle nich měli pěstouni Aničce pomoci, tím, kolem čeho se celý příběh točí, bylo utvoření identity. *„V Alče bylo něco z dětského domova, to se tady u nás překopalo a v romské rodině, kde žije teď, se to znovu překopalo. Alča nechápala nic a nechápe dodnes.“* Na čem měla Anička stavět svoji identitu? Rodiče buď idealizovala nebo zavrhovala, s romským původem nebyla spokojená. Ve vyprávění pěstounů se téma Aniččiny identity propojuje s tématem různých životních stylů nebo světů. Na jedné straně je to „napůl intelektuální“ a složitý svojí nejednoznačností, neevidentní hierarchií a rozdělením rolí svět pěstounů, na druhé straně svět romské rodiny, v níž Anička žije teď. Pak je svět dětského domova, kde jasně funguje manipulace a kličky, platí jasná hierarchie, pak je tu svět sociálně slabších vrstev.. *„Pěstouni si vůbec neuvědomují, kam jejich pěstounské děti půjdou. Často to je do prostředí hodně podobného prostředí ústavu: do prostředí, kde platí jasná hierarchie, rozdělení rolí, kde funguje spíš manipulace. ... Je potřeba opravdu zvážit, kam se pěstounské děti vrátí, zda do romského prostředí, do bílého, nebo někam napůl, někam mezi.“*

Pěstouni dodávají, že to není tak, že *„děčák by byl nejlepší přípravou na velký životní děčák“*, že ta vnímaná podobnost je zřejmě v sociální patologii života v instituci a života v marginalizovaných skupinách.

Odhlédneme-li od patologie, berou pěstouni za danou věc, že pro romčata je přirozenější žít v prostředí s jasně rozdělenými rolemi, pravomocemi, hierarchií.

Žijeme-li mezi dvěma světy, je potřeba si vybrat: *„Nevěděli jsme, pro co se rozhodnout: jestli Anče pomáhat pochopit bílou kulturu, nebo ji postrčit do romské kultury. A rozhodnout jsme se museli my.“*

Rozhodli jsme se dát Anče šanci jít do romského života. Ale znejistňovali jsme ji tím – bylo by pro ni čitelnější nalinkovat jí cestu do bílého života – tak byla zvyklá z DD (cigoši jsou póvl), ale táhlo ji to naopak. ... Hodně se nám ulevilo, když jsme si uvědomili, že Anču jako Romku prostě nevychováme. Že prostě jsme bílá rodina.“

Rozdílnost bílého a romského světa ale pěstouni nedramatizují, jak by se z výše napsaného mohlo zdát: *„Znám Romy, kteří se nevrátí do romského prostředí, žijí po bíle a*

jsou v pohodě. Ale musejí být srovnání s tím, že jsou Romové. Mají firmy, jejich ženy normálně řídí atd., ale oni vědí, že jsou Romové a mají romskou muziku atd. Teda dokáží spojit obě kultury, nebo spíš žít v jedné a udržet si to podstatné ze své původní.“

Každopádně je však náš a Aniččin svět velmi odlišný, Anička si v tom našem často připadá divná, táhne ji to jinam. Vzhledem k tomu nemůžu Aniče v utváření identity pomoci jinak, než se opřít o její původní prostředí. *„Jak předat přijatému dítěti identitu? Jediná možnost je držet se s prostředím biologické rodiny. Protože já přijatému dítěti identitu nepředám. A není-li původní rodina, nebo nechci-li se s ní setkávat, tím hloub musím pronikat do toho původního prostředí sám a pomáhat v tom dítěti.“*

Důležitou událostí pro Aničku i pro její vztah s pěstouny bylo **setkání s její biologickou matkou**: *„Našli jsme s Ančou její biologickou matku. Žije v nejhorších podmínkách, v prostředí, kde se Vlasta štítíl – špína. Řekl jí, že ji neuznává za matku Anči. Řekl to romsky.*

Mně (pěstounovi) to u Ančiny biologické matky přišlo drsné, ale milé. Anča si s maminkou notovala, snad dvě hodiny o těch nejobyčejnějších, nejpřirozenějších věcech. Jsou totožné, jak dvojčata, drobné a spoustu těch obyčejných drobností mají společných. Některé věci se přenášejí jinak, než učením nebo nápodobou. Takovéhle popovídání s námi Anča nikdy nezažije. Anča je matce mnohem podobnější, než její mladší, u matky vyrůstající napůl sestra. Z toho měla velkou radost – jakoby to vyhrála.

Matka Anči má teď u sebe dvě děti, mladší Ančiny napůl sourozence. I to je pro Anču v tomhle ohledu důležité, že to matka zvládá.“

Pěstounka: *„Po návštěvě Anči u její vlastní matky se náš vztah změnil: Dřív jsme spolu bojovaly: Ty seš nějaká ženská a já se ti musím postavit. Pak to bylo miň o bojování: Maminko, já jsem viděla svoji pravou maminku. A ještě se to posunulo, když jsem byla s Aničkou u porodu. Že můžu být zástupná máma. Je to jako kdyby tam byla ta biologická a Anče stačí, že tam jsem já.“*

Jak to tedy vypadá po odchodu Aničky? S pěstouny mají dobrý vztah, který je pro Aničku důležitý. Občas jezdí s malou na návštěvu ona, občas se navštěvují celé rodiny.

„Nejdůležitější je neztratit s Aničkou kontakt. Setkání jsou teď na naší aktivitě, Anča s Vlastou volají, když něco potřebují. Na to, jak krátkou dobu jsme byli spolu a v jak náročném věku, máme hezký vztah. Teď se snažíme pro Aničku a pro její děti dávat dohromady fotky, dělat něco jako knihu života – s fotkama porodnice atd. (když nejsou fotky miminka, tak tedy porodnici, kde ses narodila). ...

K Aničce teď přistupujeme jako k mamince, jsme rovný s rovným. Chápeme to tak, i Anička, že její rodiče jsme v tom, že jsme jí pomáhali zvládat, co potřebuje k běžnému životu – být čistě oblečená atd.“

*„Děláme teď strašně málo, ale přitom strašně hodně tím, že jsme.“ – to je **ted' role bývalých pěstounů**. Vztah s Aničkou je to, co vzniklo v náročném období krize, a co dává smysl té práci, kterou pěstouni vykonali, a jejíž cenu si uvědomují. „To, kolik času, myšlenek a přemítání jsme Anče věnovali, bylo nezdravé. Odnosly to naše vlastní děti. Naši nejstarší Anička vzala prvorozenectví – jaké to musí být, když několik let jste nejstarší a najednou jste jako druhorození.“*

A smysl své práce vidí pěstouni možná spíš ve vztahu k Aniččině dceři: „Cítíme to tak, že Anička je trochu ztracený případ. Ale to byla i její matka a řetězec se snad přerušil. Ta práce, kterou jsme udělali, možná už nebude mít smysl k Aničce, ale ve vztahu k Petře. Petra k nám jezdí jako k babičce a dědovi. ... Petra nebude kokos – odmalička bude mít bílé babičku a dědečka. To je, myslíme, cesta. Petra nebude žít intenzivně ve dvou kulturách, ale mnohem přirozeněji, v pohodě k majoritě.“

*„Nejde jen o to dítě, jak projde výchovou a jak potom bude spokojené a úspěšné ve své životě, nejde o to, abychom své pěstounství posuzovali jen vzhledem k našemu děťátku pěstounátku, to bychom na něj navalili velké břímě. Myslím, že to jsou ambice, představy a očekávání, od kterých by mohlo osvobodit i vědomí, že hlavně jde taky o to další ... o to, **zlomit negativní koloběh**, už i v rasistickém povědomí společnosti – to je pro nás jako pro bílé pěstouny černých dětí nosné. Že jsme ukázali, že to jde.“*

Takže to jde – dvě rodiny s velmi odlišným životním stylem se navzájem mohou respektovat a vážit si vazeb, jež je pojí. „To, že u nás Anička byla, a že jsme tu pro ni, je důležité i ve vztahu k Vlastovi a jeho rodičům. Kde se dosud setkali s gádži? S policajty, učitelkami a sociálními pracovníky. Ted' se musí popasovat s jinými gádži. Jde tedy o to i měnit pohled Romů k nám. A jde to, vycházet spolu jako rovný s rovným. To, že v Romech je pocit, že ty mocné gádže, kteří si umí všechno zařídit, je nutné nějak očurávat, oklikami z nich něco vyrážet, ve vztahu Vlastovy rodiny k nám neplatí. A my to taky nepodtrháváme: když mi chce Vlasta zaplatit benzín, neřeknu mu, nech si to, sám moc nemáš, neshodím ho. Co mi je do toho? Peníze si vezmu a nestrčím je do peněženky, ale před ním to auto za ně natankuju.“

*Aniččin pěstoun vypráví, jak funguje **mechanismus, podle kterého připisujeme problémy s přijatými dětmi jejich etnickému původu**: „U romských dětí je mnohem víc třecích ploch, co se týče tradice a kultury a často rozdílného sociálního prostředí. Těž*

všeobecně jsou romské děti jsou impulzivnější. A když se něco nepovede, vklouzávají nám do toho předsudky, které máme všichni, i když někdo dobře schovaný: No jo, cigoši. ... Samozřejmě selhávám, prostě se spoustu věcí nedaří – to musím nějak ventilovat – a pak džž, to jsou ty cigoši. I pod tlakem okolí, Hele, to jsou prostě Cigoši, když to slyším už po sté.“ Ochranou proti tomu je zkušenost s vlastními dětmi: „Kdežto rodič, který to má odžité, je proti spoustě věcí obrněný, líp zvládá podprahový rasismus. Ví – a umí to říct – že to dítě prostě zlobí, a nemá to nic společného s tím, že je romské. A ví to, protože zrovna takhle zlobilo jeho vlastní dítě.“

Aniččini pěstouni vyprávějí o krizi, několik let poté, co proběhla. Krize přitom probíhala **podle scénáře – přijaté romské dítě vám v dospívání odejde ke „svým“ lidem**, zažijete s ním strašné trable, budete mít strach o něj i o sebe, budete zažívat zklamání a bezmoc, všechno, co jste pro ně udělali, bude zapomenuto a odhozeno. Ale jimi vyprávěný Aniččin příběh má jednoznačně pozitivní vyznění, vzhledem k tomu, čemu pěstouni připisují význam. Podstatou krize v jejich vyprávění bylo Aniččino hledání jejího místa, pokusy naučit se orientovat v tom prostředí, kam ji to táhlo, a snaha přijmout odmítané části její identity – rodiče a romství.

Co je zápletkou a potíží Aniččina příběhu? Potíží v Aniččině příběhu je **odlišnost světa, kam „ji to táhlo“ a světa jejích pěstounských rodičů**. Propojeně s tím odlišnost světa romského a bílého. Zápletkou se odvíjí ve smyslu poznávání, že musíme pomoci Aničce vyznat se v těch světech, vybrat si a žít svou volbu. Tedy od Aničky, jež byla z děcáku zvyklá, že cikáni jsou póvl, a chtěla být blondátá, přes Aničku, jež se v „napůl intelektuální“ pěstounské rodině cítila divná, proto se toulala, žila kdoví jak, opustila své dítě a pěstouni ani odborníci si nebyli jistí, zda ten způsob života přežije, k Aničce, jež žije v romské rodině a k pěstounům chodí s dcerou na návštěvu jako k babičce a dědečkovi, pustí-li ji její partner, jemuž se nelíbí, že má gadžovské názory.

Žánrově má Aniččin příběh nejbliž romanci³⁹. Obtíže, propady, beznadějně vypadající krize zvládnuté lidskými silami. Křivka příběhu se mi jeví, po velkém propadu, stoupající, otevřená.

Mirka

---

³⁹ podle Freyova rozdělení – komedie, tragédie, romace, ironie. Viz Chrz, 2007.

Od narození do 3 let v kojeňáku, pak SOS vesnička, od 6,5 let v péči pěstounky, dnes asi 36 let.

Mirčina pěstounka **začínala ve vesničce**: *„Začínala jsem v dětské vesničce jako maminka. Napřed jsem tam byla na brigádě – jenom tak jako dobrovolnice. A protože jsem se tam skamarádila s těma děckama a oni strašně chtěli, abych tam šla jim dělat tetu, aby si měli s kým chodit povídat, tak jsem tam šla vlastně kvůli nim. A po půl roce jsem se nabídla – už asi rok tam bylo pět dětí na jednom domečku, které maminka opustila a oni byli sami a nikdo je nechtěl, protože byli už takoví hodně zdivočelí a zvlčelí. Takže jsem se nabídla, i když jsem měla málo roků a nějak to tak vyšlo.*

Takže jsem měla ze dne na den pět dětí a až po pěti letech jsem se teprve vdávala a odcházeli jsme z vesničky sem.“

Jedním z oněch pěti dětí byla Mirka. *„Nejstarší je Mirka. (Když jsem je přebírala) měla asi šest a půl. A to jediné, co mi řekli – na vesničce fungoval dětský psycholog a lékařka, kteří tam každý týden dojížděli – děcka to nesnášely, protože byly furt měřeny, zkoumány – že je vlastně retardovaná. Informace, když byly, tak většinou kolem školy. Že stěží zvládne základní školu, spíš zvláštní školu. Krátce potom, co jsem si ji vzala, nastoupila do školy. Byla hodně po nemocnicích, místo v kojeňáku. Měla hodně operací uší. Ta paní, co je měla přede mnou – spíš ty děti nesnášela. Mirka si nikdy nezažila nějaký vztah. Navíc byla hodně tmavá a jako dítě hodně ošklivá. V podstatě si jí nikdo nevšímal.“*

O Mirčině prvních třech letech tedy nevíme nic, jen to že byla od narození v ústavu. Když se s ní pěstounka setkala, měla **závažné zdravotní problémy, byla odstrkovaná, nemilovaná**.

*„Byla **neuvěřitelně hodné, klidné dítě**. Vůbec nechtěla chodit ven, byla pořád se mnou. Pořád mi chtěla pomáhat. Strašně stála nejenom o vztah, ale o úzký kontakt.“*

Ten úzký kontakt se pěstounce dařilo zajistit díky tomu, že s dětmi byli co nejvíc jen spolu, ne rozpuštění ve vesničce. To dětem dalo možnost se přivázat k pěstounce a taky se naučit ty základní věci o světě mimo ústav.

„Když jsme spolu začínali, hodně jsme se drželi mimo tu vesničku. Bylo to na horách, takže jsme pořád chodili na vandry, na výlety, k našim jsme jezdili, pokud to šlo, protože Tomáš (starší pěstounský bratr Mirky) už chodil tou dobou do školy. Ale třeba prázdniny jsme strávili celé mimo. Takže se ty děcka trochu vyčlenily – na nějakou dobu: potřebovaly být jenom se mnou, s mojí rodinou. Moji přátelé hodně jezdili, věnovali se jim, vzali je třeba k sobě, takže děcka měly možnost poznat, co je vesnice.

Oni byli naprosto nepopsaná tabule. Řekla jsem Jdeme na nádraží, přijede babička. Oni nevěděli, co je nádraží, kdo je babička – naprosto izolovaní.“

To, že byla z vesničky, **zkomplikovalo Mirce i školní začátky.** „Obec tam v té době vesničku nechtěla, podle toho se stavěli i k nám – lidem z vesničky. Ve škole to bylo tak, že se třeba nacvičovalo na spartakiádu a děcka z vesničky seděly na lavičce. Sice nebyly děcka z domova, ale byly děcka z vesničky. Podle mě udělali chybu, že když tu vesničku poprvé plnili, naplnili ji samými romskými problémovými dětmi. To na malou obec, kde už byly dva výchovné ústavy, pro kluky – a zase romský, to už bylo prostě moc. Byli i ve škole nepřijatí. A Mirka se ze začátku učila opravdu strašně špatně. Měla – dneska už to nemůžu říct – strašně špatnou paměť.“

Zlomilo se to po odchodu z vesničky: „Když jsme přišli sem, přijali nás tu úplně normálně. Asi tady v té době neměli špatné zkušenosti s Romy, moc jich tu nebylo. ... Tady byla zase opačná situace – ve škole to brali jako chudáci děti. A spíš jim víc pomáhali, než ostatním. A Mirka měla štěstí na takovou hrozně fajn třídní učitelku, takže i když jí škola nešla, hrozně se snažila, protože jí záleželo, co si o ní ta učitelka myslí. A když končila školu, zůstala jí jediná čtyřka z češtiny.“

Příběh Mirčina studia pokračuje dál: „Podařilo se jí tenkrát dostat se na zdravotní učiliště – vždycky s námi strašně ráda chodila do domova důchodců, pečovala o ty babičky. Na učilišti se vytáhla, patřila do té lepší poloviny. A po učilišti se nám ji podařilo dostat dokonce na střední zdravku, odmaturovala a dneska skončila první ročník speciální pedagogiky tady na výšce.“

Jak se jí to podařilo? „Tím, že ona chtěla – já bych ji asi nikdy nenutila, respektovala bych, že to je její strop. Ale tím, že chtěla, jen jsem jí pomáhala ho pořád překonávat. A pomáhám jí vlastně doted’ – kvůli té češtině. Má fajn vyjadřování, ale neumí to napsat. Tak seminárky – ona si je napíše, já jí to počeštím ☺.“

V souvislosti s Mirčíným (a nejen jejím, podobnou cestu ušly i další přijaté děti z její rodiny, viz příběh Hanky a Sandry) školním úspěchem pěstounka sděluje zkušenost – přesvědčení o **potřebě hájení a podpory přijatých dětí v citlivém období, kdy se rozhoduje jejich vzdělávací budoucnost**, kdy však oni jsou ještě znevýhodnění nedobrym startem.

„Myslím si, že je potřeba, aby vešlo ve známost ve společnosti, že se tyhle děti nemůžou srovnávat s vlastními dětmi. Že i ve škole potřebují jinou toleranci, jiný přístup. Že když jim někdo jejich start hodně poškodil, může se to projevit. Nemusí, ale ten, u koho se to

projeví, by měl mít možnost být integrován. A jestli je společnost bude od začátku vystrkovat, že jsou problémoví, dostanou ten punc a zůstanou problémoví na celý život. ...

Máme velkou výhodu, že manžel má hodně kontaktů a jakmile oni někam směřují a třeba to byl problém se tam dostat, on jim může pomoci. Protože v té době jsou ještě s handicapem. Takové to dozrání a že jsou pak dobří v práci, to přijde až později.

To si myslím, že by zrovna měly dělat sociální pracovnice – že by se na ně pěstouni mohli obrátit, že mají schopné dítě, kterému ale zrovna třeba nejde čeština. A protože zkoušky se dělají z češtiny, tak tam neprojde. A je to zbytečné.

Nejsem pro nějakou pozitivní diskriminaci, ale myslím, že v rámci své pozice by ty sociální pracovnice mohly mít nějakou takovou možnost. Myslím, že v určitých věcech je tohle dobré – právě proto, že to je v tom nejbližším věku, kdy se tyhle věci musí rozhodnout.“

Druhou linií, podle níž pěstounka vypráví Mirčin příběh, je **dozrávání její identity – od poslušné holčičky přes bouřlivé období na učilišti a labilitu během mladší dospělosti k ustálení se díky přijetí romské identity** při práci s romskými dětmi.

„Rysem celého dětství Mirky bylo, že byla neskutečně poslušná – vůbec s ní nebyly problémy. Až nenormálně. A zvláště, co ji znám teď, kdy je sama za sebe, temperamentní, Romka se vším všudy. Ale to všechno v sobě potlačila....

Bylo velice bouřlivé období v pubertě. Právě to hledání vlastní identity. Tím, že neměla žádné vědomosti o svých kořenech i tím dosavadním nepřijímáním od okolí – dělala všechno proto, aby nebyla Romka. To si myslím, že její identitu strašně rozbíjelo. Tím, že sebe nepřijala jako Romku, musela bojovat nejen s druhými ale i se sebou. Navíc byla na internátě na učilišti. Tam začaly velké problémy. Nevím, nakolik to bylo tím, že by se nějak extrémně chovala – tvrdila, že ne – nebo tím, že vychovatelé přeci jen nebyli zvyklí pracovat s romskými dětmi a předsudky byly. Od začátku jsme byli předvolávaní a pořád se řešila nějaká její hlučnost a.. Myslím si, že na sebe hodně upozorňovala. Odmítala jíst, předstírala úrazy, nemoci. Asi nějakým způsobem, který oni nemohli strávit. To jsme si užili i my, i na nás byla napříjemná, dokonce jeden měsíc nám neříkala mamí tati, ale příjmením.

Dneska se jí to nesmí připomínat – nemá to ráda.“

Pro pěstouny bylo toto bouřlivé období náročné. Pěstounka však bouření nevztahuje k sobě, ale považuje je za projev toho, že děti hledají samy sebe. To jí pomáhá problematická období vydržet *„Bylo to pro mě hodně těžké, protože jsme měly (a máme dodnes) obzvláště úzký vztah. Ale myslím si, že mám štěstí v tom, že mi nedělá problém respektovat vzpouru dětí. Potom jsem si to zažila kromě těch dvou nejstarších kluků se všema a byla jsem ráda, že jsem*

tím prošla právě s Mirkou, protože s ní se o těch věcech dalo mluvit. Kdežto s těma dalšíma už ne – ti když byli naštvaní, ani se se mnou nebavili. A věděla jsem, že se to netýká mě, že to není tím, že bych se nějak nevhodně chovala, ale že oni bojují sami se sebou a já že jsem ten nejbližší, nejvhodnější terč.

Navenek si to nemohli dovolit, tam chtěli ještě obstát.“

Pěstounce se osvědčilo **být pro děti pevným bodem**, jistotou, která se neztratí, ať děti dělají jakékoliv průšvihy. Děti tak mají kde se po obdobích bouření ustálit „*Ještě na vesničce mi říkal jeden psycholog, že dělám chybu, že dávám dětem úplnou jistotu. Že bych je měla nechávat, aby si mnou nemohli být úplně jistí. Že si ke mně víc dovolují. Ale mně víc vyhovovalo spíš riskovat, že si ke mně budou dovolovat. Chtěla jsem, aby si mnou mohli být vždycky jistí. Aby věděli, že ať provedou, co provedou, že tady prostě vždycky budu. A že není nic, za co bych je odvrhla. Přišlo mi, že si to všichni potřebovali trochu vyzkoušet.*

Když potom zjistili, že není nic, že jsou pořád moji, tak už neměli důvod zkoušet. Pak už ty vylomeniny šly třeba jinam, už ne proti té mé osobě, nebo naší osobě s manželem.“

Podle pěstounky je zásadní, aby Mirka i ostatní děti měly **vyrovnaný vztah k biologickým rodičům**: „*Třeba jsem strávila spoustu času tím, abych (nenávidět k vlastním rodičům) odbourala. Myslím si, že je strašně důležitý, aby děcka ty svoje kořeny mohly přijmout, ztotožnit se s nimi, ne je nenávidět nebo mít pocit, že se musí stydět za to, z čeho pocházejí. Strašně moc roků jsme věnovali tomu, aby se děcka smířily s tím, že vůbec nemuseli být ti lidi špatní, že oni třeba skončili v dětském domově. A dávala jsem si pozor, abych je nelíčila nějak v růžovém světle, abych jim nelhala, jenom prostě tak, aby to mohli přijmout.“*

Své rodiče Mirka nikdy nehledala, důležitý ale pro ni byl vztah s vlastními sourozenci. „*Spíš jí vždycky šlo o sourozence, než o rodiče, o ty nestála dá se říct vůbec. Myslím si, že to je právě to, co celou dobu nemůže na sobě přijmout, takže to ani nechce vědět. Celou dobu si myslela, že je neúspěšná, protože má hloupé rodiče....*

Ale když jsme odcházeli z vesničky, zjistili jsme, že v B. v kojeňáku jsou dva její sourozenci. A chtěli jsme si je vzít a byli u nás na návštěvě. Bylo vidět, že to je pro Mirku hrozně důležité, starala se o ně, přijala tu roli starší sestry. Ale protože se pak zjistilo, že těch dětí je celkem asi deset a nějaká rodina měla v individuální PP jednoho sourozence a chtěli tyhle, dostali přednost. Byla to shoda náhod, že tahle rodina – vzali si ty děti do adopce – je ze stejného města, kde já mám rodiče. Takže jsme se stýkali, dokud se neodstěhovali, Mirka se svými sourozenci kontakt měla.“

...

Protože odmalička narážela na mnoho rasistických projevů, trvalo Mirce dlouho, než přijala svou romskou identitu. Od té doby, co se jí to podařilo, je podle pěstounky mnohem spokojenější, zbavila se totiž pocitu, že musí být úspěšná, aby ji lidi měli rádi. *„Jak se na ní odrazil tenhle start do života, bylo v tom – strašně dlouho nepřijala své romství. Byla strašně hodná, slušná, nikdy by nic neukradla. A přesto se k ní společnost pořád chová podle toho, co se očekává od Romů – když někde přišla, lidi si hlídali kabelky, když pracovala jako zdravotní sestra, spousta lidí si od ní nenechalo provést hygienu, umýt hlavu, zvláště starší lidi. Protože tady jsou špatné zkušenosti s Romy. Jeden čas pracovala i jako sestra v terénu u Charity a to byl úplně problém – poprvé ji vždy musel přivést někdo jiný, protože starší lidi by ji vůbec nepustili. Toho praktického rasismu si zažila strašně moc.*

Kvůli tomu zřejmě mnohem později dozněla. Dodnes potřebuje takovou psychickou podporu – vypovídat se z toho, teoreticky to všechno ví, ale vždycky potřebuje ty bebínka pofoukat. Dneska učí na škole Přemysla Pittera, dělala tam pedagogického asistenta, ale už půl roku normálně učí. A teprve tam mi přijde, jak se dostala tou prací okruhem zase zpět k romství, že teprve tam mi přijde šťastná a sama sebou. Do té doby nebyla se sebou smířená a kvůli tomu labilní, snadno rozhoditelná.“

Hlavní Mirčinou motivací podle pěstounky bylo *„vždycky někomu něco dokázat. Vy si myslíte, že jsem taková, já vám dokážu, že jsem lepší. To ji myslím vždycky tak strašně nabíjelo. Všechno, co šlo naučit, se naučila.“* Proto ani během bouřlivého období neměla Mirka problém se studiem na učňáku. S tím souvisí významné téma ve vyprávění – Mirčina úspěšnost navzdory neperspektivním začátkům. Pěstounka tomu rozumí takto: *„Jsem přesvědčená o tom, že nikdy nebyla hloupá, jenom zanedbaná. Neměla ten základ, musela teprve všechno dohnat.“* Motiv ukázat, že jsem dobrá, byl v Mirčině chování obecnější.

Pěstounka naznačuje, že v poslední době ale může ustupovat prostě spokojenosti z toho, kde jsem a že jsem. *„Myslím si, že dost dlouho žila v tom, že si myslela, že aby ju měli rádi, že musí být hodná a úspěšná. A přestože jí dlouho říkám, že to není pravda, že ji prostě máme rádi, že je Mirka a že je naše, tak s tímhle má problém. Myslí si, že si lásku musí zasloužit. Proto taky měla problémy v partnerství. Když se prvně vdala – teď je rozvedená, má jiného partnera – myslím, že ten hlavní problém byl právě v tomhle. Myslím, že na tom to hodně ztroskotalo – oba si chtěli něco dokazovat. Myslím si, že dneska se hodně posunula.“*

V době našeho rozhovoru měla Mirka sedmiletou dceru a čekala druhé dítě.

Potíž v Mirčině příběhu je její výchozí nenadějný stav a nepřijetí romství kvůli zkušenostem s praktickým rasismem. Zápletkou je úspěšné překonávání potíží díky tomu, že ona chtěla a měla podporu okolí. Od velké poslušnosti – být hodná holčička, aby ji měli rádi,

přes bouři v dospívání spojenou s odmítáním pěstounů a upozorňováním na sebe, během které se ale Mirka nepřestala snažit ve škole, k úspěšnému zakotvení v mateřství a práci, ve které hraje Mirčino romství pozitivní roli.

Linda a Klárka

od narození do 2 let v ústavu, dnes asi 20 let

O začátcích svého pěstounství vyprávějí pěstouni, že „*po revoluci to bylo všechno snazší. (i když) Sociální pracovnice nám tehdy nechtěla dát žádné děti. Tvrdila nám, že děti jsou pro ty, kdo žádné nemají.*

My jsme na dítě dlouho čekali.“ Pak se narodil Tomáš a pak ve spolupráci s FODEM k pěstounům přišly Klárka a Linda. „Tehdy jsme ji (soc. pracovníci) postavili před hotovou věc: už dvě děti doma mám a chtěl bych to uvést papírově do pořádku.“

O prvních letech vědí pěstouni málo, nepřipadá jim to důležité: „*Naše výhoda – nebo problém, to nevím: ani jsme se moc nepídili, z jakého jsou prostředí, jaké mají prognózy, jestli budou úspěšní nebo neúspěšní.*

Ne že by nás to nezajímalo, ale nedávali jsme tomu žádnou váhu. Prostě první kontakt a buď jiskra skočila nebo neskočila. V podstatě vždycky skočila ☺ ...“

Začátky byly těžké, dívky byly hodně zanedbané. Pěstouni vyprávění o začátcích dávají do kontrastu s tím, jak úspěšné jsou dívky dnes. „*Linda a Klára byly od narození v nemocnici, měly 22 měsíců a chtěli je umístit do ÚSP. Byly hrozně nemocné: astma, alergie, sennou rýmu, všechno. Hledali pro ně tenkrát rodinu, aby nemusely do toho ústavu. Říkali jim unudlané myšky☺. V kuse jim teklo z nosu. Tak jsme začínali. ... Linda uměla lézt po čtyřech, Klárka uměla sedět. Nic víc. ... V těch dvou letech vážily 6 kg, nemluvily, jen ukazovaly. Plakala jsem vždycky, když jsem je koupala...*

Ještě v šesti letech Klárku prohlásili za nevzdělatelnou, Lindu posílali do zvláštní školy. Ale učitelka k nim byla citlivá, nechávala je číst u sebe – ještě teď mluví potichu, musím říkat Lindo, co to říkáš? Nahlas? – aby nemusely na celou třídu. A v devítce měla Linda vyznamenání, Tomáš jednu trojku, Klárka dvě... Chodili spolu (s našim rodným synem) do jedné třídy. Jako trojčata. Až se rozdělili – jsou všichni na střední škole. Tomáš na elektrotechnice, holky na podnikání, obchod. A Linda dělá autoškolu – je vytížená i o prázdninách. Tomáš má z loňska a Klárka plánuje příští rok.“

Pěstouni nejsou otevření kontaktům s původní rodinou dívek. Vyprávějí, jak se rozhodli odmítnout nabízené sourozence kvůli jejich kontaktům s otcem. „*Sociální pracovnice nám sehnala holku a kluka – jedenáct, několikrát vrácená, pěkně zpívá, moc neumí česky, dobře romsky. Hodně vázaná na malého bratříčka, který měl asi rok. Jeli jsme se za ní podívat, dozvěděli se, že její otec s ní má zákaz styku, ale hodně si píšou. A řekli nám, že v předešlých případech se stalo, že, když se otec dozvěděl, kde dcera je, přišel před dům a vykřikoval – vzali jste mi dítě. To byl i jeden z důvodů, proč ji vraceli. To málokdo snese. Já si to též neumím představit.*

Rozhodli jsme se, že za takových podmínek ne – aby nám někdo vykřikoval před domem – máme jiné děti a sousedi..“ Poté do rodiny ještě ale sedm dalších dětí přišlo, všechny romské, všechny maličké, krom sedmiletého Radka a tříleté Boženky.

Dospívání dívek je klidné: „*Holky třeba to takhle (jako Radek – viz jeho příběh) neměly. Nelhaly, podvádění, prepisování známek neznají. ... vždycky přišly ze školy a rádi se učily – ještě nebyly vyzuté a už mi ukazovaly sešity, písanky..“*

Linda a Klárka úspěšně studují, své dny tráví většinou doma: „*Linda: Vstanu, následuje ranní hygiena, škola do těch dvou tří, potom se učím, záleží zas jak kdy. Někdy do šesti, někdy do osmi. Pak třeba na počítači – internet, muzika.*

Klárka: (O víkendu) *většinou jsem nahoře v pokoji. Posloucháme písničky, internet, surfujuem..*

Pěstounka: *Jsou spíš takové domácí. Linda jde občas ven, to je tak dvakrát třikrát do měsíce. Obě začaly dělat orientální tance, napřed Klárka, potom Linda. Tam si Linda našla kamarádku, tak s ní chodí.*

Linda: *Každý týden. Ted' už každý týden!“*

Pěstounka: *V 15,16 bych je musela honit na diskotéku – nebaví je to, samé techno. (To) s kamarády klidně – opékají, oni spí tady, holky tam..“*

Pěstouni obě dívky chválí: „*Ale vědí, kdy mají přijít. Jsou to děti, na které je spoleh. Žádné takové problémy, jak někdy slýcháváme – drogy, toulání, to neznáme. Když se někde zdrží, napíšou. Ta smska je vždycky tázací větou.“*

I holky jsou doma spokojené, je to vidět i přes mou nešikovnost v kladení otázek: „*Linda, Klárka: Líbí – jako všechno. Co bych chtěla změnit – asi nic. Ne, všechno mi vyhovuje.“*

O původní rodině dívek se vůbec nemluví. Holky vědí, že jsou přijaté atd., považují se ale za vlastní. Pěstouni několikrát opakují, že díky tomu, že Linda a Klárka žijí už tak dlouho,

jsou na sebe zvyklí a sladění: „*Tak oni jsou tady od malička. Vědí, kde mají svoje. A když se jich zeptáte, jestli by chtěli jít hledat, řeknou, že ne.*

Jako víte, kde jsou vaše rodiny?

Z papírů. Ale když se zeptáme – Lindo, šla bys ju hledat, tak třeba řekne ne.

A nikdy tě to nelákalo?

Ne.

A vaši biologičtí rodiče vás nikdy nekontaktovali?

Ne.

O tom zas nemluvíme. Řekneme jim všechno,... Chtěli bysme, aby z nich něco bylo, když už je tady máme a máme je rádi jako naše. Oni stejně říkají, že jsou od nás, holky tady.

...

Ani si neumím představit, že by holky chtěly odejít. Ani já bych nechtěla, nebo bych je nepustila, ale ony by ani nechtěly. Holky jsou prostě naše – vědí, že se nám nenarodily, ale neberou to v úvahu.

Jeli jsme vlakem se sociální pracovníci, ptala se, zda holky vědí o svém původu. Ano, všechno.

A Katka: Tati, a jsem podobnější na tebe nebo na babičku?“

Podobně se Linda s Klárkou brání, když přijde řeč na pocit, že romská mentalita je jiná: „*To je asi chvíle, kdy jsme začali uvažovat o tom, že ta romská mentalita je jiná. Poznali jsme to až u něho. Mysleli jsme, že když to vychováváme, že jsou jak my, jako bílí lidé normálně. Až s Radkem jsme viděli, že to v nich je, že ta mentalita je jiná.*

L/K: U nás ne..

Tak vy už jste..“

O Lindě pěstouni s hrdostí mluví jako o ctižádostivé: „*Linda: od 6. do 10. srpna jsou zkoušky, tak jestli je udělám, na konci srpna už mám řidičák.*

Linda je strašně ctižádostivá, ráda se učí, nejlepší ze třídy.. Dostala diplom jakýsi..

Linda: – Za to, že jsem se tak obětavě starala o třídní knihu ☺ Že jsem za nimi pořád lítala, ať to podepíšu. ... Jako sočku bych chtěla ve čtvrtáku psát o náhradní rodinné péči. Oslovit rodiny, aspoň tak deset a shromažďovat informace, zákony a tak..

Pěstoun: Je to taková světlá výjimka – umí se učit aj v deset večer. Nejde jí matematika. Ale je takový protipól Radka – ten by školu nepotřeboval v podstatě na nic. A ona sama.. Chce jít ještě dál.

Linda: Na vysokou školu podnikání.“

I Klárka je úspěšná, za Lindou je „o krok pozadu – baví ji biologie, na její referáty valila učitelka oči. Chtěla studovat něco s antropologií, ale po základce na to ještě neměla. Na zdrávku se nedostala a řekla: Tak já půjdu na prodavačku. Učitelky nám říkaly: Kam jste ji to dali? Má navíc – ta úprava sešitů a tak. Dochodila ročník a nastoupila na tu obchodní, kde je Linda.“

Pro pěstouny je důležitá soudržnost uvnitř rodiny, směrem ven nijak nevysvětlují, nevyjednávají. Prohlašují, že romský původ dětí nehraje žádnou roli: „Jsme jedna rodina, jsme všichni spolu, pokud to jde, tak i příjmení – je to jednodušší. Tady to šlo, takže jsme ani neváhali. Rodiče všech dětí jsou zbaveni rodičovských práv nebo se vzdali. Všechny děti v poručenské péči. Za začátku jsme to nevěděli, ale tenhle způsob je jednodušší – když chceme pas, tak vyřídíme pas.“

Když už to jsou děti, jsou-li romské neromské je jedno. Pěstouni, když do toho jdou, měli by počítat s tím, že budou problémy – tam třeba z širší rodiny. To my třeba nemáme. My jsme to udělali oznamovací – ne že bychom se ptali příbuzných Můžeme, nemůžeme. Prostě jsme to oznámili – buď nás budete brát, jací jsme, nebo vůbec. A žádné takové rozdělování dětí, to neexistuje. Jsme celá rodina. A vyšlo to.

Sousedí jsou taky výborní – nejlepší ti sousedi, u nichž nevíte pomalu, jak se jmenují – pak s nimi nemáte žádné problémy.“

Potíží bylo těžké zanedbání z prvních let života Lindy a Klárky. **Zápletka** se odvíjí od zoufalých začátků přes pokrok díky citlivé učitelce k úspěchu na konci devítky a dále k samostatnosti, pracovitosti a ctižádosti něčeho (vzdělání) dosáhnout. A podle ní jde linka – jsme spolu sžití, patříme k sobě.

Analýzu jsem zaměřila na tři oblasti – jak vypadá celková konfigurace příběhů, co dělá romský původ a jejich historie s dětmi a co dělá s pěstouny, že vychovávají romské dítě s určitou historií.

3.2.2 Analýza zápletek

3.2.2.1 Hlavní osnova příběhů

Zápletky tvoří kostru příběhu, hlavní body cesty, po níž se dítě vyvíjelo. Předpokládám tedy, že porovnání zápletek mi může něco říci o souvislostech rané historie dětí a jejich dalšího vývoje.

Vyprávění o dětech se zhruba drží následující osnovy:

1) **Přijetí** v mnoha oblastech **zanedbaného**, traumatizovaného, často ubohého **dítěte**.

Děti přicházejí do rodin často ve strašném stavu, zanedbané po zdravotní i sociální stránce, s různými deprivacními problémy. Nesou si následky týrání, opětovného vracení do ústavní péče. Pěstouni je „dávají dohromady“, děti dohánějí to, co zameškaly. Tato první období bývají hodně intenzivní, pro pěstouny náročná, ale vděčná a naplňující.

2) **Adaptace**.

Adaptace může být **rychlá, bezproblémová** – v takovém případě se o ní mnoho nemluví („*Zapadla rychle.*“), nebo se vypráví o **komplikacích** v adaptaci. Ty se mohou vyřešit a nadále je v tomto ohledu všechno v pořádku (Anetina, Martinina nejistota, zda chtějí být v rodině, Jakubovo shromažďování pokladů v posteli), nebo mohou **předznamenávat budoucí problémy** (Sylvina závislost na pěstounce, Hančina potřeba pozornosti, Liborovo zkoušení pevnosti rozhodnutí pěstounů ho přijmout agresivními útoky).

3) **Více méně klidové období**.

O období mezi adaptací a objevením se problémů se často podrobně nevypráví, (to především v příbězích dětí, jež už žijí samostatně, a dominantu vyprávění o nich tvoří dramatičtější události). Co se v tomto období děje, vím z vyprávění pěstounů, jejichž děti jsou ještě doma.

Je to doba, kdy se v relativně klidné, krizemi nepřerušované atmosféře řeší následující:

Především je to **škola**. Pěstouni s dětmi dohánějí jejich deficity, tráví dlouhé hodiny nad domácí přípravou, věnují spoustu energie výběru střední školy/učiliště. Řeší se kázeňské

problémy ve škole (Radek). Ve škole děti také zažívají úspěchy, jež pomohou jejich sebevědomí a celkovému fungování (Mirka, Alenka) a jež se ukážou jako klíčové pro zbytek příběhu, a také klíčové neúspěchy (Aleš).

Druhá skupina témat se týká **sociálního fungování**. Jde o vytváření a dodržování rodinných pravidel (dávat mantinely, usilovat o důslednost), zbavování se deprivčních (miminkovské chování Anety) a jiných život komplikujících projevů (Jakubovo bolestýnství, Anetina hádavost, Jankova rozpínavost). Pěstouni s dětmi řeší každodenní drobné srážky a hledají, jak se jim vyhýbat.

Některé příběhy se ve vyprávění o více méně klidném období zmiňují o **projevech, jež se později ukázaly jako významné** (Hančin zájem o bebínka, Jirkova potřeba okázalosti, sklon ke krádežím).

Několik příběhů vypráví o **vyrovnávání se s romstvím** v tomto období, o rasistickém ubližování na ulici, ve třídě. Také je čas na **utváření vztahu k vlastním rodičům** (různé způsoby usilování pěstounů o to, aby byl vztah dětí k biologickým rodičům zdravý, a různé projevy toho, jaký vztah děti k vlastním rodičům aktuálně mají).

Pěstouni vyprávějí také o tom, **co je/bylo hezké**. (Hezký rok sdílení s Jitkou, radost z Martininy samostatnosti).

Rodiny Jitky a Kamči v tomto období řešily jejich vyostřenou **žárlivost vůči sourozencům**. Liborovy pěstouny zaměstnávala jeho **agresivita**. Řeší se **psychiatrické problémy** (Magda, Libor).

U Simony, Aleše a Radka **jako by klidové období nebylo**. Radek se chová pro pěstouny nesrozumitelně a problematicky už od 7 let, kdy jej přijali. Se Simonou se „*neustále bojovalo*“. S Alešem to od jeho úrazu „*bylo zoufalé*“. Přesto však cítím ve vyprávění rozdíl mezi každodenními, i když závažnými konflikty, a tím, co po více méně klidném období následuje – separací.

4) **Separace.**

Osamostatňování dítěte proběhlo **ve všech vyprávěních bolestně**. Vlastní odchod z domu může být klidný a přirozený, jako například u Hanky a Mirky. Příběhy všech dětí, jež mají separaci za sebou, ale obsahují nebanální krizi spojenou s odchodem od pěstounů. Při osamostatňování může dojít k přerušení kontaktu s pěstouny, a nemusí. Některé děti nečekaně, rychle a úplně změni životní styl, odmítnou způsob života pěstounů i je samé. Bouřlivá krize jiných se projeví v problémech se školou (Mirka), v psychosomatickém onemocnění (Hanka).

5) **Výsledek separace.**

Po nějaké době se dítě stabilizuje, **obnovuje se kontakt s pěstouny** (kromě Magdy se vztahy mezi všemi pěstouny a dospělými dětmi obnovily). Dospělé dítě se začíná **přibližovat životnímu stylu z hlediska pěstounů žádoucímu** (Jitka, Jakub), jeho styl života dělá pěstounům radost (Mirka, Sandra) nebo **zůstává na šikmé ploše**⁴⁰. Krize mohou znovu přijít (Jakubovy děti v DD, přerušení kontaktu mezi pěstouny a Jitkou kvůli nevrácené půjčce). Pěstouni však vyjadřují, že jejich vztah s dětmi už je na partnerské úrovni – děti jsou dospělé, pěstouni mohou pomoci, zodpovědnost je ale na dětech.

Podstatná část příběhů, jež jsem zpracovávala, vypráví jen o prvních třech bodech. Hlavně díky nim mám podrobnější obraz o tom, jak více méně klidné období probíhá. Že i tyto příběhy budou pokračovat k separaci, si troufám předpokládat na základě poznatků z vývojové psychologie. Tvrzení, že k dospělosti je třeba se dobrat separací z původní rodiny, což s sebou nese proměnu dosavadních vztahů, odpovídá i pokračování příběhu Venduly, jež jsem měla možnost sledovat i po posledním do výzkumu zahrnutém rozhovoru. Devatenáctiletá Vendula bolestně opustila rodinu pěstounky, odešla k vlastní matce, přestala studovat střední školu, kontakt s pěstounkou však udržuje.

Vzorec, jenž se mi při analýze z příběhů a zápletek vyrýsoval, a který shrnuje výše uvedenou osnovu, jsem pojmenovala **postupná stabilizace**. V každém vyprávění je nějaká potíž, v téměř každém se vypravuje o nějaké krizi. Pěstounské rodiny krize různě prožívají v závislosti na tom, setkávají-li se s ní poprvé nebo už jich mnoho prošli.

První setkání s krizí prožívali, jak se mi to jevílo, v době našeho rozhovoru pěstouni Radka. Krize se projevovala tím, že Radek často neposlechl, neučil se, měl maléry ve škole. Pěstouny to vedlo k hledání příčin, proč se tak Radek chová, v jeho romském původu a delší ústavní zkušenosti. A také k uvažování, že půjde-li to takhle dál, bude muset Radek odejít – pokud dřív neodejde sám.

Jinou podobu měla krize aktuálně prožívaná Liborem a jeho pěstouny. Liborovo stupňující se agresivní chování pěstouny přimělo poslat jej do psychiatrické léčebny. Po návratu došlo ještě k dalším konfliktům. Pěstouni jim však rozuměli tak, že je vyvolal z velké míry stres, pocíťovaný Liborem před odchodem do školy do jiného města. A měli pocit, že se Libor oťukává a vše se obrátí k dobrému.

---

⁴⁰ Šikmou plochou mám na mysli způsob života mimo normu, který pěstounům nedělá radost: Jirkova kriminální kariéra, Jakubovo a Sylvino nezodpovědné chování vůči jejich dětem, Alešovo překračování zákona.

Jiné jsou **krize separační**, na jejichž konci mladý člověk odchází od pěstounů. Simonin odchod začal jejími kontakty s původní rodinou, vymezováním se vůči pěstounce, že „ty nejsi moje biologická matka!“, vyvzdorováním si ústavní výchovy. Během ní došlo k opětovnému sblížení s pěstouny, hned po 18 ale Simona definitivně odešla tam, kde jí „nikdo nebude nic poroučet“.

Anička se začala nevracet ze školy domů, odešla žít se svým přítelem, opustila jeho i jejich dítě, otěhotněla s jiným mužem..

Pěstouni nikdy nevědí, kudy se jejich dítě bude ubírat dál. Pokud prožívají velkou krizi poprvé, může se zdát, že je konec, všechna práce byla marná, když dítě odešlo z domova, nemá pořádné bydlení ani práci, nedokončilo školu, prodává se, má problémy se zákonem nebo fetuje. Příběhy ale ukazují, že **cesty přijatých dětí se zahýbají dolů i nahoru**.

Během prvního rozhovoru s jeho pěstouny byl Jakub a jeho rodina ve stabilním období – Jakub pracoval, děti chodily do školy, rodina měla byt, udržovala dobrý kontakt s pěstouny. O rok později byt nebyl, práce také ne, děti byly v dětském domově, bez reálné naděje, že se vrátí domů.

Byla doba, kdy ani jedno z Jitčinych dětí nebylo v její péči, kontakt s pěstouny přerušila, pěstounka měla za to, že se Jitka živí jako prostitutka. Během dvou let se ale její život i vztahy s pěstouny stabilizovaly, měla práci, stálého partnera, byt, navštěvovala svého syna. Vztah s pěstouny ale pošramotila nevrácená půjčka, přesto pěstouni se zvědavostí a otevřeností čekali, co bude dál.

Anička se vrátila ke svému muži, stará se o své starší dítě, mladší je v péči její švagrové. K pěstounům jezdí jako k dědečkovi a babičce, její pěstounská i nová rodina se respektují a navštěvují.

Sandru pro krádeže poslali do výchovného ústavu, zrušili její pěstounskou péči. Po čase se mohla vrátit, vystudovala střední školu, našla se v práci s problémovými dětmi, je oporou pěstounce.

Rodiny, jež už několik takových krizí prošly, se k dalším stavějí jako k zákonitým vzpourám, nenamířeným proti pěstounům samým. Jde o praní se dětí samých se sebou, při němž jsou pěstouni nejvhodnějším terčem.

Jsou příběhy, v nichž pěstouni mají **daný stav za prakticky definitivní**. Jirkovi pěstouni neočekávají, že by Jirka změnil svůj životní styl a přestal střídat krátká období na svobodě s roky ve vězení. Sylvini pěstouni se loučí s představou, že o její děti pečují jen dočasně, že Sylva se to naučí a děti si vezme zpátky do péče. Magdini pěstouni se odstříhli od vztahu k ní, protože celou rodinu ničil. Nečekají, že se mezi nimi stane něco, co by je

s Magdou znovu sblížilo. Jakubovi pěstouni nečekají, že by Jakub dal tak rychle své věci do pořádku, aby si vzal děti zpátky z dětského domova.

Ostatní příběhy ale mají **pokračování otevřené**.

Postupnou stabilizaci jsem našla u Jitky, Anety, Radka, Libora, Aničky, Venduly (Venduliny matky), Hanky, Sandry, Mirky.

Všichni pěstouni se zkušeností odchodu dítěte z pěstounské rodiny se shodli v tom, že je třeba mít trpělivost, **nezavřít** během krize před dítětem **dveře**, tak aby se po doznění krize mohly začít obnovovat vztahy a stabilita. Že děti musejí mít jistotu, že k pěstounům se mohou bezpečně vrátit, ať udělaly, co udělaly.

„Vždycky se vrátili – vědí, že dveře tu mají otevřené. I když se zlobím, taťka se zlobí.. Jednou jsme jejich rodiče, na to se nedá hrát. ...

Musí mít tu jistotu, že se mají kam vrátit. Náhradní matky mají možná ještě víc než normálně sklon držet kolem dětí ochranná křídla a je pro nás strašně těžký ty křídla povolovat. A když ty křídla rozevřete, je strašně důležitý, abyste je nedala podél těla. Že ať se stane, co se stane, až do smrti patří do rodiny. Prarodičovský vztahy máme úplně normální. Vnoučata tu jsou pořád. Na nějakou dobu, klidně na několik let, s námi můžou přerušit kontakt, ale nemůžete to brát, jako že to je konec – to je vývoj. A my jenom čekáme, kdy přijdou. Vždycky si jen nějak potutelně zjistíme, jestli netrpí moc, ale nezasahujeme.“

„Ale přišla jsem na to životní zkušeností, že je lepší být trpělivý a že změna nebo vývoj té osobnosti je běh na strašně dlouhou trať – že to neudělám za rok ani za dva. A dokonce ani do těch osmnácti!

Fakt, u těch děcek jsem viděla, že jsem mnohem dýl musela být nablízku a pomáhat nějak se orientovat v tom životě.

... Chtěla jsem, aby si mnou mohli být vždycky jistí. Aby věděli, že ať provedou, co provedou, že tady prostě vždycky budu. A že není nic, za co bych je odvrhla. Přišlo mi, že si to všichni potřebovali trochu vyzkoušet.“

„Prostě jednou byla u nás, jednou je to naše dítě. Stejně jako Vendula, i když u nás byla jen deset měsíců. A ať si zlobí, prostě to je naše dítě. I kdyby mně to udělalo biologické dítě – taky neřeknu Chtěls jít, zavírám dveře. Prostě má tam tu přílepku pěstounské, ale bylo to v podstatě moje dítě, já jsem se ho snažila vychovat!“

S tím souvisí potřeba pěstounů a nutnost **chránit sebe a celou rodinu**, tedy nechat dveře otevřené, ale mít hranice. Jde o to, chránit se před přílišnými požadavky dětí, většinou finančními (Simona, Jirka). Také možná chránit se před dalšími zklamáními (Jitka – „Už jí žádné peníze nepůjčím, vždycky to bylo o prsa.“) Nebo nastavit rodinné fungování tak, aby

bylo co nejméně příležitostí k agresivním konfliktům (Libor). Nutnost chránit rodinu může jít až tak daleko, že pěstouni kontakt s dítětem zruší (Magda).

Pěstouni postavení před fakt, že jejich děti jdou už zřejmě definitivně po cestě, jež se pěstounům nelíbí, mluví o nutnosti **vyrovnat se s tím, že jejich děti si vybraly takový způsob života**. To není lehké – protože pěstouni vidí, jak se jejich děti ničí, vidí, že by měly na víc.

„Trvalo mi to dlouho. Něž jsem se smířila s tím, že musím respektovat, že se Jirka rozhodl pro tenhle způsob života. Pořád jsem měla pocit, když vyšel na svobodu, že ho musím jakoby stáhnout zpátky. Nějak ho zachránit. A myslala jsem, že to jde.

Ale opravdu nejvíc, co jsem se naučila za život s těmahle dětma – respektovat jejich rozhodnutí. Jakmile jsou dospělí – i svým biologickým i přijatým – sednu si s nimi, vysvětlím jim to, i do budoucna, co to může přinést, ale nechávám jim svobodu rozhodnout se i špatně. Ale zůstanu při nich stát. ...

Bylo to pro mě strašně těžký. S Jirkou asi nejtěžší, protože já to vidím, že si ničí život. Je to mladý člověk, má třicet čtyři let a dá se říct, že dneska už skoro polovinu života strávil ve vězení.

... i ti, kteří mi něco špatného provedli, ... (vím), že to není jen proto, že by chtěli být zlí – že v tom je celá jejich historie.“

„Tohle je nejen o neúspěchu – o tom, že někdy to nejde, jak bychom si to představovali. Jsou to živí tvorové a my jsme živí tvorové. Musím to brát, že to tak je, nedá se to nalajnovat.“

„Zůstanou na té úrovni, kterou si o ni zvolí. Je problém udělat si jako pěstoun představu, kam bychom to dítě chtěli dotlačit. Je strašně těžké se smířit s tím, že vidíte, že ty děti by měly na víc – a oni nechtějí víc. Žádná ctižádost. Strašně těžké to je. Vyloženě jsem se to musela naučit, vyloženě se přinutit, uvědomit si, že to není moje zodpovědnost. Tys mu to předala, cos uměla, nakolik ti bylo dáno, tys mu to vysvětlila, teď je to na něm. Vyloženě jsem si to musela vsugerovat, i manžel. Teď jim to připomínáme, ale je to fakt na nich.“

U další skupiny dětí jsem si naopak všimla **chybění krizí**. To se týká Kamči, Lindy a Klárky, Alenky, Janka, Hanky, Martiny.

Pro jejich příběhy je (kromě Hanky a Martiny) typický **vzorec hodného dítěte**. Ten se zakládá, jak se mi to jeví, na silném pocitu méněcennosti, nepřijímání sebe samých. Děti si tedy hledají oblasti, kde jsou dobré (často je to studium), a snaží se být hodné, aby byly přijímané (Janek všechny zdravil, chodí v obleku a kravatě, rozdává cédéčka, Linda a Klárka jsou poslušné, hodně se učí, nechodí moc ven, spíš se drží doma). Kamča studuje pěstounčinu

literaturu, chce se věnovat její profesi, přejímá její oblíbenou muziku. Chování vrstevníků (chození do hospod a kouření) odsuzuje.

Pěstouni jsou spokojení, zneklidňuje je někdy to, že děti jsou takové domácí, s nikým nechodí, s vrstevníky si úplně nerozumí. Krize nenastávají, i když děti jsou ve věku, kdy se jiné dávno bouřily a praly se sebou i s ostatními. Všem zmíněným je 18-20.

Žádné z pěti typických hodných dětí z mého vzorku nikdy nebylo v péči vlastních rodičů, ani se s nimi nikdy neseťkaly, tak aby si to pamatovaly. To je asi jediná nápadnost, kterou jsem při porovnávání dvou skupin dětí, rozdělených podle toho, zda po narození byly v péči vlastních rodičů či ne, zaznamenala.

Trochu jiný je příběh Hanky. Hanka problémy během dospívání měla (ve škole, psychiatrické, silné citové výkyvy). Vyprávění o ní se příběhem hodného dítěte nazvat nedá. Co ji se skupinou hodných dětí spojuje, je, jak se mi to jeví, snaha být přijímána. Hanka podle své pěstounky usiluje o soucit druhých tím, že vykonává extrémně náročná pečující zaměstnání. V Hančině pěstounské rodině se velká část členů věnuje pomáhajícím profesím. To mi připadá významné ve smyslu toho, jak si Hanka vybírala oblast, kde bude překonávat své síly.

To mi připomíná už dříve zachycený vzorec – že přijatým dětem **pomáhá**, když se mohou **o někoho starat**, prospívá zodpovědnost za druhé, mladší, závislejší.

Ještě jiný je příběh Martiny. Ani u ní k velkým krizím nedošlo, Martina je však mladší, v době rozhovoru sedmnáctiletá. Ani u Martiny se však nedá říct, že by byla hodným dítětem, snažícím se z úzkosti, aby ho lidé přijímali, jim co nejvíce vyhovět. Martina bojuje se školou, rozumí si s vrstevníky, umí se hájit, umí se doma naštvat. Mindráky pěstouni zmiňují – jsem moc černá?, vděčnost, že si mě, cikánku vzali..

Jak vypadají dál příběhy hodných dětí? Mezi staršími, o nichž mi pěstouni vyprávěli, mohl být hodným dítětem snad Jakub. Jeho příběh by napovídal závislost na pěstounech, přenesenou na manželku, přílišnou slabost, nerozhodnost na to, aby zvládl žít samostatně. I o Mirce zmiňuje její pěstounka, že byla nepřírozeně hodným dítětem. Pěstounka vypráví, jak Mirka v sobě v dětství potlačila svůj temperament, až po bouřlivém dospívání, hledání identity a jejím nalezení také díky práci s romskými dětmi, je z Mirky vyrovnaný, ale temperamentní, ne submisivní člověk.

V souvislosti s příběhem postupné stabilizace se objevuje ještě otázka: Je nutné, aby během dospívání přišel nějaký velký příběh (tedy nějaké krize, problémy, a jejich překonání – bez potíží není příběhu)? **Nemůže se zdravé dospívání obejít bez krizí**, být pozvolným

upevňováním a osamostatňováním? Z opravdu dospělých dětí v mém vzorku (ty, jež žijí samostatně, je jich 11) tak nedospívalo žádné. O všech se vypráví nějaký dramatický příběh. Přemýšlím, zda to není ovlivněno mým výběrem vzorku – zda jsem podvědomě nezpracovávala přednostně zajímavé příběhy. Prošla jsem tedy i vyprávění, jež jsem do výzkumu z časových nebo jiných důvodů (prosba pěstounů vyjmout jejich vyprávění z výzkumu) nezahrnula. Žádné dospělé dítě, o jehož dospívání by se nevyprávěl dramatický příběh, jsem nenašla.

3.2.2.1 Shrnutí hlavní osnovy příběhů

společnou všem příběhům tvoří pět bodů: 1) Přijetí zanedbaného dítěte, péče o něj je náročná a hluboce naplňující. 2) Adaptace, jež může být hladká, nebo s komplikacemi. Ty se buď samy vyřeší, nebo předznamenávají budoucí závažnější problémy. 3) Víceméně klidné období od adaptace do separace. Během něho se řeší škola, sociální fungování, otázky romství a původních rodičů a zažívají se hezké chvíle. U některých dětí období klidu není – problémy jsou prakticky nepřetržitě. 4) Separace, jež je bolestná, spojená s odmítnutím rodičů a jejich životního stylu. 5) Výsledek separace – tedy postupná stabilizace v užším smyslu, kdy dochází k obnovení kontaktů s pěstouny, dospělé děti si hledají svůj životní styl, často blížíci se představám pěstounů, někdy na šikmé ploše. Přicházejí další krize a ustálení, vyznění příběhů se mění z pozitivního na negativní a naopak. Jsou ale příběhy s negativním vyzněním, jež pěstouni mají za definitivní.

Při krizích je důležité, aby pěstouni nezavřeli před dětmi dveře a děti tak nepřišly o často jediný zdroj stálý podpory, který mají. Přitom ale pěstouni musejí chránit vlastní hranice.

Pěstouni, jejichž dítě se rozhodlo pro život na šikmé ploše, chápou, že zodpovědnost za svůj život nesou děti samy, že pěstouni musejí respektovat jejich rozhodnutí. Musejí se smířit s tím, že děti nepůjdou dál, než samy chtějí.

Některé děti jsou hodné, přijímají způsob života pěstounů a jejich hodnoty, drží se spíš doma než s vrstevníky. Z příběhů už osamostatněných hodných dětí se však zdá, že bez dramatických konfliktů se dospění neobejde.

3.2.2.2 Role zkušeností raného dětství v zápletce

V zápletkách příběhů se rané zkušenosti dětí objevují v jediné souvislosti – **jako poznamenávající (negativně) děti na celý život**. Jitčina uzavřenost má podle její pěstounky co dělat s jejími prvními léty ve vlastní rodině. Libor po otci podědil a okoukal prudkost,

sklon k agresivnímu jednání se sourozenci a pěstouny. U Magdy první dva roky v zanedbávající a týrající rodině byly minimálně jednou z příčin jejich psychiatrických problémů, její neschopnosti mít ráda.

Jak souvisí raný kontakt s rodiči s integritou?

Jednu možnou vazbu jsem naznačila výše – děti, které od narození vyrůstaly v ústavu, jsou možná náchylnější k úplnému přizpůsobení se hodnotám pěstounů, ke strategii hodného dítěte.

Další pravidelnosti se mi nepodařilo zjistit.

Dvě pěstounky, jež mají zkušenost s dětmi vyrůstajícími jen v ústavu i s dětmi, jež v prvních letech byly v péči rodičů, zmínily jasný rozdíl – ty, jež byly v rodině, „**jsou na tom o trochu lépe citově**“. Pokud tím měly pěstounky na mysli attachmentová témata, žádnou souvislost se mi v mém vzorku nepovedlo vysledovat. Ve stabilních vztazích žijí (už dospělé) děti z ústavní skupiny, zatímco některé z rodinné skupiny mají se stálostí vztahů velké problémy (Jakub, Magda). Pokud měly pěstounky na mysli spíš základní důvěru, z níž může čerpat sebedůvěra a životní spokojenost, opět těžko říci. Vyrovnané i citově labilní jsem našla v obou skupinách.⁴¹

To, zda děti v raném dětství byly nebo nebyly v péči rodičů, zřejmě neurčuje jejich vztah k životnímu stylu jejich biologických rodičů. Svě původní rodiče vyhledaly a v mnohém jejich životní styl (i to sociální i to romské) přejaly mnohé z dětí, jež byly od narození v ústavu – Anička, Sylva, Jirka, Simona. Z rodinné skupiny to byli Magda, částečně Jakub, dočasně Jitka, o ostatních se zatím nedá říci.

3.2.2.3 Role utváření identity v zápletce

Šest zápletek z dvaceti na první pohled obsahuje téma hledání identity. Anička si musela vybrat mezi bílým a romským světem. Vendula hledá své rodiče. Mirka je spokojenější, když se jí podaří přijmout svůj temperament a romství. Sylva se jde pěstounce pochlubit, že teď teprve je spokojená, že v romské rodině partnera konečně žije tak, jak jí vyhovuje. Simona vyhledává svou původní rodinu. Sandra najde samu sebe v práci s dětmi s těmi problémy, jimiž si prošla.

---

⁴¹ Určitě tady hrají roli další faktory – nejde jen o to, že děti byly v kontaktu s původními rodiči. Jde o to, jaký ten kontakt byl. Dvě dospělé děti, tedy velká část rodinné skupiny, byly v dětství týrány. To může být rozdíl oproti dětem, jež byly v péči vlastních rodičů „jen“ zanedbávány – třeba pouze z neschopnosti, nepoučenosti, jak se starat o dítě.

S vytvářením identity souvisejí i příběhy hodných dětí – Alenky, Janka, Kamči, Klárky a Lindy. Ty svou identitu stavějí právě na obrazu hodného dítěte, tím se snaží bránit pocitům méněcennosti.

V průběhu práce na výzkumu mi napadlo, zda utváření identity nemůže být tím, co spojuje všechny vyprávěné příběhy. Myšlenka to je v poradenství využívaná, nejspíš nejvíce jsem se k ní dostala v textech J. Klimeše (2008).

Chtěla jsem se podívat na roli utváření identity v příbězích zakončených ve stabilitě i na šikmé ploše. Co znamená najít se? Co znamená stabilizovat se?

Ve třech úspěšných příbězích – Mirčině, Aniččině a Sandřině – úspěch znamená to, že dívky mají stabilní vztahy, práci, starají se o dítě, mají dobrý vztah k pěstounům, a hlavně jsou **spokojené** (podle vyprávění pěstounů).

Mirka je „šťastná a sama sebou“ díky tomu, že přijala své romství a že ji opustil pocit, že musí být dobrá, aby ji lidi měli rádi. U Sandry nastal souběh jejího dozrání a rozvinutí a úspěchu v práci, když jí bylo asi dvaadvacet. Bylo to první období, kdy byla v klidu na jednom místě, a díky tomu se mohl dorozvinout ten přirozený proces, který ji přivedl od slabých školních výsledků na střední školu a z výchovného ústavu zpět do rodiny (tak to pěstounka vypráví – Sandřiny výchovné problémy prostě ustaly, a tak se mohla vrátit. Sandra se tedy vyvíjela k větší zodpovědnosti, teď zvládá náročnou práci a je oporou pro pěstouny. O identitě tu pěstounka vůbec nevypráví, jen o tom, že Sandře je dobře v tom prostředí, ve kterém žije: s partnerem, v práci, blízko pěstounům.

I Anička je podle vyprávění pěstounů spokojená, určitě spokojenější než dřív. Bylo pro ni důležité přijmout vlastní rodiče a romství. Díky setkání s matkou mohla matku přijmout, důležité pro ni bylo, že matka zvládá péči o malé děti. Také zažila, že matka přijímá ji – že jí je podobnější než mladší sourozenci, že si krásně popovídaly. Anička žije v prostředí, kam „jí to táhlo“, u svých. Samozřejmě to je těžké, Anička sama hovoří o neurovnaném vztahu s partnerem, o tom, že „s cikánem by už chodit nechtěla“, pomýšlí na to, že od otce jejího dítěte s dcerkou odejdou. Moment (částečného) přijetí sebe jako Romky a svých rodičů a více méně stabilní vztahy a živobytí tu ale určitě už pár let je.

Takže by se dalo říci, že to najít se, stabilizovat se, které odlišuje pozitivní příběhy od těch zakončených na šikmé ploše, znamená vedle vnějších projevů (pevné vztahy, práce, péče o děti⁴²) stavy nebo vlastnosti jako **zodpovědnost, spokojenost**. K jejich dosažení je třeba klid na zrání, podpora a důvěra od okolí a pevnost v tom, že jsem tam, kde mám/chci být –

---

⁴² Takový životní styl budu nadále nazývat zodpovědným životem.

upevněná identita. Pro pevnou identitu není nutné ani žít v romském prostředí, ani poznat své rodiče. Pro ono *najít se a stabilizovat se* je však zřejmě **zásadní přijmout sebe jako Romku** (Sandra chodila na střední romskou školu, z toho vyvozují, že přinejmenším do určité míry musí své romství přijímat).

Ve třech nejméně šťastných příbězích – Jirkově, Sylvině, Jakubově – neúspěch znamená život mimo normu. Za hranicemi toho, co se v Čechách považuje za správné dospělé chování, se Jirka nachází vzhledem ke své stabilní kriminální kariéře. Sylva a Jakub vzhledem k tomu, že se, zřejmě definitivně, nestarají o své děti. Jirka, Sylva ani Jakub nemají pevné vztahy. Jirkův nejpevnější vztah je k pěstounům, Sylva a Jakub jsou na svých partnerech závislí. Ve všech třech příbězích **chybí zodpovědnost**. Všechny také spojuje vyprávění o tom, že se **jejich hrdinové snažili žít jinak**, zodpovědně, pečovat o svoje děti, pracovat, ale nepodařilo se jim to, „stáhlo je to“ zase zpátky k nezodpovědnému způsobu života.

Co se týká identity, ani v jednom z „nešťastných“ příběhů se o utváření, hledání identity přímo nevypráví. Zmiňuje se však, že Jirka i Jakub byli v dospělosti v kontaktu se svými původními rodinami. Jakub ji spíše odmítl, nadále s ní však kontakt udržoval. Jirkovi se jeho rodina ztratila z dohledu. Dále z příběhů víme, že v romském prostředí byli Jirka i Sylva usazení a spokojení, o Jakubovi to nevím.

Co to bylo, co Jirku, Sylvu a Jakuba stáhlo? Hezky to popisuje pěstounka Jakuba: „*On má pocit, že to neunese. Jeho manželka je z DD, zvyklá jenom brát, neumí se o děti klasicky starat a vždycky ho stáhne zpátky. I když začne (Jakub) pracovat a všechno, tak za půl roku nebo za rok – on už je zase tam, kde byli – začne pracovat, všechno splatí, zařídí byt, děti chodí do školy a za rok jako kdyby ten nával snahy přešel, ona ho táhne dolů (nedělej, nechod' do práce, já chci abys byl doma).*“

Podobně je to v příběhu Sylvy – nevydržela se starat o Kristýnu, táhlo ji to za partnerem. I Jirka se snažil, odešel z Prahy, ale „*skončilo to stejně*“.

Jakuba a Sylvu tedy **stahuje závislost na člověku, který žije nezodpovědně**. Jirku stahuje potřeba mít víc, neschopnost žít z výplaty.

Co ochránilo Mirku, Aničku a Sandru před takovou závislostí (na partnerovi, na image)? Odkud se bere motivace usilovat o zodpovědný život?

Na to na základě svých příběhů neumím odpovědět. Nedá se říci, že by to byl dobrý vztah k pěstounům, zázemí a podpora doma – to měli i Jirka, i Jakub. Ani přijetí vlastního romství, to samo o sobě zřejmě nebude. Co se týče vyrovnanosti s vlastním původem, je to složitější. Z vyprávění víme, že se svými rodiči se vyrovnaly Mirka i Anička, o Sandře nic v

tomto ohledu nevíme, jen to, že s vlastními rodiči se nikdy nesetkala. Jak se se svým původem vyrovnali Jirka, Jakub, Sylva vůbec nevím.

3.2.2.3 Shrnutí role hledání identity v zápletkce

Neumím uspokojivě odpovědět, nakolik je zdravě utvořená identita klíčem ke stabilnímu a spokojenému životu. Tři úspěšné příběhy spojuje to, že dívky přijímají samy sebe. Kromě pozitivního vztahu k vlastnímu romství ale neumím najít nic společného, o co by se identita hrdinů úspěšných příběhů musela opírat – jde to i bez kontaktů s vlastními rodiči, i bez života v romském prostředí, trpělivá podpora ze strany pěstounů nestačí. A pozitivní vztah k vlastnímu romství samozřejmě sám o sobě od šikmé plochy neuchrání – viz Sylva i Jirka.

3.2.3 Role romského původu a historie dětí v jejich životním příběhu

Co dělá skutečnost, že jsou přijaté, romské a mají nějakou historii, s dětmi samotnými?

U velké většiny dětí jsem v této souvislosti narazila na **problémy se sebedůvěrou**⁴³. Nízké sebevědomí podporují negativní zpětné vazby, které děti dostávají od okolí – rasistické ubližování, šikana, nepřijímání od vrstevníků. Nejistota v sobě samých a nepřijímání okolím se potom vzájemně dále zapříčiňují a umocňují: Čím odstrkovanější jsou, tím horší si děti připadají, čím nejistější jsou samy v sobě, tím spíš se stávají terčem ústrků od okolí.

Ve vyprávěních se ukazuje, že sebedůvěra dětí souvisí s vytvářením si identity. Děti **nacházejí oblasti, kde jsou přijímané**, těm se věnují, a od nich odvozují svou identitu. Často je to škola (Alenka, Linda a Klárka, u Janka kromě školy ještě muzika).

Na jednu stranu je určitě ozdravné, když si děti najdou prostor, v němž mají úspěch, kde získávají pozitivní zpětné vazby o sobě. Na druhou stranu je to ale vede k přesvědčení, že **úspěch je nutnou podmínkou k tomu, aby byly přijímány druhými**. Takže se velmi snaží být hodné, dobré, úspěšné⁴⁴. To může vést k přepínání vlastních sil, nešťastnosti, nemocnosti.. (Hanka, Janek, Mirka, Linda). Podmíněné přijímání sebe sama není dobrý základ pro zdravé fungování.

---

⁴³ V práci si dovoluji zacházet s pojmy sebedůvěra, sebevědomí a sebehodnocení jako se synonymy.

⁴⁴ Vendulu vedlo nízké sebevědomí ne ke snaze být hodná a úspěšná ve škole. Možná díky přesvědčení pěstounky o důležitosti přijímání vlastních rodičů i romství si Vendula utváří svůj styl jinak. Matku sice odmítá, ale touží po setkání s bratrem, přemýšlí o vyhledání otce. Pomáhá jí zodpovědnost za mladší.

K větší spokojenosti a stabilitě se děti dobírají, když se jim podaří přijmout svůj původ, jako například Mirce, nebo Aničece. To dává možnost pevnějšího sebevědomí. Velmi ozdravné bylo například pro Aničku setkání s vlastní matkou, během kterého ji Anička mohla přijmout jako matku, stejně jako se přesvědčit, že matka přijímá ji. Mirce pomohlo, když mohla díky práci s romskými dětmi přijmout vlastní romství.

Děti si kvůli své historii do rodin přinášejí mnoho **handicapů**. Mají emoční (miminkovské chování, nezvladatelné záchvaty vzteku), a kognitivní deficity, bloudí v běžných pravidlech domácího a společenského fungování, mají psychiatrické problémy. Těžko se orientují ve vztazích, jsou v nich nepevné, naučily se řídit se spíš okamžitými efekty než dlouhodobějšími cíli a zásadami. Mají chaos ve vlastní minulosti. To všechno přispívá k zátěži, již musejí během dospívání zvládat.

Pak tu jsou projevy, jejichž vztah k minulosti dětí a k jejich romství je komplikovanější – různé typy **externalizovaného problémového chování** (agresivní jednání, podvody, impulzivní krádeže, drogy atd.).

Tyto projevy se v příbězích opět vzájemně umocňují s velkou zátěží, s níž se děti v pěstounských rodinách musejí vyrovnávat. Markantní je zátěž u dětí, jež do rodin přicházejí ve školním věku. Aniččini rodiče vyprávěli o obrovském náporu nových zkušeností na Aničku po příchodu do rodiny. Musela se vžít do kompaktního rodinného systému, do rodinné intimity, ve velké rychlosti zhuštěně doháněla zmeškané zkušenosti. Způsoby chování, jež do té doby využívala, najednou nefungovaly, Anička byla konfrontovaná s tím, že je „jiná, divná“. Podobně o „přesazování“ dětí z prostředí do prostředí mluví pěstouni Libora a Anety.

Děti potom mohou **bloudit mezi životním stylem** svých pěstounů, **který je zatěžující, a stylem života** jiných lidí, **s nimiž je dětem volněji**⁴⁵. Děti kolísají od prostředí pěstounů k jiným skupinám (původní rodině, prostředí partnera..). Zároveň kolísají i mezi romskou a neromskou identitou (tím mám na mysli, zda se dítě převážně definuje – jako Rom, nebo především jako dítě svých pěstounů).

Postupně se pak upevňují v jedné identitě, jednom životním stylu – podobném nebo nepodobném stylu pěstounů. Příběhy vyprávějí o ozdravných momentech, pomáhajících se takto ustálit (obnovení kontaktu se sestrou a s bývalými pěstouny Anety, setkání s matkou Aničky).

Zvláště bych se ještě chtěla zmínit o následcích citové deprivace v prvních letech života – **poruchách schopnosti navazovat a udržovat vztahy**. V literatuře se bere za jistou

---

⁴⁵ Několik pěstounů mluví o touze po volnosti, nechuti k povinnostem a omezením jako o typickém romském rysu (Radek, Simona, Jitka). Sylvini pěstouni tutéž charakteristiku uvádějí jako její osobnostní rys.

věc, že nemá-li dítě během kritického období do asi 8 měsíců života možnost se připoutat k jednomu člověku, pravděpodobně bude mít problémy s navazováním a udržováním vztahů. V mém vzorku mají tyto problémy nejsilněji Sylva, Hanka, Magda, Jakub. Neumím říci, co jejich příběhy spojuje a zároveň odlišuje od ostatních. Možnost připoutat se dostalo mnohem více dětí později než do jednoho roku. Jak to, že pro některé to bylo ještě včas, pro některé příliš pozdě, nevím.

3.2.3 Shrnutí role romského původu a historie dětí v jejich životním příběhu

Prakticky všechny děti z mého vzorku nějak zápasily s nízkým sebevědomím. To je podkopáváno rasistickým odmítáním ze strany okolí a všemi odmítnutími ze strany důležitých druhých, rodiči počínaje. Děti si tak musejí hledat různé cesty, jak s nízkým sebevědomím žít: snaží se být v něčem úspěšné a upevňují si podmíněné sebestějšování. Jejich historie na děti dále nakládá mnoho handicapů, zdravotních, kognitivních i sociálních. Do toho si musejí přivykat na pravidla a způsob fungování v pěstounské rodině. Jsou konfrontovány s tím, že jsou jiné, divné. Mohou proto hledat prostředí, kde je jim volněji a pendlovat tak po nějaký čas mezi světem své pěstounské rodiny a oním volnějším, kladoucím na ně méně nároků. Po čase se ustalují v nějakém bodě na pomyslné škále mezi těmito dvěma světy.

3.2.4 Vliv péče o romské dítě na život pěstounů

Co dělá skutečnost, že mají v péči dítě (romské, přijaté, s určitou historií) se životem pěstounů⁴⁶?

Pěstounům péče o přijaté děti přináší **radost**: prostou radost z toho, jaké dítě je, jak se chová („*dělá mi radost*“, např. radost z toho, jak pozorná je Martina k pěstounům), **spokojenost** s tím, jak se děti vyvíjejí a dozrávají (Jitka, Alenka), vděčnost za totéž (Vendulino hladké vplutí do učení); pěstouni se radují z úspěchů dětí – ve škole, z toho, jak se celkově rozvinuly a začaly spokojeně a smysluplně žít (Sandra), také si užívají společné hezké chvíle (radost ze světlých okamžiků, kdy si celá rodina užije výpravu na pohár, návštěvy (Vendula). Pěstouni vyprávějí o radosti, uspokojení z toho, že děti přejímají jejich hodnoty, jejich způsob života (Kamča, Vendula, Janek). Pěstouni jsou **hrdí** na děti (na Lindu a Klárku, na Alenku), i na sebe: na vlastní schopnosti a šikovnost, když se něco podaří (Aneta

---

⁴⁶ Velká většina důsledků tohoto „dělání“ plyne samozřejmě prostě z toho, že pěstouni pečují o dospívající dítě.

se zbaví miminkovského chování, odnaučí se mít vždy poslední slovo), i na sebe sama za to, že dělají dobře práci, na niž si málo kdo troufne.

Na druhou stranu se pěstouni musejí vyrovnávat se **zraňujícími projevy** dětí – s **agresivitou** (Libor), s **výbušností**, bouřením v dospívání. Mají strach z agresivních útoků a z možného dalšího rozvoje agresivního chování. Stává se, že „*doma je to zoufalé*“ – jedno z dětí pěstounům ubližuje, bortí rodinné fungování, rodina žije v napětí (Aleš, Magda). Pěstounům mohou děti různě ublížit – vymýšlet si na ně obvinění, okrást je atd.

Během separačních krizí pěstouni prožívají **bolest z odmítnutí** sebe samých dítětem. Pěstouny bolí, že „to dopadlo takto“, když je dítě odvrhlo a je někde na šikmé ploše (Simona, Aleš). Mají **strach, co se s dítětem stane**. Musejí si obhájit sami před sebou, že dítěti už nemohou poskytnout veškerou podporu, že je zodpovědnost na něm.

Pěstouni se obávají i o děti, jež ještě žijí s nimi – o to, jak se zařadí v životě (Libor, Alenka), zda je „*něco nestáhne*“.

Někteří pěstouni cítí ohrožení ze strany biologických rodičů – že by kontakt s nimi rozkolísal celou rodinu (Janek, Alenka), že by dítě mohli „stáhnout“ (Aneta, Kamča).

Přes své děti mohou být pěstouni těžce zraněni okolím – únos Magdy a sourozenců. Bolestné je doprovázet děti při hledání jejich původních rodin, uvědomění, že pěstouni jsou „jen“ sloužícími (Vendula).

Pěstounské rodiny se cítí být v **nejisté pozici náhradních rodičů, vystavených dohledu a kontrole**. Před institucemi (policií, SVP, školami) v případě problémů musejí otevírat intimní rodinná témata. Pro pěstouny je zraňující, že, nastane-li krize, okolí i sociální pracovníci na ně pohlížejí jako na ty, kdo dělají problémy, kdo nezvládl situaci, odsuzují je a nevěří jim, že doma situace vypadá jinak, než jak se navenek jeví.

Starosti spojené se **školou** a se školní přípravou zaberou spoustu času a energie. **Problémů k řešení** bývá dost – lhaní, podvody, krádeže, nepořádnost, ničení věcí, konflikty mezi dětmi, nesamostatnost v hospodaření, nespolehlivost.. Některé problémy jsou pro pěstouny obtížně pochopitelné, nebo úplně nesrozumitelné (Radek, Magda).

Pěstouni mluví o nutnosti **být drábem** – kontrolovat a honit děti k jejich povinnostem, vyšetřovat přečiny a podvody.

Nějaký čas pěstouni mohou žít jako v boji, ve velkém velkém stresu, neustálých konfliktech (Simona, Aleš).

Další problémy se objevují **ve vztahu s okolím**, nezúčastněným, orgány SPOD, příbuznými. Pěstouni vyprávějí o házení klacků pod nohy ze strany úřadů (Kamča, Sylva). O

nenávislných reakcích okolí po přijetí romského dítěte (Jakub, Alenka). O nepochopení jejich rodičů pro problémy s dětmi (Jirka).

Pěstouni ve vztahu k dětem **narážejí na věci, se kterými nemohou** nebo se jim nedaří **nic udělat**. Jirka si ničí život, s Anetou naráží úsilí pěstounů na strop, za nějž Aneta nechce jít, Jitka nedodělala školu, zdálo se, že všechna práce přišla vniveč. Jakubovy děti nebudou vyrůstat doma. Bezmoc, zklamání, zlost nad Radkovými problémy – „*To nepředěláme.*“ Vyhaslý vztah k Magdě. Sylvina orientace na přítomnost a lenivost, nezodpovědnost. Bezmoc nad tím, že žádnými prostředky se pěstouni nemůžou domluvit s Alešem. Vztek, vyvolaný Jankovým neustálým neklidem, jeho kýváním. Prožívají je s vyjmenovanou směsicí pocitů, jež se vyvíjí ke smíření a respektování.

Pěstounky **si** mohou **vyčítat**, že k jednomu dítěti nemají přirozeně takový vztah jako k jinému (Aneta), že při výchově dětí udělaly chyby, jež dětem ublížily (Kristýna).

Pěstouni musejí⁴⁷ **dělat věci, jež pro ně nejsou lehké**. Snášejí, když děti testují, jak pevné je rozhodnutí pěstounů je přijmout. Nesou a dohánějí deficit dětí v sociálním fungování, kdy děti nevědí, co se může, co nesmí, co je správné.. O dětech, jež přijímají, často vědí málo, musejí se tápavě snažit porozumět, jak minulost dětí ovlivňuje jejich přítomnost. Hledají, jaké jsou pro děti optimální vztahy k jejich původní rodině. Vyrovnávají se s tím, že děti samy si určují, o co se budou snažit a o co ne, se zklamáním, když se jim zdá, že děti „*mají na víc*“. Musejí se rozhodovat, zda dítě poslat do léčebny, tedy udělat mu něco, co mu nechtějí udělat. Dělají první krok k obnovení vztahů, když je jasné že děti by pro hrdost kontakt první nenavázaly.

Péče o přijaté děti s sebou nese pro pěstouny **nutnost/příležitost měnit životní styl**. Péče klade na pěstouny velké nároky, na jejich pozornost, city („*vyžadovala mě mít jenom pro sebe*“, „*Setkání s Aničkou od základů změnilo náš život minimálně na ty roky, co jsme byli spolu – vstávali, usínali jsme s ní v hlavě, 80% pasivního času, který jsme mohli věnovat dětem, jsme věnovali jí.*“), čas, práci, na jejich zdraví („*Je to na úkor mého zdraví – co dítě to pár kilo navíc.*“).

Po příchodu přijatých dětí se **mění rodinné konstelace** (s příchodem Aničky přišlo nejstarší dítě pěstounů o prvorozenectví). Soužití s Alešem donutilo jeho rodinu vždy a všechno zamykat, být neustále ve střehu. Alenčina a Jankova pěstounka poznamenává, že doma nemá klid, „*věčně všechno pokapané*“, dovolenou pořádně nemá.

---

⁴⁷ Mnoho z věcí, které nejsou lehké, pro pěstouny prostě jsou. Vyplynávají z rodičovského závazku, pěstouni nezvažují, zda je dělat nebo nedělat. Sylvini pěstouni tak pečují o její děti, Vendulina pěstounka je připravená pomoci vlastní Vendulině matce vyřídit vše potřebné, aby Vendula mohla přejít do její péče; Simonini pěstouni vyhledávají Simoninu biologickou matku a pomáhají Simoně se tam přestěhovat atd.

Pro některé z pěstounů se pěstounství stalo povoláním, prací na plný úvazek, ovlivnilo tedy jejich životní styl od základů. Pěstounky i pěstouni se vzdávali svých profesí. Pěstounství s sebou pro některé pěstouny nese úzké připoutání k dětem („*Neuměla bych si představit, že by odešly a už se nepřihlásily.*“). Nese s sebou konfrontace s původním nebo novým prostředím dětí, s jiným životním stylem. To dává pěstounům příležitost reflektovat jejich způsob života (Vendula, Anička, Sylva).

To, že vychovávají přijaté romské děti, ovlivňuje něco jako základní postoj rodiny k okolí. U Jakubovy rodiny se tak utvořil postoj *My* proti všem, podle něhož má cenu se spoléhat pouze na členy rodiny, od okolí je třeba očekávat spíš ohrožení.

Pěstouni se díky životu **se** svými romskými dětmi mnoho **učí**. Dostávají zpětnou vazbu o sobě samých (Kamča často někdy zvládne situaci, v níž její pěstounka začne křičet), o tom, jak fungují ve vztazích (Anetina pěstounka zjistí, že jí není vlastní projevovat bohatě oceňovat, chválit), učí se lépe komunikovat v partnerství.

Díky životu s přijatými dětmi se **mění jejich postoje** k Romům (Simonina pěstounka původně měla k Romům spíš negativní vztah), k lidem žijícím mimo normu (Sylva, Jirka). Pěstouni se učí zvládat věci, jež pro ně byly původně bolestné - nechat zodpovědnost za jejich život na dětech, respektovat jejich rozhodnutí. Anetina pěstounka se učí pěstovat si vztah k Anetě, který jí nešel sám od sebe. Učí se, o co vlastně jde v pěstounství: není možné „*zachraňovat chudinku z děcáku*“ (Anička), je třeba mít hranice, minimálně se chránit. Učí se **nezávislosti na hodnocení okolím**. Zkušenostmi pěstouni přicházejí na to, že „*změna nebo rozvoj osobnosti je běh na dlouhou trať*“, že plody jejich snažení dozrávají později než v 18, 20 letech života dětí.

Díky soužití s přijatými dětmi pěstouni získávají **nové aspekty identity**. Vnímají se jako kompetentní, jako profesionálové, kteří mají zkušenosti, zvládají pomoci těm, jimž ostatní pomoci neumí. Pěstouni jsou hrdí na svou kompetentnost – je výjimečná, cenná a draze zaplacená. Někteří pěstouni se vymezují vůči nedbalým, nekompetentním ústavům. Důležitým novým aspektem identity je samozřejmě identita rodičů. Např. Alenčina matka vypráví, jak před soudem o svěřeni do péče trpěla výčitkami, že Alenčiny rodičům bere dítě. Jak jí stoupalo sebevědomí té, jež o Alenku pečuje, když se ukázalo, že biologičtí rodiče se nehlásí.

Péče o přijaté děti dává pěstounům **smysl života**. Velmi hmatatelné je to na samém začátku pěstounského vztahu, kdy děti, zanedbané a vyprahlé, intenzivně potřebují péči pěstounů. Být pěstounkou romských dětí, „*cikánskou mámou*“ dává smysl životnímu příběhu Jakubovy a Magdiny pěstounky. Zapadá to do vyprávění o ní jako vždy revoltující, nezávislé

na okolí, nekonformní. Jankova a Alenčina pěstounka říká přímo: „... *my máme smysl života a oni mají rodinu.*“

3.2.4 Shrnutí – jak se odráží péče o romské děti v životě pěstounů

Péče o romské přijaté děti pěstounům přináší radost, spokojenost, hrdost i bolest, zranění. Se svými dětmi musejí řešit problémy, zvládat stresy, vyrovnat se s mnohou frustrací. Pěstouni se bojí o své děti, co s nimi bude. Ohrožení cítí i zvenčí – ze strany biologických rodičů. Musejí snášet kontrolování, nedůvěru ze strany sociálních pracovníků. Dělají mnoho věcí, jež pro ně nejsou snadné (vyrovnávat se s jejich handicapem, snášet, když děti zkoušejí pevnost rodinných hranic...). Pěstouni mají příležitost (nebo musejí) měnit svůj životní styl. Díky soužití s právě takovými dětmi se mnoho učí, nově definují to, kdo jsou. Konečně pěstounství dává dobrý smysl života.

Porovná-li tato zjištění s výsledky z prosté analýzy (kapitola 2.1.2 Jak romský původ dětí ovlivňuje život jejich pěstounských rodin?), mohu říci, že z narativní analýzy jsem dostala mnohem barvitější, bohatší popis⁴⁸. V prosté analýze se vynořila témata nutnosti snášet (nebo reagovat na) nepřátelské reakce okolí, drobných rozdílů, jež možná mohou být připsány na vrub romskému původu a setkávání s romským prostředím. „Jiný kadlub“ v narativní analýze jako téma vůbec nevystoupil. Vnímám to jako potvrzení, že v příbězích dětí ani v prožívání rodin opravdu zásadní roli nehraje. Pak jsou tu setkání s romským prostředím – obohacující, bezcenná či ohrožující. Tyto efekty se v narativní analýze zopakovaly, pouze v jiném rámci (učení, smyslu, ohrožení). Za důležitá zjištění, jež bych v prosté analýze přehlédla, považuji popis toho, jak pěstouni mění svůj životní styl, jak dělají věci, jež pro ně nejsou snadné a jak začleňují to, že pečují o romské děti, do své identity.

---

⁴⁸ I díky tomu, že jsem se v ní nesnažila oddělit efekty romského původu a historie dětí.

3 Závěrečné shrnutí

1) Jak se žije pěstounským rodinám vychovávajícím romské děti?

Nejllepší obraz o tom je možné uvidět při pročitání jednotlivých příběhů. Jsou narozdíl od následujícího shrnutí živé. Nešikovnou formulací se snažím vyjádřit zkušenost, že při čtení příběhů můžeme danou oblast pochopit jinak než pomocí analýz. Nejde jen o to, že si přečtené lépe pamatujeme. Jako by opravdu něco bylo na přesvědčení některých naratologů, že naše zkušenost je strukturována pomocí příběhů. Přečtením analýzy se zkušenost získat nedá. Přečtením příběhu (je-li dobrý) ano.

Jakou roli hraje romský původ dětí v životech jejich pěstounských rodin? Mnohé rodiny tvrdí, že ho nevnímají. Romský původ je něco, co je nutno přijmout, a mladého člověka to uklidní a obohatí. Nebo je to něco, co (kvůli rasismu ve společnosti) komplikuje život.

Jedna rodina ze vzorku má spíše potlačovanou tendenci romským původem dítěte vysvětlovat problémy, s nimiž si nevědí rady⁴⁹.

Na opačném konci kontinua jsou rodiny, jež si uvědomují rozdíly mezi svým životním stylem a tím, který je vlastní biologickým nebo novým příbuzným jejich dětí. Tyto rodiny udělaly zkušenost, že je nemožné zprostředkovat přijatému dítěti romskou identitu, k níž inklinuje. Zjistily, že jediný způsob, jak to udělat, je spolupracovat s romským prostředím. Tyto rodiny vnímají českou společnost jako rasistickou a zatíženou předsudky. Snaží se je bourat a stavět mezi majoritou a Romy realistické mosty.

Všechny rodiny jsou kvůli péči o romské děti vystaveny nepřátelským reakcím okolí. Vlastnosti, o nichž by pěstouni řekli, že jsou „typicky romské“ hrají v životech rodin roli individuálních rozdílů.

Děti si do rodin přinášejí bohaté kombinace handicapů. Mají nejisté sebevědomí a celou škálu problémů s chováním. To všechno se vzájemně posiluje.

Pěstounům péče o romské děti přináší radost, hrdost, uspokojení a smysl života, stejně jako bolest z odmítnutí, strach o děti, frustraci, náročné i extrémně náročné starosti a stres. Žijí v nejisté pozici náhradních rodičů, podřízených veřejnému dohledu i v otázkách v obyčejných rodinách přísně soukromých a vystavených v případě problémů odsouzení.

---

⁴⁹ Tyto problémy by se ale při pohledu zevně daly vysvětlit podmíněností přijetí dítěte, chybějící podporou při utváření jeho identity a s tím související hlubokou nejistotou – viz příběh Radka.

Především ale rodiny provázejí přijaté děti dospíváním. Jak vypadá? Pěstouni přijímají zanedbané dítě a zažívají zpravidla pocity smysluplnosti a naplnění, když mu pomáhají z akutních deficitů. Rodina prochází adaptací, někdy ji ani nezaznamená, někdy nově příchozí potřebuje velké množství energie. Než začne separace, žije rodina „normálně“ – jsou starosti i radosti z pokroků a z hezkého spolužití. Separace je bolestná pro děti i pro pěstouny. Její konfliktnost je umocněná tím, že děti, nevyrůstající v péči svých rodičů, navíc vyrůstající v rodině jiné národnosti, mají komplikovanou cestu k vytvoření své identity, že zápasí s handicapem zapříčiněnými jejich historií. Zátěž bývá extrémní, zdroje na její zvládnutí omezené.

Na konci separace se dospělé dítě ustálí v nějaké vzdálenosti od pěstounů a od životního stylu podle nich žádoucího. Je třeba poznamenat, že na takové ustálení je často třeba počkat až do 30 let věku mladého člověka.

Období separace (trvá i léta, se zvraty a plató) je pro pěstouny náročné. Důležité přitom je nezavřít před osamostatňujícím se dítětem dveře. Žije-li dítě (zřejmě) definitivně způsobem, z něhož jsou pěstouni nešťastní, je třeba se naučit respektovat, že se dospělé dítě pro takový život rozhodlo.

V příbězích některých dětí chybí separace. Ač je jim 18 i 20 let, jsou to „hodné děti“. Přebírají hodnoty pěstounů a snaží se být úspěšné a tudíž přijímané. Z příběhů starších dětí se ale zdá, že bez konfliktu se nedá se osamostatnit.

Z výzkumu není úplně jasná důležitost utváření identity v příbězích. Je zřejmé, že přijetí své romské identity, přijetí svých rodičů pomáhá stabilizaci dětí, jejich spokojenosti. K vyrovnanému životu se však dá dobrat i bez poznání vlastních rodičů, stejně jako přijetí sebe jako Roma samo o sobě nestačí.

2) Jaký je vliv typu raných zážitků přijatých romských dětí (zda žily nebo nežily v péči vlastních rodičů) na jejich další životní příběh?

Našla jsem jedinou pravidelnost, a sice že strategii hodného dítěte volily téměř bez výjimky pouze děti, jež byly od narození v ústavu.

Mezi skupinami dětí vyrůstajících od narození v ústavu a těch, jež nějakou dobu žily v péči biologických rodičů, jsem nenašla žádné rozdíly, co se týče toho, zda žijí zodpovědně či na šikmé ploše. Nenašla jsem rozdíly ani ve schopnosti navazovat a udržovat vztahy ani v oné základní důvěře, z níž může čerpat sebedůvěra a životní spokojenost.

3) Témata relevantní pro život pěstounských rodin vychovávajících romské děti.

Co se týká **dětí**:

- sebedůvěra
- přijetí sebe samých (jako Romů a jako lidí s takovou historií a takovými schopnostmi)
- osamostatnění se od pěstounské rodiny a
- ustálení se ve vlastním životním stylu
- schopnost udržovat vztahy
- další handicap – mezery ve znalostech a zkušenostech, kognitivní deficity, problémy v sociálním fungování
- otevřená (směrem k pozitivnímu i negativnímu) budoucnost
- kompetence dospělých dětí žít zodpovědný život

Co se týká **pěstounů** a celé **rodiny**:

- hodnota etnické identity v rodině
- otevřenost/uzavřenost rodiny
- smysl pěstounství pro pěstouny
- umět nechat na dětech zodpovědnost za jejich život
- být trpělivou a pevnou jistotou pro děti
- vystavení pěstounů dohledu a hodnocení zvenčí

Co se týká **dětí** i **rodin**:

- přijetí a odmítání širším okolím (obec, škola)

4. Diskuse

Etnicky odlišné děti v pěstounské péči

Děti menšinového původu v PP v Británii a Americe ve výzkumech sdělují, že od pěstounů chtějí pomoc se zvládnutím rasismu a diskriminace. Pěstouni ostře vnímají rasismus přítomný v české společnosti, přesto mnohé rodiny svým dětem pomáhají **připravit se na rasismus a diskriminaci a na učit se na ně reagovat dětem mnohem méně**, než se považuje za vhodné v západních publikacích. („*Nadávají ti, že jsi cikán. A nejsi? Ty první se s tím musíš smířit.*“ „*Ne že bychom nebojovali, ale nešlo pořád bojovat.*“)

Britské děti dále oceňují, mají-li sociálního pracovníka stejné národnosti, nebo mohou-li žít v komunitě lidí stejného původu. I to se zdá v českých podmínkách těžko představitelné. Je ale dobré si uvědomit, že to jsou systémově změnitelné věci: i v Británii se například teprve v osmdesátých letech začínalo s vyhledáváním a školením pěstounů z etnických menšin.

Mé výsledky souhlasí se zjištěním, že vyrůstají-li děti bez kontaktu se svou kulturou, mají sklon se nezabývat vlastní identitou, potlačovat s ní související otázky.

Co se týče úspěšnosti/neúspěšnosti PP o děti z etnických menšin, Moffatt a Thoburn (2001) uvádějí, že 28% takových péčí končilo rozpadem, přičemž hodnotí-li se úspěšnost/neúspěšnost subjektivními kritérii, je neúspěšných péčí víc. V mém výzkumu nemá smysl počítat procenta, dá se však říci že **poměr úspěšných a neúspěšných péčí zhruba odpovídá** britským zjištěním. Z 11 dospělých dětí z mého vzorku se na 5 pěstouni dívají jako na úspěch, ze 6 jsou spíše zklamaní.

Thoburn a Moffatt uvádějí jako hlavní faktory ovlivňující trvání/rozpad PP věk příchodu do rodiny, přítomnost problémového chování před umístěním, deprivaci, institucionalizaci a zkušenost zneužívání. Všechny děti z mého vzorku nesly následky deprivace a institucionalizace. Mezi samostatně žijícími dospělými dětmi – hrdiny úspěšných a neúspěšných příběhů jsem nenašla žádné rozdíly ve věku příchodu do náhradních rodin ani v tom, zda před umístěním měly problémy s chováním (nakolik to pěstouni vědí). Co se zkušenosti zneužívání týče, v příbězích dospělých dětí bylo zmíněno ve dvou případech, oba patří do „neúspěšné“ skupiny – jde o týrání sourozenců Magdy a Jakuba.

Pozice pěstounů v ČR

Porovná-li svá zjištění s výzkumem M. Staré (2000), potvrzuje se, že **pěstouni se cítí být vystaveni dohledu, hodnocení (odsouzení) okolím**. Zažívají, že okolí jim připisuje

negativní motivace. Život a práci pěstounům komplikují chyby ze stany expertů a institucí péče o děti. Pěstouni mají pocit, že se na zodpovědných místech málo naslouchá jejich zkušenostem.

Souhlasně s výsledky Staré pěstouni z mého vzorku hovořili o **komplikovanosti dětí v péči jako o faktoru ovlivňujícím život pěstounských rodin**. Zmiňovali, jak náročná je adaptace dětí se zkušeností neúspěšné PP (jejich „*přesazování*“).

Naopak nikdo z mnou dotazovaných pěstounů nehovořil o omezených rodičovských právech nebo dočasnosti vztahů jako o faktorech komplikujících život pěstounských rodin. Ani větší počet dětí, další z faktorů uváděných Starou, se subjektivně nezdál být problémem. Pěstouni ze zařízení uváděli zpravidla jako své osvědčené optimum 8 dětí. Nesetkala jsem se ani s posledním faktorem zmíněným Starou – nebezpečím vyhoření. Mluvila jsem přitom s pěstouny, již prošli dlouhými obdobími konfliktů a stresu, příležitost vyhořet tedy už měli. Je ale zřejmé, že vyhořelí pěstouni by byli málo aktivní a jejich rodiny spíše uzavřené. Je tedy pravděpodobné, že jsem je kvůli použitým metodám výběru vzorku opomenula.

Obecná přesvědčení o pěstounství romských dětí

Při porovnání výsledků výzkumu s tím, jak se o PP o romské děti mluví v médiích, mohu potvrdit, že pěstouni romských dětí opravdu bývají vystaveni silnému tlaku rasistického okolí. Jejich motivací je zpravidla opravdu touha pomoci dítěti, možná také udělat něco prospěšného pro soužití Romů a majority.

S tím, že se „*potom pěstouni nestačí divit,*“ je to složitější. Pěstouni se učí, že není možné dítě spasit, přeměnit do žádoucí podoby. Že je třeba mu přenechat odpovědnost za jeho rozhodnutí, respektovat je, neodmítnout podporu, ale chránit se, je-li to nutné. Taková je polovina příběhů samostatně žijících dětí. Hrdinové druhé poloviny žijí tak, že to pěstounům dělá radost.

Že během dospívání budou s dětmi konflikty, může dojít k přerušení kontaktu s pěstouny, děti se dostanou do závažných problémů (ve škole, se zdravím, trestnou činností, drogami, mají dluhy, jsou nezaměstnané, závislé na využívajícím partnerovi, nezvládají pečovat o vlastní děti), příběhy v mém výzkumu potvrzují. Přinejmenším část příběhů však ukazuje na tendenci k postupné stabilizaci, ke (úspěšné) snaze zvládat zodpovědný život.

Co je však důležité, příběhy ukazují, jak tyto krize souvisejí s handicapem, jež děti nasbíraly během své historie, s utvářením identity, komplikovaným tím, že děti nevyrostají

s původními rodiči ani ve své kultuře, a přirozeným osamostatňováním mladých lidí od rodiny, v níž vyrostli.

V médiích se dále praví, že při výchově romských dětí je třeba jasně nastavit mantinely a důsledně je dodržovat. To mnou dotázaní pěstouni potvrzují, dodávají však ještě další důležité věci: nepodmíněné přijetí (dát dětem jistotu, že nebudou odvrhnuty, udělají-li něco špatného) a nechat dětem otevřené dveře, i když bouří, aby jim zůstala možnost přijít pro podporu.

Porovnat problémovost romských a neromských dětí v PP na základě tohoto výzkumu není možné. Mohu pouze poznamenat, že ty rodiny, jež měly v péči romské i bílé děti, neshledávaly v jejich (bez)problémovosti rozdíly.

Kontakty s původní rodinou

Původním rodinám se v ČR doposud⁵⁰ věnuje mnohem méně pozornosti než v USA nebo Velké Británii. Zjištění z mého výzkumu dokládají, že kontakty s původními rodiči mohou končit bolestně, přinést dětem další trauma z dalšího odmítnutí. To se samozřejmě často děje i na západě. Částečně před takovou zkušeností můžou zřejmě ochránit jasné hranice, v jejichž rámci se setkávání bude odehrávat (aby nedošlo předčasně k přesvědčení dítěte, že původní rodič si je vezme do péče, následně zklamanému, jak se to stalo Vendule).

Zřejmě není od věci, nesou-li zodpovědnost za kontakt s biologickou rodinou (spolu s prací s ní) sociální pracovnice, jako je tomu v USA nebo Británii. Pěstouni jsou nutně plně zaměřeni na zvládnání každodenního života, snadno jim může unikat nadhled potřebný k tomu uvědomit si, že je čas pomoci dítěti s utvářením jeho identity. Zvláště, když v dětství se tato potřeba nijak nehlásí a pěstouni jsou rádi, že řeší akutnější problémy nebo žijí v poklidu.

Zjištění mého výzkumu potvrzují Steinhauerovo pozorování, že kontakt s biologickými rodiči vnímají pěstouni jako stresuplný nebo bezcenný. Krom toho ale setkávání s biologickými rodiči může být také ozdravné a obohacující.

Západní výzkumy opakovaně dokládají pozitivní vliv kontaktů s biologickými rodiči na celkové přizpůsobení dětí. Pravidelný kontakt s rodiči za podpory pěstounů měla z mého vzorku jen Anička. Pro ni samotnou i pro její vztahy k pěstounům byly tyto zkušenosti ozdravné. V kontaktu s biologickými rodiči byla dále Simona, ovšem na zapřenou, bez

---

⁵⁰ Oficiální trend je však už v poslední době opačný, viz Vládní návrh, 2009.

provázení pěstouny. Pro ni byl kontakt s rodiči spíše zhoubný. Ostatní děti se s původními rodiči setkaly, pokud vůbec, až po odchodu z pěstounské rodiny.

V této souvislosti bych chtěla zmínit zkušenost několika rodin – oddalovat setkání dětí s jejich biologickými rodiči až dokud nebudou zralé. Západní publikace doporučují opak – zprostředkovat dětem setkávání s původními rodiči, stejně jako s jejich kulturou, vrstevníky a pozitivními vzory stejného etnika dřív, než začnou dospívat. To aby v dospívání měli svou identitu na čem stavět.

Identita a pěstounská péče o děti z etnických minorit

Podle teorie by téma identity mělo být pro pěstounskou péči naprosto zásadní. V rodinách mého vzorku však **identita tak důležité místo nemá**: dvě z rodin ji považují za naprosto zásadní pro zdravý vývoj, dvě se omezují na zprostředkování pozitivních romských modelů nebo na neodsuzování vlastních rodičů. Pro ostatní je důležitá hlavně identita daná vztahy v rodině: *'Jsem dítě této rodiny'*.

Utváření identity a proces separace od pěstounské rodiny jsou koncepty dobře se hodící k interpretaci všech příběhů dětí z výzkumného vzorku. Hodí se lépe než volání krve nebo neschopnost romských dětí žít majoritním stylem života.

Co se etnické identity týče, **většina dětí i rodin žije ve fázi relativní neuvědomovanosti**, maximálně objevujícího se uvědomění (viz Rodriguezova periodizace vývoje etnické identity, kapitola I.2.2). Romství svých dětí nevnímají, pokud ano, tak jen jako zdroj problémů. Rodriguez v té souvislosti píše o *colorblindness*, slepotě k etnickým odlišnostem, kdy pěstouni mají za to, že správný přístup je nedělat rozdíly mezi bílými a barevnými dětmi, tedy ignorovat jejich odlišnosti. To však s sebou nese riziko, že přehlídou potřebu dětí se svým původem zabývat, a také mu nepomohou naučit se zvládat rasismus a diskriminaci. To se také některým rodinám z mého vzorku, nakolik mohu soudit, stalo – jejich děti nemají kontakt s romskou kulturou, s vrstevníky – Romy⁵¹, jsou málo připravené na projevy rasismu.

Jsou ale i rodiny, jež si odlišnosti uvědomují, snaží se hlouběji poznat romské prostředí a zprostředkovat to i dětem.

---

⁵¹ Aby si dítě našlo romské (ale stejně tak i neromské) vrstevníky, kteří pro ně nebudou rizikováni, nemusí být lehké: „(Romští) Kamarádi.. to jsem ze začátku hodně podporovala, pak jsem zjistila, že přínos to nemá, že k nim inklinují jiní kamarádi, než já bych potřebovala.“

Zdroje ohrožení důvěryhodnosti výzkumu

Kromě výše zmíněných metodologických nedostatků může být důvěryhodnost výzkumu ohrožena ještě z několika příčin:

Mohu přeceňovat důležitost procesu utváření identity v příbězích dětí vzhledem k tomu, že názor o klíčivosti tohoto faktoru patří k mým přesvědčením, tak jak se utvářela během výzkumu.

Výsledky výzkumu může zkreslit snaha z mé strany nezhoršit situaci romských dětí čekajících na umístění v náhradní rodině, tedy tendence spíše zmírňovat negativní zkušenosti pěstounů, „aby neodradily“ jejich potenciální kolegy.

Ke zkreslení mohlo dále dojít v procesu zpracovávání dat – od jejich přepisu k vytvoření jednotlivých vyprávění. Určitě by stálo za to jednotlivé příběhy konzultovat s pěstouny.

Závěr

Jednou z hlavních motivací pro zpracovávání výzkumu byla potřeba udělat si jasno v tom, jak je to s katastrofickými scénáři dospívání romských dětí v péči. Takové bolestné příběhy jsem během výzkumu slyšela často. Oproti těm medializovaným v nich však bylo pokračování. V něm se vyprávělo o postupné stabilizaci dětí, opětném navázání kontaktů mezi dětmi a pěstouny, nebo o vyrovnávání se pěstounů s tím, že zodpovědnost za vlastní život mají pouze děti, o učení se respektovat jejich rozhodnutí.

Příběhy dětí z výzkumu se v hrubé osnově vlastně neliší od příběhů jiných mladých lidí – jde v nich o dospění, o vytvoření vlastní identity a o oddělení od původní rodiny. Hledání se, vymezení se na rodičích je bouřlivý a zraňující proces. U romských dětí v péči je tento proces komplikovaný mnoha handicapy, jež si nesou z minula, pošramoceným sebepojetím, mizivými znalostmi o svém původu. Jak mohou klidně dospět, když se vnímají jako špatné, nedostačivé a jejich okolí to často potvrzuje, nemají jasný vztah ke svým rodičům, málo vědí o svém původu?

Utváření identity se přitom v rodinách věnuje spíš málo pozornosti. Je to pochopitelné, protože rodiny řeší mnohem viditelnější denní problémy. Podpora při utváření vyrovnaného sebepojetí se však v příbězích jeví jako nutná – nízké sebehodnocení komplikovalo všechny příběhy.

Nepodařilo se mi najít významnější souvislost mezi tím, zda děti nějakou dobu žily u biologických rodičů či ne a jejich dalšími osudy, krom postřehu, že děti vyrůstající od narození v ústavu spíš využívají k zvládnutí negativního sebepojetí strategii hodného dítěte.

Zdá se, že větší roli než rozdílnost národností hraje otevřenost pěstounů v pomoci dítěti utvářet si identitu, která nutně zahrnuje zpracování romského původu i nějakým způsobem vztahu k vlastním rodičům.

Literatura

CANTOS, A.-CRIES, L.-SLIS, V. Behavioral Correlates of Parental Visiting During Family Foster Care. *Child Welfare* [online]; 1997, Vol. 76 Issue 2, [cit. 2009-01-30] p.309-329.

Foster children from ethnic minorities. *Community Care* [online]; 6/21/2007 Issue 1678, [cit. 2009-01-14] p26-28.

Foster children's emotional needs. *Community Care* [online]; 1/10/2008 Issue 1704, [cit. 2009-01-14] p22-23, 2p.

GARLAND, Ann F.-ELLIS-MacLEOD, E.-LANDSVERK, J. A.-GANGER, W.-JOHNSON, I. Minority populations in the child welfare system: The visibility hypothesis reexamined. *American Journal of Orthopsychiatry* [online], Jan 1998, Vol 68(1), [cit. 2008-12-11] pp. 142-146. ISSN: 1939-0025.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2 .

CHRZ, V. *Možnosti narativního přístupu v psychologickém výzkumu*. Praha : Psychologický ústav AV ČR, 2007. 152 s. ISBN 978-80-86174-1.

CHRZOVÁ, Dušana. Být rodičem tělesně postiženého dítěte : analýza autobiografických rozhovorů. In *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku IV* . Olomouc : Univerzita Palackého, 2005. Narativní psychologie. s. 165-173. ISBN 80-224-1159-8.

KLIMEŠ, J. *Budování identity dítěte*. Praha : Rozum a Cit, o.s., 2008. 38 s.

KULICHOVÁ, Romana. *Očekávání žadatelů o náhradní rodinnou péči : průzkum klientely Středočeského kraje*. Praha, 2003. 94 s. Univerzita Karlova. Katedra sociální práce. Vedoucí diplomové práce Jiří Kovařík.

Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku IV . Michal Miovský, Ivo Čermák a Vladimír Chrz (Eds.). Olomouc : Univerzita Palackého, 2005. 447 s. ISBN 80-224-1159-8.

LAU , A.S. , et al. Going home: The complex effects of reunification on internalizing problems among children in foster care. *Journal of Abnormal Child Psychology* [online]. 1993, vol. 31, is. 4 [cit. 2009-01-16], s. 345.

MALUCCIO, A., PINE, B., WARSH, R. Incorporating content on family reunification into the social work curriculum. *Journal of Social Work Education* [online]. 1997, vol. 32, is. 3 [cit. 2009-01-30], s. 363-373. ISSN 10437797.

MALUCCIO, A., WARSH, R., PINE, B. *Together again : Family reunification in foster care* . Washington, DC : Child Welfare League of America, 1993. Family reunification: An overview, s. 3-19.

MALUCCIO, A.-FEIN, E.-DAVIS, I. Family Reunification: Research Findings, Issues, and Directions. *Child Welfare* [online]; Sep/Oct94, Vol. 73 Issue 5, [cit. 2008-11-30] p. 489-504. ISSN: 00094021.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče*. Praha : Portál, 1999. 184 s. ISBN 80-7178-304-8.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu* . Praha : Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

MISHLER, E.G. *Qualitative research 2* . Vol. 4. Alan Bryman. London : Sage, 2007. ISBN 978-1-4129-11. Models of Narrative Analysis.

MOFFATT, P.-THOBURN, J. Outcomes of permanent foster placement for children of ethnic minority origin. *Child and family social work* [online], 2001, 6, [cit. 2008-11-17] pp 13-21.

MRÁZKOVÁ, Marie . *Identita romských dětí v "bílých" českých rodinách* . Praha, 2006. 35 s. Univerzita Karlova. Institut sociologických studií. Vedoucí bakalářské práce Olga Šmídová.

NAVRÁTIL, P., et al. *Romové v české společnosti : Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*]. Praha : Portál, 2003. 223 s. ISBN 80-7178-741-8.

Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Vláda ČR, tisková zpráva ze dne 19. ledna 2009. Dostupné na internetu: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/6153/19012009b.pdf>>, [cit. 2.3.2009].

Pěstouni mají právo na služby, publikace vzniklá v rámci stejnojmenného projektu. Praha: Rozum a cit, 2007.

RODRIGUEZ, J. *A conceptual framework of Identity Formation in a Society of multiple cultures: applying theory to practise*. Seattle: Casey Family Programs, 2000. Dostupné v databázi ERIC.

RYAN, T.; WALKER, R. *Vytváření knihy života aneb Pomáháme dítěti porozumět jeho minulosti - Praktický rádce*. Praha: Natama, 2006.

SANCHIRICO , A., JABLONKA , K. Keeping Foster Children Connected to Their Biological Parents: The Impact of Foster Parent Training and Support. *Child and Adolescent Social Work Journal* [online]. 2000, vol. 17, no. 3 [cit. 2009-01-16], s. 185-203.

SOBOTKOVÁ, I. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Praha : MPSV, 2003. 142 s. ISBN 80-86552-62-4.

STARÁ, M. *Časová struktura života pěstounských rodin se zaměřením na stanovení kritérií náročnosti pěstounské péče*. Praha, 2000. 91 s. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Katedra sociální práce. Vedoucí diplomové práce Olga Havránková.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dospívající v náhradní rodinné péči*. Praha, 2002. 96 s. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Katedra psychologie. Vedoucí diplomové práce Lenka Šulová .

ŠVAŘÍČEK, Roman. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-31.

TERLING, T. The efficacy of family reunification practises: reentry rates and correlates og reentry for abused and neglected children reunited with their families. *Child Abuse & Neglect* [online]; Dec99, Vol. 23 Issue 12, [cit. 2008-12-11] p1359-1370. ISSN: 01452134.

VANČÁKOVÁ, M. *Romské dítě v náhradní rodině*. Praha : Rozum a Cit, o.s., 2008. 42 s.

VRTBOVSKÁ, P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*. Praha: DOM - Natama, 2005.

VRTBOVSKÁ, P -FORMÁNEK, O. *Jsem náhradní táta, jsem náhradní máma aneb průvodce pro pěstouny a osvojitele*. Praha: Natama, 2006.

VYŠATOVÁ, Z. *Analýza náhradní rodinné péče o děti v ČR* Praha, 2002. 139 s. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky . Vedoucí rigorózní práce Gabriela Munková.

SEZNAM PŘÍLOH

Aleš.....	1
Aneta	4
Hanka	10
Jakub.....	13
Janek.....	18
Jirka	25
Jitka	29
Kamča.....	32
Magda.....	36
Martina	40
Radek.....	44
Sandra.....	48
Sylva.....	51
Vendula	55

Přepisy rozhovorů zašlu zájemcům na požádání (jedná se o citlivější informace, jež nechci zveřejňovat nekontrolovaně). Kontakt – Zahradnice@webfoto.cz.

Aleš

od 8 m do 17 let v péči, teď kolem 18 let

Příběh vyprávěný rok po dramatickém odchodu Aleše z domu

Své rodiče Aleš nezná, podle pěstounky je nikdy nehledal. Příběh začíná vyprávěním o tom, jaký Aleš byl („hodně živý, hyperaktivní, s minimálními deprivacními projevy. Veselý, ale někdy měl záduřivé chvíle, citlivý“), a popisem prvních problémových situací, v nichž pěstounka vidí kořeny budoucího obtížného vývoje: „Na ZŠ začal mít problémy, psychologka se bála ho přendat do speciálky, a tak byl Adam neustále neúspěšný – dřel a bylo to k ničemu, byl outsider.“ Kořen první – zkušenost, že jsem neúspěšný, že dřina výsledky nepřinese.

Zlomovou událostí („A bylo to jiné dítě ... Do té doby si dal říct, pak začly problémy s pozorností a „začlo se to táhnout.“) byl opakovaný úraz hlavy těsně po přechodu na speciální školu v 6. třídě: „Dostal pukem těsně nad oko, po dvou měsících ještě jednou ten samý úraz, tentokrát hokejkou. Letecké převozy, poškození mozku.“ Pěstounka připisuje význam ještě tomu, že (v souvislosti s úrazem) „jsme mu všichni ulevovali“.

Aleš po úrazech začal docházet na psychiatrii, „ze začátku spolupracoval“. Vyprávění pokračuje v rovině jednání, je zřejmé, že se stupňovalo Alešovo pro okolí nesnesitelné chování: „Ve škole strašné problémy – krádeže, napadení, drogy, podvody, šikana. V 16 na učňák – „máš šanci udělat tlustou čáru“ – vyloučen do 1 měsíce. Nový, specializovaný na takové sígry učňák – vydržel 14 dní.“ Pěstounka dává tuhle kariéru do souvislosti s tím, že Aleš „odmala neměl rád ženské – neposlouchá je, nejsou pro něj autorita. Pak ani chlapy, nejsou-li silní, nebere je. Nikdy nic nepodnikal sám, vždycky si našel kamaráda.“ Tedy problém s neuznáváním autorit a chování, jež dokresluje podobu páchaných přečinů – nikdy na vlastní pěst.

S Alešem se rodině strašně obtížně žilo doma – kvůli krádežím a ubližování: „Děti ho začaly nenávidět – ne kvůli nám, ubližoval jim – kradl jim věci, pomluvil sestru před klukem, jako

zhulenej rozkopal dveře. Narozeniny u nás byly vždycky amnestie. Ať bylo co bylo, jakýkoliv problém, sešli jsme se. Toho se Adam nezúčastňoval. Nepřišel, když se odjíždělo na dovolenou, když jsme se vrátili, byl byt vykradený. Píchal si, demonstrační sebevraždy, když mu nedáme peníze na drogy – řekla jsem, pojedeme na Klíčov, máme s nimi dobré zkušenosti. Ale: Ne, nepůjdu.

Až jsem se jednou musela smát – načapala jsem Aleše, jak se tady plíží po zemi, všichni byli na zahradě, aby něco ukradl a nebyl vidět okny – takhle se plížil ☺.“

Aleš byl jediné dítě, které pěstouni namohli nechat doma samotné.

Pěstouni vyčerpali možnosti, jak situaci řešit: „Udělal jsem všechno – terapie, psychologové, psychiatři. ... Manžel ho bral na ryby, aby byli jenom chlapi, všechny prostředky.“ Bylo napětí, bezmoc, obviňování, zranění, bez výsledku. Rodina má pocit, že oni se snaží a Alešovi je to jedno. „Ale on nechtěl – pořád to bylo „My máme problém“ - ne on. ... Co jsem se nabřečela. Těch pokut a škod – a nic. Nezačne normálně žít – ubližuje nejvíc sám sobě. Ze všeho jsme se dostali, s ostatními dětmi tu už vše bylo – drogy, krádeže, alkohol, vězení – ale s Adamem to bylo jiné a horší, neustálé, ne jen epizody jako s ostatními. S ostatními to bylo až po 18. roce, nebo to byl slabý odvar. Od toho úrazu jsem s Alešem měla pocit, že je to zoufalé.“

Nedařilo se odblokovat komunikaci. „Co by se muselo stát, aby se chtěl změnit? Nedalo se s ním komunikovat, A to na vás seru!

Pokud on začne, jsme všichni ochotní chodit na terapii, učit se komunikovat. Ale abychom my někam lítali a on na to i na nás kašlal? ... Já sama jsem ho bránila – manžel s ním nekomunikoval, nechtěl se doprošovat.“

Zaznívá tedy: Aleš byl neprůstřelný, nenašli jsme společnou řeč, problém jsme pořád drželi my, ne on.

Příběh už má vysvětlení: „Poslední vyšetření ukázalo psychopatické sklony.“ Pěstouni reagovali hledáním chyb, jež snad udělali: „Ujišťovali nás, že to není naše chyba.. Když ho nemůžete naučit s těmi danostmi žít, nejde to.“ Takže příběh končí něčím jako částečným smířením se s nutností, s níž se nedá nic dělat, a obranou sebe samých: „V listopadu 07 mu byla nařízena ústavní výchova. Z diagnostáku ho šibují do VÚ tady poblíž. Říkali - vemte si ho domů – ale my na to nejsme zařízení, nemáme na to.“

„Když dostal ústavku a odešel, ulevilo se nám – to bylo nejhorší. Byly to takové hezké Vánoce – nemusíte zamykat, před tím to bylo peklo – nic nemůžete nechat ležet, byl klid, nebylo napětí.“ Vzniká dojem, že v pěstounce zůstaly pocity viny z toho, že Aleš jde po takové cestě. „Nejhorší je, že víte, že vás má rád.“ Takže zase rozpor – chránit sebe kontra cit a zodpovědnost vůči dítěti, soužití se kterým nás ničí.

Současný stav – „Ted' už mu bylo 18, občas telefonuje. Hledán policií, krádeže, podvody, 14letá milá těhotná. Lže a věří tomu absolutně. Hrozná představa, že půjde do vězení se svou postavou – je dívčí. Udělají si z něj děvku.“

Kontakt s Alešem tedy zůstal přes telefon. Pěstounka se o Aleše obává. Vysvětlení toho, proč pokračuje v kriminálním způsobu života, vidí v tom, že Aleš „Má pocit nepostižitelnosti. Nevím, kde ho u nás získal. Vždycky jsem dětem říkala – nikdy před ničím neutíkejte. Pak už byste jenom běželi.“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mám v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) s mým životem⁵²?

Musím žít v prostoru, kde musím neustále zamykat,

---

⁵² Používám-li v otázkách analýzy první osobu, vztahuje se k vyprávějíciému – k pěstounům.

trápím se s řešením krádeží, podvodů, drog

Doma je to zoufalé – jedno z dětí nám ubližuje, bortí rodinné fungování a nemůžeme se domluvit, žijeme v napětí

Poté, co Aleš žije nezávisle na nás, přetrvávají u nás obavy o to, co s ním bude. Bolí nás, že to dopadlo takto.

Co dělám já s tím, že mám právě takové dítě?

Obrátím se na odborníky, snažím se hledat vhodnou školu – dávat šanci, jsme ochotní pracovat na změně svého chování, komunikačních vzorců, pokud bude vidět, že pro Aleše to něco znamená.

Rozhodneme se, že musíme chránit svou rodinu, že Aleš musí pryč.

Smíříme se s tím, že to jsou danosti. Že nejde-li naučit ho s nimi žít, nedá se nic dělat.

Vedu děti k tomu, neutíkat před svými problémy, hned je řešit.

Co dělá skutečnost, že je přijatý, Rom a má nějakou historii, s Alešem? A co se svou identitou dělá Aleš?

To je otázka. V tomhle ohledu nevím vůbec nic.

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými a co s ním dělají oni?

Problémy – ve škole, se zákonem.

Kontakt s odborníky – málo pomohl

Chyby, že psychologka nedala Aleše dostatečně včas do speciální školy

Že jsme mu všichni ulevovali.

Aleš nerespektuje nikoho než silné chlapy

Strach, že ve vězení se mu špatně povede

Kdo nese odpovědnost za to, co se děje?

Aleš – on musí chtít, a nechce. Taky my – i v sobě hledáme chyby. Taky druzí, když nám špatně radili, špatně rozhodli o Alešově osudu.

A kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít?

Aleš, bude-li se ještě něco pozitivního dít. Pořád je to náš syn, ulevilo se nám, že je pryč. Jen nevím, co bude dál.

Čeho chceme dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Bolí to – je to nové, rok nové při druhém rozhovoru. Sdílet svou bolest? Vyprávět příběh ospravedlnění všech – my za to nemůžeme a on vlastně taky ne, když je psychopat, a nedalo se to řešit jinak.

A jaké jsou normativní příběhy, z nichž vycházíme?

To nejdůležitější je soužití u nás doma. Nemáme velké nároky na to, jaké dítě musí být. Ale musí se s ním dát žít – neubližovat těm, se kterými žiju.

Je těžké, že vztah mezi námi je – ale nejde s ním žít.

Klíčové události Alešova příběhu: 6 let na základce, kdy byl neustále konfrontován s tím, že mu to nejde a nemá cenu se snažit; 2 těžké úrazy hlavy v krátké době po sobě; v 17 odchod do ústavu

Zápletka Alešova příběhu je neuzavřená, příběh nemá konec, samozřejmě. Od začátků, kdy vše bylo zvladatelné, i když Aleš měl smůlu, že ho vnější síla držela ve škole, kde mu nebylo dobře, se příběh odvíjí k ještě větší smůle – dvěma shodným úrazům, jež podle pěstounčina

vyprávění změnilo Adamovo fungování – od té doby to (soužití) bylo zoufalé. Následuje marné snažení se zvládat soužití a rozhodnutí poslat Aleše do ústavu. Potom úleva, že je klid, výčitky svědomí, obavy, co s ním bude dál, nedobré vyhlídky do budoucna. Žánr? Ze zatím vyprávěných příběhů zřejmě nejbližší tragédii – osudové rány v podobě úrazů a marný boj o zvládnutí situace.

Aneta

Odebraná asi ve 3 letech, po roce do PP, po 7 letech vrácena, od 13 let u pěstounů, dnes asi 17 let.

Příběh Anety pěstouni začínají: „Není se co divit, že Aneta působí, jak působí – co má za sebou, ne každý by to přežil – psychicky. Budme rádi, že to přežila a že jsme ju z toho dostali, jak jsme ju z toho dostali.“ Jde o to, že Aneta byla vrácena z první pěstounské péče: „Byla v pěstounské péči s vlastní sestrou mladší a oni ji po těch sedmi letech vrátili tak, že se nerozloučila ani s tou vlastní sestrou, ani s pěstounkou, ani s nevlastními sourozenci. Táta pěstoun ju sbalil, odvezl ju do děčáku: Tady zůstaneš. Už měli rozsudek, že mají zrušené poručenství. Co to mělo v jedenáctileté holce udělat? Výborně se blokla, ze všeho měla čtyřky pětky, trojky jen z výchov. Averzí k dospělým, přestala dospěle poslouchat. ... Potom byla asi rok a půl v děčáku a nechtěla už do rodiny. ... Potom ji sociální pracovníci, když zrovna nějaká dívka z děčáku šla do rodiny, přemluvili, ať to jde taky zkusit.“

Pěstounka hledá důvody, proč Anetu první pěstounská rodina vrátila: „Že by to byly tak šílené prohřešky – to nám tady dělalo kdejaké dítě. Z toho, co řekla – kradla, ale nebyly to závažné částky. Říkala snad padesát korun, mně se zdá, že to bylo do dvou stovek. Ale byla typ hodně hádavý – musí mít poslední slovo, diskutuje. A nevím, jestli to oni neunesli – nejsou řečný typ: pána moc neznám, paní trochu. ... Osobně si myslím, že oni byli méně komunikativní – Aneta k nám přišla ve třinácti a doted' doháníme slovní zásobu. Ne že by byla neinteligentní.“

Anetino zabydlování v pěstounské rodině nějakou dobu trvalo: „Aneta se pořád nemohla vzpamatovat z toho, že ji vrátili a nebyla si jistá, že chce být v rodině. Šla k nám, ale s tím, že ji přemluvili. A nebyla pořád stoprocentně rozhodnutá, že udělala dobře. Slovně se ta nerozhodnost projevovala – Já vás ráda mám, ale zároveň nevím.

Takže jsme jí domluvili v O. Středisko výchovné péče. Brali jsme si ji v dubnu a hned v prosinci jsme ji dali do SVP. Po těch dvou měsících přišla a měla jasno, proč chce být v rodině. Říkala, že nechce být potom sama, že chce mít zázemí, že chce k nám patřit.“

K ranému dětství pěstounka dodává, že někdy ve třech letech měla Aneta zápal mozkových blan.

Řešila se hodně škola: „Šla tam (do DD) v páté třídě a v šesté propadla. ... V těch třinácti letech se dostala k nám. To bylo v dubnu a my jsme už nestihli dotáhnout všechny předměty a ona opět rupla. A neudělala opravy z fyziky – byla tak zablokována..

Šla potřeť do šestky a vyloženě si musela padnout až na dno, protože když jsem jí v létě říkala Aneto, uč se, oni tě nechají znova propadnout, když se nebudeš učit. Si myslíš, že se můžu přinutit, když se mi zrovna nechce? Vydržela jsem to celý měsíc ji nutit, ale po těchhle neustálých poznámkách, přetahování, byť jsem jí nabízela, že ji to vysvětlím..

Krom té fyziky měla na konci čtyřku z dějepisu. A po půl roce u nás měla z dějepisu jedničku. A nevěřím tomu, že by nebyla schopná se naučit i přírodopis a zeměpis, to je u mě pohodlnost. A řeknu vám, proč měla z toho dějepisu jedničku. Ona se to nemohla taky naučit. A já už

nevěděla, jak jí to vysvětlit. Tak jsem popadla všechny děcka a rozdala role a několik látek jsem ji učila divadlem. A ona to konečně pochopila a od té doby má jedničku.“

Několik vyjádření naznačuje, nakolik pěstouni přebírají zodpovědnost za Anetin úspěch:

„Budme rádi, ... že jsme ju z toho dostali, jak jsme ju z toho dostali“.

„My jsme už nestihli dotáhnout všechny předměty a ona opět rupla.“

„Vyboxovali jsme aspoň, že holky si můžou aspoň telefonovat.“

Viz také příběh úspěšného učení dějepisu.

Během prvního rozhovoru se vyprávělo ještě o kontaktu s vlastní sestrou: *„Její sestra zůstala v té pěstounské rodině. Teď byla u nás tady. Vypadá starší, ale je mladší než Aneta. Když byla v tom děcáku, prý ju viděla jen dvakrát, že ju tam skoro vůbec nenavštěvovali. Když přijela k nám, vyboxovali jsme aspoň (paní sociální vyškemrala od nich), že holky si můžou aspoň telefonovat. A postupně se to tak dařilo, že Marta k nám začala jezdit na prázdniny (i s těmi rodiči tu byli). A potom se druhý rok podařilo, že Aneta byla tam na týden na prázdniny. Napřed nějak na víkend.“*

Kontakt se sestrou ale není bezrizikový: *„Takže Anetka je ráda za kontakt se sestrou. Ale z druhé strany člověk musí být i opatrný. Chceme jí umožnit kontakt se sestrou, jenomže v té rodině je úplně jiná výchova než u nás. Marta měla teď patnáct a na naše gusta je dost rozjetá. S klukama, chodí domů ožralá, kouří, strašně hubatá na rodiče.*

A vždycky když jsou spolu v kontaktu, tak nám Anetu zbrzdí. To co jsme tak dlouho budovali – Aneta musela mít třeba vždycky poslední slovo. A to tak znepríjemňovalo ten život v rodině. A když už se nám to podařilo, že Aneta začla používat: Jo, dobrý mamko, já už vím, brzdim, přehnal jsem to..

Jak jste to dokázali?

No neustálým vysvětlováním: Anet, to se nehodí, k dospělým musíš mít úctu, i když jsme nevlastní rodiče, ne že bychom se chtěli nad vámi nějak povyšovat, ale v některých situacích prostě jsem já tady rodič a ty dítě. A musíš to respektovat, ať se ti to líbí nebo ne. To bylo pořád, denodenně, třeba hodiny, co jsme si vykládali. A Aneta to potom konečně po dvou a půl letech – po dvou letech se to začlo trochu lámat a po dvou a půl letech byl vidět nějaký výsledek – a asi po třech letech, co k nám přišla byly jednou dvakrát v kontaktu s tou Martou a okamžitě to bylo vidět – Marta odjela a Aneta si zas dovolovala. Viděla to u Marty a proč by nemohla ona.

Takže teď už su trochu opatrná, pouštět ji tam na prázdniny. Telefonáty, to ano a radši, ať přijede Marta sem, protože oni je tam rodiče nehlídají: pustí je na chatu, jedna má patnáct, druhá šestnáct a to jsou děti, které pořád nejsou pevné.“

Během prvního rozhovoru příběh Anety končil takto: *„To byla Aneta – každý říká, že to je pěkná holka. A teď si představte, že takovou holku vrátili. Říkali jsme si, zda to ukočírujem. A podařilo se to. Teď mi říká: Vyříd' jí, že jsem slušně vychovaná holka ☺. Vidíte, že se s ní už dá domluvit – přijde, zeptá se jestli může, domluvíme se, jak dlouho tam asi může být a snaží se to dodržet. Martina dodrží líp, Aneta tak plus mínus půl hodiny. ... vidím, že z Marty bude asi šikovná holka, nakonec z Anety taky, jestli ju něco nestáhne. Ona je naneštěstí asi sestřenice Simony. Mají společného dědečka. Vidíme tam silně ty rysy. Ale protože ten táta už jiný, tak v něčem si dá Aneta říct.“*

Při druhém rozhovoru se k Anetě dostaneme v souvislosti s tématem stropu, jak pěstouni říkají limitům, za něž nelze jít: *„Po 17letých zkušenostech říkáme – kdo nechce, toho neovlivníte. Jde o to, aby se dítě rozhodlo – chci se vypracovat. I když mají nadání a nerozhodnou se takhle, nehnete s tím. Zůstanou na té úrovni, kterou si o ni zvolí. Je problém udělat si jako pěstoun představu, kam bychom to dítě chtěli dotlačit. Je strašně těžké se smířit s tím, že vidíte, že ty děti by měly na víc – a oni nechtějí víc. Žádná ctižádost. Strašně těžké to*

je. Vyloženě jsem se to musela naučit, vyloženě se přinutit, uvědomit si, že to není moje zodpovědnost. Tys mu to předala, cos uměla, nakolik ti bylo dáno, tys mu to vysvětlila, teď je to na něm. Vyloženě jsem si to musela vsugerovat, i manžel. Teď jim to připomínáme, ale je to fakt na nich.“

Rozlišování, jak nechávat zodpovědnost a volbu na dítěti je ale složitější, pěstounka to ukazuje na příkladu další dcery, Ivety: *„Ale je pravda, kdybychom se s Ivetou neučili, neudělala by ani ten dvouletý obor. Vykašlala by se na to. Přitom jsme chtěli vždycky jen to minimum, jen základ. Musí se to zhodnotit u každého dítěte – musí se to korigovat tím, jaké ty děti dávají signály. Iveta nám dávala signály Já tu školu chci. Ale neměla na to, aby to sama zvládla. Takže i když na jednu stranu říkala To je moje věc a Co je vám po tom, tak na druhou stranu říkala Já su ráda, že se se mnou učíte. Já bych to jinak neudělala. Byla hodně výkyvová – říkala i to i to. Musí se volit podle toho, co převažuje. Bylo vidět, že to negativní říkala jenom, když zuřila, neovládala se, že to nebylo její pravé já. I třeba přišla říct, omluvit se Já jsem to nemyslela vážně.“*

A pěstoun dodává ještě jednu zkušenost o zdánlivém stropu: *„Nebo některé děti stagnují a potom se rozjedou.“*

Strop konkrétně u Anety: *„...Aneta - ano, udělala za 4,5 roku strašně moc práce – jak byla hádavá, musela mít poslední slovo, měla malou slovní zásobu, jak byla v uvozovkách zaostalá. Ale její povahové rysy, co má geneticky, nepředěláte. Je – ano, kývne vám, ale stejně si to udělá po svém, i když ví, že to je blbě. Často používá to, že lže a pak řekne – no já jsem věděla, že tě to naštve, tak jsem to radši řekla tak. Martina si to radši vyřiká a Aneta bude radši kličkovat, aby se tomu vyhnula. Ale je to velký pokrok.*

Martina na svých názorech pořád nějak pracuje, kdežto Aneta jakoby dosáhla nějakého stropu a dál nepůjde – Já jsem o tom přesvědčená takto a proč by to nemohlo být takto – mě nepřesvědčíte. ... Je taková nedůsledná – něco slíbí, zapomene, něco jí říkáte, ona řekne, že neslyšela, pořád se vrací k tomu, dělat si to po svém.“

Tady narážíme na dvě témata, jež byla při druhém rozhovoru jasně vyřčená. Na porovnávání Anety a Martiny, skoro stejně starých dívek, na základce spolu i chodily do třídy. *„Ne já chci Martinu, nechci Anetu (řikají mladší bratři, když potřebují pomoci s úkoly). I je Martina zodpovědnější. Ale Aneta se zlobí. Teď zrovna řešíme víkend. Má tu být Martina s Danem a Aneta že s Romanem mají jet k bráchovi – k Vaškovi. A Aneta to nedovede strávit – a proč já nemůžu zůstat s Danem, proč musím jít do K., dyť jsou starší. Nemůžu jí říct do očí Protože jsi nezodpovědná. Strašně by se urazila.“* Nebo *„Aneta závidí Martině, že je na střední, takže chce taky na střední.“*

A na obtížnost toho, když láska, vztah není sám od sebe: *„Já to třeba беру rozumově – Byť mně Aneta v něčem leze na nervy, musím se snažit, protože vím, že spíš to pochopím já než Aneta. Ale to potom vede k tomu, že mám lepší vztah k Martině než k Anetě. K Anetě se mi hodně zlepšil vztah, ale jenom díky tomu, že jsem se to rozumově naučila. Ale vnitřně cítím, že k ní nemám takový vztah, jak bych chtěla. Chtěla bych k ní mít takový vztah jako k Martině. Ale to nepůjde – naše dvě povahy – nikdy nebudeme mít ideální vztah. Budeme ho mít v mezích, ale ne fantastický.*

...

Vždycky víc vycházela s tátou, v něčem mají podobné myšlení – jsou takoví pomalejší. Nedovede pochopit některé moje projevy. Vysvětlovala jsem jí, že to že to řeknu tak, neznamená, že tě nemám ráda. Ty za ty roky, co jsi u nás už musíš poznat, kdy je to legrace a kdy je to vážně a co je za tou mimikou – jako to ty chceš po mně. Aneta chce slyšet všechny ty pocity a projevy, co cítím – a to já tak moc neumím. Chce chválit za každou hloupost, vyloženě jak miminko – ty jsi strašně šiikovná, Anetko. A je to věc, která se opakuje za týden několikrát a ona chce pochvalu furt dokola. Já ji pochválím dvakrát za měsíc, ale ne pětkrát

do týdne. Když mi donese každý den obrázek, řeknu Je to pěkné, ale vomáčku k tomu nedávám. Kdežto tatínek to rozvede ve všech superlativech.

- Já jsem si zase musel dávat pozor, abych to nepřeháněl. “

Pěstounka vypráví, že jí není vlastní dávat tolik ocenění, kolik by si Aneta přála. (Naštěstí pěstounovi to vlastní je. Ptala jsem se, zda je i pro něj těžší mít s Anetou dobrý vztah: „Já ji tak beru, že taková je. Pro mě je důležité, že je jiná, než byla – to si hodně dovolovala. Ale někdy s ní taky neřeším věci, které bych řešil – protože nevím, jak by zareagovala, jsem opatrnější.

Pěstounka: - Jsme každý jiný, každý důležitost vidíme v něčem jiném. Já: aby se naučila samostatnosti a důslednosti – na těch trvám já a snažím se ju vést. A manžel by tak netlačil – že to je její povahový rys a že musí sama a nechá to víc přirozenému vývoji, kdežto já si říkám – není tolik času, musíme to dohnat. A na druhé straně – on je na bezpečnost a ona bude mít 18 a on při každém přecházení pořád připomíná – Ano, ale já to dělám proto, že vím, že se pořád ještě nedívají. To už bychom se dostali do hádky – to pak nemůžeš říkat když já se snažím, aby se Aneta naučila hledat v jízdním řádě na internetu – taky že to pořád nedělá, tak na ni tlačím. Všechno se dá zdůvodnit.

Za poslední rok – i dyl se snažíme sjednotit v tom, co po dětech chceme, kdyžtak si něco domlouvat ne před nimi. “

Anetě je vlastní chování dětštější, než by jejímu věku odpovídalo. Pěstouni to dávají do vysvětlují nedostatečným sycením potřeb blízkosti, když byla Aneta malá. „Ale pomohlo jí to (=štědré chválení), přestala dělat takové miminko, co dřív měla.

- Ale tatínku, nevím, co jí pomohlo víc, jestli to, že jsem pořád vysvětlovala, - dětská mluva, šíšláni, celých pět roků – čtyři, posledního půl roku je to má.

- Tak manželka vysvětlovala, že ve společnosti se to nedělá a tak a skloubilo se to s těmi mými pochvalami.

- Ona to brala – ale já ty kamarády tím bavím. Řekla jsem jí – Zeptej se jich, jestli je to baví, nebo jestli by nechtěli, abys byla dospělejší. Některých se ptala a byla překvapená, že ostatním komunikace s ní nemusí být příjemná. (Ale s kamarádkami „nikdy problémy neměla, chodí za ní i do bytu. “)

- Jako malá v peřince prostě byla hodně sama, nedostala, co potřebovala. V papírech bylo, že měla nedostatečnou péči. Sama říká, že nikdy nespala s mamkou – pěstounkou, jako naše děti mohly spát s námi, občas, záviděla jim to. “

Pěstounka zmiňuje ještě další dvě věci, jež mohou být pro rodinu konfliktní: „Aneta je někdy upřímná až moc. Až si někdy protiřečí – Mně se tu líbí, ale zároveň nevím, jestli chci být s vámi. Je nejistá, rozpolcená, tak to i prezentuje navenek. Neví, co má od života očekávat, pro co se rozhodnout. Upřímnost je pro ni – já mu to řeknu, co jsme se tu bavili, i když jsme řekli, že to je v rámci rodiny. Proč bych nemohla, já prostě to řeknu.. Nebere to jako pomstu – vyřikává si něco s tím druhým, potřebuje to použít. To je její spravedlivost, otevřenost. Byť předtím třeba slíbí, že to neudělá. “

Pokračování školních peripetií – příběh o přelétavosti, o svéhlavosti a lenosti, o nejistotě, zda vydrží, a o pozitivních znameních:

„Aneta jinak je na střední. Dala si přihlášku na kosmetičku – původně jsme chtěli, aby šla na aranžerku, protože má výtvarné nadání, ale ona nechtěla, tak jsme si nakonec řekli – dejme jí, co chce, nebo nám to bude celý život vyčítat a podepsali jsme jí kosmetičku. Ale neposlechla mě, když jsem jí říkala Přidej – a byla druhá pod čarou. Měla čas i možnost se připravit, ale co by se připravovala.

...

Měla jedničky, že namalovala úvodní stránky hezky, to ona umí, a z dějepisu. Ona je schopná mít jedničky, ale jen z toho, co ji baví. A když má averzi na učitele, taky se učit nebude.

Nakonec jsme vybrali soukromou veřejněsprávní činnost. Ale přes prázdniny si to rozmyslela, že tam nepůjde, přistoupila na tu aranžerku, ale pak nebylo místo ani jinam.. A nechtěli jsme ji dát na internát, protože je strašně ovlivnitelná, a to by byly celé čtyři roky výchovy pryč – přesně takhle to bylo s Jitkou, oni jsou napůl sestřenice, po dědečkovi.

Nakonec jsem říkala Podívej se Aneto, tady máš signál, že když už sis jednou vybrala, že nemáš být jako přelétavý pták, že máš jít na tu veřejnosprávní činnost. Nastoupila tam, zatím se jí tam líbí. Kolektiv mají dobrý, nikdo jí nepředhazoval, že by byla Romka – sedí s jednou Romkou. Chce mít vzdělání, ale nakolik vydrží.. Sem tam poznámky má – až mi bude 18, budu si dělat po svém. Vysvětlujeme ji, že i po 18 máme pořád právo jí říkat, co si myslíme. 18 jí bude za dva měsíce. Bavila jsem se s ní a říkala, že to tak nemyslela. Ale hodně se zlepšila..“

Za rok, co jsme se neviděli, se vyvinul i kontakt s Martou. Tu kontaktovala vlastní matka a pěstounka vypráví o obavách, co bude, až matka kontaktuje i brzo plnoletou Anetu, a o vztahu dívek k matce: „Sestru naší Anety – Martu teď pěstouni vrátili do pastáku, matka jí tam zavolala a měla poznámku, že „Anetka bude mít 18, půjde bydlet ke mně“. Snaží se z Marty vytáhnout, kde Aneta je. Protože potřebuje, aby Aneta šla domů a pomáhala jim vydělávat sexem. A teď Aneta je v prváku na střední škole, tak já vůbec nepotřebuju.. Marta teda říkala, že podle hlasu byla asi opilá. Poslala jim do výchovňáku fotky, Marta byla teď o víkend u nás, popisovala je Anetě: Je tlustá, šilhá, byly zklamané z toho, jak vypadá. Navíc Marta měla křivici, když byla malá, možná to mamka zanedbala, možná by ji dostala tak jak tak – musela na operaci s kyčlí, má jizvy přes celé stehno. Říkala Já ju nemusím, nechcu ji, zlobím se na ni, že se o mě nestarala, že jsem celá zjizvená. A Aneta se dost řídí tím, co řekne Marta – ta je na tom přece jen inteligentně líp. Takže taky říká ne, nebude jí telefonovat. Tvrdí, že je rozhodnutá, že chce mít vzdělání. Ale myslím si, že si ju máma vyhledá.“

Tady zaznívá nejistota, nakolik budou platit Anetina slova o tom, že si chce dodělat školu, až dojde na lámání chleba, tedy až Anetě padne 18 a ozve se jí matka.

Ve vztahu k romství pěstouni nezmiňují, že by Aneta kdy měla problém, kromě útoků na základce od onoho hajzlíka spolu s Martinou. Vyprávějí o nedávných setkáních a o tom, jak Aneta a Martina na úspěšných Romech oceňovaly vzdělání: „Ale mluvíme i o vzdělaných Romech, inteligentních. Dokonce tento rok měly děti možnost se setkat s jednou česko romskou američankou – dělá asistentku na Harvardu, studuje tam muzikologii. Malí kluci ji nemuseli, holky jo. Holky rádi zpívají, takže ty písničky. Holky dovedou posoudit tu vzdělanost, že říkají, že by taky chtěly.

Teď v Ostravě jsme byli s dalším romským učitelem, má dvě školy atd., na ostravské univerzitě bude učit romologii. Holky z něj byly celé pryč – jak vystupuje a jak mluví! Přitom je z osady, opravdu z osady.“

V obou rozhovorech pěstounka Anetu za něco chválí: „Alča – ta zase strašně ráda peče.“ a „Nádherně maluje.“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mám v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) s mým životem?

Zažívání úspěchu a neúspěchu – hrdosti na vlastní práci, když se něco podaří (jednička z dějepisu, zbavení se hádavosti, „ukočírovat to“, zbavení se miminkovského chování), těžkosti, když se nedaří (Aneta si po Martině příkladu zase dovoluje), a obtížné vyrovnávání se s faktem, že pěstounovy možnosti dítě někam posouvat jsou omezené.

Učení se: naučit se nechat zodpovědnost za jejich život na dětech. Naučit mít k Anetě vztah – rozumově se to naučit. Dozvídat se o sobě – jak jsem na tom s oceňováním, na co nejsem..

Učit se v partnerství s manželem – být jednotnější v tom, co považujeme za klíčové ve vztahu k dětem.

Pocit (viny, lítosti, výčitky?), že nemám k Anetě takový vztah jako k Martině.
Konflikty ohledně různě chápané upřímnosti, otevřenosti, kdy Aneta vyhrožuje, že mimo rodinu řekne něco, co bude pěstounům vadit.
Obavy, zda Anetu „něco nestáhne“, zda i po 18 vydrží na škole, zda ustojí kontakt s vlastní rodinou.

Co dělám já s tím, že mám právě takové dítě?

Být rád za to, čeho se podařilo dosáhnout, nevytvářet si představy, jaké by dítě mělo být.
Nezávislá odborná pomoc – SVP, když si Aneta není jistá, zda chce být v rodině.
Radit, nabízet vysvětlení, pomáhat se školou, i nutit k učení doma, do určité míry.
Pomáhat v kontaktu se sestrou, ale opatrně, tak aby holky byly v dohledu. Postupně až k usilování o přijetí Marty do péče, poté, co se ocitla v DD i ona.
Předat, vysvětlit, nakolik nejlíp co umím, ale nechat na dětech, jak se rozhodnou.
A rozlišovat, jaké já z dětí zrovna mluvím, když si říkají o pomoc a když nás posílají někam.
Rozumem pracovat na vztahu s Anetou, který přirozeně není ideální – Aneta mi něčím leze na nervy. Rozumem pracovat i na přijetí toho, že vztah nikdy nebudeme mít fantastický, protože takové prostě máme povahy.
Vysvětlovat, vykládat si, jak se k sobě musíme chovat, abychom spolu mohli žít.
Vést k samostatnosti a důslednosti, též k tomu, dávat pozor na svou bezpečnost.
Vysvětlovat a ukazovat, k jakým důsledkům vede nepřijemné chování (zeptej se kamarádů, jak jim je příjemné, když šišláš).
Oceňovat, chválit se vši omáčkou.
Dávat meze přelétavosti, možná pomáhat s rozhodováním (už sis vybrala, tak tam zůstaň).
Domlouvat se s Anetou, o škole a o tom, co bude, až jí bude 18.
Setkávat se se vzdělanými Romy - pozitivními příklady.
Oceňovat, co dělá Aneta ráda a dobře.

Co dělá skutečnost, že je přijatá, Romka a má nějakou historii, s Anetou?

Dvakrát potřhané vazby Anetu vedly k zablokování, ztrátě důvěry v dospělé vůbec.
Nedostatek projevované lásky vedl k deficitu v potřebě ocenění, hýčkáni, opečovávání, a k miminkovskému chování.
Prvním vrácením prakticky zrušení kontaktu se sestrou, s obtížemi obnovené.
Nepevnost v zásadách, hodnotách – snadno může sjet na cestu, jež se pěstounům nebude zdát.
Rysy podobné Simoniným – kličkování, nedůslednost, lhaní pro prospěch, dělat si věci po svém, i když předtím třeba kývne, že je udělá jinak, i když ví, že to je špatně.
„zaostalost“ – malá slovní zásoba, již doteď dohánějí.
Co dělá Aneta se svou identitou?
První kontakty s matkou, zprostředkované vůdčí sestrou. Rozhodnutí s matkou netelefonovat, odmítat ji jako špatnou po vzoru Marty. Zklamání z toho, jak matka vypadá.
Dobrý kontakt se sestrou, obnovení kontaktu i s původními pěstouny, jež Anetu vrátili.
Obdiv pro vzdělané, úspěšné Romy.

Co dělá to, že máme v péči romské dítě s určitou historií, s druhými, co s nimi dělá samo dítě a co s dítětem dělají druzí?

Zanedbání v raném dětství – málo něhy, možné zanedbání péče (sestřina křivice).
Drsné vrácení do DD, ztráta důvěry v dospělé.
Přemluvení sociálními pracovníci, ať ještě jednou zkusí jít do rodiny.
Práce v lidí SVP, díky níž si Aneta ujasnila, že chce být v rodině a proč.
Ustálení ve vztahu s původními pěstouny.
Ohrožení Anetina vychování špatným příkladem Marty a svody prostředí bez dostatečného dohledu.

Rivalita ve vztahu s Martinou – závist Martině, že je na střední, snaha se jí vyrovnat, nedůtklivost, že Martina zastává zodpovědnější pozice.

Zpracovaná zpětná vazba od kamarádů – není moc příjemné, když šišláš.

Nedodržování rodinných dohod o tajemství, ve sporech s někým zevně.

Bezproblémový kolektiv na škole.

Pocit ohrožení z kontaktu s matkou – Anetka půjde bydlet ke mně. A co s ní pak bude, když se tak stane?

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje?

Do velké míry pěstouni – oni Anetu vytáhli z toho, kde byla, tam kde je teď. Oni neustálým vysvětlováním něco vybudovali, něco, stabilitu čehož je třeba podporovat minimálně dokud Aneta nedostuduje.

Aneta – na ní je rozhodnutí, zda na sobě bude nebo nebude chtít pracovat.

Ti, kdo Anetě nějak ublížili v dětství a zkomplikovali jí tak všechno.

Za to, co se bude dít, nese odpovědnost Aneta – zda ustojí svody plnoletosti a života s matkou, zda se nenechá stáhnout.

Čeho chceme dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Chceme se pochlubit, co se podařilo, když přitom výchozí podmínky byly tak složité. Taky chceme sdělovat svoje zkušenosti, to co se nám osvědčilo – o stropu a td. – o přístupu k romství, původní rodině, škole. Taky si potřebujeme ujasnit a upevnit příběh o vztahu pěstounky a Anety a taky to, jak vychováváme jako pěstounský pár.

Co je **zápletkou** Anetina příběhu?

Potíží je v Anetině příběhu několik – v prvním rozhovoru jsou to traumatické zkušenosti s dospělými (zvládnuté díky společnému soužití a pobytu v SVP) a také Anetina povaha, hádavost, již je třeba zvládat neustálým vysvětlováním. První rozhovor končí větou – **Bude z ní šikovná holka, jestli ji něco nestáhne**. To je zřejmě zápleтка společná pro oba rozhovory. Objevuje se při vyprávění o škole a o Anetině matce. Druhý rozhovor ještě přidává potíže – některé Anetiny projevy lezou pěstounce na nervy, a ta k Anetě proto nemá takový vztah, jaký by chtěla.

Charakteristické pro Anetin příběh je srovnávání s Martinou, ze kterého Aneta vychází obvykle méně uspokojivě. Zda to má nějaké důsledky, příběh nevypráví, krom motivace pro Anetu studovat střední školu.

Tedy Anetin příběh se odvíjí od traumatu vrácení původními pěstouny, přes hledání rozhodnutí, zda chce důvěřovat nové rodině, přes učení se respektovat domácí pravidla – domluvit se, kdy přijdu, dodržet to atd., nekašlat na školu – a nehádat se za každou cenu, respektovat pěstouny, přes učení se spolu s pěstounkou, jak spolu vycházet, ke stavu, kdy „z ní bude šikovná holka, jestli ji něco nestáhne“. Pěstouni se obávají podobnosti (snad příbuzenství) mezi Anetou a Simonou a Jitkou, toho, že i Aneta by kolem 18 mohla nechat školy a jít cestou Simony a Jitky. Příběh otevřený.

Klíčové události: vrácení do DD, odhodlání se zkusit to ještě jednou, potvrzení toho v SVP.

Hanka

Od narození v KÚ, v 1,5 roce k pěstounům, dnes asi 30 let.

„Hanku jsme si brali jako rok a půl starou holčičku z kojeňáku. Nevím, jak to s ní bylo – psycholožka nám ji líčila v nejhorších barvách, jaké je to strašné děcko, když ji odvolali k telefonu, kamarád psycholog, co tam byl se mnou, řekl: To neposlouchejte, to ona ji jenom nechce dát. Hanka vypadala strašně šikovná. Rychle k nám přilnula, už v autě Mami, mami. Pak se ukázalo, že je hodně ambivalentní, že ke každému hned.. To jí vydrželo strašně dlouho. Ale přitom bych řekla, že dodnes má potřebu mě mít výhradně pro sebe. Přitom nemá vůbec problém navazovat vztahy, na zastávce, kdekoliv s kýmkoliv, taková i důvěřivá. Nikdy nebyl nijak zvlášť problémová – jediné byly záchvaty vzteku. To býval amok, a škodila sobě – třískala sebou a v ten moment nic nepomáhalo, ani mluvit ani voda..

Vyžadovala být na prvním místě, když to nebylo, zkoušela nás vytrestat, ale brzy toho nechala, když zjistila, že trestá samu sebe. Ve škole byla spíš slabší. To bylo dané spíš tím, že ji to nebavilo, než že by měla snížený intelekt. Učila se potom také pomocnou kuchařkou – v pubertě už úplně odmítala se učit.

Co bylo pro ni charakteristické – ráda se dívala na zranění a popisovala je.. Nepřikládala jsem tomu důležitost, ale pak se to ukázalo jako poměrně významné. Ne že by se nějak poškozovala, ale když se jí už něco stalo, tak si to rozškrábala, že z toho byla ošklivá rána. Je pro ni důležité babrat se a hledat pořád nějaké nemoci, úrazy, bebínka. A jak v dětství protestovala s jídlem, v takové pozdní pubertě, až po učilišti, až když začla pracovat, se to projevovalo v mentální anorexii.

Podobně jako Mirka ráda pečovala o druhé, ale na rozdíl od Mirky mi přišlo, že ty druhé nemá ráda jako sebe, ale místo sebe. Pracovala s postiženými lidmi, ale místo aby to byla služba potřebným, hrabala se pořád ve svých bebínkách.

Pak přešla pracovat do zařízení pro těžce tělesně postižené lidi, kteří potřebují 24 hodin denně asistenty. Tam vydržela pracovat hodně dlouho, ale pořád s tím ukřivděným pocitem, jak je nedocenená.

Až teď mi připadá, že se možná konečně trochu našla. Ale jinak mám pocit, že celým životem jde s tím, že se málo zabýváme těmi jejími bolestmi. Psychologové nám poradili, ať to neděláme, že to není dobré.

Hanka zatím nemá děti, bydlí s přítelem, povolání si vybírá zásadně taková, kde je nejnáročnější péče o ty nejtěžší případy.

Celou dobu se jí snažím přivést k tomu, aby zkusila něco jiného, protože si myslím, že na to psychicky nemá, hodně ji to vyčerpává a je pořád nemocná a nešťastná. Momentálně je nezaměstnaná a snad konečně trošičku spokojená.

Jak od vás odcházela?

U toho prvního ústavu jsme jí našli podnájem, byla doma, ale měla tam možnost přespat. Potom odešla do toho dalšího zařízení a tam je to s ubytováním.

U Hanky se několikrát projevil takové velké zlomy – nejužší vztah se mnou, chce mě jenom pro sebe a pak mě zavrhne a tři měsíce mě vůbec nechce vidět – ambivalentní a labilní.

Na začátku dospělosti měla velké problémy s anorexií a také žila v takových zvláštních představách – třeba že ji v autobuse znásilnil řidič. Ale všechno si to namýšlela. Dost dlouho jsme spolu chodili na psychiatrii – paní doktorka nám říkala, že někde něco vidí, něco si přečte a uvěří tomu, že se to stalo jí. A tak si vymýšlela na manžela, na mě..

Dodneška nevím, jak to je – jestli tomu věřila, nebo jestli takhle usiluje o lidský soucit. Ona místo lásky si naplňuje potřebu soucitu.“

Hanka jako jediná z dětí stála o to, setkat se s vlastními rodiči: „Ale tak: zdálky vidět, jak vypadají. Tím, že nevypadá jako Romka, tak si chtěla utvrdit, že není Romka.“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mám v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) s mým životem?

Potřebovala a potřebuje mít pěstounku jen pro sebe a pokusy vytrestat rodinu, když to nebylo. Ambivalentní vztah k pěstounce – potřeba hodně těsného kontaktu střídaná zavržením. Vymýšlela si na pěstouna, na pěstounku – neví se, zda obviněním věřila, nebo tak usilovala o soucit.

Co dělám já s tím, že mám právě takové dítě?

Nechat být pokusy stáhnout na sebe pozornost.
Nebabrat se příliš v Hančiných bebínkách.
Snažit se přivést Hanku k tomu, zkusit jinou, méně vyčerpávající práci.

Co dělá skutečnost, že je přijatá, Romka a má nějakou historii, s Hankou? A co se svou identitou dělá Hanka?

Vztahová ambivalence
Vztek promítající se do nezvladatelných afektů
Pokusy manipulovat druhými přes jídlo
Psychiatrické problémy: Hypochondrické tendence, Mentální anorexie na prahu dospělosti
Pěstounčin názor, že vztahová deprivace vedla u Hanky k nelásce k sobě samé a ke zvýšené potřebě soucitu a pozornosti ze strany druhých
Vybírání si emočně náročných povolání, kde jsou na tom klienti velmi špatně
Únava, nemocnost a nešťastnost
Nepřijímání (částečně) romské identity

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými, co dělá s druhými sám fakt, že máme takové dítě, a co dělají s dítětem druzí?

Nevybíravé navazování kontaktů
Práce s těžce nemohoucími klienty – proč? „Že je má ráda místo sebe,“ že si něco potřebovala dokazovat?

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje? A kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít?

My a Hanka – teď Hanka, jak si život zařídí.

Čeho chceme dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Zas jiný příběh vyprávěný na prosbu – vzpomínání na pozoruhodné momenty, dávání do souvislostí dětských projevů a chování v dospělosti.

Klíčové události: Odchod z domu, snad odchod z náročné práce?.

Hodnoty a přesvědčení – nenechat se vtáhnout do manipulací – nezabývat se příliš Hančinými bolístkami, nepřistoupit na její snahu strhnout na sebe více pozornosti a výhod. Důležité je, aby děti byly spokojené: „*Základ je vždycky, aby byli oni v životě šťastní, aby dělali věci, které je baví. Aby se zařadili. Aby pracovali a měli hezké vztahy. To je pro mě základ – a to ostatní, to už je u každého jiné. Prostě jak oni se vyvíjí, co chtějí dělat, v tom je podporujeme.*“ (je pro mě důležitější, že je Hanka snad trošičku spokojená, i když nezaměstnaná, než naopak)

Potíž – To, že Hanka necítí dostatečně lásku ostatních. Ambivalence a potřeba mít druhého pro sebe, potřeba péče.

Pro Hančin příběh je charakteristická ambivalence ve vztazích – rychlé přilnutí a strašné amoky vzteku, pocit, že dostává méně pozornosti, než chce a potřebuje, a zřejmě snahy si pozornost přitáhnout a vynutit. A také touha po péči – a jak tomu pěstounka rozumí – kompenzace vlastní nenaplněné potřeby být opečovávaná vyčerpávající péčí o klienty. A celým životem prostupující pocit, že si jí málo všimají. Ale pěstounka naznačuje možné zlepšení – menší pracovní nasazení a větší spokojenost.

Jakub

Do sedmi let doma, odebraný pro týrání. Od 10 let u pěstounů, dnes přes 30 let.

Jakub přišel do pěstounské rodiny jako první romské dítě spolu se dvěma mladšími sestrami. Z původní rodiny byli sourozenci odebráni za asistence policie pro dlouhodobé týrání. V DD „*byl od holek odstrkovaný, původně jsme si měli brát jen Karinu a Magdu, ale Jakub celou noc brečel, že má holky rád, i když se s nimi moc nevidal.*“

V DD se pěstouny snažili od přijetí Jakuba zrazovat a se zlou reakcí se pěstouni po přijetí romských sourozenců setkali i ve své obci: „*Řekli nám, že nás jednou zavraždí, že si ho nemáme brát, že si máme vzít jen ty dvě holky. Prostě jsme si tenkrát postavili hlavu. I naše město se proti tomu postavilo, vzali nám všechny peníze ☺, živil nás jen manžel z práce. Chtěli, abychom je vrátili, abychom si vzali bílé miminko. Tenkrát to zděvovali tím, že jsme překročili procento cikánů v obci. No, bylo to sídliště. Zaplaťpánbůh, že jsme odešli sem – tady jsou strašně hodní lidi. Trpěliví. Děti vzali úplně normálně. Jsme tu teď šestnáct let. Neřeknou prostě, to jsou oni! I když já se za to nestydím, že jsem cikánská máma, jsem na to pyšná – aspoň něčím se vyvyšuju ☺.*“

Negativní reakce okolí rodinu i děti provázejí. Vede to k tomu, že rodina se pevněji semkává, a také vymezuje oproti omezenému okolí. „*Poté, co jsme si vzali romské děti, setkali jsme se s neuvěřitelnou reakcí okolí, tak zlou. Nepřijali to kamarádi ani rodiče – Cikány, morgoše jste si vzali.. Dodnes hodně klesnete v očích okolí, společnost na to není připravená – černochoy, Vietnamce, prosím. Ale Rom – ať má vysokou školu, vždy to bude asociál. Když se mají osamostatnit, snaží se žít po bíle a společnost je nevezme. Romové též ne, museli by se chovat jako oni, a to našim dětem už nevyhovuje. Naučili jsme je platit, ovládat emoce. Tak se děti vrátí. V tom je velká rodina dobrá. Nepotřebujete držet od okolí, když nechcete. Ale ten proces osamostatňování dost bolí.*“

O původní rodině Jakuba a kontaktech s ní sděluje pěstounka následující: „*Rodiče měli asi jedenáct dětí, my jsme měli ty poslední čtyři. Rodiče byli.. negramotní a žili opravdu tím zvláštním způsobem – neměli stálé bydliště, pořád někde pendlovali a nic nedělali. Všechny děti měly alkoholový syndrom, maminka hodně pila. (Naši tři sourozenci se) s rodiči během dospívání nestýkali. Až v 15 letech Kariny přišli (rodiče) tady vyvádět před barák. I když byli zbavení rodičovských práv. Jenže já si myslím, že nejlepší obrana je útok, takže jsem zaútočila a oni radši odešli. Změnila jsem jim příjmení, takže jsem jim nelhala, že tady nejsou.. Už se pak nikdy neozvali. Po osmnáctém roce je pak všechny děti navštívily. Nerozmlouvala jsem to ani nezakazovala. Ale vždycky jsem je varovala – bude vás to bolet. Protože to někdo neunes, že má takovéhle rodiče. Vždyť to znáte z filmů: hraběnka mě odložila, podle medailonku poznám, jestli jsem bohatá dědička. To mají vžitě. Takže všichni se nakonec vrátili, i když tam třeba nějakou chvíli žili. Jakub, ten vůbec – byl tam párkrát a řekl, že už nikdy. Že se šel jenom podívat, že mu šlo spíš o ty starší sourozence, ale že to je strašný, že jsou vychovaní hrozně. Vidí to z té stránky, co to vidíme my, jako majoritní společnost: že nepracujou a jemu*

to prostě vadi. Nechce, aby jeho děti vyrůstaly v něčem podobném.“ V kontaktu s původní rodinou ale Jakub i jeho sestra Magda dodnes jsou, podle pěstounky se snad navštěvují.

Nějakou dobu po příchodu Jakuba do pěstounské rodiny u něj přetrvávalo chování, které pěstounka dává logicky do souvislosti s pobytem v ústavu. „Adaptační problémy s Jakubem byly jen na začátku, než si vyzkoušel, co může a co ne. Dlouho u něj přetrvával shromažďovací syndrom – všechno do postele. Chleba, hlavně jídlo, ale i věci – všechno tahal jako do nory, do pelíšku. Tak dva roky mu trvalo, než mu došlo, že mu to nikdo neveme. Tím, že byl v DD do 10 let, viděl, že o to musí bojovat, kdežto v rodině ta klasická rivalita je jenom ta přirozená hierarchie, není souboj o to, budu-li mít jídlo nebo ne. V rodině je to svobodné, mám hlad, tak si vezmu.“

Jakubovo dospívání bylo navzdory prognózám prakticky bezproblémové. „Jinak to bylo jedno z nejhodnějších dětí, ač mi říkali, že je to hrozně problémové dítě, že nás zabije a manžela zmlátí.. Ale byly jen normální pubertální projevy – jedno áčko si jednou stříhnul ve škole a to bylo asi všechno.“

Kromě absencí pěstounka vypráví ještě o Jakubově sklonu k bolestýnství: „Jeden charakteristický rys u Romů – strašní bolestýni. A dokážou se tak přesvědčit! ... Jakub k tomu měl taky sklony, jen co jsme vyloučili, že by mu cokoli bylo, nastoupila jsem na něj, jako taková razantní matka: Ještě jednou to zkusíš! Na učňáku jsem se domluvila, ať mi kdykoli volají, že ho vyléčím jak šaman na dálku. Ještě jednou to zkusil, opravdu byl zázračně uzdraven. Dodnes mu žena říká, když se mu nechce do práce A mě tady bolí a tady bolí.. Já to zavolám mamce! A hned je vše OK.

Ale oni se opravdu do toho stavu dostanou, věří, že umírají, že jim je strašně zle. Takže třeba v případě úrazů já jsem striktní, dávám povely Ted' si sedneš! Dej nohu sem! Až zle to vypadá, ale já bych ho jinak neošetřila. On by dostal takovou hysterii, že bych se z toho zbláznila. A to mají naprosto všichni. Bez výjimky. Jedno, kde byli, jak byli, odkud se narodili...“

Jakub odešel z domu, když mu bylo 21. „Jakub si vzal holku z dětskýho domova, která tam byla skoro celou dobu. Hrůza a děs to bylo ze začátku, protože taky měla jen nataženou ruku. Ale přes období, kdy jsme spolu chvíli nemluvili, chvíli mluvili, přes období, kdy děti byly v dětském domově – Jakub sám je tam dal. S tím, že si potřebuje sehnat práci, protože ona jako rodič absolutně selhala a táhnul to on, miluje děti, dejchal by za ně. Ted' už jsme snad ve stadiu normální komunikace, ale museli jsme slevit my. První přijít my. Ta hrdost.. Oni by nepřišli. Jakub je dítě, který dodneška, kdybych mu řekla Skoč z okna, tak on skočí. Co řeknu já, nebo tatínek, je svatý. To samé převed do své rodiny, takže co řekne ona, je svatý. Proto to bylo tak těžký. Ona říkala blbosti a on se absolutně poddal.“

O rok později se Jakubova rodina ocitla v krizi znovu, s pěstounkou jsem mluvila v době, kdy vše bylo čerstvé. Na situaci pohlížela jako na definitivní. Nevěřila, že by se Jakubova rodina v dohledné době stabilizovala a byla přesvědčená, že pro její pěstounská vnoučata je nejlepší dostat se do náhradní rodiny a na to je pro ně za pět minut dvanáct. Stejně jako o rok dříve pěstounka hledala příčiny krize ve vlivu partnerky a Jakubově přílišné poddajnosti.

„Děti jsou v dětském domově a on je někde se svou manželkou – vždycky mi zavolá, pořád volá. Ale tohle už je potřetí, co dal děti do DD, vždycky kvůli nějaké sociální situaci. Jeho manželka je zvyklá jenom brát, neumí se o děti klasicky starat a on má pocit, že to neunes. A ona ho vždycky stáhne zpátky. I když začne pracovat a všechno, tak za půl roku nebo za rok – on už je zase tam, kde byli – začne pracovat, všechno splatí, zařídí byt, děti chodí do školy a za rok jako kdyby ten nával snahy přešel, ona ho táhne dolů (nedělej, nechod do práce, já chci, abys byl doma). Takže ted' jsou někde v Praze, děti jsou v DD, uvidí se, jak to bude dál. Ale říkám, pořád je to nejhodnější dítě. Byl velmi poddajný, proto možná té partnerce tolik podléhá. Děti jsou v DD už po třetí, Jakub se ženou přišli o byt, už se nemají

kam vrátit. Moc tomu nevěřím, že by si je zase vzali domů. Spíš jsem navrhla, že pomůžu pro ně najít pěstouny, protože my si je vzít nemůžeme. Jakub děti pořádně nenavštěvuje, ale slibuje.. Říkám mu Bud' je navštěvuj jak máš, nebo je nech bejt, někdo si je vezme. Ale jakmile bude Kubíkovi deset, už se do rodiny nedostanou.“

Na jiném místě k Jakubově schopnosti hospodařit (a manželčině neschopnosti). *„Těžce (zvládá hospodařit s penězmi). Ted', po 10 letech manželství už to je lepší, už to začíná být únosný. Ted' on drží kasu. Dokud ji držela ona, byl to konec. Zadlužili se, automaty.. Dodnes splácí dluhy. Ted' už si sem tam i něco normálního koupí a spočítá si to.. Vyhovovala by týdenní výplata. Práce s účtem je nadlidský úkon.“*

Pěstounku i jejího muže zlobí trend upřednostňující malé pěstounské rodiny oproti velkým. Připadá jí, že takový přístup povede k tomu, že se nikdo nebude věnovat romským dětem. A sděluje své přesvědčení, že i když se chvíli může zdát, že všechna snaha byla marná, až časem se ukáže, co z toho vzejde. *„Hlavně nechají vymřít zařízení, nechtějí zřizovat další. Představa je – manželé, dvě vlastní děti a vezmou si k tomu jedno dvě do péče. Už vidím, jak si všichni berou romské děti. Proč jsem skoro sama? Tady jsme opravdu jedni z mála, kdo mají romské děti. A přitom těch je v DD nejméně a myslím si, že se s nimi dá nejlíp pracovat a mělo by to mít nejlepší přínos pro společnost. Protože jinak je to začarovaný kruh. Pokud nezačneme u dětí – placením dávek a přesvědčováním o výjimečnosti se s tím nehne. Pokud s romskými dětmi nezačneme pracovat ještě v tom věku, kdy jsou jako houby, kdy to nasávají, tak to nepůjde. I když třeba na chvíli to vypadá, že to nepůjde, že puberta si zařadí a oni blbnou ale to je jako zahrádka. Dítě je zahrádka a vy tam zasazujete semínka toho dobra a těch prožitků a on je zahradník, on se o to musí starat. Někdy prostě zalejvá špatně a špatně hnojí.. Ale ty semínka tam přeci musí zůstat, přece se nemůžou ztratit. Jo? To nejde. Nemůžu říct: on ted' je v base, takže jsem všechno udělala špatně. Jasně že děláme chyby, nejsme stroje. Ale i ta jeho genetika. Nejde všechno zlomit výchovou a výchova není o lámání. Výchova je o práci.“*

Jak to dělat? *„Pracovat na té dušičce, na tom, co je na ní dobrého. Máme děti na zvláštní, ale to co jim někde bylo vzato, tak oni mají někde jinde. Akorát jde o to, podchytit kde. A od toho tu jsme my a učitelé a tak. Když je necháme žít ve vzduchoprázdnu a budeme preferovat absolutně liberální výchovu, ty děti nebudou mít hranice. Život musí mít hranice, ale měl by je mít gumové. Abyste se mohla trefit do toho středu, kde vlastně jsou ti všichni normální. Ne jako masa. Musí se začít vychovávat odmalinka, na ty základní hodnoty. Ne aby zapomněli na své kořeny, i když oni o ně opravdu nestojí. Nestojím o svou kulturu, nic. To vychází z nás.*

... Myslím si, že ve výchově romských dětí je strašně potřeba důslednost. Láska, ale důslednost. Trvat si na svém. Tak to bude a hotovo. A nebrat těch padesát tisíc výmluv, co on pro to má. A říkám Ne, nebudeme se o tom bavit. Do práce taky musíš přijít a musíš přijít v určitou hodinu a svačinu můžeš mít jenom když máš svačinu.. Víte co, furt je všichni omlouvají, furt to všichni řeší, ale po tom osmnáctém roce, když nastoupí do pracovního procesu, už na ty omluvy nikdo není zvědavý.“

Jaké jsou ty zmíněné základní hodnoty? *„Musíš žít jako slušný člověk – slušný, to je všechno: musíš chodit do práce, odvádět daně, starat se o svoje děti, starat se o svoji ženu nebo manžela a mít nějaký přínos.“*

A také pravda: *„Jestli něco provedeš, tak to řekni. Za lhaní jsou u nás největší tresty. Říkám Pokud nebudete říkat pravdu nám, komu ji budete říkat? Co mi kdo může udělat, když se přiznám? Když už se něco stane, tak je to od toho, aby se to řešilo, a ne aby se to ututlávalo. To je pravidlo, na němž sto procentně trváme všichni. I ti starší si to přenesli do svých rodin. Jiné tresty u nás vlastně nejsou.“*

O rodinné vyrovnanosti s romstvem: „*Máme doma zvláštní humor, hlavně snachy jsou z toho mimo. My o černý barvě mluvíme úplně normálně. Minule třeba Pavla přišla, bylo sluníčko a já říkám Ježíši, ty jsi jako...??*. A ona A já jsem jako čokoláda ☺! A nebo se chutnáme – a jestli opravdu chutná jako čokoláda. A ona říká Maminko, ty jsi vanilka. Ale ty nechutnáš ☺.

Říkají Já jsem cikán. A já No a co? Ty jsi cikán, ale záleží na tom, jestli jsi slušný člověk. Nic jiného nechci. Že nejsi chytrá, to mi nevadí. Že jsi líná, to mi vadí.

... Jo, mají období, kdy chtějí být bílí. Já říkám: Já bych chtěla být černá, co budeme dělat?

Já bych radši třeba pro ně byla černá. Ale nejde to, tak to nejde. Rádi si zazpívají cikánské písničky, to rádi. Romštinu, jak kdy. Když to dělají tak, abychom my ostatní nerozuměli, tak mi to vadí. Jako by mě to uráží. Přijde mi, že my jsme vedle nich taková zbyteční. Když si tak špitají mezi sebou, tak mi to nepříjde. Já taky něco rozumím.

Kamarády.. to jsem ze začátku hodně podporovala, pak jsem zjistila, že přínos to nemá, že k nim inklinují jiní kamarádi, než já bych potřebovala. Říkala jsem jim: výběr je na vás. Jestli chceš být jako on, tak s ním kamarad'. Ale jinak ne.

Urážky na černotu padají ve škole. Tady ne, to kdysi dávno, když tady ještě byly bílé děti. Ale Ty seš černej se uráželi černí mezi sebou ☺, to jim nejvíc vadilo. Když to řek bílej černýmu, tak nic.“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mají v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) se životem pěstounů?

Přijetí romských dětí jim vyneslo nenávisť ze strany okolí, komplikace ohledně státních příspěvků.

V důsledku toho strategie – venku jsou omezení, nechápající a ohrožující ale my jako rodina jsme pevní, všechnu nepřízeň zvládneme a budeme si z nich a z ní utahovat.

Hrdost na to, že jsem cikánská máma.

Snad pocit výlučnosti – jsem skoro sama, kdo si bere romské děti.

Pocit ohrožení i ze strany biologických rodičů, když přišli „vyvádět před barák“.

Nejisté vztahy poté, co se Jakub oženil. Chvilí jsme spolu mluvili, chvíli nemluvili.

K obnovení vztahu museli první krok udělat pěstouni – Jakub a jeho žena by nikdy nepřišli.

Možná smutek, že Jakubovy děti už zřejmě definitivně nebudou vyrůstat doma. Ale spíš postoj – to se musí brát, jak to je. Děti ani my nejsme stroje, takže se nedá linkovat, co by jak mělo být.

Získali jsme zkušenosti, víme, jak to dělat dobře – jsme v tomhle oboru profesionálové. Proč nám paušální zásahy shora brání v tom, dělat co umíme a co pomáhá dětem?

Co dělají pěstouni s tím, že mají právě takové dítě?

Na chování biologických rodičů, vnímané jako výtržnost, reaguju bojovně – děti zapřu.

Návštěvy osmnáctiletých (dřív ne) přijatých dětí u vlastních rodičů nerozmlouvám, nezakazuju. Ale varuju děti před tím, že setkání s jejich vlastními rodiči je bude bolet.

Moc nevím, v jakém kontaktu jsou mé dospělé děti s jejich vlastními rodiči.

Podrobnější informace o jejich původu dětem říkám až po 18. roce.

Razantnost ohledně bolestynství dětí – zabírá.

Dělat první kroky ve smířování s novou rodinou Jakuba.

Být nápomocen v hledání náhradní rodiny pro pěstounská vnoučata, když už vím, že doma vyrůstat nebudou.

zahradničí – podchytit, co je v dítěti dobrého, to rozvíjet.

dávat gumové hranice – když se do nich vrazí, aby to nebylo fatální.

být důslední – trvat si na svém, na tom, že něco se musí.

Cílem je slušný člověk – práce, rodina a „nějaký přínos“.

Vést děti k tomu, aby před ničím neutíkaly – to už se pak nezastavíte. Když něco udělám, je to k tomu, aby se to řešilo, ne utulovalo.

Humor jako způsob řešení problémů, s humorem se mluví o tmavé pleti. Humor upevňuje rodinu i proti těm, kdo mu nerozumí.

Na stesky, že jsem cikán, pěstounka reaguje – (s humorem) s tím se nedá nic dělat, ale nehraje to roli. Důležité je, abys byl slušný člověk.

Učíme se romsky.

Změnili Jakubovi a jeho sourozencům příjmení.

Co dělá skutečnost, že je přijaté, romské a má nějakou historii, s dítětem samým? A co se svou identitou dělá dítě?

Zkušenost se zanedbáváním z domova.

Odstrkovaný od mladších sester, s nálepkou agresivního a budoucího kriminálního.

Během zvykání si na rodinu si musel zkoušet, co se může a co ne.

Po asi dva roky od příchodu do pěstounské rodiny shromažďovací syndrom – všechno si schovávat do postele, úzkost, že si musí bránit svoje věci.

Proces osamostatňování od rodiny je bolestivý. Dítě není přijímáno ani bílými ani Romy – jedněmi pro rasismus, druhými proto, že s nimi (sociálně málo adaptovanými) nesdílí životní styl. Tak se dítě vrací do velké rodiny, v tom smyslu, že rodina ho podrží.

Jakub šel navštívit své rodiče, párkrát u nich byl, ale vrátil se s tím, že se mu nelíbí, jak žijí, že nepracují, že nechce, aby jeho děti vyrůstaly v takovém prostředí.

Alkoholový syndrom.

Bolestýnství.

Dodnes ale v kontaktu s vlastními rodiči je. Zřejmě ale podstatně méně než s pěstouny.

Náročná soužití s manželkou vyrůstající v domově, neschopnou fungovat v rodině.

„Návaly snahy“ – pracovat, dostat se z dluhů, zařídit bydlení, podkopávány manželkou.

Skončilo to tím, že 3 děti, nejstaršímu Kubovi je asi 9 let, jsou už zřejmě definitivně v ústavu a Jakub je prádně nenavštěvuje.

Velké problémy s hospodařením.

Děti si občas stýskají, že jsou černé a chtěly by být bílé.

děti umějí nějak mluvit romsky.

Jakub stále pravidelně v kontaktu s pěstouny.

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými? Co dělá s druhými sám fakt, že v pěstounské rodině žije takové dítě? Co dělají druzí s dítětem?

Odrázkování od přijetí Jakuba, odstrašující prognózy jeho vývoje.

Nenávist okolí k romským přijatým dětem.

Jakubova manželka je příčinou krizi jeho nové rodiny. Jakub je příliš poddajný a ona neumí žít normálně – starat se o děti, pracovat, hospodařit a stahuje Jakuba k těmž.

Zásahy do systému náhradní péče nám komplikují život – brání nám dělat to, co dobře umíme.

Ve škole urážky na černotu.

Na děti se lepší kamarádi jiní, než by se pěstounce zdálo.

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje? A kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít?

Čeho chtějí pěstouni dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Děti – jaké kamarády si vyberou, kudy se jim podaří jít. Pěstouni je chrání, opatrují, učí je si vybírat, učí je to, co je třeba pro přežití vytvářejí bezpečnou rodinu, kde je možné se bránit před vnějšími ohroženími.

Za krizi Jakuba může jeho poddajnost a jeho partnerka.

Pětouni vyprávějí o své kompetenci, zkušeností získaném způsobu, jak se starat o zanedbané romské děti se sníženými schopnostmi. O tom, že to umí, ale vlivy zvenčí – rasismus, systémové úpravy, jim komplikují život.

Jaké hodnoty a přesvědčení vyprávění vyjadřuje? Jaké normativní příběhy vyprávění formují?

Jediná šance, jak pomoci v tomto ohledu společnosti, je pracovat s romskými dětmi – dokud jsou ještě jako houby. Ne je přeučovat, násilně asimilovat, ale rozvíjet.

Mezi bílými a Romy je u nás problém, přesněji společnost jako celek má problém s Romy.

My jako pěstouni s řešením toho problému pomáháme.

kontakt s biologickými rodiči nic dobrého nepřinese.

Výchova jako zahradničení.

Naše děti nestojí o romskou kulturu – to je přesvědčení nás bílých, že stojí.

To nejdůležitější je získat dovednosti, jak se o sebe a svou rodinu slušně postarat.

Děláme věc, již dělá málokdo, jsme svým způsobem revoltující, k lidem zevně střízliví, ne opatrní, my se jich nebojíme. Ale jsme přesvědčení, že nás stejně nepochopí a také nám nepomůžou, že je zbytečné co vysvětlovat.

Jaké jsou v příběhu klíčové události?

Příchod Jakuba do rodiny, odsouzení od okolí, manželství Jakuba s dívkou neschopnou pořádného života, odložení Jakubových dětí do DD.

Jaká je potíže, již řeší zápletka příběhu?

Příběh Jakuba o špatných prognózách ale slušném výsledku, i když příliš slabém na to, aby ustál podkopávající vliv manželky. To, že se nezvládá starat o vlastní děti, ale není důvod k jeho odsouzení – to tak prostě je. V něm je potíží Jakubova poddajnost. Jež ho na jednu stranu možná zachránila od problémů v dospívání, pomohla mu přejmout hodnoty pěstounů, na druhou stranu ho ale oslabuje v samostatném životě. Hlubší potíží, se kterou pěstouni dopředu počítají, jsou silně snížené startovní podmínky – snížený intelekt, citová zanedbanost. Jakub není líný, snaží se. Co chtít víc?

Jakubův příběh se rozvíjí v příběhu celé rodiny. V něm je potíží omezenost, nepřítel a nepochopení okolí, proti kterým je třeba se opevnit a čelit jim. Rodina má výrazné hranice od okolí i příbuzných, sama je dostatečně široká na to, aby stačily kontakty v jejím rámci. Rodina se vnímá jako profesionální a chce dělat svou práci. Zvykli si na to, že jim okolí nepomůže. Kdyby ale aspoň neškodilo.

Janek

od narození v KÚ, od 2,5 roku u pěstounky, dnes asi 19 let

„Když Janek přišel, měl dvaapůl roku. Janek se narodil s jednou ledvinou, plastická úprava močových cest a ještě další komplikace, takže musel být hospitalizovaný. Prostě (po jeho příchodu) to už bylo jednou tolik práce.“

O citových deprivacích a jejich důsledcích: *„Takže Janek, když se dostal na konzervatoř a je docela inteligentní kluk, tak přijde ze školy, sedne si nebo lehne, dá si palec do pusy a kýve se. Jednu dobu to docela ustalo, to měl operaci ucha, takže se ani moc kývat nemohl. Ne že by to dělal pořád, ale on si prostě takhle zabaví. Má takovou hyperaktivitu, pořád ho něco žene, neumí si sednout a třeba si vzít knížku. Když hraje, tak ještě jakžtakž. Něco mu chybí.. Nebo u televize si strčí palec do pusy, rád se ještě přitulí, i když dělá chlapáka, teď v pubertě to s ním tříská, že je prostě hubatý, ale ta dušička je v něm úplně malá. Takže to je kojeňákem. Tam ta romština – ještě pořád to vůbec do toho nemotám.“*

Janek, možná mě to trochu štve, že se dodnes kýve. Říká se, že to je citová deprivace, potřeboval víc lásky, než dostával.. Býval nejmladší a najednou jsme si vzali tři mladší sourozence a oni byl světlí..“

O nepřijímání okolím: „Alenka s Jankem nám kolikrát neřekli, že je někdo obtěžoval ve škole, protože zaprvé věděli, že nejsme tmaví a za druhé jsem jim vždycky říkala, že se s tím musejí naučit žít, že se s tím budou setkávat. Ne že bychom s nimi nesoucítili, když něco bylo a řekli, tak jsme bojovali za ně, ale nešlo pořád bojovat. Janek přišel do L. z hor a chtěl být tak dobrý, že zdravil všechny lidi v L. Jsem šla na procházku s tím a Tak to jste vy, ta rodina! Ten chlapec mě vždycky zdraví, tak zdraví.. Prostě že je strašně hodný, nějaká babička nás potkala. Potom je někde napadali nějakí studenti, házeli po nich sníh a ledové koule. A když měl pak Janek strach chodit do hudebky, zavolali jsme policii. Zadrželi je a přišli s tím, zda chceme podat trestní oznámení, že kluci pomalu pláčou, že si to neuvědomili. A Janek na toho policajta, když se dozvěděl, proč tam je: Je vy jste hodní, oni už nám dají pokoj! Byl strašně překvapený, že mu někdo pomohl. Takže své problémy kolikrát doted' neříkají.

Janek chce být strašně dobrý. Ve škole jede, slušně se chová, všude chodí v saku a kravatě, to další děcka dostat do saka a kravaty včetně manžela, to je umění, ale on by v tom chodil, všude by v tom chodil! Prostě slušně vypadá a navíc je tak tmavý, že si spoustu lidí myslí, že je cizinec. Nevypadá úplně čistě romsky. I v kojeňáku nám říkali, že vypadá spíš na Kubánce. Slyšela jsem, že někteří Romové se za Kubánce vydávají. I vlasy, když mu ostrihali, i sám prohlašoval, mohlo by tam být něco takového, ale někteří Romové jsou skutečně takhle snědí. Alenka je o polovinu světlejší a nemá ani tak tmavé vlasy jak Janek. Tím, že mají brýle, tak na Alence to na první pohled ani tak není vidět, Janek je spíš jako cizinec.

S romštinou nemají skoro nic společného, jenom to, že jsou snědí. A někdo je háže do jednoho pytle s nějakou bandou zlou a oni za to nemůžou. Takže se snaží být strašně dobrý a ti co ho znají, tak ho berou a ted' celá škola pláče, protože byl jediný kluk v třídě a ted' odchází tak měli závěrečný večírek a on tam tahal varhany a kytaru a obrázky jim dával a céděčka rozdával. A říkal: Tam všichni pláčou po mě. Mají ho tam rádi a berou ho. Ale o to víc ho zraní, když mu pak někdo nadává na zastávce nebo v autobuse. Ale o tom vůbec nemluví, když je nějaký problém. Jenom někdy. Ale že se o tom ani moc nebavíme.“

A na jiném místě: „Já v tom žádný rozdíl nevidím (jsou-li děti Romové nebo ne), spíš že mají daleko složitější život (ve vztahu k okolí).

„Co se mi stalo u Janka, a taky jsem to hned nepochopila: Myla jsem mu vlasy a dělala jsem i takové copánky z těch bublin a stály mu vlasy nahoru a postavila jsem ho před zrcadlo a on se strašně smál a najednou se zarazil a strašně začal plakat. Viděl mě a sebe v tom zrcadle a že je škaredý. Nepochopila jsem to hned. A to byl maličký, do kolektivu ještě nechodil, takže mu nikdo nenadával a už to cítil, že je jiný. Alenka když poprvé viděla černošku, a to byla ještě malinká, tak taky nebyla spokojená. Taky se jí nelíbil černochoch – šla jsem jim ukázat, že jsou ještě tmavší. Odtahovali se trošku. I když Janek přišel jednou s tím, proč není černochoch – je tu azylové centrum a potkáváme tu černochochy – že jsou takoví suverenní, mají větší sebevědomí, než on – Rom. To začínal do puberty.

... Ale říkám, nevidím v tom rozdíl, jestli je Rom nebo nerom. Každé z těch dětí má jiný temperament. Že Janek si s Kryštofem a Šimonem – ti zas mají k sobě hodně blízko přes zájmy – nerozumí pro to, že je jiný typ, ne proto, že je Rom. Ale doplňují se, Janek taky dokáže držet partu a tak.

A mezi děckama navzájem se tohle objevuje – když jsou na sebe naštvaní třeba?

Jo, tak to každou chvíli, ale ne že by bylo nějaké Nenávidím tě a tak. Janek ten každou chvíli nadává někomu. Jsme taková spleená váza, která je křehká a je třeba pořád patlat a držet, aby se nerozsykala. A když přišly další děcka, tak se to celé roztrhalo.“

O stresu uvolňovaném doma: „Doma se potom uvolní a veškerý ten stres pustí na nás. Takže my jsme ti nejhorší rodiče, kteří všechno zakazují. Takže najednou úplně změní a musí

dostávat mantinely, protože když je má, tak se zklidní. Doma má takovou rozpínavost, bez nějakého zlého úmyslu. Janek by pořád cestoval, chodil na návštěvy, neříkám, že má v sobě kočovný život, ale má takový temperament. Ale já jsem taky taková, protože jsem ze šesti sourozenců a navštěvujeme se. Janek vidí, že je jiná atmosféra, když je návštěva, povznáší ho to, takže pořád něco někde organizuje, někde by chodil. Ale asi sám bude mít někdy problémy. Jak jsem říkala, najednou byl z nejmladšího prostřední, a ještě k tomu byli (nově přichází do rodiny) světlí, takže se cítil možná ukřivděný, ale nikdo mu to nedával najevo, to byly jeho pocity. Je to takové dítě, které když není doma, tak je daleko větší pohoda, než když doma je. Hodně temperamentní, výbušný, odmalička na sebe vždycky nejvíc upozorňoval. Neuměl si moc hrát, ani jako děčko, což není dobré. Jako tříletý tahal těžká křesla a stavěl nábytek a takhle něco organizoval, ale že by si hrál s panáčky a stavebnicí, to vůbec. Společenské hry mu nic neříkají, sport mu taky nic moc neříká. Na kole se projet, to jo, ale volejbal, fotbal, to on se míče úplně bál, je i takový neohrabaný. Ve dvou a půl letech neuměl pořádně chodit. Šel třeba do kopce přes kamenitou cestu a najednou se zatknul a začal strašně brečet. A jak by padal – měla jsem pocit, jako by měl závratě, strach že se převrátí. Dvakrát měl vyšetřované nohy na neurologii, paní doktorce se jeho nohy nezdály – našlapuje zvláště na špičky, nohy má hubenější... ale nebylo nic zjištěno.

... Janek mi teď nedávno vyčetl, proč jsme si tu Ljubu brali, protože jsem neměla na něco čas a chtěla jsem, aby to pochopil, že nemám čas. On musí pochopit, že ne vždycky na něho budu mít čas.“

Zlomovou událostí bylo setkání s hudbou: „Hudba ho chytila – jako předškoláka jsme ho vzali na koncert italského zpěváka – v obrovském sále zpíval a hrál na kytaru a byl snědý, černé vlasy, teď všichni ho obdivovali – možná to bylo tím podmíněné. A na Janka to tak působilo, stál pod podiem s otevřenou pusou – strašně ho to nadchlo a řekl, že chce být kytaristou a zpěvákem. Už v těch dvouapůl letech si zpíval a kolébal se v postýlce. Teď nezpívá a když jsem ho jednou až skoro donutila, aby zazpíval, tak se rozbrečel. I když hlas má jakž takž. Ale toho zpěváka pořád chtěl poslouchat a k tomu kývání si ho pouštěl. Všude o něm mluvil, byl jím posedlý, už jsme ho v tom omezovali, chtěl se s ním setkat. Chtěl být muzikant, tak jsme ho přihlásili do hudebky.“

... Teď Janek studuje prvním rokem pečovatelský, „ale udělal zkoušky na konzervatoř a po prázdninách půjde na konzervatoř. Hraje na kytaru a na klávesové elektronické nástroje. Hlavně na tu kytaru se dostal na konzervatoř. Takže.. takový podnikavý člověk je.“

Ve škole pěstouni a Janek narazili na problémy s matematikou. V souvislosti s roztržitostí, zapomínáním atd. pěstounka přemýšlí, odkud se berou věci, jež jí u Janka trápí, a co jí vlastně trápí: „A šel do školy – můj třetí prvňáček a myslela jsem si, že nebude mít problém – některé věci se naučil dřív než Kryštof. Třeba básničku se naučil, aniž jsem to věděla. Nebo jsem žasla, že umí číst – nikdy jsem ho to neučila, prostě se koukal děckám přes rameno a naučil se číst. Jenže ouvej, diskalkulík. Takže narazil hned v první třídě a kdyby neměl potvrzenou diskalkulii, neudělal by ani základku. Jednu dobu měl matiku i rád, pak se změnil učitel a vyšel se čtyřkama z matiky. Ta diskalkulie nebo takové logické myšlení se v něčem projevuje i v dospělosti – je hodně roztržitý, věčně ztrácí věci, zapomíná ještě ta hyperaktivita a tak.. Já nevím, jestli to můžu přičíst tomu, že je Rom. Ale myslím, že mám podobné vlastnosti taky. Že hodně pochyť mé zlozvyky spíš po mně. My jsme vyrostli v horách... takže tam se huláká a já tady taky věčně ječím a mám to za něco normálního skoro – neřekla bych že to je tím, že je Rom, když si zařve prostě. V tomhlectom rozdíl v rodině nevidím. Spíš mě zneklidňuje ten jeho neklid. Že ho pořád něco žene.

... Když začal chodit do školy, začal si strašně kousat nehty. A dělá to dosud – takový nejistý. Mám teď velký otazník nad tou konzervatoří, jestli tam vůbec vydrží. Na učňáku se vůbec neučí a jede na průměr. Měl strašně moc té hudebky, ještě přípravu na konzervatoř a to mu zabíralo veškerý čas, už jsem na něj netlačila. A teď to bude střední škola + hraní a dojíždění.

Na jednu stranu mu to třeba pomůže, že už na to kývání nebude mít čas a na druhou – on si tak hodně věci bere na sebe, že ho musím někdy krotit. – kromě hudebky ještě chtěl učit děti v kroužku a hrát se skupinou, prostě neuměl říct ne a pak to nezvládal a doma byl ještě podrážděnější.“

O původní rodině: „Matka se ho hned po porodu zřekla, byl právně volný hned.

A ještě jsme ani neměli jedno příjmení a Janek se už představoval našim příjmením.

O Janka se začali příbuzní zajímat, když byl větší. Začli se ptát, ale my jsme o tom vůbec nevěděli – náhodou jsme přišli do K. na sociálku a ta říkala – dneska jsem byla u soudu, rodiče se hlásí k Jankovi. Měl otce zavřeného, ale zase jsem slyšela, že to nebyl jeho otec, že to byl chlap, se kterým měla první dítě, a mezitím se dala s jiným dohromady.. Nevím, jak to bylo. A pak o Janka usilovali. Ale to se k nám vůbec nedoneslo, ani k Jankovi. Vím, že má starší sestru a nějaké mladší sourozence a je z Ostravy.“

O vrstevnických vztazích: „Janek, ten má zase strašně rád děti. Malé děcka ho hodně berou, strašně to s nimi umí a chytá je a dělá blbinky před nima. Mají kamarády mezi těmi mladšími. A Janek holky.. No tomu se líbily už ve školce holky. Měl erotické sny, které vykládal tam nějaké, ale teď moc nepovídá. Určitě se mu nějaké líbí. Jo jo, jak byl v pubertě, tak to strašně dával těm holkám najevo, že to bylo až nepříjemné těm holkám. Říkali jsme mu, že to se takhle nedělá, aby jí před celým kolektivem skládal nějaké poklony☺. Ted' si spíš kluci povídají spolu, ale určitě se mu nějaké líbí, protože teď chce být pořád ve škole a tak. Je v babském kolektivu a to je pro něho lepší – s kluky, svými vrstevníky, si nerozumí. Spíš s těmi staršími, co už ho znají.. Ale taky, kdyby byl s klukama, nějaké kamarády by si tam našel. Ale nesměli by mu ubližovat, to se pak stáhne. Ale myslím, že taky by se uměl bránit, kdyby mu někdo nadával.“

A to, o čem se mluví v souvislosti s pubertou romských dětí – že odvrhnou všechno, co představovali jejich pěstounští rodiče, to u vás bylo v klidu?

„Slovně jo. To manžel nedovedl pochopit, protože je ze dvou dětí a emoce doma nedávali tolik najevo, takže z toho je často nešťastný, nebo spíš žasne, co si to dovoluje ten Janek. U něj je to takové nejhluchnější. Ale s Kryštofem to taky tak tříská. Ale já jsem byla taky tak sprostá! Pamatuju si, že jsem zavrhlá rodinu. Takže bych to vůbec nepřičítala tomu, že je snědý. Jen to má prostě horší, tak to ventiluje na nás. Někdy to strašně bolí. Ale na druhou stranu ho chápu. Řekla jsem, že kdyby děčko bylo hubaté jak já, že ho zabiju. Ale někdy to bolí, to se nedám, musím ty mantinely. Když byl malý, tak stačilo: A tady nesmíš. A on najednou zkrotl, jak beránek. A když mu nepovolíme v tom jeho, tak se bouří, pění, zuří, ale za chvíli mu to dojde a on se omluví, přijde.

Mám pocit, že co se týče puberty, je všechno v mezích: někdy řve tak, že ho vyhodíme na ulici A já jdu pryč! A tak a do deseti minut, půl hodiny přijde a omluví se. Prostě dává ty emoce strašně najevo, ale zase se zklidní.“

O vztahu k věcem: „Kdežto Šimon to (emoce) vůbec nedává najevo. Jsou stejně staří – půl roku rozdíl. Ale beru Šimona, jako by bylo starší než Janek. Protože byl nejstarší, je v něčem takový svědomitější – ne ve všem, že by byl tak dobrý. Vím, že se na něj můžu spolehnout – že zamkne ty dveře, pohlídá Ljubu líp než ten Janek. A Janek to možná bere jako křivdu. Ale on si tohle pohlídá, kdežto Janek má problémy se sebou. Kdybych ho měla pár hodin nechat tady v bytě samotného – vydrží tady klidně, ale bude šmejdít všude možně – od komory po céděčka. Všechno by rozdával. 9 000 a 900 000 pro něho ve školním věku bylo stejné číslo.

Jankovi jsme zase nechali nahrát nějaké písničky na céděčko, tak jich udělal včera dvacet a všechny nesl do školy. Tak jsem říkala – a nás se ani nezeptá? Vždyť my jsme to platili. A kdo by to chtěl? Ale tak třeba máš babičky, tak bys jim mohl dát.. Anebo sobě si nech jedno..

Takže by všechno rozdal, nemyslí na sebe. A hodnoty.. Ničí věci. Prostě tu kytaru, nezachází s ní tak, jak má. I když teď je třeba za 2000, ale až bude mít za 30 000, bojím se, že ji někde ztratí, nebo ji otluče.. Ne úmyslně. Ale to přisuzuji jeho povaze, ne že je Rom. Uklidit si uměl

nejlépe ze všech kluků a nejkrásněji píše, z celé rodiny, ze všech holek, píše jak holka. Uživil by se přes grafiku. Umí napodobovat podpisy. To uměl už na základce – a nezneužíval toho. “ Jak zacházet s mindráky? „Taky ho strašně fascinovalo v první třídě ta učitelka, která měla moc nad těmi dětmi. A on si vzal sukni a boty na podpatcích – ale chtěl napodobovat učitelku, takže kdyby to byl chlap, tak by napodoboval chlapa, a chtěl po mně hrneček jako kafe a opravoval sešity ☺ A tou červenou, strašně ho fascinovalo tam škrtat a Napiš znovu! A chtěl být doktorem nebo policajtem – prostě vedoucím, tím, co je nad něčím. Když se přes prázdniny děti nudily a řekla jsem jim, ať si zahrají na školu, to nás jako děti moc bavilo, oni narazily: nemohly si hrát na školu, protože každý chtěl dělat ředitele. Nikdo nechtěl dělat učitele, natož žáka. To dělá i Jakub – mít tu moc, vidí se v tom, na tom si trochu léčí ty mindráčky.

... A Janek má taky pocit, že ho lidi berou víc, když si oblékne sako a kravatu, než když je jenom tak..

... Rád vystupuje, tím na sebe upozorní. Myslím, že by ho ta hudba mohla i živit – učit třeba v hudebce, bude-li ho to bavit. Protože tu trpělivost.. když chce, má. “

Řešil se konflikt ohledně sboru, kam rodina chodí: „To spíš jenom u Janka – že chce chodit do jiného sboru, do menšího, kde to víc prožívají, víc dávají najevo emoce, takové ty charismatické sbory. Podle mě je to spíš něco pro oči – oni to prožívají jinak. Nezakazovala jsem mu tam chodit, ale když se pak dívá spatra na to, kde my chodíme, a byl na nás sprostý, řekla jsem mu: Tak to ne. Můžeš chodit, ale musíš to a to. Taky splnit nějaké požadavky. On chtěl vybočovat, že je jiný. ..Jezdí do Maďarska na velká shromáždění, 5000 lidí, a emoce, ani nevím, zda to je státem uznávané, nebo jestli to je pod sekty, to ho fascinuje, víc než náš kostel, kde se sedí. Ale zase ho tam znají a když zahraje, tak ho chválí.“

O nárocích na něj: „Hlavně Janek na mě byl sprostý – na něj platil spíš manžel. Přišel a neuměl to, poslala jsem ho to si zopakovat a Co zas máš. Pak šel se známkami trochu dolů, ale to už bychom to vůbec nepodchytili, jestli se učí nebo ne. To je čistě na nich. Ani mě mamka nikdy nekontrolovala, zda se učím. Nás bylo šest děcek a hospodářství a taky jsem se učila špatně až v pubertě jsem pochopila, že se učím pro sebe. Takže jsem to čekala i od těch děcek. Ale kdybychom jim nepomáhali vůbec, polovina z nich by skončila ve zvláštní škole.“

Co doma vyhovuje, dělá dobře? „Vyhovuje ta pohoda. Zlá nálada se strašně přenáší. Janek to špatně snáší – když já mám zlou náladu, on to chytne a je ještě nepříjemnější. Když ví, že je zlý a já to vezmu v pohodě, zklidní se, než když já jsem nervózní. Nepohoda je tu nakažlivá – při spěchu a stresu. A zase když je pohoda a jeden je třeba v nepohodě, tak se to nějak vstřebá spíš. Mám to tak, že všechno dostávám ze sebe – co si pomyslím, to v tu ránu jede. Ale pak je klid.

Nebo to cestování, teď už mají každý jiné zájmy. A na horách se jim strašně líbilo, když chodí návštěvy.

Ale myslím, že tak něco z toho přebírají, co my máme. A ta rodinná pohoda. A pak kamarádi, kluky sport, Janka ta hudba, strašně rád chodí na koncerty. “

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mám v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) s mým životem?

Po přijetí spousta práce – zdravotní problémy.

Štve mě, že se dodnes kýve

naše rodina je křehká spleená váza, je třeba pořád patlat a držet, aby se nerozsypala.

doma na nás pouští stres nashromážděný venku – doma je větší pohoda, když je Janek pryč – výbuchy

zneklidňuje mě jeho neklid – že ho pořád něco žene

Pro manžela je těžké pochopit – je z toho nešťastný, žasne, co si Janek dovolí k pěstounům
To, že Janek na nás ventiluje svoje stresy, někdy strašně bolí.
nemůžu Janka nechat v bytě samotného – proleze, prošmejdí všechno.
Ničí věci, nedává na ně pozor.
Na pěstounku sprostý, když po něm něco chce.
Děti něco přebírají z toho, co my máme (hodnoty, způsob života)

Co dělám já s tím, že mám právě takové dítě?

vysvětlení některých obtížných projevů hledám v Jankově pobytu v ústavu, v jeho osobní povaze, v tom, že přebírá mé zlozvyky
ohledně obtěžování ve škole – musíte se s tím vyrovnat, budete se s tím potkávat. Soucítili jsme a bojovali, ale nešlo to vždy.
málo se bavíme o problémech s okolím kvůli tmavé kůži
jako malému jsem jim šla ukázat, že jsou ještě tmavší lidé - černoši
patlám a držím naši splepenou vázu – rodinu
doma musím Jankovi nastavovat mantinely – díky nim se rychle zklidní
snažím se, aby pochopil, že na něho nebudu vždy mít čas.
podporujeme Janka v hudbě – i úlevy doma, když toho má hodně mimo domov, nahrát CD.
netlačím na něj, aby se učil, i když známky šly trochu dolů. Trochu ho brzdím, aby si toho nebral tolik, je pak ve stresu a doma podrážděný.
Chápu Jankovo bouření – i moje dospívání bylo divoké
Nenechávám Janka samotného doma
Nezakazuju Jankovi chodit do jiného, charismatičtějšího sboru. Ale když se dívá spatra na náš sbor, dávám mu jasné požadavky – můžeš chodit, ale musíš splnit to a to.

Co dělá skutečnost, že je přijatý, Rom a má nějakou historii, s Jankem? A co se svou identitou dělá on?

kývání, hyperaktivita, palec do pusy – ta dušička je v něm úplně malá.
citová deprivace dávaná do souvislosti s životem už v pěstounské rodině – vystrčení z pozice nejmladšího příchozem (navíc světlých) sourozenců
Obtěžování ve škole, na ulici, útoky vedoucí až k strachu chodit ven
překvapení, když se ho zastane policie
často se nesvěří s obtěžováním, protože ví, že pěstouni jsou světlí, zastanou se ho, ale vedou ho k tomu, že s útoky se musí naučit žít
romství dětem přináší složitější život ve vztahu k okolí, jinak pro pěstounku rozdíl Rom-nerom nehrají roli
zraňuje ho, když ho někdo hází do jednoho pytle s nějakou bandou zlou
snaha být přijímaný – být hodný, zdravit, hezky se oblékat (sako, kravata)
bolestná zkušenost, když jako maličký vidí v zrcadle, že je jiný než pěstounka: jsem škaredý
na začátku puberty – proč nejsem černoš, ti jsou sebevědomější
jako dítě si neuměl moc hrát, organizoval nábytek, se stavebníci, autíčky ne
ve 2,5 letech neuměl pořádně chodit – jako by závratě, neohrabanost
fascinace snědým, všemi obdivovaným zpěvákem, identifikace s ním a zaujetí pro hudbu
neklid, roztržitost, hyperaktivita, výbušnost, temperamentnost, upozorňování na sebe, nedbání o věci – většinu pěstounka přisuzuje osobnostním dispozicím, něco „přebírání jejich zlozvyků“, snad jen neklid ji opravdu zneklidňuje
nejistota projevující se třeba kousáním nehtů, ty si kouše od té doby, co chodí do školy
používá příjmení pěstounů ještě dřív, než se tak skutečně jmenuje
biologická rodina se o Janka začla zajímat, pokusy o kontakt ale skončily na úřadě, až k rodině a Jankovi nedošly.

pěstounce zřejmě dělá starost, že Janek si rozumí spíš s mladšími než s vrstevníky slovně hodně v opozici proti pěstounům – pěstounka tomu rozumí jako ventilaci s nimi přímo nesouvisejících stresů

Janek má problémy se sebou – šmejdění, všechno by rozdával hrát si na učitele, ředitele – někoho, kdo má moc

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými, co dělá s druhými sám fakt, že máme takové dítě, a co dělají s dítětem druzí?

pocit ukřivdění kvůli nově příchozím světlým sourozencům
obtěžování, útoky, zraňuje, že ho někdo obviňuje z něčeho, co neudělal
snaha být hodný, přijímaný
oblíbený na učňáku, v babském kolektivu
miluje návštěvy, pořád by něco organizoval
ukřivdění, že kvůli Ljubě na něj pěstounka neměla čas
vzor v italském zpěvákovi
ve vztahu k vrstevníkům si zřejmě není úplně jistý
možná bere jako křivdu, že stejně starého Šimona bere pěstounka jako dospělejšího
rozdávat se pro druhé – ceděčka, energie
rád vystupuje – upozorňuje na sebe, dělá mu dobře obdiv

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje? A kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít?

pěstouni – některé své jednání pěstounka vnímá jako chybné nebo pro Janka zraňující.
Janek – on se rozhoduje pro hudbu, on vybuchuje, ale pěstouni nad ním bdí – dávají mantinely, pomáhají rozhodovat, co zvládne
do budoucna – zřejmě pořád vzorec odpovědnost nese Janek, pěstouni ale jsou k dispozici a zasahují, když třeba. Otazník nad konzervatoří, příprava do školy je už v režii Janka, zda zátěž vydrží

Čeho chceme dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Celým vyprávěním se prolíná hledání odpovědi na domnělou mou otázku: hraje pro vás doma roli romství vašich dětí. Pěstounka odpovídá, že ne, jen že mají složitější život.

Klíčové události: setkání s italským muzikantem a začátek věnování se hudbě

Hodnoty a přesvědčení – s rasistickými útoky je do určité míry třeba se naučit žít, nejde pořád bojovat.

Nevidím rozdíl mezi svými romskými a neromskými dětmi daný romštinou, jen mají mnohem složitější život

temperamentové vlastnosti jsou u každého dítěte jiné – s romštinou to nemá nic společného
Jankovy domácí výbuchy a útoky proti pěstounům ve skutečnosti nejsou namířené proti nim,

Janek potřebuje odreagovat stres z venku

hodně z Jankova problémového chování znám i od sebe

chceš-li hodnotit náš sbor, musíš to a to

Potíž – Jankův neklid, vzorec podle kterého Janek stres nasbíraný venku ventiluje doma, čímž může zraňovat, zatímco venku se snaží být hodný.

Vyprávění o trochu zamindrákovaném klukovi, který si stesy spíš schovává dovnitř a pouští je v bezpečném prostředí. Který se věnuje hudbě a část jeho motivace určitě spočívá v léčení mindráků, ve snaze být přijímaný, a který je úspěšný.

Jirka

Odebraný brzy po narození, kolem 2-3 let do vesničky, od 5 let v péči pěstounky, dnes asi 36 let

Jirka se narodil 14leté matce. Její rodina by si ho bývala ponechala, Jirka ale měl celiakii, a rodinné prostředí nezaručovalo, že by se o něj správně postarali, tak byl odebrán. Dostal se do vesničky, do péče matky pěstounky, jež podle slov pěstounky děti zanedbávala. Jirkovi nedodržovala bezlepkovou dietu, a tak „Trpěl úpornými průjmy a tím se jí strašně zprotivil a toho nesnášela úplně nejvíc. ... S těmi dětmi vlastně nežila – pohybovali se jinak: třeba jim nachystala na stůl a odešla. Doktor, když tam přijel vždycky ve středu ode dvou do šesti, Jirka celou dobu seděl u něj v koutku. Ani nemohl být doma – pořád ho vyhazovala ven. Když jsem je přebírala, Jirka už měl jít do nějakého ústavu pro děčka psychicky postižená, měl vyřízené papíry.

Když jsem si ho vzala, nechtěl chodit sám ven – jak předtím musel být pořád venku, teď chodil jenom, když jsme šli na výlet a tak. Byl hodně přemýšlivý. Moji přátelé o něm říkali, že je mystik, měl až podivné představy a obrazy ☺. Odmalička se choval trochu jinak – jak chodil, jak zacházel s věcmi – odmalička mu všichni říkali, že je aristokrat. Byl fakt hrozně zvláštní. Hodně o sebe dbal. Pochopila jsem to tak, že do té doby měl jenom hadry, takže mu záleží, že je hezky oblečený. Brala jsem to prostě, že to k němu patří. Úplně odmalička, od té doby, co začal chodit do školy, začal mít problémy s krádežemi – ale s takovými – třeba ukradl ve škole štos fotek Brežněva. Úplně nelogické krádeže. Doma třeba sebral obrázek ze stěny, když chtěl udělat radost paní učitelce. Jinak nekradl doma, ale všude jinde. Nevím, jestli to nazvat krádežemi. Prostě si bral věci – když někde uviděl tužky, vzal si je.

Na návštěvách jsme museli dávat pozor, aby něco neztopil..

Ale poměrně brzo se začly ztrácet i peníze a celoživotně s ním byl velký problém s krádežemi. Měli jsme pak ještě jednu holčičku, která měla také problémy s krádežemi. Tím, že bylo těžké rozpoznat, který z nich to udělal, přispělo to k tomu, že kradli ještě víc. Házeli to jeden na druhého, nedalo se to dokázat. A já jsem se bála trestat nespravedlivě. Když se to nedalo zjistit, radši jsem to nevyřešila.

Vlastně se všechno vysvětlilo, když se už v pubertě ukázalo, že je homosexuálně orientovaný. Že to zvláštní vystupování a všechno zřejmě souviselo s tím. Přestože jsme vždycky museli žít poměrně skromně – kdysi ty prostředky pro děti byly naprosto minimální – Jirka měl sklon k okázalosti. V oblékání i v jiných věcech. Natolik je chtěl, že je prostě ukradl.

Když měl osmnáct, přihlásila se mu vlastní rodina. Zprávy o ní máme jen zprostředkované od Jirky, a trochu od jeho dvou sourozenců, jež sem jednou přivezl: že u nich nikdo nepracuje, že je to rodina, která ani nemá elektřinu, vodu, protože nic neplatí.. Snad je vystěhovali a teď ani Jirka neví, kde jsou. Jenom žili z dávek, o nic se nestarali.

Jeho rodina žila v Praze. To ho strašně lákalo. V těch osmnácti odjel. Začal jezdit domů s obrovskými penězi. Ve značkovém oblečený. Vždycky to nějak vysvětlil – uměl dobře ve všem bruslit, vymýšlet si příběhy.

Pak už jsme věděli, že se zřejmě živí prostitucí. Potom začli něco i natáčct – nikdy jsem se nedověděla úplně přesně, jak to bylo – prostě skončilo to tím, že byl odsouzený. To bydlel v Praze a sem jezdil. Napřed pracoval v kuchyni v té budově, co byly ty tanky – Rádio Svobodná Evropa, i jsme tam za ním byli. Tam vydržel asi dva roky, ale pak jak měl velké peníze, ho už práce zdržovala.

Měl spoustu všelijakých přátel, ale když se dostal do vězení, zůstal sám. A jediný kontakt, který mu zůstal, kdo za ním jezdil, posílal mu věci, jsme byli my. Tehdy to bylo na krátko, asi na rok a půl. Když vyšel, že začne znovu, tady. Ale našel si byt v O., naše město mu bylo moc malé. A skončilo to stejně.

Dá se říct, že celý dospělý život je vždycky ve vězení – na svobodě. Napřed to bylo krátkou dobu ve vězení, delší na svobodě, ale ty intervaly se zkracují. Nikdy nám neřekne pravdu a my to ani nezjišťujeme, ač by to asi pro manžela nebyl problém. Ale když nám to nechce říct, pořád nám chce předstírat, že to bylo nedopatření, nezjišťujeme to za jeho zády. Řekneme mu jen – tohle ti nemůžeme věřit, za to bys nedostal – poslední trest má asi třináct roků. Nějakou dobu jel i v drogách.

Pořád je náš syn, pořád s ním udržujeme kontakt, píšeme mu. Jen s tím, že jsme přestali posílat balíky – vyžadoval takové balíky že jsme říkali, že si to nemůžeme dovolit my. ... A pořád to dovede si tak vymýšlet – kdyby někdo četl jeho dopisy, řekne si, to je tak úžasný člověk. Opravdu, když je v tom vězení, tak nad sebou přemýšlí a tak všechno ví a tak moralizuje.. A jenom vyjde a všechno je pryč. ...

Takže to je naše jediné dítě, které se ubírá po téhle cestě. Jinak se všichni chytili, i když si třeba prošli obdobím, kdy byli nezaměstnaní a museli to pak splácet. A žijou spořádaně. A myslím, že to je opravdu v tom, že mu odmalička nestačilo mít jako ostatní. Že i když jsme byli chudí, hrál si na velkého pána. Xkrát jsem s ním o tom mluvila, že vlastně na to dojíždí. Ale on to přizná, že by neuměl žít jako normální člověk, aby chodil denně do práce. Že už neumí žít z výplaty. Byl zvyklý mít desetitisíce, pak i statisíce.“

Jak se rodina vyrovnávala s Jirkovou kariérou? Pěstounka jeho příběh vypráví klidně. „Trvalo mi to dlouho. Než jsem se smířila s tím, že musím respektovat, že se Jirka rozhodl pro tenhle způsob života. Pořád jsem měla pocit, když vyšel na svobodu, že ho musím jakoby stáhnout zpátky. Nějak ho zachránit. A myslela jsem, že to jde.

Ale opravdu nejvíc, co jsem se naučila za život s těmahle dětma – respektovat jejich rozhodnutí. Jakmile jsou dospělí – i svým biologickým i přijatým – sednu si s nimi, vysvětlím jim to, i do budoucna, co to může přinést, ale nechávám jim svobodu rozhodnout se i špatně. Ale zůstanu při nich stát. I když si vyberou partnera, který se mi nelíbí. Všechno jim to řeknu, ale přijmu je i s tím partnerem. Můžou i s ním, který se mi nelíbí, který vím, že jim život spíš ničí.

Bylo to pro mě strašně těžký. S Jirkou asi nejtěžší, protože já to vidím, že si ničí život. Je to mladý člověk, má třicet čtyři let a dá se říct, že dneska už skoro polovinu života strávil ve vězení.“

Jak na Jirkovo uvěznění reagovaly ostatní děti? „Vždycky jsme o všem mluvili. Ať se komukoliv přihodilo cokoli, sešli jsme se, každý mohl mít dotazy, každý mohl říct svůj názor. Samozřejmě byly i odsuzující výroky, ale řekla bych jen na takovém počátku, než se do té věci nahlédlo. Vždycky jsem se snažila hlavně vysvětlit.

A děcka vedu k tomu, aby respektovaly, že každý má právo mít chyby. Někdo větší někdo menší. Někdo obtížnější, někdo míň obtížný.

...

Musela jsem se ještě osvobodit od jedné věci – od toho, co tomu řeknou druzí. Mám rodinu takovou – tam nikdo není problémový, nikdy nikdo ve vězení nebyl. Všichni slušní a pracovití. A třeba pro moji maminku je to problém – respektovat špatná rozhodnutí mých dětí. Ale zase respektuje mě a když jí to vysvětlím, přijme to proto, že jsem to řekla já a věří mi. Ale sama by to nikdy nepřijala. A je schopná i s těma děckama, kteří mi něco špatného provedly, když jí to vysvětlím, že to není jen proto, že by chtěli být zlí – že v tom je celá jejich historie, je potom schopná dál být jejich babičkou a láskyplně se k nim chovat.

Ale je to těžký. I tady jsme se celý život potýkali s tím, že spíš vás lidi rychle odsoudí, než by si někdo řekl – vy to máte těžký. Spíš řeknou: Jste špatní rodiče, špatně jste je vychovali. A nemyslím jen lidi z okolí – i třeba sociální pracovníce. Myslím si, že v tomhle se situace trochu lepší. Dřív pro sociální pracovníce – jakmile byl nějaký problém, tak my jsme byli problém, ne ty děti. Místo aby nás podržely, když to třeba bylo potřeba, jsme spíš my byli dozorováni a hlídáni.

Myslím si, že je potřeba, aby vešlo ve známost ve společnosti, že se tyhle děti nemůžou srovnávat s vlastními dětmi. Že i ve škole potřebují jinou toleranci, jiný přístup. Že když jim někdo jejich start hodně poškodil, může se to projevit. Nemusí, ale ten, u koho se to projeví, by měl mít možnost být integrován. A jestli je společnost bude od začátku vystrkovat, že jsou problémoví, dostanou ten punc a zůstanou problémoví na celý život.“

Jirkova vztahu k vlastním romství se dotkneme stručně: „Řekla bych, že mu to nikdy nevadilo. Jednak má takové vznešené příjmení, jednak je velice hezký.“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mám v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) s mým životem?

Problémy s krádežemi.

Dohánět s dětmi rané zanedbání – co je nádraží, kdo je babička..

Dohánět deficity v potřebě kontaktu – být úzce s pěstounkou, být doma.

Mít syna ve vězení – pocit, že ho musím zachraňovat. Smířit se s tím, že vidím, že si ničí život.

Naučila jsem se respektovat rozhodnutí svých dětí. I špatná.

Musela jsem se osvobodit od toho, co říkají druzí.

Musela jsem vysvětlovat mamince špatná rozhodnutí svých dětí. Protože sama by je nikdy nepřijala, když mi třeba ublížili. Ale respektuje mě, a tak je schopná je přijmout.

Potýkat se s odsouzením od lidí (jste špatní rodiče, špatně jste je vychovali), spíš než aby řekli – máte to těžký.

I s odsouzením ze strany sociálních pracovníků – být dozorováni a hlídáni

Co dělám já s tím, že mám právě takové dítě?

To, co na sebe přitahuje mou pozornost (Jirkova výrazná potřeba se hezky oblékat), beru jako že to k němu patří. Dám si to do souvislosti s jeho historií (doposud měl jen hadry).

Když se nedalo zjistit, kdo něco ukradl, radši jsem netrestala, než abych riskovala, že buu trestat nespravedlivě.

Přijímat Jirku, i když odjel za rodinou do Prahy, i když jsme věděli, že se živí prostitucí.

Navštěvovat ho, psát mu do vězení.

Určit svoje hranice – takové balíky si nemůžeme dovolit ti posílat.

Nezjišťovat za jeho zády, čím se provinil, když nám chce pořád předstírat, že to bylo nedopatření. Ale říct – to ti nemůžeme věřit, za to bys nedostal 13 let.

Hledat vysvětlení, na čem Jirka dojíždí: Že mu nikdy nestačilo mít jako ostatní.

Smířit se s tím, že musím respektovat, že si Jirka vybral zrovna takovou cestu.

Sednout si s dětmi, probrat s nimi, jak vidím důsledky jejich rozhodnutí, ale rozhodnutí nechat na nich a přijmout je i s ním.

Ať se komukoli z dětí přihodilo cokoli, vždycky o všem mluvit. Každý se může ptát. A já se snažím hlavně vysvětlit.

Vést děti k tomu, že každý může mít chyby – někdo obtížnější, někdo míň obtížný.

Šířit přesvědčení, že je třeba, aby přijaté děti byly integrovány jako s určitým handicapem, aby nebyly vystrkovány jako problémové, to pak může zůstat na celý život.

Co dělá skutečnost, že je přijatý, Rom a má nějakou historii, s Jirkou? A co se svou identitou dělá Jirka?

Romství mu nikdy nevadilo – vznešené příjmení a hezký zevnějšek – z romství spíš zisky než ztráty.

Zanedbání, odstrkování už ve vesničce, tak tak že se neocitl v ÚSP.

Starost o zevnějšek – poté, kdy měl jenom hadry?

Impulsivní krádeže – ale mají souvislost s Jirkovou historií deprivace?

Přijetí homosexuální orientace, živení se prostitutací, natáčením.

Odjel za vlastní rodinou, když se mu v 18 přihlásili – ale spíš že lákala Praha? Snad je i živil, sourozence přivedl na návštěvu do pěstounské rodiny, pak se mu rodina ztratila, když je vystěhovali.

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými a co s ním dělají oni?

Na začátku zanedbávání, přehlížení, odstrkování – retardovaný, hrozí přemístění do ÚSP.

Přátelé z druhého života v Praze opouštějí, zůstal sám.

Odsouzení ze strany okolí pěstounů, matky pěstounky, sourozenců – ale vysvětleno, pochopeno, přijato.

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje? A kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít?

Za špatný start nesou odpovědnost jiní – vesnička (protože zavírala oči před zanedbáváním Jirky a sourozenců) a zvláštní první pěstounka, také ti, kdo rozhodli o Jirkově odebrání z vlastní rodiny.

Pak Jirka – pro sklon k okázalosti, podpořený dispozicí k impulzivním krádežím, se vrací do vězení. Proto, že už by neuměl žít z výplaty.

Čeho chceme dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Prostě odpovídám na otázku – vyprávím příběh už dobře ustálený, s jasnou potíží, jasně rozdělenou odpovědností, jasně vyjádřenými hodnotami. Chci něco sdělit – aby to vešlo ve známost ve společnosti, a sice, že přijaté děti jsou handicapované, a je nebezpečné je neintegrovat.

Klíčové události: zanedbávání v raném dětství, odchod do Prahy, uvěznění.

Hodnoty a přesvědčení – To, co na sebe přitahuje mou pozornost (Jirkova výrazná potřeba se hezky oblékat), beru jako že to k němu patří.

Dát si to, co mě bolí, do souvislostí s jeho historií.

Tak i vysvětlovat obtížně přijatelné věci svým blízkým – matce a ostatním dětem, tak aby je mohly přijmout.

Netrestat nespravedlivě.

Dát svobodu sám se rozhodovat.

Respektovat rozhodnutí – nezjišťovat za jeho zády.

Neodvrhnout.

Mít své hranice.

Každý má právo na chyby.

Osvobodit se od toho, co řeknou druzí.

Přijaté děti potřebují jinou toleranci, jiný přístup, potřebují integrovat.

Potíž – Jirkova potřeba mít víc, okázalosti, hrát si na velkého pána, něco tolik chtít, že to klidně ukradnu. Neschopnost žít z výplaty a malé zábrany dělat něco antisociálního. To je Jirkova potíž. Na druhé rovině je pěstounčinou potíží vyrovnat se s takovou cestou svého syna.

Jirkův příběh začíná hrubým zanedbáváním u první pěstounky ve vesničce. Zápletka se potom odvíjí od událostí, jež jako by předznamenávaly budoucí směřování: zvláštností v dětství, dětských nelogických krádeží, potřebě mít krásné věci. Pak je velké lákadlo – Praha a způsob života směřující k uvěznění. A pak střídání vězení a pobytů na svobodě, kdy se vše vrací do stejných kolejí, recidivy čím dál častější. Pěstounka vnímá tuto dráhu jako dlouhodobou – nemluví o nadějích, že by se Jirka mohl obrátit.

Druhá rovina – od pokusů zachraňovat, konfliktů vnějších i vnitřních s okolím, k respektování jakékoliv cesty dětí.

Jitka

Do 5 v rodině, odebraná, k pěstounům v 9 letech. Dnes asi 25 let.

Jitka je starší sestra Simony, doma ani v ústavu se však nesetkaly, vyrůstaly spolu až u pěstounů. Pěstounka vypráví, že Jitka „*musela mít nějaké negativní vzpomínky z dětství*“, konkrétně ale neví. Dává to do souvislosti s pro Jitku charakteristickým rysem – uzavřeností. Jitka se dodnes nerada otvírá, a vždycky „*byl problém něco z ní dostat*“. O kontakt s vlastní matkou nikdy příliš nestála: „*dokud byla u nás, vždycky nám říkala – chtěla bych ji vidět, ale tak na druhé straně chodníku. Nechtěla bych s ní mluvit.*“ S matkou ji nakonec znovu seznámila Simona: „*Jitka nechtěla vůbec hledat, tu donutila až Simona. Ta v 16 když měla narozeniny, to bydlela ještě u nás, Jitka už bydlela v Ch. Pozvala Jitku a přemluvila ji, aby šla na návštěvu k té rodině. To u nich byla Jitka poprvé. Ale nebyla nadšená, žádné velké vztahy nenavázala. Matce řekla, že pro ni není máma, jen že ji porodila. ... měly pak třeba telefonický kontakt se sestrou. Ale když se s ní bavíme, říká, že se spíš vždycky nějak rozhádají pohádají a že když nemusí, nevolá tam. Nestojí o ten vztah. Ty sestry s mámou totiž žijí jiný život. Sestry Sylva i Monika i ta mamka dělaly prostitutky a Jitka s tím nesouhlasí, tudíž si nerozumí, protože ji na to lákaly taky.*“

V této souvislosti pěstouni zmiňují i Jitčin rezervovaný vztah k Romům, odlišný od Simonina: „*Neměla ani touhu nějak kamarádit s Romy. Když už byla třeba v O., říkala, ano mám nějaké kamarády Romy, ale slušné.*“

Pěstouni vyprávějí, že po příchodu k nim si Jitka, ač jinak „*zapadla rychle*“, „*vytvořila averzi na Vaška – chodili spolu do třídy a tím, že byl Vašek ve všem premiant, Jitka zuřila že on už je venku a ona ještě nemůže. Když jsme ju pouštěly ven, jak to je v knížkách – nejdřív odpočinout a potom úkoly, tak to nešlo, protože se nevrátila, nebo už byla unavená a usínala u toho. Takže jediné odpočinout chvíli doma, potom úkoly a pak ven. Jenže Vašek měl všechno raz dva a jí se nechtělo, dělala si tam něco jiného, úkoly furt nebyly.*“ „*No jo, Vašíček mazánek, už může a já nemůžu!*“ Konflikt pěstouni vysvětlují Jitčinou leností a záviděním, mluví o Jitčině pocitu nespravedlnosti: *vy jste zlí a nemáte mě rádi jako Vaška.*

Jako na klíčovou událost vzpomínají pěstouni na společnou dovolenou, výjimečnou Jitčinou otevřeností. „*Byla s námi jednou v zahraničí, dlouho jsme jeli autem a vykládali – a byli jsme překvapení, že teprve až tam se rozvykládala a uvolnila a úplně taková byla bezprostřední. To jí mohlo být 16, 17. Měli jsme s sebou jenom ji jako holku, takže byla při mně a mohly jsme si vykládat tak samostatně, že měla pocit, že jsem tam jenom pro ni. Taky jsem se snažila ji rozpovídat ☺. Pak byl celkem pěkný rok – i si dost se mnou o klukách povykládala, kdo se jí momentálně líbí a přišla si o nějakou tu radu. To byl fakt tak rok, co jsme si celkem otevřeně – na ni -vykládaly. Když pak měla 17 a tři čtvrtě, seznámila se s Martinem a byl konec.*“

Skoro do 18 s Jitkou podle vyprávění nebyly žádné problémy, přejímala hodnoty pěstounů, ale jednou se během jejich nepřítomnosti zamilovala. Změnili se ti, jejichž názory považovala za důležité – a „*už se to nedalo kočírovat*“ – tím mají pěstouni na mysli školu a pravidla domácího spoluzití, tedy vycházet spolu, s něčím pomoci, aby rodiče vědí, kde jsem a kdy se vrátím.

„*Předpokládala jsem, že to Jitka neudělá – do osmnácti jsme s ní vůbec neměli problémy po této stránce: nelítala nám za klukama. Je pravda, že jsme křesťané, že děti jsou vychovávány křesťansky. Křtíme se až jako velcí, Jitka se dokonce chtěla křtít. Zrovna jsme tehdy jeli na*

dovolenou, ona nechtěla jet s námi, říkala, že počká, až se vrátíme. A mezitím se zaláskovala a bylo po všem. On byl takový labilní, i když chytrý kluk, dělal střední školu, počítačovou, dostal se do Brna na vysokou školu na programátora. Ale prostě ten svůj život s Jitkou a s rodiči, babičkou, a vysokou školu a kamarády, drogy a tak nezvládl a psychicky se zhroutil, dostal se na psychinu, zdrhl a do čtrnácti dnů ho našli mrtvého. Jitka byla taky zrovna v prváku, mají to všechno tak posunutá děcka – byla třeba podzimová, byla v děcáku, propadla atd.. Nastoupila, v říjnu jí padlo osmnáct a už jsem začla vidět, že mizejí věco ve skříní, že se pomalu stěhuje k Mirkovi. A protože jeho máma na tom byla podobně jako Mirek, vůbec nezavolali, co to má znamenat, jak to, že se jim tam holka stěhuje.

Prostě ju tam vzali. A Mirek ju začal přesvědčovat – ty máš právo na volnost, můžeš si dělat co chceš a nemusíš chodit do školy a máš právo si to udělat po svém. A všechny rady, co jsme jí dávali, byly..

To nebylo, že bychom jí řekli To musíš tak udělat. Ale dalo se vždycky ju nějak zpracovat, že na to přistoupila, i když měla těch sedmnáct – dalo se to nějak ukočírovat. Ale v momentě, jak začala chodit s Mirkem, už poslouchala jenom jeho.“

Ve vyprávění pěstounů se tu objevuje figura - Jitka odešla z našeho chráněného prostředí ještě ne úplně silná, ne úplně vyzbrojená – stabilitou a vzděláním. To pěstouny mrzí, že se nepodařilo, aby Jitka dokončila školu.

Když její první partner a otec jejího prvního dítěte zemřel, „začla střídat partnery, i když měla partnera, to už bylo strašně zamotané. Do dvou let měla holčičku a tu dala k adopci a za dva roky znovu, tu nechala v kojeňáku.“ Pěstouni usilovali o to, vzít si mladší dítě z ústavu, neuspěli. Je jim líto, že se nepodařilo zařídit alespoň to, aby čas od času mohli vidět fotky svých pěstounských vnuček, že na jejich pěstounské prarodičovství se neberou ohledy.

Když byly Martínkovi 3 roky, Jitka odešla do Ch., a Martin od té doby vyrůstá u rodičů svého otce.

Po odchodu do Ch. Jitka podle toho, co pěstouni věděli, pracovala v baru a tady se významy liší – při mé první návštěvě pěstounka Jitce příliš nevěřila, že dělá uklízečku a servírku. O rok později pěstouni mluvili spíš o tom, že Jitka se opravdu snaží pracovat, žít s jedním partnerem, oceňovali, že ač nemá dokončenou školu, snaží se žít slušně (na rozdíl od Simony). Vyprávějí o postupném stabilizování vztahů: „S Jitkou se poslední dva roky zdálo všechno dobrý, ve vztahu k nám. Telefonovali jsme si a byli tu podvkrát na Vánoce a maily..“, v létě na návštěvě i s Martinem a se Simonou. Jitka mluví o tom, že by si Martina chtěla vzít zase do péče. Pěstounka je ale skeptická k jejím možnostem – žijí v podnájmu, a to jí dítě úředníci nesvěří.

Jitka se také snaží pomáhat Simoně, jež u ní nějakou dobu i bydlela.

Aktuálně byl ale vztah s Jitkou pošramocený nevrácenou půjčkou. „Po poslední návštěvě odjeli všechno v pořádku, ale Jitka nemá čisté svědomí, nevrátila nám peníze, tak se neozývá. Od jejích 18 za těch sedm let jsme jí nějaké peníze půjčovali a pak to nějakým neustálým připomínáním z ní vždycky vytáhli, aby to vrátila.“ Pěstouni si Julčino mlčení vysvětlují tím, že si půjčených 10 000 ponechala z pocitu ukřivdění – že jiná pěstounská dcera dostala stavební spoření a Jitka nic. Tady se pěstounka hájí – Jitka, když odcházela z domu, odmítla nabízené peníze, že prý to bylo málo.

Nevrácení peněz tentokrát pěstounku utvrdilo v tom, už žádné peníze nepůjčovat, také v tom už žádné kroky směrem k Jitce nepodnikat: „Pro mě to byla poslední kapka, za těch sedm let. Už jí žádné peníze nepůjčím – vždycky to bylo o prsa, nucení Vrať to, vrať to. Člověk furt apeloval na její sliby. Ted' už nemám chuť a sil – napsala jsem jí asi dvě sms, dva maily, telefonovala.“ Pěstouni ale zůstávají otevření vstřícným krokům směrem od Jitky k nim. „No ale sami jsme zvědaví, jak to bude pokračovat, jestli oni budou chtít navázat kontakt.. Protože když děti chtějí, my se nebráníme.“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mám v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) s mým životem?

Konflikty ohledně přípravy do školy a averze na bratra, z pocitu ukřivděnosti

Náročné období kolem Jitčiny osmnácti a jejího odchodu z domu, kdy se vymanila z vlivu pěstounů a odešla do života, jenž se pěstounům nezamlouval, vadilo jim, že Jitka nedokončila školu.

Zklamání ve vztahu k Jitce vystřídal vyrovnání vztahu, pěstouni Jitku nadále podporovali, zavládla docela spokojenost, co se Jitky týče.

Pak další zklamání, naštvání, že se Jitka neozývá, ale hůl se neláme

Co dělám já s tím, že mám právě takové dítě?

Dbám na přípravu do školy, snažím se, aby Jitka dokončila školu.

Jsou pravidla, jež doma dodržujeme – o škole, o návratech, o pomoci doma.

Když Jitka odešla, nechali jsme dveře otevřené navštěvování, podporovali ji, když se ozvala, trvali na vrácení dluhů.

Vyčerpání? Rezignace? Už jí žádné peníze nepůjčím, ani se nebudu domáhat jejich vrácení – teď je to na ní.

Co dělá skutečnost, že je přijatá, Romka a má nějakou historii, se Simonou?

Uzavřenost, neláska k romskému prostředí, jak si je pamatovala z domu, snaha pracovat, žít s jedním partnerem, udržovat kontakty – žít „slušný život“. Chladnější vztahy s biologickými příbuznými – podle pěstouny protože si jí nelíbí jejich životní styl.

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými a co s ním dělají oni?

Žárlení na Vaška – vlastní dítě pěstounů, ne jeho postavení nebo/i na to, že mu to jde líp ve škole

Důležitá opora pro Simonu, i když bydlet s ní už Jitka nevydržela.

Dvě mladší děti v adopci, nejstarší v péči babičky, Jitka si ho bere občas.

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje?

Dřív víc pěstouni – určováním hodnot a pravidel, jež Jitku měla chránit, dokud nebude dost stabilní, aby mohla žít bez nich (dohled nad zvládáním školy, pravidla o návratech..)

Teď Jitka – pěstouni nechávají otevřené dveře

Čeho chceme dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Pěstouni jako by vyprávěli otevřený příběh – to se stalo a to se stalo, neobviňují a věří, přijímají, jak to Jitka má. Teď momentálně jsou naštvaní, v těchto místech jsem při druhém rozhovoru slyšela potřebu vylít si zlost na to, že Jitka nejdřív pohrdla nabízenými penězi a pak je obvinila z nespravedlnosti, na to, že Jitka si nepamatuje všechno. Chtějí říct, že oni už za sebe udělali dost – a jsou připraveni udělat, když se ale Jitka upřímně ozve.

Co je **zápletkou** Jitčina příběhu? – postupné stabilizování vztahů.

Příběh se odvíjí od klidných let mezi Jitčiny příchodem a odchodem z rodiny v 18 letech, ze kterých pěstouni zmiňují jen neochotu učit se doma, averzi na Vaška a hezký důvěrný poslední rok nastartovaný dovolenou, na které měla Jitka pocit, že pěstounku má pro sebe. Že (možná poprvé?) se jí věnuje taková pozornost, jakou potřebuje. Zvrat byl rychlý, opuštění pěstounských hodnot i rodiny také. Rána, když jí zemřel partner a nějaký čas jízdy – Praha, Kladno, Ch. Pak během dvou let zakotvování, hledání práce, snahy podnikat, stabilizování vztahu s pěstouny, často na hraně se splácením. Pěstouni oceňují, že se Jitka snaží pracovat, snaží se žít slušně.

A teď poslední zklamání, které se může táhnout, může ale být, už když o něm teď píšu, vyřešeno a zapomenuto (ve smyslu že se mu nadále nebude připisovat žádná důležitost).

Vztah s pěstouny pošramocený nevrácenou půjčkou – a Jitka se neozývá. Pěstouni přesně nevědí, co je s Jitkou. Jsou na ni naštvaní, že se neozývá, že si tak nechala ty peníze, ale věří, že se snaží, a jsou zvědaví, jak to bude dál

Potíží je v prvním rozhovoru to, že Jitka odešla z domu příliš brzy, nevyzbrojená stabilitou a vzděláním. V druhém rozhovoru, kdy tato potíž ztrácí na významu, je potíží Jitčino nevrácení dluhu a neozývání se. Při zpracovávání příběhu mě napadá nevyslovená, možná neuvědomovaná potíž – nedostatečná pozornost věnovaná Jitce?

Klíčové události:

Důvěrná cesta na dovolenou. Zamilování do Martina a jeho smrt. Odchod z rodiny. Usazení se v Ch.

Kamča

Od narození v KÚ, od 1 roku u pěstounky, dnes asi 19 let.

Pěstounka vypráví vcelku podrobně příběh, jak se k sobě s Kamčou dostaly. Je v něm zmíněn i vlastně jediný Kamččin kontakt s původní rodinou: „Čekala jsem strašně dlouho na adopci – asi pět let. Potom jsme se rozvedli, protože ve finále, když už jsme nějaké to dítě měli mít, manžel to neunesl. A mě dali do toho pořadníku zase od čísla jedna, i když jsem už za těch pět let byla strašně daleko. A ještě mi řekli, že když jsem sama, mohu mít dítě jen do pěstounské péče, tedy „méně kvalitní“. Tak to tam označují – mentálně retardované nebo s jinou barvou pleti. Čekala jsem další asi dva roky. Kamču jsem dostala jenom díky jedné známé. Ta si Adélku, jak se tehdy Kamča jmenovala, brala domů a měla doma už asi šest holek – nezvládala to. Jak to tehdy chodilo, Kamča byla hezounká, tak si ji tak protekčně vybrala a klidně by ji byla dostala, přestože já jsem čekala sedm let☺. To tak prostě chodívalo – hrály v tom roli různé machinace a politická angažovanost, takže jsem po té stránce měla smůlu. Když měla Kamču doma asi měsíc, zavolala mi, ať se na ni jdu podívat – věděla dopředu, že by péči o ni nezvládala. A kdyby – že to nějak zařídí, abych ji dostala já.

Byla jsem se na ni podívat v kojeňáku a strašně se mi zalíbila. Byla taková milounká, pamatuju si, že byl pátek a že jsem se vůbec nemohla dočkat do pondělí. Pracovala jsem poblíž toho kojeňáku. Dali mi podmínku, abych tam měsíc každý den jezdila, abych se naučila dítě přebalovat a koupat – byl to naprostý nesmysl, protože jsem třeba měla plenkové kalhotky a oni děti balili do plen a ještě je obmotávali asi čtyřmetrovou šňůrou. Byla bych si Kamču hned vzala domů, ráda. To byla ještě maminka, jezdila tam někdy se mnou, taky se těšila. Asi po tom měsíci mi ji dali na den na zkoušku domů. Měla v listopadu narozeniny a šla jsem si pro ni 10. prosince v úterý, to přesně vím – měla jsem velikou tašku připravenou a kočárek.

Musela jsem nejdřív na magistrát pro papíry pro kojeňák – tam seděla příšerná osoba, mám pocit, že tam je ještě doted', nějaká soudružka. A ona: Ale víte, že včera si pro ni přišla rodina? Oni ji nevydali, ale teď v tom budete... A já vám nebudu pomáhat.. Nebo vezmete si ji, ale bude to partyzánština, protože vlastní matka na ni má právo.. Byla jsem z toho tumpachová. Díky tomu, že tam byla starší zkušená primářka, jinak by byli to dítě vydali. Ale tahle věděla, že si mám přijít druhý den a že takového dlouhého čekání a přála mi to a tak.. Kamča tam byla úplně zoufalá – na lidi nereagovala, jenom ležela v kočárku a když jsem tam přišla, okamžitě zbystřila, vrhla se na mě takhle, obejmula mě a celou hodinu nebo dvě, co jsme tam byly, mě takhle držela a nechtěla mě pustit. Pak když jsme odcházely, už plakala, zvykla si na mě jako na jedinou identifikační osobu. Jak byla pasivní a bojácná, sestřičky ji odstrkovaly – to tak je všude. Když nereagovala, jen byla ustrašená, nevadila, prostě ji nechali ladem.

Její matka byla vdaná, manžel byl zavřený v Německu. Ona měla doma starší sestru Kamči, přišla do jiného stavu s jiným mužem. Když se měl manžel vrátit z vězení, ulili Kamču do

kojeňáku. Matka utekla oknem, když Kamču porodila, což je taková docela běžná zvyklost ☺. A bála se, že manželovi sdělí, že má dítě – pravděpodobně ji chtěli prodat a zahladit stopy. Přijeli taxíkem, asi patnáct lidí, ona šla, nesla dítě v náručí – primárka řekla Jo, vydám vám dítě, ale musíte nahradit 40 000 dluh za ten rok, co tu byla – to byly strašné peníze. Lekli se, utekli a už se oni nikdy nezajímali. To bylo nicméně bráno jako veliký zájem o dítě. Měla jsem Kamču vlastně na dobré slovo. Byla jsem domluvena s přáteli v Německu, že kdyby něco, vezmu ji a zdrhnu. Naštěstí mi slíbili, že mou adresu nevydají. Žily jsme pak půl roku v nejistotě. Od té doby nic, myslím, že by Kamča ani nechtěla. Nežijí daleko, Kamča by si to mohla někdy zjistit v matrice a tak, ale nejevila nikdy zájem. Nějakým způsobem ví, že to jsou takoví svěšťi – od kolotočů a takovýhle způsob života dost odsuzuje. Chce dokonce studovat vejšku. Je šikovná, má velkou tížádnost v sobě.

Teď jí nabídli u salesiánů, chodí tam půl roku na kytaru, tak ji to chytlo, že hraje místo školy ☺, že by tam mohla vyučovat. To je pro ni ohromná pocta – že si ji vybrali, přitom tam jsou děti, které se učí tři čtyři roky. Takže takovýhle způsob života.. Je taková slušná, i třeba odsuzuje, její spolužáci kouřej a pijou a do hospody, ona s nima nechodí – spíš tihne k tomu lepšímu. Bude jí osmnáct. Fakt musím říct, že je hodná holka. Přebírá, co já čtu, poslouchám, od ní to pak zase přebírá Katka..“

Kamča chce jít studovat psychologii:

„Co tě k tomu vede?“

Máma – odmalička to vidím, líbí se mi to, mám k tomu blíž, jako děti z doktorských rodin jdou studovat medicínu. Baví mě zkoumat osobnost – jako jedince i jako celku - společnost.“

Jako asi nejnáročnější období zmiňuje pěstounka několik let po příchodu mladšího dítěte do PP:

„Kamča hodně chtěla sestřičku – jenom holčičku, takovou na hraní jako. Jely jsme pro ni na její svátek – jako dárek ☺. Katka byla strašně nemocná. Po celých rukou měla atopický ekzém a další problémy.“

Jak jste si na sebe zvykaly?

Já na ně rychle. Ale Kamča strašně žárlila. Trvalo to léta. Ještě než šla do školy, v 5,5 letech uměla psát podle předlohy, číst, jak jsme často jezdily do Německa, uměla německy. Když k nám přišla Katka, dostala se Kamča do několikaleté regrese. Ruku měla zatužlou, nedařilo se jí pořádně psát, diagnostikovali jí různé disporuchy. Přitom sestřičku chtěla. Ještě když jsme Katku přivázely, chovala ji a podobně, až jsem si říkala – takové mateřské chování najednou ☺.

Ale pak to roční miminko potřebuje spoustu pozornosti a začalo to být špatné. Špatné bylo i když jsem se na Katku jen podívala. Vůbec jsem nevěděla, jak z toho – jediné, co by snad pomohlo, by byl videotrénink interakcí. Dokonce jednou Kamča vytáhla nůž – hlídala je tenkrát mamka. Šly jsme spolu potom do dětského krizového centra tady nedaleko, nic mi tam neporadili. Jediné – ať Katku vrátím, získostňuje-li to Kamču tolik. Chodily jsme i na biofeedback, asi tři měsíce, bylo to hodně náročné – musely jsme brzo ráno jezdit hodně daleko, Kamča kvůli tomu zmeškávala školu. Chtěli, abychom chodily dýl, ale bylo to příliš. Ptali se, co vlastně chceme řešit – zda školu, disporuchy, úzkost, vztahy? Říkala jsem si – školu, ostatní snad nějak vydrží. A ono se to řešilo opačně – disporuchy zůstávaly a úzkost klesala a vztahy se rovnaly.

O současných vztazích mezi Kamčou a Katkou – Když chce Kamča někdy Katku naštvat, říká jí: My jsme si tě vzali a zase tě vrátíme. Jakoby nevnímá, že jsou na jedné lodi. Jinak spolu třeba jdou nakupovat, Katka Kamču hodně bere. Když se sem tam řešilo, kdo udělal nějaký malér, Kamča Katku třeba umluví, aby to vzala na sebe..“

Pěstounka zmiňuje Kamčiny schopnosti: „Obě holky mají vysokou inteligenci – co já bych za to, co má Kamča, dala ☺.“

Holkám dělá dobře, když jsem s každou z nich sama – mít mě jenom pro sebe. Kamče dělá dobře mi vybrakovat knihovnu – psychologické a esoterické knížky. Jako s menšími jsem si s nimi četla, s každou zvlášť – každá už chtěla něco jiného, to měly také hodně rády. S Kamčou máme hodně rády jezdit na hrady, zámky, památky. ... Tak jsme třeba včera byly na Konopišti.

... Co se týče volného času – holky mají společnou muziku, Kamča hrála na piano, teď tu kytaru. ... Potom taky obě jsou strašně rády u koní. Přes léto vždycky jedou na tábor, jsou tam v takových podmínkách – tady myš, tam myš., ale jsou tam strašně šťastné.“

Když se ptám, co by holky chtěly, aby bylo jinak: Možná víc věcí – hlavně Kamče chybí nějaká skromnost. My jsme byli, když jsem byla malá, strašně chudí, skromnost považuju za důležitou. Často musím holkám vysvětlovat – tohle nekoupíme, tohle ne.. ... Holky hodně ničí věci – Kamča už má kolikátý mobil.. To je – spolu s nepořádností – to jediné, co bych mohla označit jako poděděné vlastnosti. Jinak nic.“ Ještě na jiném místě narazíme na něco, co souvisí s temperamentem: „Vidím, že ten temperament dělá to, že takhle se zapínají zipy, že tam možná není tolik ten cit. Možná je to vzhledem k věku, snažím se to slovně korigovat a věřím, že tím slovním doprovázením.. Zipy, to je kapitola. Ale u biologických dětí si na to lidi taky stěžují..“

Při povídání o pravidlech a výchovných postupech: „Není až tolik možností. Hodně po dobrém. Pohladit, Kamča třeba přijde Já chci omazlit, jako malá ☺. Pevný řád, to u nás moc nefunguje – třeba jsem chtěla po Kamče, aby vynesla koš, dala jsem jí ho do dveří – dokud ho nevyneseš, něco nebude.. Radši ho bude překračovat..

Jako způsob řešení problémů možná funguje, když si vybarvujeme mandaly, posloucháme esoterickou hudbu, pak si o problému popovídáme.

Neřešíme ale žádné velké kázeňské problémy.

... Jaká pravidla u nás fungují – co se týče pořádku, tak nic. Rozhodně to není tak, že by mi holky s nadšením pomáhaly (Když tu nechám holky samotné, je tu strašný bordel. Když jsem třeba o prázdninách musela do práce a ony zrovna nikam nejely. Ale jinak to není problém, aby byly samy doma. I s tím nepořádkem – už se to trochu lepší..).

Ale mají dobrou morálku. Za to jsem vděčná, to jsme asi měly hodně štěstí. Jak jsme to dokázaly? Tak myslím, že děti jsou od malička dobré. Prostě tu žily v takovém prostředí, i s mými kamarády, nekřičíme na sebe, nepodvádíme se.. Moje maminka byla taková dobrá žena, vždycky s nimi o tom hezky mluvila.“

O původu: „Holky to (že jsou přijaté) vědí od 3,5 roku. Kamča má kamarádku, která je taky přijatá, navíc se stýká s vlastní matkou – hodně o tom asi mluví. Občas řekne Mlat' si svoje vlastní dítě. To se tady stalo takovým pořekadlem. Ale jinak by nešla. ... Na Kamče není vidět, že má částečně romský původ – pěkně vybledla ☺. Katka s tím, že je tmavá, nemá problém. Je hodně oblíbená. Bála jsem se, jak se k holkám budou ve škole chovat, že jsou černé, ale byly dobře přijaté.

... Vyprávění o známých, jejichž přijatá dcera se asi ve čtrnácti letech (poté, co se dozvěděla, že je přijatá?) začala mít velké problémy – drogy a prostituce, vykradení bytu.. „To nás snad nepotká.“

O financích: „Řekly jsme si, že v pondělí jim vždycky budu dávat (kapesné). Říkaly jsme si, že to zas zavedu. Někdy se stane, že já nemůžu – ke konci měsíce.. Třeba si něco koupíme, nebo teď začátek školního roku byl takový napnutý... Ale Kamče v tomhle věku tak těch 50, Katce 30. Protože když toho mají moc.. Já třeba jsem vyrůstala v hrozně chudobě – byli jsme nejchudší ze třídy ☺. Neměli jsme televizi tenkrát.. Spíš si cením skromnosti. Než když lidi furt něco kupujou, vyhazují – to mě děsivě ničí. ...

Aby si uměly našetřit – to ne, neexistuje. Pro Kamču – a to se říká, že je romská vlastnost – je velká hodnota mít peníze v bankovkách, třeba tisícovka. Drobnými se v krámě stydí platit,

měla i takovou hromadu padesátníků, teď by mě zajímalo, co se s nimi stalo – jako by drobné pro ni nebyly peníze.“

O klucích: „*No, myslím, že jsou v tomhle informovanější než já ☺. Kamča je spíš introvert. Bude jí osmnáct, nemá nikoho. Teda má těch kamarádů u těch salesiánů. Tam hrajou, zpívají. Opravdu jsem ráda, že tam chodí, povídají si, je to děsně takový příkladný. Krásná atmosféra. ... Jsem ráda, že holky chodí k salesiánům. Tam je taková dobrá parta, slušní mladí lidé, přitom neokázale. Že se nemusím bát pustit holky dohromady s kluky.“*

O tom, co se člověk od dětí naučí: „*Ale děti dospělého učí – kolikrát dospělému nedojde, jak třeba tón hlasu může ublížit..Nebo třeba nějaká věta, jak si to dítě dlouho pamatuje – vy o tom nevíte. Nebo na druhou stranu, když něco provede, člověk má tendenci ji okřiknout a zas naopak, když mě se něco nepovedlo, něco mi spadlo, nebo třeba něco jejího jsem rozbila, ona na mě tak hezky, nevinně dětsky, místo aby taky takhle začla křičet. Takže takhle si člověk hezky uvědomí, že ty děti jsou lepší než dospělý a my se na ně vyvyšujem a vytahujem a nemáme třeba proč..*

... Na co se soustředíte ve výchově?

Na pravdu. Je hloupé říkat, že na pravdu a na lásku?“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mám v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) s mým životem?

dlouhé čekání na dítě

radost po prvním setkání – nemohla jsem se dočkat pondělí

šikanování od úřadů – měsíc jezdit do KÚ

žít půl roku v nejistotě – přihlásí se původní rodina, vezmou mi Kamču?

chvála Kamči – je to hodná holka, přebírá, co čtu, poslouchám.

Těžké roky, kdy Kamča žárčila na sestru – marné nebo náročné chození k odborníkům, ale pak si to sedlo samo.

neřešíme žádné velké kázeňské problémy

je tu strašný bordel, když tu holky nechám samotné.

učit se, že situace někdy nezvládám a ubližuju, i když nechci, kdežto děti je třeba zvládnou – pokoře.

Co dělám já s tím, že mám právě takové dítě?

zajistím si, abychom, kdyby nastaly problémy ze strany původní rodiny, měly kam utéct.

hledání pomoci u odborníků

vysvětlovat, že tohle nekoupíme, tohle ne..

slovně korigovat temperamentní chování, které ničí věci – zapínání zipů atd.

věci řešíme spíš po dobrém – pohladit, pomazlit, malovat, poslouchat hudbu, povídat si o problému.

pevný řád moc nefunguje – možná i pro nedůslednost – na kapesné někdy zapomenu, někdy nemůžu..

díky tomu, že holky mají bezpečnou partu, nemusím se bát je pouštět.

Co dělá skutečnost, že je přijatá, Romka a má nějakou historii, s Kamčou? A co se svou identitou dělá ona?

Kamča byla v ústavu odstrkovaná, zanedbávaná, vytvořila si vazbu na budoucí pěstounku.

Původní rodina pěstounkou vnímaná spíš jako ohrožující

Kamča o ně nemá zájem – snad odsuzuje jejich způsob života.

Kamča se identifikuje s pěstounkou, i co se týče zájmů i životního směřování.

Podle pěstounky ničení věcí, nepořádnost – poděděné vlastnosti.

Že se pěstounce nenarodila, ví Kamča od 3,5 roku.

Není výrazně snědá.

Původ probírá s přijatou kamarádkou.

Ve vztahu k penězům – jako by drobné nebyly peníze.

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými, co dělá s druhými sám fakt, že máme takové dítě, a co dělají s dítětem druzí?

Druzí mi dělají překážky – úředníci mi nebyli nakloněni, manžel situaci neunesl, ohrožení ze strany původní rodiny Kamči, ne-pomoc ze strany dětského krizového centra, obecně se vyprávěním prolíná motiv, že Mně nikdo nepomohl, všichni byli spíš proti mně.

Ale – vděčnost za dobrou společnost u salesiánů. Velká pomoc ze strany maminky. Podpora od kamarádů v Německu. Ve škole na Kamču nikdo neútočí. Až patologická žárlivost na mladší sestru, spojená s úzkostí a regresí.

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje? A kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít?

My všechny – holky jsou od malička dobré a šikovné, u nás dobrý příklad chování, maminka dobrá žena. Taky štěstí, že se to u nás dobře sešlo.

Nadále Kamča – má jasné, kam chce směřovat.

Čeho chceme dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Příběh trochu o úspěchu navzdory nepodpoře z okolí. O tom, že se nám daří dobře, i když nám moc důvěry nedávali. O tom, že jsme spokojená rodina.

Klíčové události: Příchod k pěstounce, příchod mladší sestry.

Hodnoty a přesvědčení – je v pořádku, že Kamča nechce kontaktovat svou biologickou rodinu, že odsuzuje jejich způsob života. Je dobře, že nekouří, nechodí po hospodách, chce jít studovat.

Důležité hodnoty – skromnost a pokora.

Ve výchově se soustřeďuju na pravdu a na lásku.

Potíž – nechtěli mi dát dítě, byla jsem na všechny problémy sama.

Zápletka začíná dramatickým příběhem získání Kamči, druhé dramatické období bylo zvykání si na to, že pozornost pěstounky se musí dělit. Dnes všechno v dobrých kolejích funguje k pěstounčině i Kamččině spokojenosti. Trochu obava z toho, co se může stát, ale v celku přesvědčení, že nám se to nestane, že máme štěstí, holky mají dobrou morálku.

Magda

Ve dvou letech odebraná pro týrání, v pěti letech z DD k pěstounům, dnes asi 25 let.

Sestra Jakuba, druhá nejmladší z jedenácti dětí romských rodičů, kteří „byli.. negramotní a žili opravdu tím zvláštním způsobem – neměli stálé bydliště, pořád někde pendlovali a nic nedělali. Všechny děti měly alkoholový syndrom, maminka hodně pila. (Naši tři sourozenci se) s rodiči během dospívání nestýkali.“ Kromě konfliktu na zahradě pěstounů, kam rodiče přišli „vyvádět“, když bylo Magdě asi 13 let. Od té doby se rodiče neozvali, Magda je vyhledala až po svých osmnácti a podle pěstounky doposud je s nimi v kontaktu.

Podle slov pěstounky se na Magdě „týrání podepsalo nejvíc. Bití a znásilňování mámy před jejich očima a, slovy sociálky „hrůza, kterou si už dneska nikdo neumí představit“ – například Jakub bos a v trenýrkách běhal v zimě venku.“

Adaptace u Magdy proběhla rychle, problémy se objevily až na začátku dospívání. „Magda hned oslovovala Maminko, tatínku, rychle zapadla. Do puberty nebyly žádné problémy. Ty přišly se začátkem dospívání – (nerozuměli jsme tomu) než jsme na to přišli, že ji vzrušuje počurávání.“ Odborníci doporučovali psychiatrii, pěstouni se tomu bránili. Až ve 13-14 letech Magda přece odešla do léčebny.

Ještě před jejím nástupem na léčení došlo k události, která natrvalo poznamenala vztah Magdy k pěstounům. O dovolené, pořádané organizací podporující pěstounské rodiny, lidé z oné organizace na základě výpovědi jedné z pěstounských dcer pojali podezření, že děti jsou v rodině poškozovány. V nepřítomnosti pěstouna pěstounku zavřeli, vyslechli ostatní děti, naložili je do auta a odvezli. Až po třech dnech pěstouni zjistili, kde děti jsou a získali je zpět.

„Jedna puberťačka si pustila pusu na špacír, ale oni to špatně pochopili. Míša se zamilovala do kluka z jiný rodiny a myslela si, že si díky tomu bude moci rodiny vyměnit. Brácha Franta mlčel, Magda měla těsně po té dovolené domluvený nástup na psychiatrii, ta všechno emocionálně potvrdila, a Naďa byla malá, ničemu nerozuměla.

Nevadilo mi, že děti vyslechli, nevadilo mi, že děti lhaly – (Míša) byla puberťačka, prostě blblá. Vadilo mi, že to nezvládli profesionálně. Ale ublížili těm dětem. S některými se to táhne doted’ – ta nejistota, že někdo může přijít a sebrat je.

Děti si pamatují, jaké to bylo, když mě zavřeli v tý chatě a oni je odváželi. Počkali, až manžel s částí dětí bude pryč, a řekli mi – buď je nechám jít, nebo mi vezmou i ty malé. Zhroutila jsem se, té organizaci to nikdy neodpustím, ty děti to hodně poznamenalo. U Magdy to byl zlom, po kterém už nás měla jako nějaké lidi – nějaký servis a nic se s tím nedalo dělat. Už jsme to nikdy nedali dohromady.

Odvezli je pryč, hledali pěstouny, kteří by si je vzali, nikdo je nechtěl, protože nás všichni znali. Jednu paní našli, poslali ji i s dětmi na rekreaci do J., odtud nám volala psychologka té organizace, že si pro ty děti máme přijet. Byly to tři dny. Ale šéfová té organizace nikomu, ani policii ani sociálce neřekla, kde ty děti jsou. Kdyby ta psychologka nezavolala, nedostali jsme to z ní.

To byl ten nejhorší okamžik (vůbec v pěstounském životě). Žalovali jsme je o únos, stáhli jsme to potom, protože by to dětem strašně ublížilo ještě druhotně.“

Únos dětí poznamenal vztahy v celé rodině. Na jednu stranu prožitá krize rodinu pevněji semkla. Ostatní děti nezanevřely na ty, jež vypovídaly proti pěstounům. Na druhou stranu únos porušil to, co se pěstounka snažila tak dlouho pěstovat – osobní vztahy. U Franty a u Magdy se ze vztahu k pěstounům nějak vytratila láskyplnost. „Jsem s tím srovnaná. Co nás nezabije, to nás posílí. Celou rodinu to posílilo. Všichni přijeli, byli tak rozezlení na tu ženskou (ředitelku organizace), zabili by ji.

Jak ostatní děti přijaly ty, co se vrátily? Magdu nějak ne, protože byla jiná. Ostatní nějak normálně. Naďa je tu doted’. Musela se tím prokousat. Franta odešel sám, v 19, teď trajdá rajdá – pracuje, nepracuje. Taky nemá to zázemí. Protože tu vazbu jsem vybuodovala, byť umělou, ale nevypadala jako umělá. A najednou tady ležela jak z plexiskla – asi jako Bude tu, když ji budu potřebovat, ale jinak mě nezajímá. City byly tak přetřhané. U Franty hlavně z jeho strany, z naší ne. U Nadi vůbec, tam ani z její ani z naší. Ta celou dobu řvala, že chce domů. Do toho auta je potom rvali násilím, děti nechtěly a oni jim vyhrožovali. Přišly trosky. Tolik let práce a jako byste to vyhodili oknem. Není proti tomu obrana.

Naďa si to pamatuje dodneška. Tenkrát všechno táhnul manžel, mohlo to nastartovat i tu rakovinu – vypadal, že funguje, tak to na něm všechno leželo. Já jsem se složila.

Ti noví o tom neví, když o tom tak přemýšlím. Moc se o tom nemluví. Je to osm, devět let, (co se to stalo).“

Magdino fungování se po únosu z pěstounčina pohledu prudce zhoršilo. „*Magda potom musela na dva měsíce na psychiatrii, do té doby to šlo ambulantně, pak nám řekli, že je nutné ji hospitalizovat. Po těch dvou měsících nám ji už nevrátili, že je na tom psychiatricky tak špatně, že musí zůstat tam, bude tam pokračovat ve škole. Pořád jsme tam volali, jezdili. Magda byla jak cizí člověk, jako bychom byli průsvitní. Chtěli jsme si ji pak vzít na prázdniny. Nikdo nám to nechtěl dovolit – ani psychiatři ani doktorka ani sociálka. My jsme se ale museli přesvědčit, že to je opravdu jediné možné řešení, že děláme dobře. Vzali jsme si ji na dva měsíce a bylo jasné, že to je taková zátěž pro rodinu, že se tam musí vrátit.*“

Léto bylo strašné, doma to opravdu nešlo, pěstounka vypráví o pokojích počmáraných krví atd. Problematické chování Magdy dávají pěstouni do souvislosti s dětskými zážitky týrání. „(Na Magdě se týrání podepsalo) *nejen na intelektu. Byla období, kdy se s ní vůbec nedalo domluvit.*“

Pěstouni s ní udržovali kontakt, vyprávějí o Magdině soustavné snaze je provokovat, vytočit. Třeba při návštěvě: „*Mami, žiju s holkou.. A je to super!*“ Pěstouny to nevytáčelo.

Po propuštění z léčebny začala Magda žít s „*místní postavíčkou*“, ženou. Po nějaké době podpálila dům, v němž spolu s dalšími lidmi žily. Nikomu se nic nestalo, ale Magda byla souzená. „*V 17 šla do vězení – nejdřív pasťák a zbytek vězení. Tvrdí, že to neudělala, já nevím, nebyli jsme u toho.*“

Vztah mezi Magdou a pěstouny vymizel. „*To je jediný z těch dětí, kde naše láska úplně umřela. Není tam nic. Protože nám to všem ubližovalo tolik, kdybychom se snažili ten vztah dál žít, všechny by to zničilo. ... Ted' už mezi námi vztah vůbec není, pro mě je jako cizí člověk.*“

„*Magda ted' dělá tady nedaleko, v kravině. Nějaká období žila i u Jakubovy rodiny – jeho ženě vyhovovalo, že si má s kým poklábosit a s kým celé dny kouřit, pro Jakubovu rodinu bylo taky přitažlivé, že Magda má důchod.*“

„*My ji vidíme, ale to je všechno. K bráchovi, Jakubovi chodí. Má mu za zlé, že s námi mluví. Jakub jí říká – je to moje máma a děti babička. Desetiletý Kubík to nějak slyšel a říká jí: Ty jsi úplně blbá. Ty nevíš, jak mám babičku rád? A dědeček jak je hodnej? Řekla, že se jí chce blejt a odešla.*“

S tím, jak to mezi nimi a Magdou dopadlo, se pěstounka vyrovnává jako se všemi kotrmelci dětí: „*Tohle je nejen o neúspěchu – o tom, že někdy to nejde, jak bychom si to představovali. Jsou to živí tvorové a my jsme živí tvorové. Musím to brát, že to tak je, nedá se to nalajnovat. Jsem připravená kdykoliv jim pomoci, ale..*“

K Magdině příběhu přidám ještě dva útržky z pěstounčina vyprávění. Spojuje je to, co se mi rýsuje jako základní motiv vyprávění této rodiny – *my proti všem. Co nás nezabije to nás posílí a ohrožení už bylo dost. Projevují se i v našem postoji k druhým lidem: nechápou nás.*

„*Já to dělám, protože nenávidím cikány a chci je předělat – to tak dětem říkáme, mají z toho děsnou hlínu. Radka to jednou řekla učitelce, když se jí ptala – a proč myslíš, že si vás rodiče vzali? Co všichni očekávají za odpověď??*“

„*Stejně to nikomu nevysvětlíte. Vlastní matce to nemůžu vysvětlit. Nikdy mi to neodpustí. Jsem nejstarší, vždycky jsem byla velmi revoltující, s divokou pubertou. V 15 jsem odešla a starala se o sebe. Naši byli střední vrstva, žádná problémová rodina. Já jsem byla vždycky pořád nějak málo. Možná proto jsem začala tuhle práci dělat. Vždycky jsem si dělala všechno po svém.*“

„*... Nebo vyřazovat pěstouny ze zdravotních důvodů.. To je přece součást života, proč se tomu vyhýbat. Manžel onemocněl a všichni šleli, ale rodinu to naopak stmelilo. Nemusela jsem se v té době starat o nic, jen o nemocnici – oni vyzvedávali a vařili a večer jsem musela vyprávět, jak je tatínkovi. A když se postavil na nohy a mohli přijít zamávat, byli úplně u vytržení. A jak byli šťastní, když se vrátil. A k Vánocům nic nechtěli, jen tatínka. A to je už*“

druhá nemoc. Měsíc potom, co jsme si vzali Radku a Radka, se zjistilo, že máš rakovinu. A rodina normálně šla dál. A oni by to hned řešili. Jasně, když budou mít psychický problémy, od toho jsou pak odborníci. Ale máte-li kolem sebe skupinu lidí, jež vás podepře, odborníky až tolik nepotřebujete. Ne že za vás blízcí ten problém řeší, ale že vám pomůžou hledat tu cestu. Už to, říct ten problém nahlas, pojmenovat ho.“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mají v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) se životem pěstounů?

Řešit nesrozumitelné, podivné chování, velká zátěž pro celou rodinu.

Rozhodnout se – dát Magdu do léčebny?

Trauma z únosu dětí, z toho, jak je to poznamenalo.

Osobní trauma – pěstounka se zhroutila, vše táhl pěstoun.

Vymizení všeho vztahu k Magdě, i od Magdy k pěstounům – byli jsme pro ni jenom servis.

Stálo to příliš mnoho sil, ničilo to celou rodinu.

Magda rodinu úplně opustila.

Možná proto jsem si vybrala takovou práci, z potřeby revoltovat, protože jsem pořád našim byla nějak nedostačivá, protože jsem nezávislá, chci si dělat věci po svém.

Zásahy zvnějšku, prožívané negativně. Rodina se s velkou většinou věcí vyrovná, nepotřebuje nějaké řešení od institucí.

Velký stres po obvinění z poškozování dětí a únosu ležel celý na pěstounovi – mohl být spouštěčem jeho rakoviny.

Pěstounství takových dětí nám dává smysl života – vždycky jsem si chtěla dělat věci po svém, tak teď to tak mám. Dobře to zapadá do mého obrazu sama sebe – nezávislá, nekonformní.

Co dělají pěstouni s tím, že mají právě takové dítě?

Dlouho se bránit poslat Magdu na psychiatrii, vnímáno jako by ji hodit přes palubu, poslat na poslední štaci.

Nakonec poslat na psychiatrii, snažit se co nejdýl řešit ambulantně, udržovat kontakt.

Nenechat se vytočit.

Smířit se s tím, že někdy to nejde tak, jak jsme si nalinkovali.

Chránit svůj vztah a všechny ostatní před příliš ohrožujícím vztahem s Magdou.

O dramatu únosu se moc nemluví – nové děti o něm ani nevědí.

Smíření – někdy to nejde, jak jsme si nalinkovali, protože děti i my jsme živí tvorové.

Nesnažíme se lidem vysvětlovat naše motivace, stejně nás nepochopí. Spíš jsme sarkastičtí.

Co dělá skutečnost, že je přijaté, romské a má nějakou historii, s dítětem samým? A co se svou identitou dělá dítě?

Na Magdě se týrání nejvíc podepsalo – psychopatologie, které pěstouni těžko rozuměli.

Od začátku puberty problémové chování, odchylky v sexuálním vývoji.

Po osmnácti vyhledat vlastní rodiče, udržovat s nimi kontakt, navštěvovat je.

Kolem 13. roku, podle pěstounky v souvislosti s únosem skupiny dětí, zlom ve vztahu Magdy k pěstounům – od normálního vztahování k přístupu – jste pro mě služba, které využívám, ale nic k vám necítím.

V té době také prudké zhoršení fungování – nutná hospitalizace.

Magdín silně negativní vztah k pěstounům – má za zlé svému bratru, že s nimi udržuje kontakt.

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými? Co dělá s druhými sám fakt, že v pěstounské rodině žije takové dítě? Co dělají druzí s dítětem?

Únos – s dětmi se to s některými táhne dodnes. Ta nejistota, že někdo může přijít a sebrat je. Profesionálně nezvládnutá situace, která strašně ublížila rodině i jednotlivým dětem.

Podpálený dům, vězení.

Kontakt s Jakubovou rodinou, neshody ohledně vztahu k pěstounům.

Vlastním rodičům nemohu vysvětlit, proč děláme, co děláme. Moje matka nemá děti ráda.

Natož to vysvětlovat cizím. Spíš nás všichni podezírají z nějakých nekalých motivací.

Úřady nás omezují, chtěli by řešit něco, co krásně zvládneme sami.

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje? A kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít? Čeho chtějí pěstouni dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Příběh je vlastně obhajoba – hele, nikdo nám nevěří, ale my to děláme dobře, nejlíp, jak to jde. Snažili jsme se víc, než doporučovali všichni – doktoři, psychologové. Ale museli jsme chránit sami sebe.

Musíme se smířit s tím, že to s Magdou dopadlo, jak to s ní dopadlo. Jsme připravení na odsouzení od druhých.

Za Magdino jednání nesou odpovědnost její rodiče, jež ji týrali. A organizace, kvůli jejímuž zásahu se narušil vztah s ní. A taky něco, co se nedohlédne – to, že my i oni jsme živí tvorové, a tedy nevypočitatelní.

My jsme své odpovědnosti dostáli, udělali jsme, co bylo v našich silách. Líp nebylo dáno – jakoby osudový vliv. Ale osudu ne předem daného – utvářeného životem.

Jaké hodnoty a přesvědčení vyprávění vyjadřuje? Jaké normativní příběhy vyprávění formují?

Velká rodina je do značné míry soběstačná – díky tomu, že máte skupinu lidí kolem sebe, jež vás podepře, nemusíte tolik spoléhat na odborníky.

V životě se nedá vše ovlivnit, předpovědět, něco se vyvíjí a nemůžeme to úplně pochopit.

Normativní příběh – důležité jsou vztahy v naší rodině, z kontaktů s původními rodiči nic dobrého nevzejde.

Co ná nezabije, to nás posílí, semkáváme se v překonávání krizí způsobených zevně.

Jsme profíci, kdyby nám nekomplikovali ostatní práci, žilo by se nám mnohem lehčeji.

Z okolí můžeme čekat spíš nepochopení, odsouzení, přisuzování negativních motivací, ohrožení. Podporu čekáme jen v rámci své rodiny.

Jaké jsou v příběhu klíčové události?

začátek dospívání, únos, oboustranné roztržení vztahu mezi pěstouny a Magdou.

Jaká je potíže, již řeší zápletky příběhu?

Magdino problémové chování, patologie, neschopnost nebo neochota vytvořit vztah. Na to všechno založilo týrání v původní rodině, notně k tomu přispělo trauma celé rodiny z únosu, trauma způsobené neprofesionalitou druhých lidí. Pak jsme se snažili ještě udržet vztah, že se máme rádi, ale pro Magdu jsme byli jako průsvitní. A nešlo to táhnout, ničilo nás udržovat s Magdou vztah, museli jsme ji odstříhnout. Teď jsme si cizí lidí, ona nás nemá ráda.

Martina

Do 2-3 v péči matky, odebraná, do 11 let po ústavech, potom k pěstounům, dnes asi 17 let

Její matka vyrůstala v domově, Martinu měla u sebe asi do dvou, tří let. V domově Martina věděla, že se na ni několik rodin bylo podívat a že ji žádná nechtěla, vychovatelky jí řekly, že

proto, že je moc černá. Na zkoušku byla v jedné romské rodině, ale „tam zas nechtěla být ona. Že jí to tam prostě nesesedlo, že by tam nezapadla, nelíbilo se jí tam.“

Nebyla hned rozhodnutá, že chce jít do pěstounské rodiny. Pěstouni vzpomínají na třítydenní prázdninový pobyt, kdy „si strašně rychle na nás zvykla, což nás teda překvapila ... jako by s námi odmalička vyrůstala – skotačila, objímala nás, uvolnila se.“ Po prázdninách měla jít Martina k pěstounům nastálo, ale „najednou se blokla a Ona neví..“

„Na nás si zvykla rychle. Ona měla problém se rozloučit s těma kamarádkama. Zároveň chtěla být s námi i s nimi a neuměla prostě říct Tak ano, už jdu. Rozloučit se s tou kamarádkou bylo pro ni strašně těžké. Nakonec jsme ten řez museli udělat my. Řekli jsme: Dobře, počkáme do tvých narozenin a potom jdeš. Takže to září jsme ji tam ještě nechali (narozeniny má Martina na konci září), ať se s tou myšlénkou smíří a pořádně se s nimi rozloučí.“

S blízkou kamarádkou je Martina stále v kontaktu – když má rodina cestu do města, kde je kamarádka v domově, nebo Ina přijede na návštěvu, podle pěstounky se vidí tak dvakrát do roka.

Pěstounka o Martině často opakuje, že je „sociálně dobrá“. „Umí být strašně všímavá. Okamžitě si všimne, že už jsme unavení: Ale ty už jsi unavená, běž si lehnout, já ti udělám čaj. Je nejvíc pozorná.“

Její všímavost dává pěstounka do souvislosti s vděčností: „strašně oceňuje, že byť je tak černá, že jsme si ji vzali.“ Nepoužívá to, co ostatní děti pěstounů – denně Já nevím, já jsem zapomněl.. V prvním rozhovoru pěstouni říkají, že je chytrá, hodně se angažuje ve škole a je tam hodně oblíbená. V druhém vyprávějí, to už má Martina za sebou první ročník hotelovky, že byla oblíbená na praxi, učitelka i mistrová ji chválí.

Dále pěstouni vyprávějí o školní cestě Martiny. „V té sedmičce jsme to ukočírovali, aby nebyly žádné čtyřky, ale v osmičce, jak se tak různě, i když lehce začali zaláskovávat, začly čtyřky. To pošlete tam na tábor a tam s nima jedete na dovolenou, nebo do lázní a takové ty letní lásky a okamžitě to ovlivní tady ty holky.“

Takže začly čtyřky a Martina je trochu taková slibotechna. Moc dobře ví, jak si maminku koupí: Mami, já to spravím, uvidíš. Krokodýlí slzy.. Ona se bude snažit, ju to mrzí, nechce mít ty čtyřky... A pak vždycky skutek utek. Ani v osmičce ani v devítce nespravila nic. Ale vím stoprocentně, že má navíc. Ale nemá ctižádost.“

Jak se vybíralo, kam po základní škole: Pěstounka chtěla stavět na tom, že Martina je „fakt sociálně dobrá a že když se dostane mezi děcka, které se snaží, že se chytne“. Martininy školní výsledky ale na první pohled odpovídaly spíše učilišti. Pěstounka se zlobí, že učiliště doporučovali i v PPP poradně: „Netlačte ju do ničeho, jednoduchý učňák. Prostě hodně hledí na známky a na to, co to dítě momentálně. Jenomže ... to je tak strašně zkreslující: stačí aby se to dítě ten den špatně vyspalo, nebo nemá náladu tam odpovídat a ti psychologové hned udělají závěr: nemá na to. Co tam za tu hodinku, co s ní mluví – i když dělají nějaké testy.. V tom školním.. No tak ano, nemá dobré základy v češtině, dělá hrubky od vrchu dolů. To je pravda, třetí čtvrtou třídu má hrozně zanedbanou. Jenomže nemůžeme hledět jenom na to, že neumí napsat i, ale jak se umí k životu postavit. A ona se k životu a práci umí postavit. Je ze všech dětí doma nejšikovnější.“ Hledali tedy učiliště, ale nakonec nebylo místo a i Martina se rozmyslela, že by maturitu chtěla, a šla na hotelovku.

Co se vztahu k vlastním rodičům týče, „Martina říká Já nechci s mámou do kontaktu. My víme, že měla potom ještě jednu holčičku a tu dala do adopce. A Martina říká: Ona nás měla dvě a nepostarala se o nás a já se s ní nechci vidět. Přitom ona bydlí tady vedle v K.“ Ze soudních vyrozumění se před nedávnem pěstouni dozvěděli, že matka Martiny pracuje, řekli jí to, jsou připraveni pomoci v kontaktu, kdyby o něj Martina stála, i když mají za to, že s kontakty s biologickými rodiči je lépe začínat, až když mají děti hotovou školu.

Ve vztahu k romství pěstouni v prvním rozhovoru zmiňují, že „Za těch pět let.. Řešíme to, tenhle její pocit, jestli je moc černá nebo není moc.“ Ve druhém pak na mou otázku popisují

tři situace, kdy si Martina musela poradit s nějakými ústrky ohledně své barvy kůže: „Martina s Anetou ze začátku měly problém ve škole – byl tam nějaký hajzlík – Černé huby, ze zadu je kopl atd. Holky to doma řekly, my jsme to řešili ve škole, učitelka s jeho rodiči. On potom přestal je napadat fyzicky, ale slovně pořád. Ale to jsme holkám říkali – musíte to vydržet, on už brzy odejde, propad atd. Bylo to asi v 8. třídě a v 9. už tam nebyl. Jinak potom už problémy nebyly – kdyžtak v žádné velké míře, žádná celotřídní šikana, jen jedinci, nějaké narážky.“

Na hotelovce „někteří ve třídě měli poznámky na romství – ale spíš všeobecně, že měli vtipy na Romy, ale Martina má sportovní povahu a umí se obhájit – třeba řekla Ty a nevádí ti, že tu sedím a že jsem Romka a že by se mě to mohlo dotýkat – a on Ty mně to tak nedošlo. Nebo umí říct Nech toho nebo ti dám do zubů.“

Tamtéž musela Martina dělat reparát z češtiny - „jestli ta učitelka chtěla zjistit, jestli to jako Romka myslí vážně, už v pololetí jí dala pětku a ano, Martina měla pětky z mluvnice – spravedlivá by ale byla čtyřka, protože z literatury tam měla dvojky trojky, jen dvě nebo tři čtyřky. Ale reparát musela dělat, samozřejmě strašně naštvaná Já už tam ani nepáchnu, jdu na jinou školu! ... Udělala reparát a ta učitelka ji teď velice vyzdvihuje.“

S Martinou pěstouni vycházejí nejbezproblémověji ze všech dětí: „Martina má vyhráno v tom, že je optimističtější, veselá, pohodová, nedovede se dlouho zlobit, má dobré sociální chování. I nám připadá inteligentní. Na práci je pohotová, není líná, ... I Libora uměla vrátit do mezí a už si na ni nedovoloval. ... Když přišla, taky některé věci neznala. Ale když jí něco řekneme, přemýšlí nad tím, za pár hodin si to v sobě překouše a chová se normálně a dobrý. A je tam vidět i samostatnost.

...

Vypadá to, že ji nějak protežujeme, ale já nemám o ní co říct špatného. Nemám. Má pěkný vztah k nám, k děčkám. Teď začíná chodit do tanečních. Když něco dělám a Dan s Romanem potřebují něco do školy, radši si zavolají Martinu než Anetu. Na rovinu říknou Ne já chci Martinu, nechci Anetu. I je Martina zodpovědnější.

...

Můžeme k tomu říct to, že některé děti jsou jako Martina – a opravdu se nic neřeší. Pošťestí se, že mají děti s celkem dobrou inteligencí a nic se nemusí řešit. Ale když se vám pošťestí, že děti jsou dost zaostalé a spoustu citových deprivací a ještě nechtěj na sobě pracovat – pak to vypadá, že vy to nezvládáte, vy vyvoláváte ty konflikty.

...

V každé rodině by mělo být dítě, které je normální – na reakce a na komunikaci a na sociální vztahy. Je to potom velká pomoc pěstounům – vidí, že někdo tam je, aby aspoň někdo děti táhl. Pro pěstouny je to odpočinek a taková útěcha. To je u nás Martina.

...

Bude teda bojovat s tou školou, ale chce se zlepšit. Měla jednu dvojku z tělocviku, jinak trojky čtyřky. Ty chce zlepšit. Říkám: jedna dvě čtyřky klidně, ale proč jich musí být tolik. Přitom si ale sama sedne k sešitům, učí se – to jsou velké úspěchy, na to nejsme zvyklí!“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mají v péči (přijaté romské) dítě (s určitou historií) s životem pěstounů?

Dělá nám radost Martinina pozornost, již nám věnuje, snad i vděčnost za to, že je u nás Dělají nám radost její úspěchy – že se jí dařilo na základce a daří se jí i na střední. A zároveň je těžké nemít na školní výsledky větší nároky – když vím, že má navíc.

Martina je pro pěstouny velká pomoc, odpočinek i útěcha, táhne ostatní děti.

Nějaké nároky na nás přirozeně ve vztahu k Martině jsou, ale je dobré, že z její strany cítíme snahu promýšlet, co říkáme, pracovat na sobě.

Ptali jsme se Martiny, zda by nechtěla vidět svou matku, je pro nás důležité, aby dítě v tomhle ohledu nestrádalo. Ale děti mají rády upevňování naší společné historie (vyprávění, jak jsme si je vzali..), jde o to být TEĎ dobrá rodina.

Když kvůli nespravedlivě vnímanému reparátu Martina chtěla hledat jinou školu, pěstounka jasně řekla, že nejdřív je třeba splnit závazky (udělat reparát): „Nejdřív se s tím popereš, pak se kdyžtak budou hledat jiné možnosti a až pak se uvidí.“

Co dělám já s tím, že mám právě takové dítě?

Dát čas a zároveň pomoci s rozhodováním při přesazování z DD do rodiny.

Zastávali jsme se holek ve škole, když jim nadávali, ale také jsme jim říkali, že od jednoho hajzlíka to musí vydržet, že za chvíli už tam nebude

Podporovat kamarádství, jež bylo pro Martinu důležité

Dbáme na školu, aby se jí dalo, kolik je třeba

Víme, že Martina je šikovná, tak jsme se jí snažili motivovat pro střední školu, ale zároveň jsme jí nebránili jít tam, kam chtěla.

Co dělá skutečnost, že je přijatá, Romka a má nějakou historii, s Martinou a co se svou identitou dělá Martina?

Podle pěstounů byla Martina přesvědčená, že její tmavá pleť může a to, že ji nikdo nechce.

Za těch pět let.. Řešíme to, tenhle její pocit, jestli je moc černá nebo není moc

Identita nechtěného dítěte – že jste si mě, takovou černou vzali, a vděčnost

Vlastní matku Martina nechce vidět

Martina umí veřejně říct, že je Romka a že se jí dotýkají narážky, umí si zjednat respekt.

Při nespravedlnostech jde hlavou, zda nemají rasistický podtext, ale je nutné se s nimi poprat.

Ve vztahu k okolí: Co dělá to, že máme přijaté romské dítě s druhými/co dělá samo takové dítě s druhými a co dělají druzí s námi a s Martinou

Naočkování od tet – ty jsi černá, tebe nechtěli

Na začátku silně zavztahovaná v DD. Obtížné opouštět kamarádky

Podceňování Martiny odborníky na základě jejich školních a okamžitých testových výsledků

Ústrky od spolužáků – Romka, nutnost hájit se

Možné testování od druhých – je to Romka, myslí to vážně?

A naopak vyzdvihování nad ruhé, když se Martina osvědčila, až je to nepříjemné.

Kdo nese odpovědnost za to, co se děje?

Ti, kdo se podepsali na Martinině osudu před příchodem k pěstounům – tety, jež jí řekly, že je moc černá

Pěstouni, kteří přežali zodpovědnost za rozhodnutí, že Martina půjde z DD, stáli za Martinou, když si vybírala školu, kteří nastavují základní pravidla, jež Martina přijímá

Martina, jež nad sebou pracuje, zamýšlí se nad tím, co jí pěstouni řeknou, je všímavá, zodpovědná.

Šťastný osud, díky němuž je Martina pohodová, optimistická..

Kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít?

O tom, co se bude dít, se moc nemluví – jen na samém konci, že Martina bude bojovat se školou. Tam je to její zodpovědnost, aby pracovala – a sama pracuje.

Čeho chceme dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Jde o to, sdělit naši zkušenost, že je dobré, když pěstouni a dítě nejdou jako oheň a voda. Že velká část z problémů, jež pěstouni řeší, je způsobená tím, že s dítětem prostě neladí

dohromady – že obtížně snášejí některé projevy. Že by bylo cenné vědět dopředu o dítěti víc, aby se pěstoun mohl rozhodnout, zvládne-li přijímat takové dítě.

Také je pro pěstouny důležité sdělit, že pěstouni se nacházejí ve složité pozici. V čase krize jsou obviněni, že výchovu nezvládli a instituce k nim ztrácejí důvěru. Místo aby se jich zeptaly: A nechcete jiné dítě? „*Nebo si myslíme, že když si pěstouni s dítětem opravdu neseďnou, je lepší je vrátit, než se navzájem týrat. A v žádném případě se nedívat na ty pěstouny jako že to nezvládli, ale spíš se zeptat, zda by nechtěli třeba jiné dítě, s jinými potřebami.*“

A jaké jsou **normativní příběhy**, z nichž pěstouni při vyprávění vycházejí?

Obecně se celým příběhem prolínají normativní příběhy popsané v příběhu Martinina pěstounského bratra Libora. Konkrétně v Martinině příběhu jsem našla přesvědčení o tom, že je třeba stát za dítětem, někdy je nutné udělat rozhodnutí shora (půjdeš k nám z DD, nejdřív uděláš reparát, pak se uvidí), a je jinak je třeba dát svobodu – tedy jakoby přihrávat a jen někdy zasáhnout.

Klíčové události Martinina příběhu: nefunkční původní rodina, pobyt v ústavu, příchod k současným pěstounům.

Co je **potíží** v Martinině příběhu? Potíží pár je – to, že Martina má na víc, to, že ji občas zabolí, že je moc černá (všechno v prvním rozhovoru, ve druhém už nezaznívá, naopak se mluví o úspěšném odpákovávání narážek), to že má z minula některé věci zanedbané a musí je dohánět. Ale jsou to opravdu potíže? Možná se Martinin příběh vypráví v kontrastu k příběhům jejích sourozenců – Anety, Libora.

Co je **zápletkou** Martinina příběhu? Je to příběh o tom, že se dá žít bezproblémově. Přicházejí drobné vykyvy, kdy se musí něco rozhodnout, ale jinak to celou rodinu spíš stabilizuje a táhne než zaměstnává. A že je to díky šťastné shodě povah – že Martina je pohodová a že dobře k pěstounům zapadla, že nejsou „jako oheň a voda“. Do budoucna se hledí s klidem.

Radek

Od 6 měsíců v KÚ, od 7 let u pěstounů, předtím jednou vrácený z PP, dnes 14 let.

Mluvíme o tom, jak vypadá všední den:

„ - *A Radek – povídej sám.*

Já jsem přišel z Ch., přišel jsem ve 2001. Přijel jsem těsně před stěhováním sem. Tak to bylo dobrý.

A já – v šest hodin vstávám. Umyju se. Smích.. Do čtvrt na osm se učím chvíli.

Pěstounka: - *Jednu dobu si četl ráno – dlouho čeká na autobus, tak si vždycky četl.*

- *Školu mám do půl druhý, do čtvrt na tři. Teď půjdu do sedmé. Měl jsem jít do osmé. Ale měl jsem odklad – neuměl jsem písmenka a tak. Tak přijdu ze školy a učím se. Chodil jsem do fotbalu – asi dva roky a jinak dobrý.*

Pěstoun: - *No jemu škola dělá problémy. Jednak ty známky nejsou moc dobré a jednak škola není jeho přítel. Asi podobný jako já mám vztah k zubaři.*

A co tě těší?

- *Mě? Spíš tělocvik, výtvarka a takové ty věci..*

Všichni: - *Výtvarka??*

- *Nejvíce informatika, no.*

Pěstoun: - *No tak to už je lepší.*

„A o víkendu, když máš volno?“

O víkendu? To se někdy učím, někdy si hraju s malými venku.

Pěstoun: – Máme velkou zahradu, je tam hřiště, tam rádí.

– A ještě o víkendu mám ty zápasy.

Pěstounka: - Má takové problémy v hodinách některých, že Radku. Vezme papír, hodí ho před učitelkou z okna, o přestávce tancuje na lavici..

Pěstoun: - Je to vidět, když si někoho vezmete odmalička, a on když přišel v sedmi letech, to už bylo úplně něco jiného. Od půl roku byl v kojeneckém ústavu, pak v dětském domově. Nevěděl vůbec, co může, co nesmí, co je inteligentní, takové obyčejné věci.“

V rozhovoru pro mě dominuje pocit, že Radek je černou ovčí rodiny, že jsou mu jeho prohřešky proti rodinnému nastavení (hygiena, škola, slušné chování) vyčítány – a dobře známy - a že láska a péče pěstounů se podmiňuje polepšením.

„Já bych nechtěla změnit nic, jenom na Radkovi, aby se změnil přístup k učení. Vid', Radku. On prostě přijde domů, hodí tašku a nezajímá ho škola. A dělá si problémy takové.. Zbytečné, sešity trhá, schovává.. Do páté třídy měl jedničky dvojky a šel na druhý stupeň a má tři čtverky. Z kreslení třeba dostane pětku, že nekreslí, nechce se mu. Prostě když nechce, nedělá. Výkres hodí do koše.

Se všema jsem spokojená, akorát Radek. Já jsem s ním spokojená, je hodný, ale v učení..

Já nechci, abys tady kvůli mně dostal..

Ne, on to ví, pořád mu to říkáme, že to jsou problémy, které jsou naprosto zbytečné. Kdyby trochu zabral. Ne zabral, ale kdyby aspoň nezlobil. Nedělal věci, co se nedělají. Je to fakt poznat, že přišel v těch sedmi letech. Myslím si, že to je tím.“

Vztah mezi pěstouny a Radkem je jiný, než jak je to u Lindy a Klárky. Pěstouni to dávají do souvislosti s tím, že Radek k nim přišel později.

O Radkově prvních letech: „Byl jednou vrácený – oficiálně proto, že nestíhal tempo sportovní rodiny. Na to opravdu není – při fotbale na něj musím křiknout – Radku, bráníme! To vrácení ho hodně vzalo, byl to sirotek sirotkovy. Pak si ho jedna teta brala na víkendy, musela to omezit, protože se na ni začal moc vázat. „Náhodou“ jsme se s ním pak potkali u ní. Byli jsme tam (v DD) za ním, dvakrát. Když pro něj tatka přijel, utíkal přes celou dlouhou chodbu, skočil mu kolem krku, po druhé ho viděl a Tatínku, já su tak rád, že jsi pro mě přišel! Do hodiny nám říkal Mami, tati, to jsme nečekali.

Říkali nám, že za ním nikdo nechodí. A on tam stál kdesi na zábradlí a strašně bečel, že chce maminku a tatínka.. Ti rodiče, co chodili za jinými, třeba romskými dětmi, kouřili třeba, táhlo z nich – a to mu prý bylo jedno, jen aby tam odtud šel. Tak mu to vždycky připomínám, že tady chtěl být a že nám toto dělá.“

Pěstouni dvakrát během rozhovoru naznačují, že Radka zajímá jeho původní rodina:

Při rozhovoru o biologické rodině: „Radek už něco pomalu ví, ještě ne všechno, protože na to není dospělý. Je to u nich nějak horší než u holek, tak se připravujeme mu to říci až později, uvidíme. Radek by aj možná jo (měl zájem své rodiče hledat).

Radek: - Mmm.“

...

„Nedovedla bych pochopit, kdyby odešli a už se nehlásili. U holek – protože tu jsou od mala. Možná u Radka . U něj vždycky říkáme, že možná odejde sám.“

Nehledě na to ale pěstouni vědí, že Radek k nim má hezký vztah: „má nás fakt rád – muž byl na operaci se žlučníkem a Radek byl ve škole celý nesvůj.“

V rozhovoru se často opakuje figura My jsme k tobě byli hodní a ty si toho nevážíš:

„Pořád mu to říkám, že se musí polepšit, vyučit se. ... Říkáme – Radku: Chtěls k nám jít, my jsme ti chtěli pomoci a takhle děláš.“

Co znamená to „takhle děláš“?

„Nemá rád autoritu. Nejen u nás, i ve škole. Tamten jejich způsob, to by chtěl asi. To nepředěláme asi.

...

V tom, že se nám nechce podřídit. V hodnotách: neuznává autoritu. Něco mu řeknete, on si udělá svoje.

On ani třeba neřekne, my bysme mu tak rádi pomohli. Neumí zpívat – měl donést referát, aby si zachránil známku. A on nám neřekne. Takové skrýše, co už jsme našli. Prostě si udělá své a hotovo.

...

Nechápeme – tak rychle se naučí slova jako tuningovat a bezdomáč, a přitom mu to ve škole nejde, s hygienou – teď už je to lepší, ale jak dlouho jsem ho musela vracet do koupelny!

...

A to patologické lhaní, kdy on z toho nic nemá. Umím si představit takové normální klukovské – zapřu, že rozbiju okno. Kdysi dávno. Svačili a šli jsme ven, bylo hezky. Radkovi to déle trvá – půjdeš, až to dojíš. Dole jsme se obouvali, Radek už tam byl: Tys to snědl? Jo, už jsem to snědl. Vracíme se zpátky, prostě ten rohlík tam byl. Blbosti takové – prostě se nechce přizpůsobit.

Mě napadá – všichni třináctiletí kluci to takhle mají..

Jako v pubertě, myslíte?

Holky třeba to takhle neměly. Nelhaly, podvádění, přepisování známek neznají. Radek napodoboval podpisy už ve druhé třídě, akorát neznal písmenka, tak to nevyšlo..

A nezdá se, že bychom se k němu chovali jinak než k nim, v těch letech. Navíc by musel mít pubertu už v sedmi letech – na tu pubertu bych nesázel.

Třeba každý den vám bude slibovat, že se polepší. A za hodinu – juchá si a udělá to samé. Nebo to dodrží, ale vymyslí si něco lepšího.

...

Kolikrát, když šel ven, jsem ho pozorovala, je jako bychom ho vypustili z lesa. Divoký – bouchá a motýly bouchá.. Vždycky říkám – nezabíjej motýlka a on schválně jde a zabije. Až nepřipustný..“

Problémy s chováním dávají pěstouni do souvislosti s Radkovým romstvím:

„To je asi chvíle, kdy jsme začali uvažovat o tom, že ta romská mentalita je jiná. Poznali jsme to až u něho. Mysleli jsme, že když to vychováváme, že jsou jak my, jako bílí lidé normálně. Až s Radkem jsme viděli, že to v nich je, že ta mentalita je jiná.

...

Jestli je to tím – nebo do sedmi let už tam byl dlouho. Už je u nás šest let. Za šest let by snad měl každý pochopit pravidla společnosti, kde žije. A on ty pravidla nemá – nerespektuje.“

Pěstouni vyjadřují pochybnosti, zda to s Radkem vydrží: „Pořád mu říkáme. Máme tě rádi, chceme ti pomoci. Nevrátila bych ho, pořád říkám, že to s ním vydržím, půjde-li to. Ale až bude mít 15,16,18 a bude vyvádět takové.. Jsou tu druhé děti tak..

Je problém, aby to ti malí neodkroukali. Protože tu laťku musíte pořád držet. Proto mu to nemůžeme pořád tolerovat a odmlouvat.“

A vyjadřují je i Radkovi: „Říkám mu, že bude muset odejít, když to s ním bude špatné.“

S Radkem pěstouni navštívili psychologku, nedohodli se s ní však: „paní nám radila něco, co se nám nelíbilo. Říkala, že mu máme povolit všechno, co chce on. Neměli jsme nic podmiňovat, žádné Když budeš hodný, tak dostaneš, ale: automaticky dostaneš a budeme rádi, když budeš hodný. To se nám nezdálo, protože tu je víc dětí.. Pak řekl, že chce počítač k narozeninám – v deseti letech! Holky měly každá svůj až v šestnácti, sedmnácti. Párkrát jsme tam byli, ale tím to skončilo. Ona nesplnila naše předpoklady, my samozřejmě její – neumím si představit, co by se stalo s dalšími dětmi: On zlobí a má všechno, my nezlobíme a nemáme nic..“

„Snažíme se, jezdíme na dovolenou každý rok do zahraničí. To jedeme všichni. On jede s námi. Ale za vysvědčení nedostal nic – dvě čtyřky, to jsem nečekala. A celý rok jsem mu říkala –

budeš mít špatné známky. Bylo to na mě moc – do páté třídy jedničky a dvojky, v šesté čtyřky. A on to ví: Že, Radku.

A říkála jsem mu, že nebude chodit do vesnice za děčkama.

To je ta věc, že si Radek našel za kamarády různé vylupky, ne pořádné kluky. Ti z něho tahali rozumy a pak napadali holky, u autobusu a tak různě.“

Rozhovor však přesto končí optimisticky: „*Ted’ už je to lepší, doma už cítí, co může, musí. Už jen ta škola.*“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mám v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) s mým životem?

Radek dělá problémy, jimž nerozumíme, připadají nám zbytečné.

Když k nám přišel, nevěděl nic – co se může, co nesmí, základní věci.

Mrzí mě, že se Radek nesnaží ve škole.

Pocit nevděčnosti – chtěl k nám jít, my jsme ti chtěli pomoci, a takhle děláš.

Marnost? To nepředěláme – Radkův postoj k autoritě. To, že Radek nerespektuje pravidla společnosti, v níž žije.

Musíme kvůli mladším dětem držet laťku – a Radek nám ji může bortit.

Nepříjemné překvapení, zklamání – po přestupu na druhý stupeň má Radek z jedniček dvojek čtyřky.

Zlepšení – doma už Radek má pravidla zvládnutá.

Co dělám já s tím, že mám právě takové dítě?

Připomínám Radkovi jeho problémy, i to, že jsou zbytečné.

Radkovo problematické chování dávám do souvislosti s jeho delším pobytem v ústavu a také s jeho romstvím.

Připomínám Radkovi, že chci, aby změnil přístup k učení a nedělal věci, které se nedělají.

Připomínám mu, že k nám chtěl jít, a teď se chová tak, že jsme z toho nešťastní.

O jeho biologické rodině Radkovi řekneme více později, až bude starší, protože to je „u něj horší než u holek.“

Jsou věci, na nichž trváme – hygiena, učení.

Vydržím s ním, půjde-li to. Ale bude-li to ohrožovat soužití celé rodiny, bude Radek muset odejít.

Zkusili jsme se poradit u psychologky, ale nemohli jsme přijmout její doporučení – dávat, co si vzpomene, i když zlobí. Po pár návštěvách jsme spolupráci ukončili.

Jezdíme každoročně na společnou dovolenou do zahraničí.

Za vysvědčení děti něco dostávají, Radek za dvě čtyřky nic nedostane, také nebude moci chodit do vesnice za pochybnými kamarády.

Co dělá skutečnost, že je přijatý, Rom a má nějakou historii, s Radkem? A co se svou identitou dělá Radek?

Hodně vzatý po prvním vrácení – sirotek sirotkový, hodně toužící po rodině.

Po příchodu do rodiny neznal základní věci – zřejmě pravidla, co se může, co nesmí. Co se týče hygieny, trvalo dlouho, než začal dělat, co po něm pěstounka chce.

Radkovy problémy, jež podle pěstounů s jeho historií a původem souvisejí – neposlouchá ve škole, ani doma se nechce podřídít, pracuje jen když chce, patologické lhaní, vyhýbání se školním povinnostem, krutost ke zvířatům.

Nejistá vazba k pěstounům – možná by aj stál o to, vyhledat biologické rodiče. Možná aj odejde sám. Bude muset odejít, když to s ním nepůjde.

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými, co dělá s druhými sám fakt, že máme takové dítě, a co dělají s dítětem druzí?

Psycholožka radí – nepodmiňujte lásku Radkovi, ale s pěstouny se nedomluví.

Kamarádi tahali z Radka rozumy a pak napadali holky – Radek se skamarádil s výlupky.

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje? A kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít?

Do budoucna Radek – když se nezlepší, bude muset odejít. Ale doma se zlepšil.

V přítomnosti – Radek: takhle dělá, ať už proto, že byl v ústavu příliš dlouho, nebo pro tíhnutí k romské mentalitě.

Čeho chceme dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Promluvit Radkovi do duše, aby se polepšil. Vypovídat podráždění a starost z problémů.

Klíčové události: první vrácení z PP, zřejmě přechod do 6. třídy – zhoršení ve škole.

Hodnoty a přesvědčení – dítě se musí přizpůsobit pravidlům společnosti, v níž žije. Radkovy problémy se dají vyřešit tím, že se Radek začne snažit. Složitější věci ohledně původu je lepší říkat, když jsou na ně děti zralé. Když to kolem Radkových 15,16,18 s ním nepůjde, bude muset odejít – kvůli mladším dětem, aby to neokoukaly.

Potíž – tou jsou ve vyprávění pěstounů některé typy Radkova chování – to, že se nepodřizuje autoritě, neposlouchá ve škole, vyhýbá se nepříjemným povinnostem, agresivní projevy.

Nedá se moc říci, že by se zápleтка odvíjela v čase – nějaké změny jsou vyjádřené dramatickým zhoršením známek v posledním roce, v opačném směru jde zlepšení doma: Radek už ví, co může, co musí. Vyprávění je vlastně připsáním problému Radkovi – Radek má problém, protože se chová jinak než ostatní děti, nechce se přizpůsobit. A my to s ním zatím zvládáme, je vidět i určité zlepšení, ale to, jak si vede ve škole, nás zklamává. Nejsme si jistí, jestli Radek od nás někdy neodejde sám.

Sandra

od narození v ústavu, od 5 let u pěstounů, dnes asi 24 let

Vyprávění o Sandře pěstounka začíná příběhem o zamlčení podstatných skutečností: „*Ještě když jsme si brali Sandru, měla tenkrát pět – kolem devadesátého roku – domov nám zamlčel nějaké věci, které myslím, že byly zbytečné. Až když přišla karta, řekla nám doktorka, že je dispenzarizovaná. Zjišťovali jsme s čím a zjistili jsme, že s nočním pomočováním. A místo, aby nás na to upozornili, asi protože měli obavu, že bychom si ju nevzali – i když by to vůbec nebyla překážka a bylo by lepší to vědět a být na to připravený.*“ O žádném z přijímaných dětí pěstounka nic kloudného nevěděla. To se v poslední době změnilo: „*To je právě velký rozdíl mezi tím, jak je to dneska a jak to bylo kdysi. Když jsem si přibírala děti na té vesničce, nedozvěděla jsem se o nich v podstatě vůbec nic. A tak to bylo dlouho, v podstatě se mi zdá, že to je pár let, co se situace změnila. V podstatě všechny děti, kromě těch posledních, jsem dostávala jako nepopsaný list, o nikom jsem nic nevěděla. Musela jsem si na všechno přicházet.*“

... Dostali jsme možná jenom takové konkrétní zprávy o tom dítěti – že je lítostivý, nebo naopak agresivní. Jenom takové ty současné. Ale z historie žádné. Spíš byla tendence problémy těch dětí zamlčovat.“

V té souvislosti pěstounka zmiňuje, jak důležité jsou informace o jejich historii i pro děti samotné: „Takže jsme věděli jedině to, co jsme se dověděli od dětí. Pak jsme zjistili, že ne vždy to tak je – že děti si namyslí domyslí z toho, co zaslechly. A tu historii si jakoby dotvoří – potřebují ji. Potřebují pocit, že něco prožily a když si to nepamatují, domyslí si to.“

„Sandra prošla takovým se dá říct nejbouřlivějším vývojem. Nevzpomínám si na nějaké extra problémy ve škole, kromě toho, že byla slabá a ty výchovné.. Ale poměrně brzo začala mít problémy – kradla v obchodech a oni ji nahlásili opakovaně, takže v necelých dvanácti šla do výchovného ústavu. Pořád jsme s ní udržovali kontakt, jezdila sem jako k rodině, i když tenkrát se to vyřešilo díky sociální pracovníci zrušením pěstounské péče. Pořád jsme zůstali její mamí, tati. Potom její výchovné problémy ustaly, šla na střední školu, pustili ji sem na zkušební dobu a když obstála, mohla se sem vrátit. Pak tady byla až do té doby, než šla studovat. Na střední škole byla v K., na té romské. Tam byla na internátu a byl tam celkem dohled. Ale na výšce to bylo, jak to je – šla studovat vychovatelství – z domu sice odjela, ale do školy nešla a po prvním semestru skončila.

Myslím, že ten hlavní pokrok, a to, kdo opravdu je, se ukázalo, až když začla pracovat. Měla štěstí, že jí manžel našel takovou hodně zajímavou práci – dělá v zařízení, kde jsou kluci nejen s výchovnými problémy, ale zároveň psychiatričtí. Ukázalo se, že je strašně šikovná. Jednak tím, že si tím sama prošla, jednak tím, že dozrála a rozvinula se až teď. Předtím doma moc nebyla, tak se to nestačilo rozvinout. Ale pak byla jen v práci a doma, od obecního úřadu dostala byt, který měl být něco jako byt na půl cesty.

Našla si hrozně fajn přítele, tady z města, bydlí vlastně u nich, oni mají velikánský barák. A vidíme ji vlastně pořád. To je hrozně fajn. Kdykoliv potřebuju pohlídat.. Ta udělala během posledních dvou let obrovský pokrok. Úplně jiný člověk.

Takhle se nám ukazuje, že ta ústavní výchova není schopná připravit to dítě. Teď už na tom trvám a i když je dítě problémové a sociální pracovníce by ho chtěly dát do výchovného ústavu, bojuju jak lev. A teď zvlášť, co jsem začala studovat a ledaskam se dostanu..:) Zdeňka má třeba taky velké problémy, tam se to zase řešilo přes psychiatrie, že by tam měla každý rok na nějaký pobyt.. Prostě jsem řekla ne – dvakrát a dost. A naštěstí mě dneska už nikdo nemůže donutit. Protože vždycky přijela horší.

Ono to prostě vypadá, oni to tak berou, že jsem na ně málo přísná. Ale přišla jsem na to životní zkušeností, že je lepší být trpělivý a že změna nebo vývoj té osobnosti je běh na strašně dlouhou trať – že to neudělám za rok ani za dva. A dokonce ani do těch osmnácti!

Fakt, u těch děcek jsem viděla, že jsem mnohem dýl musela být nablízku a pomáhat nějak se orientovat v tom životě. Nikdo to nevyřeší nějakým dvouletým tříletým pobytem a už vůbec ne tím, co se tam dělá. Myslím, že tím, že je respektuju, že je mám ráda, že se snažím najít to pro ně nejvhodnější a pro ně přijatelné. Nevychovávám děcka tak, že bych řekla to to to to a to se musí. Chci, aby sami poznali, že tak je to správné a potom se pro to sami rozhodovali. Vypadá to tak, že jsem nedůsledná, ale mně se to osvědčilo. Samozřejmě to nejde v malém věku, ale potom třeba v pubertě nebo v nějakých šestnácti, když chce někam jít, sama dobře ví, že to není dobrý, protože tam jsou drogy atd. Řeknu jí Já jsem proti tomu, řeknu proč, ale teď se rozhodni ty sama. A ona: Já chcu, abys mi to buďto zakázala, nebo.. Ale já nechcu sama, já vím, že tam nemám jít! ☺

Fakt se mi to osvědčuje, naučit ty děcka se rozhodovat. Protože já nebudu pořád za jejich zadkem. A když budou poslouchat, nebo dělat dobré věci jenom když je někdo vidí, tak nejsou vychovaní pro život.“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mám v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) s mým životem?

Nutnost přicházet na věci, na které jsme nebyli připraveni, protože je úřady o dětech nesdělily. Zrušení PP, když Sandra pro výchovné problémy odešla do VÚ – zřejmě narážka na neporozumění sociální pracovnice.

Velká radost z rozvinutí Sandry za poslední dva roky, co pracuje.

Velká pomoc pro pěstounku – vidíme ji vlastně pořád. Kdykoli potřebuju pohlídat..

Naučit se, že změna nebo vývoj osobnosti je běh na dlouhou trať.

Co dělám já s tím, že mám právě takové dítě?

Pořád udržovat kontakt, i když zrušená PP, nechávám otevřené dveře, přijímám Sandru zpět.

Mohli jsme pomoci tím, že jsme našli hodně zajímavou práci.

Nedat dítě do ústavu – výchovného, na psychiatrii. Protože nějakým ročním, dvouletým pobytem nebo programem se nic nevyřeší.

Je třeba být trpělivý, změna nebo vývoj osobnosti se nedá udělat za rok-dva, ani do osmnácti.

Musím být mnohem dýl nablízku a pomáhat se orientovat v životě.

Mohou se rozvinout díky tomu, že je *respektuju, že je mám ráda, že se snažím najít to pro ně nejvhodnější a pro ně přijatelné...že je učím se rozhodovat...* Že jsou v domácím prostředí.

Co dělá skutečnost, že je přijatá, Romka a má nějakou historii, se Sandrou? A co se svou identitou dělá Sandra?

Ne konkrétně Sandra – domýšlení si vlastní historie. Protože ji potřebuju.

Výchovné problémy – kradení v obchodech.

Studium na romské SŠ.

Až dokud nezačala pracovat, nebyla dostatečně dlouho v klidu doma, aby se její schopnosti mohly rozvinout, nedozrála, měla problémy s disciplínou, zodpovědností, když nebyl vnější dohled, nefungovala.

Pracuje s mladými, jež mají stejné problémy, jako měla ona.

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými, co dělá s druhými sám fakt, že máme takové dítě, a co dělají s dítětem druzí?

zamlčené informace dětským domovem – škoda, ztížilo nám to situaci.

Děti si musejí domýšlet vlastní historii, protože jim druzí nic neřeknou nebo nemohou říci.

Druzí ztížili Sandře v dospívání cestu – protože ji dostali do VÚ, protože zrušili PP.

Ale nezablokovali ji – když Sandra obstála, pustili ji zpět.

Střední školu dodělala i díky dohledu na internátu.

Hodně +faktor – fajn přítel.

Pobyt v instituci nemůže dítěti účinně pomoci.

Sociální pracovnice pěstounku berou jako málo přísnou.

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje? A kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít?

Za to, co se stalo – druzí (sociálky, DD...). Oni zamlčovali, oni posílali do VÚ, rušili PP.

Pěstouni – dokud nejsou děti větší, aby se rozhodovaly samy, a od té doby Hanka. Protože ona se rozhoduje.

Čeho chceme dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Sdělit, že pobyt někde nemůže dítěti pomoci. Že expertní zásahy věci nepomáhají. Že děti se rozvíjejí v dobře fungující a spokojené jenom díky trpělivosti, vztahům doma a velké svobodě a zodpovědnosti, v níž vyrůstají. Že vývoj nebo změna osobnosti je běh na dlouhou trať. Do osmnácti let se do cíle nedoběhne – mnohem dýl je třeba pomáhat orientovat se v životě.

Klíčové události: Odchod do VÚ, ustání výchovných problémů, návrat, rozvinutí díky stabilizaci prostředí a dozrání.

Hodnoty a přesvědčení – viz výš. Když se o dětech zamlčují informace, ztěžuje to život pěstounům, i dětem. Nepřerušovat vztah s dítětem, i když má problémy a nad námi zlomili hůl. Třeba učit děti se rozhodovat – nechávat na nich svobodu a zodpovědnost a pomáhat jim se v dilematech orientovat.

Potíž – Dlouhé dozrávání Sandry. Proměna, v níž nikdo nedoufal. Možná házení klacků pod nohy ze strany úřadů.

Sandřin příběh začíná problémy, jež ji (s cizím přičiněním) vedou pryč z rodiny a jež jako by předznamenávaly špatnou kariéru. Pak stabilizace dostatečná pro návrat do rodiny, vystudování SŠ, najít si stabilního partnera, získání práce, ale nedostatečná pro dostudování VŠ. A další stabilizace a rozvoj v klidu doma, v práci, jež Sandře sedí. Teď Sandra oporou druhým – klientům i pěstounce.

Sylva

Od narození v KÚ, odtud v 1,5 roce k pěstounům, dnes asi 32 let

„Sylvu jsme si brali z kojeňáku, jako dítě hodně zanedbané. Měla rok a půl, vůbec neuměla chodit, nekomunikovala. Primář nám ju tehdy v podstatě dal, s tím, že si myslel, že z ní nic moc nebude. A když ji po asi roce a půl uviděl, řekl: Kdybych věděl, že bude tak šikovná, nikdy jsem ji do vesničky nedal. Tím se mě strašně dotkl – nemyslím si, že bysme byli nějak horší 😊

Měla velké problémy, když jsme si ju vzali – tři dny byla zalezlá v rohu v postýlce, nechtěla jíst, pít, nemohla jsem ju přebalit, vůbec se k ní přiblížit. Ať jsem zkoušela, co jsem zkoušela – bílý plášť, jemně, s odstupem jako zdravotní sestra... Až potom vyhledovala a navázala kontakt tím, že sáhla po piškotku. Pak jsem se mohla přiblížit, pak jsem na ni mohla sáhnout – pak se ke mně doslova přisála. A pak jsem ju asi dalších pět let nesměla nechat ani minutu. Ani když jsem někam jela, ani na úřadech.. Úplně se to obrátilo v takovou až nezdravou závislost – v strach být beze mě. Sylva měla problémy s kradením – taky celoživotní problém, od děcka. Byla vždycky hodně klidná, až pasivní, nic moc ju nazajímalo. Nejraději seděla a koukala. Ještě v pubertě, skoro dospělá, si sedla do křesla, v takové spojovací chdobičce, kde nic není! A koukala. Nejraději tedy koukala na televizi, ale to jsem moc nedovoľovala. Vždycky měla tendenci být hodně lenivá. Práce jsme měli rozdělené s děckama, ona to měla přesně vypočítané, když měla třeba vytrít, nalila si vodu, vzala hadru, odstála to, pak to vylila, řekla hotovo, vytrito 😊. A už byla velká, už musela vědět, že se to pozná. To pro ňu nebylo důležité, co bude za pět deset minut. Ona žije prostě teď a žije tak dodneška. I s penězi – když dostane peníze, je schopná to všechno utratit a nemyslí na to, že má ještě měsíc před sebou. Ve škole se jí velice nedařilo – po první třídě šla na zvláštní školu a tam byla jedničkářka. Měla problém hlavně s matematikou, ale tím, jak byla lenivá, myslím, že by tu základku nezvládla a že bylo lepší, že byla dobrá na té zvláštní než věčně outsider na základní.

Vyučila se potom jako pomocná kuchařka. Ta práce ji samozřejmě nikdy nebavila, dělala chvílku a měla tam problém – v nějakém restauračním zařízení, co pracovala, myslím, že okradla nějaké hosty, vyhodili ji.

Našla si přítele, Roma. To je zrovna partner, kterého jsme jí velice rozmlouvali, ale pro kterého se ona rozhodla. Hodně pil. Odstěhovali se, takže nevím, jestli ještě pije a ona to neprozradí. Ale napadl ji třeba nožem a bil ji.. To je takový svět, o kterém jsem do čtyřiceti let vůbec nevěděla, že existuje. Až prostřednictvím svých dětí jsem začala poznávat, že jsou lidi, kteří nepracují, kteří páchají trestnou činností, kteří se bijí.. Vždycky jsem se pohybovala mezi spíš slušnými lidma ☺, tak to pro mě bylo úplně nové poznání, se kterým jsem se napřed musela smířit.

Sylva tedy odešla k němu, skoro rok se nepřihlásila. Podle toho, co říkala, jí úplně vyhovoval ten romský život, tak jak se žije v jeho široké rodině. Nic se doma nedělá, neuklízí se a nemusí se pracovat, jenom se jí a žije. A nejsou povinnosti. Vlastně mi chtěla ukázat, že to, jak já žiju, je úplně nesmysl. Že teprve teď jí přijde, že žije normálně a spokojeně.

Po nějaké době zase přišla a bylo vidět, že je těhotná, už dost. Bavila jsem se ní o tom a ju to vůbec nezajímalo. Žádné dítě nečekala, prostě cosi měla v břiše. Potom se jí narodila vlastně Kristýnka, nejstarší její dítě, nebyla ani jednou v poradně, to oni mají hlášené – měla jít do kojeňáku. Sylvě jsme nabídli, že jí pomůžeme se vším, že jí najdeme bydlení, že se zatím o tu Kristýnku postaráme. Jednak aby nemusela platit kojeňák, to by jí narůstal dluh a jednak kvůli Kristýnce. Z porodnice jsme si je teda obě odvezli k nám.

Jenže Sylva nevydržela, prostě chtěla být s tím partnerem. Tak odešla a Kristýnka tu zůstala. Ale chodila za ní a podařilo se – máme tady na to opravdu skvělý obecní úřad. Sice to byl holobyt, ale pěkný, zařídili jsme ho, všechno jsme jí na Kristýnku pořídili. Asi v deseti měsících si ji Sylva odnesla domů, měla ji vždycky tak den dva, zas ju donesla a třeba týden ji tu nechala. A jak Kristýnka dostala rozum, už k ní nechtěla, strašně plakala – bála se, bili se tam.

Strašně bych si nalískala, ale tehdy jsem to netušila a říkala jsem jí, že nesmí plakat, že by ji tatínek k nám už nepustil – tak vyhrožoval. Kristýnku si udržovali hodnou tím, že jí řekli, že nebude moci ke mně. A když jsem jí řekla, ať nepláče, tak ona opravdu byla schopná – dítě rok a půl – ten pláč držet, jen slzy jí tekly.. Ted' si myslím, že to vůbec nebylo dobře. Pak to bylo tak, že od úterý do neděle byla Kristýnka u nás, od neděle do úterý u Sylvy. Jenomže čím to bylo u Sylvy horší, její partner byl ve vězení, narodila se ještě Dana a Sylva zanedbala očkování – to hlídal jenom on, ona na takovéhle věci vůbec není. Takže úřad rozhodl, že děti odeberou. Kristýnka už u ní vůbec nechtěla být, tolik se bála, že se začla i pokakávat, Sylva to sama uznala a nechala ji tady. A Danu měla ještě nějakou dobu u sebe, protože ju kojila. Ale jinak byla celé dny tady – muž byl ve vězení. Danu strašně nesnášela, vždycky jí tady nadávala, protože Sylva nechtěla mít děti.

A zase – my jsme asi udělali chybu, že jsme jí říkali, ať jí nedává do děcáku, že jí kdyžtak pomůžeme, že si ji vezmeme. To ona nechtěla. Nakonec ji odebrali, my jsme o ni žádali, ale to už sociální pracovnice nepovolila. Prostě to chtěli vymyslet tak, že jsou holky natolik malé, že to nevadí, že je rozdělí a že Danu dají do adopce. Je světlá, tak by to nebyl problém. Jenomže Kristýnka tím, že spolu zažily ty hrůzy, byly spolu v postýlce, když se bály, pořád prosila, ať si tu Danu vezmeme. Dana byla v kojeňáku, kde je manžel ředitelem. Měli jsme zakázáno ji navštěvovat a nemohli jsme tam jít ani potají. Pak se Sylva s někým v tom kojeňáku nepohodla a dala malou do jiného. Tam nám povolili se s ní stýkat, ona strašně rychle zase navázala zpátky kontakt, a nakonec to ta sociální pracovnice vzdala. Pak jsme zjistili – úplně náhodou, že už Danu někomu slíbila, proto to všechno dělala.

I u soudu, to jsem vůbec nechápala, ta psychologka řekla, že jsou natolik malé, že se na tu sourozeneckou vazbu nemusí hledět. Z té Danině strany asi ano, ale Kristýna pořád to chápala tak, že se o Danu musíme postarat.

Byli jsme potrestáni tím, že jsme asi tři nebo čtyři roky nedostali na holky ani korunu. Ale teď už jsou v péči, proběhl soud.

Pořád jsem ale věřila, - a celou dobu to tak bylo, co jsem se se Sylvou domlouvala, že se prostě o ně budu starat do té doby, než se to Sylva naučí. Pořád jsem věřila, že to není na celý život, že to je pomoc té Sylvě. Ta u všech těch soudů byla, sama vlastně podávala žádost, aby Dana mohla být u nás.

Teď už tomu přestávám věřit, protože Sylva už má tři další děti. Chlapeček, který se narodil v době, kdy byl její partner ve vězení a byl světlý, šel do adopce. Doma má ještě dvě holčičky. Kristýnu nedonutíme, aby tam šla, dokud je tam tatínek. Maminka musí chodit sem za ní. Dana tam asi dvakrát byla, ale Sylva ji vrátila, že si s ní neví rady, že je strašně zlobivá. Ona tedy je hodně problémová, ale myslím si, že má typické problémy těch hodně odmítaných dětí. A možná to podvědomě vůči Sylvě ukazuje ještě víc. Minule jí udělala třeba to, že jí vyhodila dítě z kočárku – dalo by se říct až závažné věci, ale z pohledu toho, proč to dělá, je to v uvozovkách pochopitelné. Protože ty dvě děti maminka má.

Myslím si, že tu péči o děti moc nezvládá. Dokud byla tady, snažili jsme se jí pořád pomáhat. Ne že bychom jí dávali peníze, ale jídlo a tak. Potom byla v domově pro matky, kde byl taky nějaký dozor, jenomže to jí právě hrozně vadí, když musí se o ty děti starat. Teď se odstěhovala a záleží to na ní, kdy přijede. A je schopná třeba půl roku za holkama vůbec nepříjít. Její malá měla v lednu tři roky a ještě nechodí ani na nočník – prostě nevychovává, neučí ty děti. Kristýna je jedničkářka, vyloženě šikovná, holky inteligenci mají, ale na těch jejích dětech je vidět, že se vůbec nerozvíjejí. Myslím si, že holky by už domů ani nechtěly. Takže to nechávám otevřené. Samozřejmě se snažím a pořád v holkách pěstuju – to je jejich maminka. Dana má hodně tendenci mi říkat mami. Pořád se snažím jí připomínat, že maminka je Sylva. Myslím si, že z toho musí mít hrozný guláš.

A Sylva má k vám jaký vztah?

Podle mě je to tak, že Sylva není schopná citového vztahu, jen vztahu závislosti. Jak byla závislá na mně, je teď závislá na tom partnerovi. Jí s ním vůbec není dobře, jejím dítětem s ním není dobře. Radši se zřekla dětí, než aby opustila jeho. Ani k těm dětem asi nemá vztah, protože to asi neumí. Třeba když děckám utírá nos, i ostatní, od Mirky dcera jí říkala: Sylvo, vždyť jí to bolí!“

Od ostatních dětí zřejmě přišlo nějaké odsouzení: „- „nejde o to, že by jim vadilo, že je Romka, ale kdyžtak jak se chová.“

Pěstounka vypráví, že s Danou je to někdy opravdu těžké, i pro ni i pro starší děti: „Dana je hodně problémová. A není tady nikdy klid. To už věřím, že těm dospělým..

Takováhle situace tady nikdy ještě nebyla. Byly problémy, ale vždycky nějak nárazově, kdežto ta Dana dokáže celý den být tak ošterná, že děsně vytáčí ☹. Perou se, hádají se – to je jedna z mála věcí, kterou špatně snáším – sváry. Když jsou proti sobě. A Dana je schopná chodit a vymýšlet si: Babi, ona dělá to.. A druhá se brání a už.. To snáším těžko.“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mám v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) s mým životem?

Velmi náročné na začátku soužití – odmítání a pak pětiletá závislost na pěstounce, nemožnost být bez ní.

Problémy s kradením.

Problémy s výlučnou orientací na přítomnost – nezajímalo ji, co bude za 5 minut.

Problémy s leností. – ale to všechno vyprávěné bez obviňování, prostě taková byla, pěstounka nikde nevypráví, že by to nějak řešili, že by byly spory.

Poznání, že je svět, kde se lidé bijí, nepracují, páchají trestné činy. Smířit se s tím, že takový svět je a že v něm Sylva žije.

Snahy Sylvě a Kristýnce pomoci – vzít je po porodu k sobě, zařídit jim bydlení, starat se o Kristýnku, když byla Sylva pryč.

Výčitky, že Kristýnce pěstounka ublížila tím, že jí říkala, že nesmí plakat.

Konflikt s úřady o Danu, o to, zda sestry zůstanou spolu.

Zklamaná víra, že o Danu a Kristýnu pěstouni pečují, jen dokud se to Sylva nenaučí.

Náročné soužití, jak to dosud nikdy nebylo – není nikdy klid. Danina ošternost a vyvolávání konfliktů, nepříjemné pro dospělé děti i pro pěstounku.

Dětem vadilo, jak se Sylva v některých momentech chovala.

Co dělám já s tím, že mám právě takové dítě?

Zkoušet všechno možné, aby miminko-Sylva navázalo kontakt, a pak mít Sylvu 5 let neutále u sebe.

Nedovolovat moc koukání na televizi.

Kopat Sylvu do práce, v tom množství jako ostatní. Řešit, když práci odflákne.

Nenutit dít ve škole – lepší, když bude dobrá na zvláštní.

Rozmlouvat rizikového partnera, ale respektovat rozhodnutí.

Pomáhat Sylvě s dítětem, zařídit jí bydlení atd., aby se mohla o malou starat.

Starat se o Kristýnu, když se to Sylvě nehodilo, nakonec ji převzít úplně, když se bála tolik jít k Sylvě, že se začala pokakávat.

Být pro Sylvu jistota, i kvůli jejím dětem – nedávej je do DD, postaráme se o ni kdyžtak.

Snažit se o děti starat, bojovat o to, aby nebyly rozdělené, aby Dana nešla do adopce – aby se jednou mohly vrátit k Sylvě, jen co se naučí se o ně starat.

Nechávat tomu volný průběh, ale snažit se v Daně a Kristýně pěstovat, že Sylva je jejich maminka.

Co dělá skutečnost, že je přijatá, Romka a má nějakou historii, se Sylvou? A co se svou identitou dělá Sylva?

Na začátku silně zanedbaná (nekomunikovala, neuměl chodit), se špatnou prognózou.

Neschopnost citového vztahu – jen vztahu závislosti. Ani k dospělým, ani k vlastním dětem, jež nechtěla a péči o ně nezvládá. Děti, jež má v péči, zanedbává.

Neschopnost ohlídat očkování apod.

Pasivní, lenivá, problémy s kradením, orientace jen na přítomnost; hodně jí vadí, když něco musí, když je dozor – v domově pro matky atd. – ale má to co dělat se Sylvinou historií?

Vyhovoval jí život v široké rodině jejího partnera – kdy se nic nemusí, jenom se jí a žije.

V konfrontaci s tím se jí životní styl pěstounů jeví jako nesmysl.

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými, co dělá s druhými sám fakt, že máme takové dítě, a co dělají s dítětem druzí?

Zanedbání a špatné prognózy.

Závislost na partnerovi, který hodně pil, napadal Sylvu.

Spokojenost s životním stylem jeho rodiny, kde Sylva našla, jak jí vyhovuje žít.

Pomoc ze strany obecního úřadu ohledně bydlení.

Něco jako spiknutí soc. pracovnice a psychologky, aby se Dana nedostala do péče pěstounů, s následnou mstou (žádné peníze).

Ostatním dětem se nelíbilo, jak se Sylva chová.

Je pro ně náročná ošternost Dany.

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje? A kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít?

Za zanedbání nesou odpovědnost jiní.

Pak je slyšet hrdost – že v naší péči se Sylva stala takovým šikovným dítětem.

Pak Sylvina odpovědnost – ona se rozhodla pro svého partnera. Ona rozhoduje, kdy za dětmi přijde. Ale bez osočování, s porozuměním, že to prostě asi neumí.

Během prvních let po Kristýnčině narození i hodně odpovědnost pěstounů – oni pomáhají, oni se starají, oni si vyčítají, že Kristýnku nutili neplakat, Sylvě radili nedávat Danu do DD – pak byla stejně odebraná.

Odpovědnost za to, co se bude dít, Sylvina i pěstounčina – ta za výchovu Dany a Kristýnky.

Čeho chceme dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Prostě odpovídám na otázku – vyprávím příběh, který se nám děje, v němž my chceme dělat to nejlepší, každý chce, jen každý to různě umí. Ve kterém zranění mohou způsobit, že lidi nejsou schopni vztahu, a nevíme, co bude s našimi vnučkami. Ale žijeme to. Co jiného, když respektujeme rozhodnutí našich dětí.

Klíčové události: zanedbávání v raném dětství, vztah s partnerem.

Hodnoty a přesvědčení – je důležité pomáhat, dokud se dítě nenaučí, jak se starat o děti. Jen Sylva se to možná nenaučí.

Není dobře chtít po dítěti, aby neplakalo, protože jinak zůstane tam, kde pláče.

Potíž – Sylvina neschopnost citového vztahu. Její orientace na přítomnost, nezodpovědnost.

Zápletka Sylvina příběhu se odvíjí od vztahu závislosti na pěstounce, který jako by předznamenával podobu pozdějších vztahů. Přes problémy dospívání – krádeže, lenost, neschopnost myslet dopředu. Pak se Sylva našla v životě rodiny svého partnera, kde se neplánovalo a nepracovalo. Dvě starší děti s ní nemohly a nemohou žít, ona je navštěvuje nepravidelně. S dětmi nemůže vydržet, protože nesnáší, když něco musí, a chce být se svým partnerem. Děti vychovávají je Sylvini pěstouni, původně přesvědčení, že Sylva se naučí pečovat o děti. To se ale jeví čím dál nepravděpodobnějším.

Příběh se podobá Jirkově jednak vyzněním, jednak opakovanou neschopností žít slušný život, také impulzivním kradením v dětství. Osobnostní poruchy?

Vendula

od narození v KÚ, od 2 let v PP, dnes asi 19 let

Pěstounka vyprávění o prvních letech Venduly začíná příběhem Venduliny matky, jak ho zná z vyprávění jejích pěstounů. Příběh se prolíná s vyprávěním o Vendulině hledání vlastních rodičů. Znalost osudů Venduliny biologické matky pěstounce pomáhá jí rozumět, vyjadřuje a ovlivňuje postoj pěstounky vůči biologickým rodičům a smyslu její práce.

„Vendulina máma byla odebrána rodině asi ve čtyřech letech, že ji snad mlátili, nebo jestli byla trochu týraná.. Dali ji do bílé rodiny, kde ta žena nemohla mít děti. Nevím, kolik let byli bezdětní. Pak dostali tuhle čistou Romku, je podobná Vendule, ale je tmavší. Byla tam destruktivní – všechno rozbila. Dostala něco, rozbila to. Tak s ní měli dost problémy. A byla jediné černé dítě na celé vesnici.

Vzali si ji a do půl roku otěhotněla ta paní. A přišly ještě dvě děti. Takže tahle jim pomáhala, miminka tahala, to bylo dobrý. Ale – co já vím, kolem dvanácti třinácti začala krást peníze, tak ji dali do výchovny, ještě ji tam prý navštěvovali. Vyšla někdy v šesté třídě,

pak šla někde do učení do Z., na vydělávání kůže. Tam se seznámila s bílým partnerem, o hodně starším, asi o dvanáct let – tak nějak. Tvrdil jí, že je svobodný, přišla do jiného stavu. Ještě chystali svatbu, ta její bývalá pěstounská rodina jí pomáhala.“

Ženich se ale nedostavil, „tak ta svatba se nekonala, ale děťátko se narodilo. Tak údajně ještě v šestineděli s ní byla, kojila ji snad trochu, pak utekla, snad za tím otcem. A pak ji ještě – to mi zas říkaly sestry v kojeňáku - chodili navštěvovat. Tu malou. A snad se ještě jednalo, že by si ji nějak vzali, nebo já už nevím, nějaké takové úvahy byly, ale potom to přestalo.. Potom ona utekla do Německa, údajně ji propašovali přes hranice v kufříku. Živila se asi prostitucí. Byl tam nějaký formální sňatek, měla německé jméno, pak s někým jiným měla další dítě. ... Takže se jí narodil ten Kristian. ... Je o čtyři roky mladší než Vendula, myslím. Taky epileptik, hodně šilhal tenkrát (když jsem ho viděla naposledy). Takže snad našli nějakou speciální školu a v té době, kdy jsme se bavili, byl přes týden v té škole a snad na víkend si ho brala. A pak žila s nějakým Jurgenem, to byl sympatický chlap, právě spolu tady byli. Rozumný, starší o dost. Měli spolu hospodu, ona vařila, udělala si – představ si, taky není blbá ta máma Venduly – řidičák v Německu. Tady vyšla šestou třídou. Sice ho udělala na podruhé, ale řekla si a udělala ho.“

Vendula se do péče pěstounky dostala jako batole, to ale pěstounka zmiňuje jen mimochodem („Je to rozdíl, vychovávat dítě od batolete a od školního věku.“). Oproti tomu za důležité považuje, že Vendula „v nejranějším dětství, kdy je to nejdůležitější“, nebyla u mámy. To dává pěstounka do souvislosti s Vendulinými zlozvyky, deprivacími projevy.

Pěstounka vypráví, jak asi kolem Venduliných sedmi let začalo jejich hledání Venduliných příbuzných: „Vždycky večer mně začala pobrekávat, že chce babičku. A že – to bylo to zajímavý! – že někde ve světě je její maminka a ty mamince se po ní stejská. A Věruška kvůli tomu brečela, že její mamince se po ní stýská. To bylo úžasný, to její citění, jak se dokáže vcítit do své matky, která někde je a neví, kde je její dceruška.. V sedmi letech! Já jsem si říkala – to přejde.“

Pěstounka Vendulinu pláči rozumí jako touze po širší rodině. „Vendula toužila po široké rodině, to prostě vidíš.. Potom, když jsme dostaly holky (dvě sestry do pěstounské péče) a měly jsme toho psa, tak řekla – teď jsme konečně rodina. Úplná rodina nebo normální rodina, tak nějak to řekla.“

Večerní smutky jen tak nepřešly: „A když se to opakovalo, řekla jsem: A víš co, tak napíšem. U soudu jsem si poznamenala adresu té pěstounské rodiny, kde vyrostla ta matka. Tak jsme tam napsaly a Vendula mi diktovala: Babičko, večír jsem smutná.. Nebo něco takového, no prostě vypadalo to, že to dítě hrozně trpí ☹. Tak já jsem k tomu připsala, že kdyby měli chuť navázat kontakt, že samozřejmě budeme rádi. Poslali jsme to. Do týdne tady byla odpověď. ... Přišel takový útěšný dopis, ať Vendula vydrží a že přijedou ☺. Všechno máme schované ☺. Pak ještě – ta matka s nimi byla z Německa v kontaktu, potom s tou rodinou docela je kontakt dobrý, pořád, dárky si dávají.“

Došlo k prvnímu setkání, během něhož si pěstounka ujasňovala svůj postoj k tomu, kdo má vlastně Vendulu vychovávat:

„A všichni přijeli na návštěvu – babička, matka a ten druh, co s ní žije. To nezapomenu, ta matka stála u dveří a teďka malá Vendulka k ní, maminka takhle vztahuje ty ruce a teď si jsou tak strašně podobné a ty cítíš, prostě že to patří k sobě. A teď jsme seděli u stolu a ona se na mě tak podívala a říká: A vy ji chcete napořád? A já jsem se na ni taky tak podívala a říkám jí: Je to vaše dítě.“

Tím začalo období nesmírně matoucí pro Vendulku, bolestné pro pěstounku. „Právě tenkrát se něco rozpoutalo, že jsem si říkala – ty krávo, cos to zase provedla.. Vendula najednou nevěděla, čím je. Najednou jí přijela máma, najednou já jsem tady byla, teď nevěděla, jestli mi má říkat mami.. Teď jsme jeli někam autem, seděla tam ta Marta – tak se jmenuje její matka – a Vendula řekla Mami – a my jsme se obě otočily, vid' ☺.“

„Viděly se několikrát, pak byla dvakrát u té babičky a dědečka – najednou ten kontakt byl. Myslím si, že ti prarodiče si ji brali s tím výhledem, že si ta Marta ji vezme. ... Oni k ní byli strašně hodní – paní ji upletla dva svetry a čepici a dědeček ji učil strílet ze vzduchovky.“

Pěstounka se rozhodla pomoci Martě vyřídit vrácení Venduly do její péče. „Nabízela jsem jí, že kontaktuju sociální pracovnice. Říkala jsem si, jestli se to má stát, ať se to stane rychle. Ať tady není žádný trápení několikastranný.. Tak jsem to chtěla rozjet, ať si to dítě vezme – a ona cukla. A prarodiče potom taky cukli. Takhle to skončilo. Takže Vendula má celej ten bolestnej proces hledání, aspoň co se týče matky, za sebou. V těch sedmi osmi letech, chudák.“

Vlastní Vendulina matka si nakonec přijetí Venduly rozmyslela, „protože jednak tady asi určitě dlužila státu na výživném, a jednak nemohla prokázat, že má všechno, co je třeba, aby si to dítě mohla vzít zpátky. ... A mně jednou volala nebo psala – byl to takový proces, tak že se rozhodla, že si myslí, že jí u mě bude líp. Protože najednou představa, že ta holka půjde do Německa.. Ted' měla chodit do školy! A ta máma určitě nebyla zvyklá starat se o nějaké dítě, ted' ještě ta epilepsie.. No tohle mi řekla, že si myslí, že jí u mě bude líp.“

Na to kontakt s Vendulou přerušili i 'babička a dědeček'. „Zrovna se mi dostal nedávno do ruky dopis, kde oni vysvětlují, proč už si ten kontakt s Vendulou nepřejí. Ať má teda kontakt přes mámu, ať máma s ní přijede, ale že oni mají svých dětí dost, svých starostí dost. Tak já jim to nezalívám, ale tu Vendulu to sebralo příšerně.“

Od té doby má Vendula k vlastní matce silně odmítavý vztah, prostě „ona mě odmítla – já ji odmítám: nechci ji vidět“. „Vendula říká, že mámu nechce vidět, všechny holky mají strašně odmítavý vztah ke své matce, a mluví o ní jako o krávě.

... když teda naposled asi před rokem volala – kvůli té obsílce od soudu, ptala jsem se, chcete s Vendulou mluvit? A Vendula mi řekla, že nechce. Tak jsem jí řekla, že Vendula nechce a ona řekla: Já to chápu.“

Pro pěstounku je zásadní, aby se vztah Venduly k vlastní matce zlepšil. Vysvětluje Vendule to, jak ona sama přijímá jednání její matky. „A já říkám Vendule: Když byla maminka v tvém věku, neměla za sebou vůbec nikoho. A měla tě a tobě byl rok a půl. Tak kdyby tvoje matka byla tady, tak stará jako ty, tak má rok a půl letou dceru v kojeňáku. A je sama. Ona snad ještě pracovala v nějaké porcelánce a posílala ještě peníze! Nějakou chvíli na ni. Měla ji přesně v šestnácti.

...

Je škoda, že tady ten kontakt není. Pořád se chystám – říkám až budu mít víc času ☺ - že se do toho zase pustím a že pošlu té mamince nějaký dopis, že by určitě nebylo od věci, kdyby poslala třeba pohled k narozeninám, k Vánocům. Aby ta Vendula věděla, že ta máma na ni myslí. Aby se začal nějaký ten smírující proces. Nějakou pitomost jí poslala – tak ví, že to má od mámy.“

Pěstounka je přesvědčená, že „pro to dítě by bylo lepší, kdyby tady ten zájem z její strany byl.“

Vendula touží setkat se se svým bratrem, mladším synem Marty. A „tuhle mi říkala, naznačovala, že bychom mohly začít hledat tátu. Jak je v televizi pořad Napiš mi, nebo něco takového, že by to zkusila. Nechávám to na ní. Až se ozve, jsem jí k dispozici, jestli bychom ho vůbec ještě vypátraly. Toho Vendula neviděla vůbec nikdy. Je ročník 57, takže mu je padesát.“

V (základní) škole to pro Vendulu nebylo lehké: „Učení je velká zátěž, s Vendulou to byl boj – denně dvě hodiny a často to nestačilo. O prázdninách se vždycky tak uleví.“

Pěstounka je přesvědčená, že vazby na rodné příbuzné děti v PP si zaslouží od pěstounů samých větší podporu: „Ti pěstouni si tak strašně fandí. Je potřeba co nejvíc podporovat sourozenecké vazby a vazby na původní rodinu, protože pěstouni tu nebudou, ale sourozenci ano. Pěstounská rodina by neměla být uzavřená.“

V začátcích Venduliny školní docházky Vendula jako Romka hodně zkusila od spolužáků. „U Venduly to (vyrovnávání se s tím, že je Romka) je proces. Neměla s tím problém, dokud nešla do školy. Tenkrát nebylo moc barevných dětí, teď to je čím dál tím lepší, holky to už mají docela fajn. Slibovala jsem tenkrát Vendule – pojedem do země, kde jsou všichni hezky tmaví.. Vendula brečela – proč jsem černá, na slovo černý byla alergická. Skoro denně byly nadávky, řešily jsme, jestli Cikáni smrdí – pro to dítě je to o to horší, že neví – a co když opravdu smrdí? Dodnes mi říká: Mami, ty nevíš, co to je.. Vendula podléhala šikaně víc než holky, ty jsou hezké. Na druhou stranu Vendula holky při náznacích šikany bránila. ... Máme kamaráda, Láďu, Roma, znám ho už strašně dlouho, holky ho mají rády – je černej, podporuje je v muzice, hraje na kytaru.. A dává holkám takové rady, jak si poradit s nadávkami a narážkami – tuhle je učil zpívat: Já jsem čokoládováá ☺. Jsem moc vděčná, že se Láďovi daří a že u nás bývá.“

Pěstounka považuje za důležité, že v její rodině jsou „síly vyrovnané“, co se týče zástupců bílého a romského životního stylu: „Holky jsou tři a je to dobře. Jsou proti mě silnější, než kdyby byla jen jedna. A tak nemůžu příliš silně prosazovat bílý svět, síly jsou vyrovnanější. To je myslím moc dobře. ... Taky u nás občas bývá Radim, ze stejného DD jako holky. Určitě je prostě dobře, že jich tu je víc – lituju tu mámu Venduly, která byla sama jediná v bílé rodině.. Radim tu bývá na Vánoce, prázdniny, teď jsme šli do kina na Harryho Pottera. Celý život v ústavu. Holky s ním fungují dobře – fífleny a postižený bratříček.“

Z pokračování Vendulina příběhu: „Jsem vděčná, jak Vendula vplula do učení. Chvilku chodila na brigádu, co si vydělala, ztratila. Ale nedá se nic dělat, ty životní zkušenosti si musejí udělat samy.“

S Vendulou jsou „opravdu sžití“, na Vendulu je spoleh. „Někdy paradoxně funguje nejlíp, když nejsem doma – to Vendula rozdělí úkoly. ... Ukázalo se, že holkám pomáhá, když se o někoho mohou starat – o psa, Vendula o holky, všechny o Radima. Zodpovědnost se projeví, až když je někdo, kdo je potřebuje.“

Pěstounka mi ještě neobvykle poutavě vyprávěla, jak to u nich doma běžně chodí. Vyprávění je natolik ilustrativní a zároveň obsahuje i odpovědi na některé otázky analýzy, že ho uvádím spolu s Vendulíným příběhem.

„Náš všední den – takový průměrný, když nepřibude žádná další zátěž, je docela snesitelný. Spím 6 hodin, vstávám v 5:30, dělám si přípravu do školy, jdu se psem, chystám svačiny – ráno jde o minuty. Pak je třeba dostat holky z postelí, a ty pak během 15 minut odcházejí. Většinou se podaří, že si nenechají válet nikde pyžama a prádlo.“

Ze školy se vracím kolem druhé hodiny, většinou doma nikdo přede mnou není, to aby holky nemusely se psem, ale většinou odpoledne něco mají – kroužky, tanečky, málokdy odpoledne nic není.

Jdu tak na hodinu ven se psem, to je pro mě nejlepší oddych, to mám ráda. Pak je většinou nějaké zařizování ve městě, je třeba zanést Martině nástroj do hudebky. Začnu chystat večeri a holky se začnou trosit domů, je třeba udělat něco do školy. Jedna sedí u stolu, druhá u mě v kuchyni, vařím a odbíhám, do toho televize, od které je musím dostávat, Martina a Monika by měly cvičit do hudebky. Martina se obvykle snaží ošidit školu, aby se mohla do osmi – a nejlíp i od osmi - dívat na televizi. Vendula, ta už je úplně televizní maniak. Moniku – nejmladší, nejospalejší – se mi občas povede umluvit, že po učení jde rovnou spát. S mytím to u nás není nějak slavné, v týdnu je pak třeba něco přeprat.

K učení – nedaří se nám k němu dostat odpoledne, nemůžu k tomu holky přimět. Ale je pravda, že toho mají hodně, a já nakonec taky. Učení tedy probíhá ve spěchu. Mám z toho špatný pocit. Až nebudu chodit do práce, bude to lepší. Často už jen hrozím – opovaž se přinést čtyřku nebo kuli! A holky jsou pasivní, čekají, až k nim přijdu, samy se do učení nepustí. Učení je velká zátěž, o prázdninách se vždycky tak uleví..

Kázeňské problémy – řešíme lži, podvody, poznámky, někdo přijde pozdě do hudebky nebo taky vůbec, obzvlášť na jaře jsou holky jak z jiné planety. Jak je trestat? Teď třeba jsem zapomněla, že má Monika zákaz televize. Nejlepší bylo, když jsme to dřív vyřídily s vařečkou, bylo to okamžité, byly jsme hned zas kamarádi a člověk si nemusel nic pamatovat. Stejně mě Martina s tou televizí podvádí. Nebo říkám třeba „Martino, tak si vymysli nějaký trest“. Končí to např. vypráním ponožek za ségru, která má ruku v dlaze... Když něco ztratí, tak jim to strhávám z kapesného, pak jsou věčně bez peněz..

Ve všední den jsem ráda, když stihnu umýt nádobí a jít se psem do půl jedenácté ven, pak mě čeká teprve práce pro školu.

Přes víkend – opakuje se pořád stejná chyba. Vždy si říkám, že věci do školy si přichystám o víkendu, a po každé nic nestihnu, v neděli večer je to stres jak vyšitý.

Naštěstí jsou holky zdravé a nepotřebují žádné zvláštní ohledy a péči, až na to někdy hřeším. Doufám, že až v létě skončím v práci, zažijou aspoň kousek dětství klidnější, že v sobotu budeme moci někam jít, že budu třeba spravovat, šít, takovou mě vůbec neznají.

O pátku Martina říká, že to je její nejlepší oddechový čas – přijde z tanečků a nemusí nic dělat. A v sobotu to začne – náš pracovní den. Vyspíme se, to ano. Ráno mají holky každá nachystaný lísteček, s tak sedmi osmi úkoly – uklidit stůl, skříň, setřít, atd.

Vendula a Martina přišly na to, že se práce dá rychle udělat a mají pak pokoj. Monice toho spoustu zůstane i na neděli, i když tu chci, aby byla klidnější. Bez toho, že holky dělají, to nejde. A taky vznikne pracovní atmosféra, kdy každá něco děláme, i holkám se to potom někdy líbí.

Jen nemám pořád energii, za holkama stát jak dráb. A Monika je tak líná, vzlykala při stírání schodů, až se sousedi chodili dívat, co se tomu nebohému dítěti děje. Martina začíná pobírat zodpovědnost – dneska udělala večeři. Takovou tu ženskou zodpovědnost. Nebo nedávno uvařila i všechno uklidila, umyla podlahu. Už ví, co k tomu všechno patří. Říkám jí: Tys mi udělala takovou radost! A Monika pláče: A já jsem ti neudělala radost? Taky ji obejmu: taky mně děláš radost.. Ale sama od sebe nikdy nic neudělala.

Neděle – jsem strašně ráda, že se holky těší do kostela, že se tam potom i zdrží. To je zázrak. Třeba Martina byla tak zažraná proti. A teď řekne – To není správná neděle, když se nejde do kostela. Když se jde do kostela, tak to pak všechno jde líp.

Odpoledne u nás často někdo je, nebo jdeme na koncert, nebo v sobotu do kina, nebo prostě ven, pořád tady někdo zvoní. K večeru to zase začne být stresové. Je potřeba se vykoupat, už zase máme před sebou školu..

Dřív jsem večer holkám četla, zpívaly jsme – na večerní rituál teď není čas. I to bych chtěla, až přestanu ve škole.

Na co se soustřeďuju? Jakž takž na pořádek. To ne proto, abych něco vykázala, ale opravdu to musí fungovat. Nechci říct boj, ale je to zápas, abychom ty všední dny zvládly. A jsou světlé okamžiky – hodně návštěvy, to si holky užijou. Nebo si uděláme záminku, že něco slavíme a jdeme na pohár. A když se vracíme, jsme tak uvolněné, jako bychom se něčeho napily.

- Mám pocit – i u nás doma, že pro samou práci se nedostává čas na to opravdu podstatné..

- Ale nadstavba tady je a je dobře, že je. Dneska to bylo třeba jen těch pět vět při obědě – vždycky v sobotu večer poslouchám radio, mluvilo se o hospicích a o tom, co by si lidé měli říct, umírá-li jeden z nich. 5 vět: Děkuji ti. Odpusť mi. Odpouštím ti. Mám tě rád. Můžeš jít. Vyprávěla jsem to Martině a Monice, ony vědí, že brečím u každé kraviny, ale jsou citové. Bylo to hezké. Povíдалy jsme si o smrti. A Monika říkala: Ale ty nesmíš umřít a Martina Ale každý musí umřít.“

Už dva roky pěstounka nepracuje: „Mám teď uvolněnou kapacitu pro děti – snažím se (bojím se?), abych nemrhala tím časem.“

ANALÝZA

Co dělá skutečnost, že mají v péči (romské, přijaté) dítě (s určitou historií) se životem pěstounů?

Setkání s původními příbuznými.

Procházení spolu s dítětem bolestným hledáním, kdy si pěstounka uvědomuje, že ona jenom a právě slouží.

Velké vypětí – ve škole, doma, aby všechno fungovalo.

vděčnost za to, že Vendula hladce vplula do učení

opora ve Vendule – můžu se na ni spolehnout, když nejsem doma

radost ze světlých okamžiků

Co dělají pěstouni s tím, že mají právě takové dítě?

rozumět jednání druhých, hlavně vlastní matky v souvislosti s jejím vlastním životem.

Snažím se, aby vztah Venduly k matce byl vyrovnaný – vysvětluju jí, v jaké Marta byla situaci, upozorňuju Martu na to, že její pozornost by Vendule prospěla. Snažit se zprostředkovat postupné narovnání vztahu.

Jsem Vendule k dispozici, když chce hledat své blízké.

Být otevřená kontaktům s původními příbuznými, návštěvám.

Přijímat to, že Vendula by vyrůstala u matky, být ochotná pomoci.

„Snažit se pěstovat hrdost“ na romství. Mít romské přátele a známé.

být si vědoma, že můj životní styl (bílý svět) není jediný možný a vhodný. Oceňovat, že holky prosazují svůj styl.

Snažit se o pořádek, o to, aby se holky učily, o to, aby běžela domácnost, aby byla nadstavba a hezké chvíle.

Uvolnit se z práce, abych mohla doma fungovat klidněji, byl čas na víc než na základní povinnosti.

Co dělá skutečnost, že je přijaté, romské a má nějakou historii, s dítětem samým? A co se svou identitou dělá dítě?

už v sedmi letech silně vyjadřované postrádání babičky, matky.

Těžké trauma z odmítnutí matkou a z přerušování kontaktů s babičkou

Odmítavý vztah k matce

vyjádřené přání po setkání s mladším bratrem, zvažování vyhledání otce.

těžké roky ve škole, ubližování a šikana od spolužáků, pochybnosti o vlastní ceně, odpor k vlastní podobě – a opravdu Cikáni smrdí? Proč jsem černá?

Také připravenost bránit mladší pěstounské sestry při náznacích šikany.

pomáhá, když se Vendula může o někoho starat, mít za někoho zodpovědnost.

Co dělá přijaté, romské dítě s určitou historií s druhými? Co dělá s druhými sám fakt, že v pěstounské rodině žije takové dítě? Co dělají druzí s dítětem?

Příbuzní druzí:

Vendula toužila po větší rodině – po sourozencích, prarodičích, plakala pro matku.

dělalo jí moc dobře mít babičku a dědečka.

hluboce ji zranilo, když už se s ní nechtěli stýkat.

Trauma z odmítnutí matkou Vendule zkomplikovalo dospívání – nedá se zdravě žít, pokud nenávidím své rodiče.

První, nejzranitelnější roky strávené bez péče matky v ústavu Vendulu poznamenaly, jak je vidět z různých deprivčních projevů.

Nepříbuzní druzí:

rasistické nadávky, ubližování, šikana.

podpora od kamaráda Roma, jenž předává triky, jak reagovat na útoky.

Vendule dělá dobře mít zodpovědnost za mladší.

Kdo nese zodpovědnost za to, co se děje? A kdo nese odpovědnost za to, co se bude dít? Čeho chtějí pěstouni dosáhnout prostřednictvím vyprávění takového příběhu?

Pěstounka nese zodpovědnost za co nejlepší výchovu svěřených dětí. Svou zodpovědnost vnímá výrazně, zodpovědnost druhých posuzuje zároveň s porozuměním jejich možnostem. Pěstounka vypráví příběh dokládající její přesvědčení – že je důležité chápat, jednat, je-li to třeba. Že je důležité mít vyrovnané vztahy s našimi nejbližšími.

Jaké hodnoty a přesvědčení vyprávění vyjadřuje? Jaké normativní příběhy vyprávění formují?

Pokrevní vazby mají sílu, je důležité je podporovat, pěstouni jsou jen náhradní.

Pěstounská rodina by neměla být uzavřená.

Je důležité mít vyrovnané vztahy s našimi nejbližšími.

Je důležité neprosazovat doma příliš bílý svět na úkor romského. Snažit se pěstovat hrdost na romský původ.

Krom toho, co se každodenně musí – jakž takž pořádek, škola, hudebka, je důležitá nadstavba – hlubší zážitky, emoce..

Jaké jsou v příběhu klíčové události?

Když Vendula začala vyjadřovat, že jí chybí širší rodina. Pěstounčino rozhodnutí něco v tom směru podniknout. Setkání s vlastní matkou a období nejistoty, u koho bude Vendula vyrůstat. A matčino odmítnutí. Pak přijetí dalších pěstounských dětí a psa – utvoření pořádné rodiny, jak si to Vendula přála.

Jaká je potíže, již řeší zápletka příběhu?

Potíží je minimálně dvěma generacemi procházející handicap v rodinném zázemí a nevyřešenost vztahu matka - dcera. Vendulina matka vyrůstala v zatěžujícím prostředí – odebraná, jediná Romka v bílé vesnici, postupně si stabilizovala život, našla stabilního partnera, práci, stará se o dítě. Vendula se ale narodila v době, kdy Marta nebyla schopná se o ni postarat. Pak se objevila naděje, že přeci jen Vendula bude moci vyrůstat u Marty, byla ale zklamaná. Následuje Vendulino odmítání matky a pěstounčino předsevzetí pobídnout Martu k znovunavázání kontaktu.